AHMET MİDHAT EFENDİ'NİN *TUNA* GAZETESİ VE RUMELİ VİLAYETİ'NDEN HAVADİSLER

ISSN 1309-7342
9 771309 734002

ATLAS Tarih

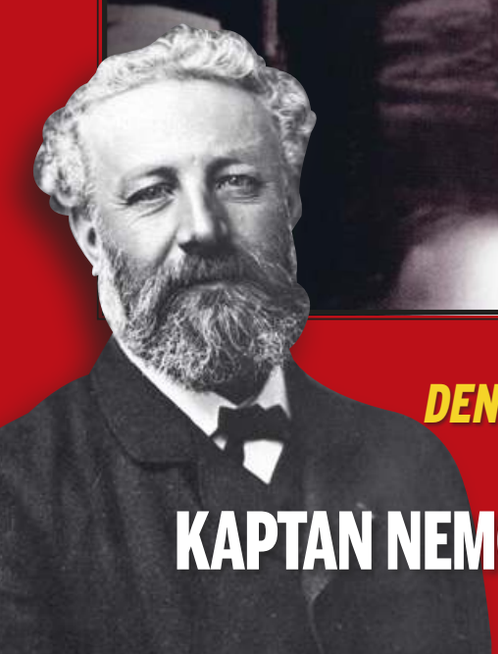
SAYI: 66 KASIM - ARALIK 2020
FİYATI: 15 TL (KKTC Fiyatı 20,50 TL)

10 YAŞINDA

100. YILINDA SEVR

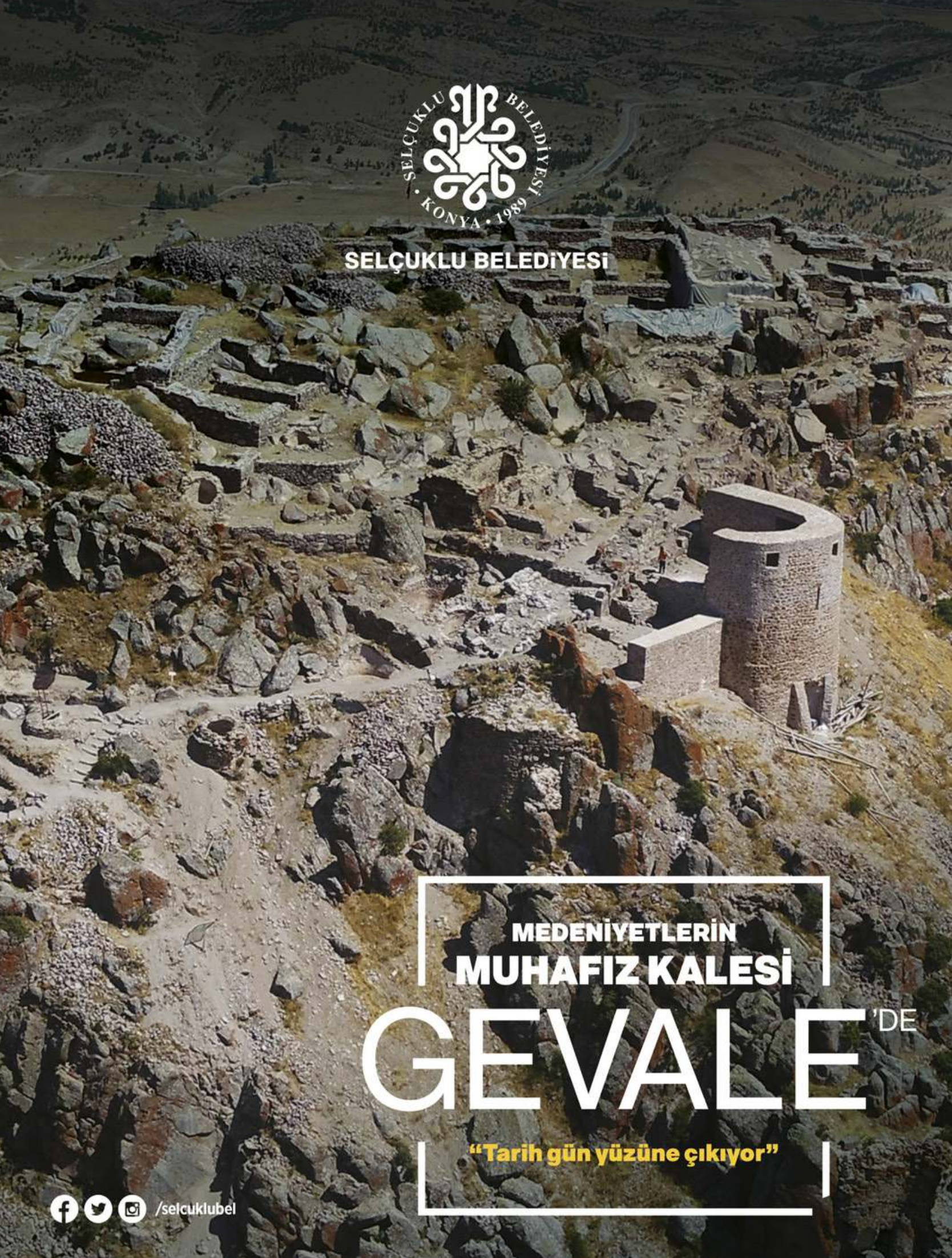

- Büyük Harp'ten sonra barış antlaşmaları
- Saltanat Şurası'nda oylama
- İstanbul Sevr'e neden evet dedi
- Yunanistan stadyumda kutladı
- Lozan'da bozulan planlar

DENİZLER ALTINDA YİRMİ BİN FERSAH 150 YAŞINDA
KAPTAN NEMO JULES VERNE'DİR

BOĞOS TARKULYAN'IN BEYOĞLU'NDAKİ ATÖLYESİ
PHÉBUS

SELÇUKLU BELEDİYESİ
KONYA • 1989
SELÇUKLU BELEDİYESİ
MEDENİYETLERİN
MUHAFIZ KALESİ
GEVALE'DE
"Tarih gün yüzüne çıkıyor"
/selcuklubel

Sayı: 66
Kasım - Aralık 2020

İçindekiler

Konular

26 **"İmparatorluklar Arasında Sınırlar Ötesinde" Köpe ailesinin öyküsü**
Röportaj: Şiir Alkan

34 ***Tuna* gazetesi Ahmet Midhat Efendi'nin başyazarlığında Rumeli'den havadisler**
Gazanfer İbar

41 **Kapak konusu 100. Yılında Sevr**
Prof. Dr. Kemal Yakut, Doç. Dr. Ahmet Kuyaş ve Doç. Dr. Sevtap Demirci, Doç. Dr. Çağla Derya Tağmat ve akademisyen Berk Emek'in kaleminden Birinci Dünya Savaşı sonrası barış antlaşmaları ve Sevr müzakereleri.
Dosya editörü: Melih Şabanoğlu

94 **Bir kalem erbabı: Ercüment Ekrem Talu**
Erol Üyepazarcı

100 **Dantel yakalı yargıç: Ruth Bader Ginsburg**
Şeniz Baş

104 **Phébus Fotoğrafhanesi /** Cengiz Kahraman

110 **Masa futbolundan langırta /** Gökhan Akçura

116 **Kaptan Nemo Jules Verne'dir /** Kansu Şarman

Bölümler

06 **Güncel Haber /** Günce Akpamuk

22 **Dünyadan /** Naz Vardar

24 **Tablonun Sırları /** Kader Elveren

124 **Kayıp Evrak Bürosu /** Feza Kürkçüoğlu

126 **Kitap /** Yeşim Pütgül

130 **Karikatür /** Can Barslan

Kapak görseli

Osmanlı delegesi Hadi Paşa, Sèvres'deki Ulusal Seramik Müzesi'nin büyük salonunda 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Antlaşması'nı imzalıyor.

Editör

/ *Kansu Şarman* / *ksarman@doganburda.com*

100'üncü yılında Sevr

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan blokunun yenilgisinden sonra galipler, zaferlerinin karşılığı olan payı almak için hazırlığa başladı. Söz konusu ülkelerin nasıl paylaştırılacağı art arda düzenlenen konferans ve toplantılarda masaya yatırılırken Osmanlı topraklarının kritik önemde bulunan noktaları da işgal edilmeye başlandı. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, Birleşik Krallık ve Fransa orduları tarafından hızlıca kontrol altına alındı. Ardından İtalya, Akdeniz kıyıları ve Güney Ege'ye ve Yunanistan ise İzmir ve çevresine asker çıkardı. 1919 yılı ortalarından itibaren mağlup devletlerle barış antlaşmaları imzalanmaya başladı. Paris tüm barış antlaşmalarının yapıldığı şehirdi. Hepsi ağır koşullar içeriyordu. Osmanlı İmparatorluğu ile barış antlaşması ise kazananların kendi aralarındaki pazarlıkların bitmesini bekledi. Diğerlerinden yaklaşık bir yıl sonra 1920 Ağustos ayında, sunulan şartlar üzerinde itiraza pek de izin vermeden Paris'in banliyösü Sèvres'deki Ulusal Seramik Müzesi'nde imzalandı. Antlaşmanın üzerinden tam 100 yıl geçti ancak hâlâ gölgede kalan pek çok tarafı var. Bu sayıda Yazı İşleri müdürümüz Melih Şabanoğlu'nun dosya editörlüğünde Sevr Antlaşması'nın tüm yönlerini masaya yatırdık. Diğer Avrupa ülkeleri ile yapılan antlaşmaların koşulları, Osmanlı yönetiminin barış şartlarına yanıtı, Saltanat Şurası'nda yapılan oylama, Sevr'in Yunanistan'daki etkisi, Sultan Vahidettin ve İstanbul hükümetleriyle Ankara arasındaki siyasi mücadele, Lozan'da bozulan planlar dosyamızın bölümleri arasında.

Yeni sayıda Ahmet Midhat Efendi'nin başyazarlığında Rumeli'den haberler veren vilayet gazetesi *Tuna*'yı Gazanfer İbar, Türk basının ve edebiyatının önemli kalemlerinden Ercüment Ekrem Talu'nun yaşamını Erol Üyepazarcı, İstanbul'da stüdyo ve manzara fotoğraflarıyla Osmanlı'nın son yıllarını fotoğraflayan Phébus Fotoğrafhanesi'ni Cengiz Kahraman, 1950'li yıllardan itibaren salon eğlencelerinin parçası olan langırt oyununun öyküsünü Gökhan Akçura, önceki ay hayatını kaybeden Amerikalı hukukçu Ruth Bader Ginsburg'un hayatını Şeniz Baş yazdı.

Ayrıca yayımlanışının 150'nci yılında Jules Verne'in ünlü romanı *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ın ortaya çıkış hikâyesi de sayfalarımızın arasında. İyi okumalar dileriz.

ATLAS Tarih

DB DOĞAN BURDA DERGİ

Yayıncı
Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş.

İcra Kurulu Başkanı
Cem M. Başar

Yayın Yönetim Danışmanı
Ferhan Kaya Poroy

Yayın Yönetmeni (Sorumlu)
Kansu Şarman

Görsel Yönetmen
Tolga Çoruh

Yazı İşleri Müdürü
Melih Şabanoğlu

Yayın Kurulu
Prof. Dr. İlber Ortaylı,
Prof. Dr. Nurhan Atasoy, Prof. Dr. Haluk Oral,
Prof. Dr. Mehmet Ö. Alkan, Prof. Dr. Mesut Uyar, Cengiz Kahraman, Gazanfer İbar, Erol Üyepazarcı

Etkinlik ve Proje Direktörü
Ali Erman İleri

Marka Müdürü: Ayşegül Parlayan

Ankara Temsilcisi: Erdal İpekeşen
0 312 207 00 71
www.atlastarih.com / bilgi@atlastarih.com

Yönetim

Üretim Planlama Direktörü (Tüzel Kişi Temsilcisi): Yakup Kurtulmuş
Satış ve Dağıtım Direktörü: Egemen Erkorol
Finans Direktörü: Didem Kurucu
Dijital İçerik Direktörü: Eren Demir

Reklam

Reklam Grup Başkanı: Nisa Aslı Erten Çokça
Reklam Grup Başkan Yardımcısı: Işıl Baysal Turan - Seda Erdoğan Dal
Reklam Satış Koordinatörü: Burcu Kevser Karaçam
Reklam Satış Müdürü: Ecem Arda, Hatice Tarhan, Hülya Hankendi

Reklam Bölgeler Satış Müdürü: Dilek Ünlü
Tel: 0 212 336 53 72 **Faks:** 0 212 336 53 91

Reklam Teknik Müdür: Ayfer Kaygun Buka
Tel: 0 212 336 53 61 - 62 **Faks:** 0 212 336 53 91

Reklam Rezervasyon
Tel: 0 212 336 53 00 - 57 - 59 **Faks:** 0 212 336 53 92 - 93

Reklam Hedef Sayfalar:
Tel: 0 212 336 53 70 **Faks:** 0 212 336 53 91

Ankara Reklam Satış Koordinatörü
Sezinur Balıkçıoğlu

Ankara Reklam: Beliz Balıbey
Tel: 0 312 207 00 72 -73

Uluslararası Reklam Satış Temsilcilerimiz

ALMANYA: Julia Mund
T +49 89 92 50 31 97, Julia.Mund@burda.com
Michael Neuwirth
T. +49 89 9250 3629, michael.neuwirth@burda.com
İSVİÇRE: Goran Vukota
T. +41 44 81 02 146, goran.vukota@burda.com
FRANSA / LUKSEMBURG: Marion Badolle-Feick
T. +33 1 72 71 25 24, marion.badolle-feick@burda.com
İTALYA: Mariolina Siclari
T. +39 02 91 32 34 66, mariolina.siclari@burda.com
İNGİLTERE / İRLANDA: Jeannine Soeldner
T. +44 20 3440 5832, jeannine.soeldner@burda.com
ABD / KANADA / MEKSİKA: Salvatore Zammuto
T. +1 212 884 48 24, salvatore.zammuto@burda.com

Yönetim Yeri

Kuştepe Mah. Mecidiyeköy Yolu Cad. No:12
Trump Towers Kule 2 Kat: 21 - 22 34387 Şişli-İst.
Tel: 0 212 410 32 00 **Faks:** 0 212 410 35 81

Baskı: Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş.
Adres: Dudullu Organize San. Bölgesi 1.Cad. No:16 Ümraniye-İSTANBUL
Tel: 444 44 03 **Faks:** Faks: (0216) 365 99 07
www.bilnet.net.tr
Sertifika No: 42716

Dağıtım: Turkuvaz Dağıtım Pazarlama A.Ş.
Yayın Türü: Yerel, Süreli

© Atlas Tarih dergisi, Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş. tarafından T.C. yasalarına uygun olarak yayımlanmaktadır.

Atlas dergisinin isim ve yayın hakkı Doğan Burda Dergi Yayıncılık ve Pazarlama A.Ş'ye aittir. Dergide yayımlanan yazı, fotoğraf, harita, illüstrasyon ve konuların her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilerek dahi alıntı yapılamaz.

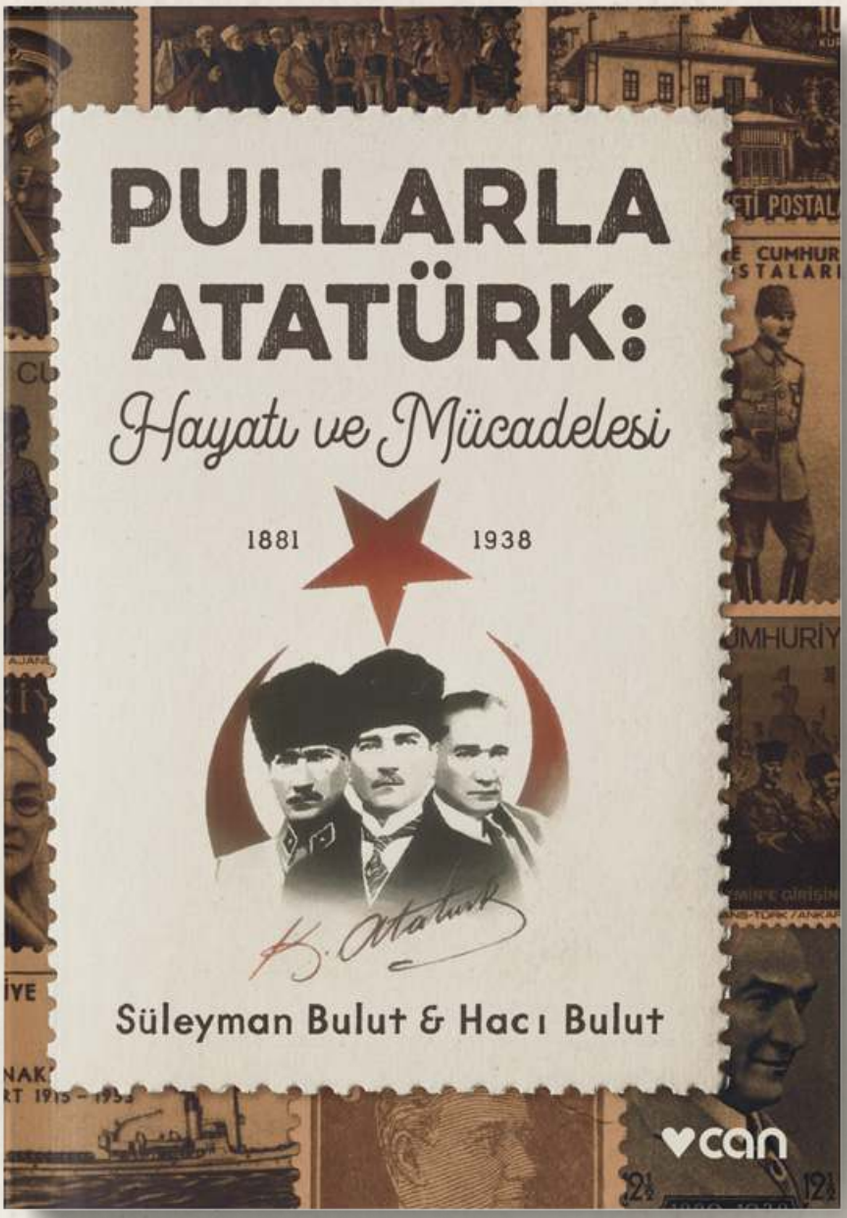
DB Okur Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
okurhizmetleri@doganburda.com

DB Abone Hizmetleri Hattı: 0 212 478 0 300
Faks: 0 212 410 35 12-13

abone@doganburda.com - www.doganburda.com

Üyeliği: FIPP

Çalışma Saatleri: Her gün saat 09.00-22.00 arasında hizmet verilmektedir.

ATATÜRK'ÜN HAYATINI PULLARLA ANLATMAK.

Tarihçiler ve devletler için pullar, kültürel ve toplumsal anlamları olan, değerli, tarihî belgelerdir. Bu küçük ama değerli basılı kâğıtlar, sadece mektupları yerine ulaştırmakla kalmazlar; aynı zamanda, dönemin siyasal, sosyal ve kültürel işaretlerini de üzerlerinde taşırlar. Araştırmaları ve derlemeleriyle tanıdığımız Süleyman Bulut'un Hacı Bulut'la birlikte hazırladığı *Pullarla Atatürk*, hem ilgiyle okunacak hem de büyük bir merakla, tekrar tekrar "bakılacak" bir kitap.

canyayinlari.com | | | canyayinlari

can

/ Günce Akpamuk / gakpamuk@gmail.com

Beyoğlu'nda karagöz izleri

İstanbul Beyoğlu'ndaki Yapı Kredi Müzesi, izleyiciye sunduğu "Karagözüm İki Gözüm" sergisi 21 Şubat 2021 tarihine kadar açık kalacak.

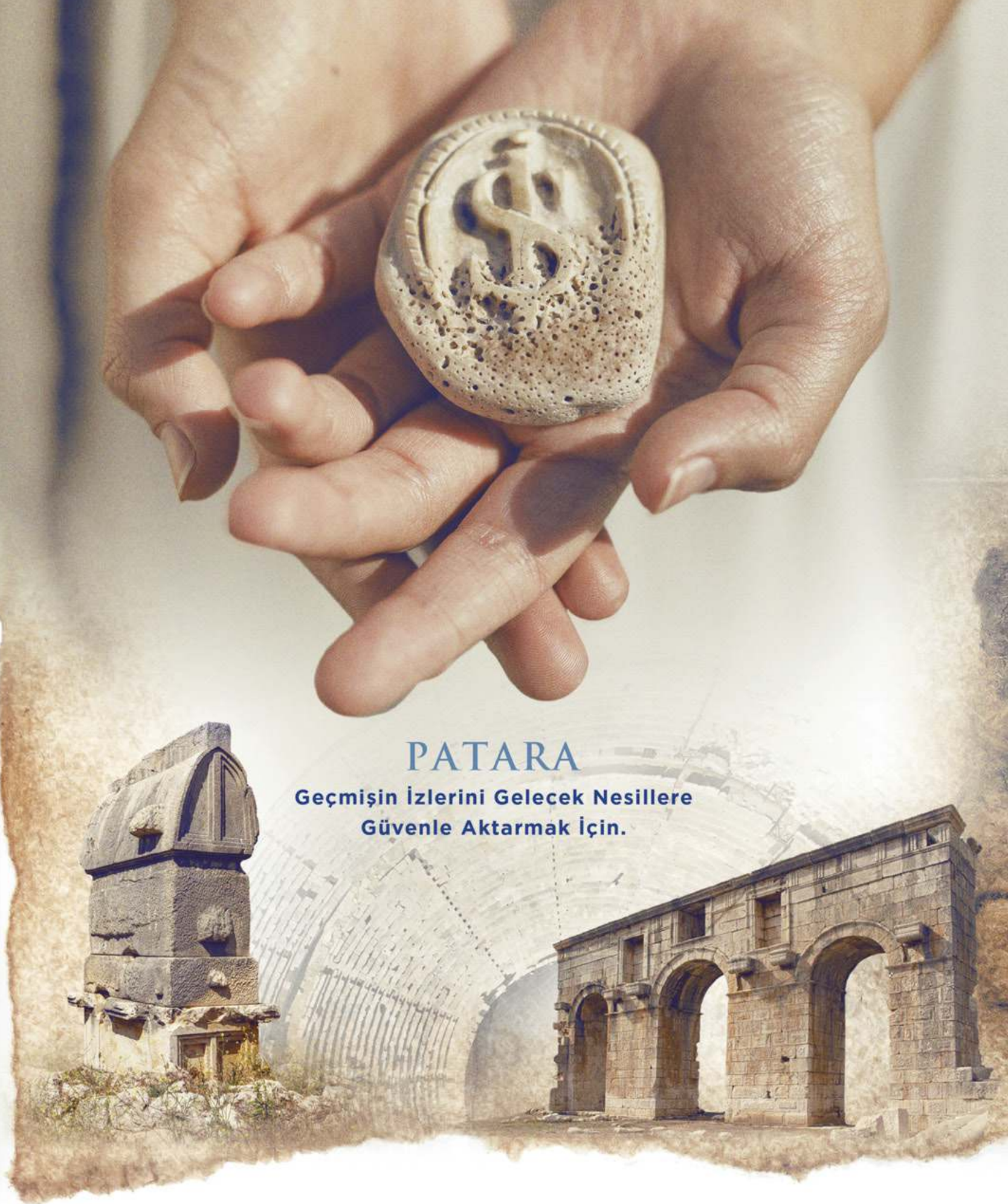

Sergide 20'den fazla karagöz sanatçısının 350 tasviri yer alıyor.

Yapı Kredi Müzesi 21 Şubat 2021'e kadar sürecek yeni bir sergiye ev sahipliği yapıyor: "Karagözüm İki Gözüm". Sergide geleneksel Türk Gölge Tiyatrosu'nun önemli temsilcilerinden Ragıp Tuğtekin'in müze koleksiyonunda yer alan orijinal tasvirlerle, karagöz sanatına hayat veren üstatların ve günümüz karagöz sanatçılarının tasvirleri yer alıyor. Ayrıca sergiye dair çevrimiçi söyleşiler de müzenin Youtube kanalından canlı olarak yayımlanıyor.

Ragıp Tuğtekin'in 1930'lu yıllarda yaptığı 187 karagöz tasviri en son 2004 yılında "Yıktın Perdeyi Eyledin Viran" sergisinde gösterilmişti. Koleksiyonda yer alan tasvirler, küratörlüğünü Cengiz Özek'in, koordinatörlüğünü ise Nihat Tekdemir ve Elif Erdoğan'ın yaptığı "Karagözüm İki Gözüm" sergisiyle, bu sefer Ragıp Tuğtekin'in etkilendiği ve etkilediği sanatçıların işleriyle birlikte izleyiciyle buluşuyor.

Serginin tasarımını Karşılaşmalar ekibi yaptı. Serginin aynı adlı kitabı da Türkçe ve İngilizce olarak Yapı Kredi Yayınları tarafından basıldı.

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

TÜRKİYE İŞ BANKASI

PATARA ANTİK KENT KAZI SPONSORU

Baksı Müzesi'nde hayatımızın yeni gerçeği maskeler

Baksı Müzesi 15 Mayıs 2021 tarihine kadar "Maske/Çağrışımlar" sergisine ev sahipliği yapıyor. Covid-19'la birlikte hayatımızın bir parçası olan maskeye dair 20 sanatçı ve tasarımcının yorumunun bir araya getirildiği sergi, açık kaldığı süre boyunca eşzamanlı olarak müzenin web sitesinde çevrimiçi de izlenebilecek.

Bayburt'un 45 kilometre dışında, 2010 yılından bu yana çağdaş sanat ve geleneksel el sanatlarını aynı çatı altında izleyiciye sunan Baksı Müzesi yeni bir sergiyle sanatseverlerle buluştu. "Maske/Çağrışımlar" sergisi, Covid-19'la birlikte hayatımızın bir parçası olan, hatta merkezine yerleşen maskeler üzerine sanatçı ve tasarımcıların yorumlarını bir araya getiriyor. Bir yandan baksi.org adresinden de ziyaret edilebilen sergi, 15 Mayıs 2021 tarihine kadar açık kalacak.

Baksı projesinin 20'nci yıldönümü kutlamaları çerçevesinde hazırlanan serginin sanat kurulunu Prof. Hüsamettin Koçan, Feride Çelik, Banu Çarmıklı ve Özlem Yalım oluşturuyor. Sergide, Alp İşmen, Aykut Erol, Beyza Boynudelik, Enis Karavil, Felekşan Onar, Ferhat Özgür, Fırat Engin, Gülcan Şenyuvalı, Gülten İmamoğlu, Halit Berker, Hatice Gökçe, İrfan Önürmen, Mehmet Dere, Mehmet Kavukçu, Merve - Kerem Ariş (UNIQKA), Mike Berg, Mustafa Horasan, Özlem Süer, Sinan Logie ve Simay Bülbül'ün eserleri yer alıyor. Sanatçı ve tasarımcılar, fotoğraftan performansa, kefen bezinden Lego'ya, tuvalden mobilyaya, bireyin yabancılaşmasından sistem karşısındaki açmazlarına dek, sayısız nesne, malzeme ve düşünce etrafında maskeyi farklı açılardan sorguluyor.

Sanat kurulu, sergi içeriğinin maskeyi aynı zamanda bir kavram olarak boyutlandırma temelinde geliştiğini söylüyor:

"Bugün maske, belki de daha önce hiç olmadığı kadar gündemde, günlük yaşantımızın ta içinde…

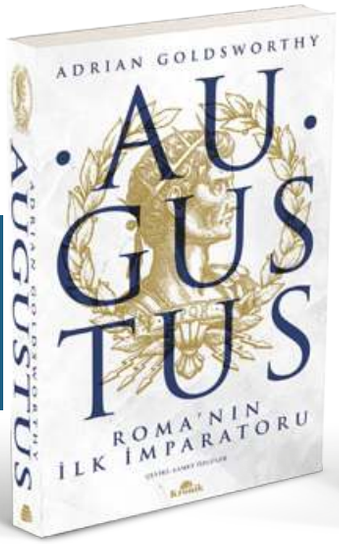
Baksı Müzesi'nde sergilenen maske yorumları.

Maskelerimizin ardından iletişim kurmaya çabalıyoruz. Hayatımızın merkezinde maskeli konuşmalar, maskeli buluşmalar, maskeli vedalar var artık… Maskenin, aynı zamanda bir kavram olarak boyutlandırılmasını, sanatçı ve tasarımcılardaki çağrışımları ile yaratıcı eyleme konu edilmesini bu yüzden arzuladık. Bir grup sanatçı ve tasarımcıya çağrıda bulunarak, maskeyi en geniş anlamda yorumlamalarını önerdik. Böylelikle, yaşantımızda pek de olumlu nitelendirilmeyen bu nesneye ilişkin algının, farklı yorumlar ve dışavurumlar ile genleşmesini, zenginleşmesini hedefledik. Maske/Çağrışımlar sergisinin izleyiciler üzerinde yeni sorulara, farklı çağrışımlara yol açmasını diliyoruz."

Kronik Kitap'tan Tarih Alanında Önemli Eserler…

Kronik

Augustus

ADRIAN GOLDSWORTHY

ROMA VATANININ BABASI: İLK İMPARATOR AUGUSTUS...

Goldsworthy, antik kaynaklardaki derin bilgisinden yararlanarak, Augustus'un uzun hayatını detaylı bir şekilde anlatıyor. Sıra dışı karakteriyle, dostlarıyla-düşmanlarıyla, kazandığı zaferlerle, Roma İmparatorluğu'nu yenileme girişimleriyle, gençliğindeki savaşçı ve ihtiyarlığındaki bilge ruhuyla bambaşka bir Augustus portresi çiziyor. Kitap, dünya tarihine damga vurmuş bir lideri yakından tanımak isteyenler için son derece sürükleyici bir başucu kaynağı…

Lanetli Kule

ROGER CROWLEY

HAÇLI ÇAĞININ SONUNU GETİREN KUŞATMA...

Lanetli Kule: Akka Kuşatması ve Haçlı Çağının Sonu, kuşatmaya neden olan olaylar zincirinin dramatik hikâyesini, Memlüklerin ve büyük liderleri Baybars'ın bayrağı altında İslam Dünyası'nın yeniden bir araya toplanışını, Haçlı kalelerini yok edişini ve nihayet 1291 yılının baharında, Müslümanların Franklara karşı o zamana dek topladığı en büyük ordunun Akdeniz'in en zengin şehirlerinden biri olan Akka surlarına gelişinin hikâyesini anlatıyor.

Venedik Gizli Servisi

IOANNA IORDANOU

CASUSLUĞUN 16. YÜZYILDAKİ HİKÂYESİ...

Dünyanın merkezden organize edilmiş ilk devlet istihbarat servisinin daha önce anlatılmamış çarpıcı hikâyesi. Venedik Gizli Servisi, MI6 ve CIA'in kuruluşundan çok uzun zaman önce, Rönesans döneminde Venedik İmparatorluğu'nun savunmasında çok önemli bir rol oynamıştır. *Venedik Gizli Servisi: Rönesans'ta Bir İstihbarat Teşkilatı* da bunun yanısıra, sistemli casusluğun 16. yüzyılda siyasî ve askerî amaçlara nasıl hizmet ettiğini gösteren, daha önce adı duyulmamış çok sayıda casusu, sırrı, şifreyi, işkenceyi ve suikastı ortaya çıkaran sıra dışı bir çalışma.

Operasyon: Mussolini

SELÇUK UYGUR

DÜNYAYI SARSAN KURTARMA HAREKÂTI...

Bu kitapta İkinci Dünya Savaşı ve 20. yüzyılın en ünlü özel operasyonlarından birini bulacaksınız. Uygur'un bu çalışması, savaşın seyrini etkileyen Meşe Harekâtı ile perde arkasında askerî, siyasî ve toplumsal gelişmeleri hem Alman hem de İtalyan nazarından ele almakla kalmıyor; istihbarat, planlama ve icra süreçlerini titizlikle inceleyerek operasyona dair yanlış bilinen birçok gerçeği de su yüzüne çıkarıyor. Uygur, akıcı dili ve sürükleyici üslubuyla, operasyonu ve operasyona sahne olan tarihsel bağlamı bir tarihi roman yahut film sürükleyiciliğiyle aktarıyor.

Toplama kampından yaşanmış bir hikâye

İKSV İstanbul Film Festivali kapsamında geçtiğimiz ekim ayında gösterilen filmlerden *Umudun Dili* (*Persian Lessons*), Aralık 2020'de Türkiye'de vizyona girecek. Yaşanmış bir öyküden esinlenerek çekilen Rusya ve Almanya ortak yapımı film, yine yüreklere dokunan bir soykırım hikâyesi.

Yönetmenliğini Vadim Perelman'ın üstlendiği, senaryosunu ise Ilja Zofin'in yazdığı *Umudun Dili*, 1942 yılında, SS subayları tarafından yakalanarak diğer Yahudilerle birlikte toplama kampına gönderilen Belçikalı Gilles'in başından geçenleri anlatıyor. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Almanya'nın Avrupa'ya hâkim olduğu ve Ari olarak görmediği insanları toplama kamplarına gönderip idam ettiği bir dönemde, Gilles, İranlı olduğunu söyleyerek ölümden kurtulur. Ancak bir süre sonra ona, kamptaki Nazilerden birine Farsça öğretmesi emri verilir. Yalanı ortaya çıkmasın diye kelime kelime yeni bir dil icat etmek zorunda kalan Gilles'in hikâyesi pek çok duyguyu içinde barındıran bir holokost filmine dönüşür.

Festival kapsamında gösterilen diğer bir soykırım hikâyesi de Eytan İpeker'in yönetmenliğini üstlendiği *Miss Holokost Survivor* belgeseli. 85 dakikalık belgeselin konusu, 2011'den bu yana Hayfa'da düzenlenen güzellik yarışması. Belgesel "toplumsal belleğin nasıl zaman aşımına uğrayıp gösteriye dönüştüğünü" konu ediniyor. Çünkü yarışmacılar, bugün seksen doksan yaşında olan, soykırımdan kurtulmuş kadınlar.

Kadın hükümdar Tomris Hatun

Aralık ayında vizyona girecek başka bir tarihi film ise Tomris. Filmin konusu, İÖ 6'ncı yüzyılda, kocasının ölümüyle tahta geçen, dağılmakta olan İskit-Saka İmparatorluğu kabilelerini birleştirerek hâkimiyetini genişleten kadın hükümdar Tomris Hatun'un hikâyesi. Pers imparatoru Büyük Kiros'u bozguna uğratması ve onun kesik kafasını kan dolu tulumun içine atması, Tomris Hatun'la ilgili en bilinen anlatımlardan biri. Ayrıca askeri dehası, taktiksel ve politik becerileri de tarihe damga vuran liderlerden biri olmasını sağladı.

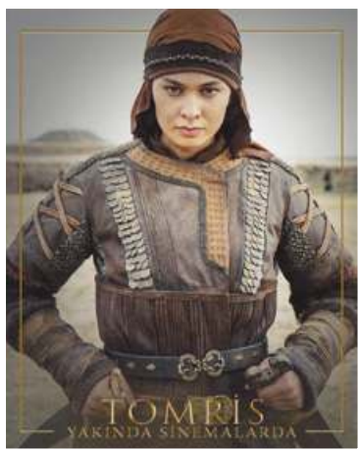
Kazakistan yapımı filmde Tomris karakterine Almira Tursyn can veriyor. Gerçek hayatta psikolog olan Tursyn, at binme, ok atma, bıçak kullanma, dövüş gibi eğitimler alarak rolü canlandırdı.

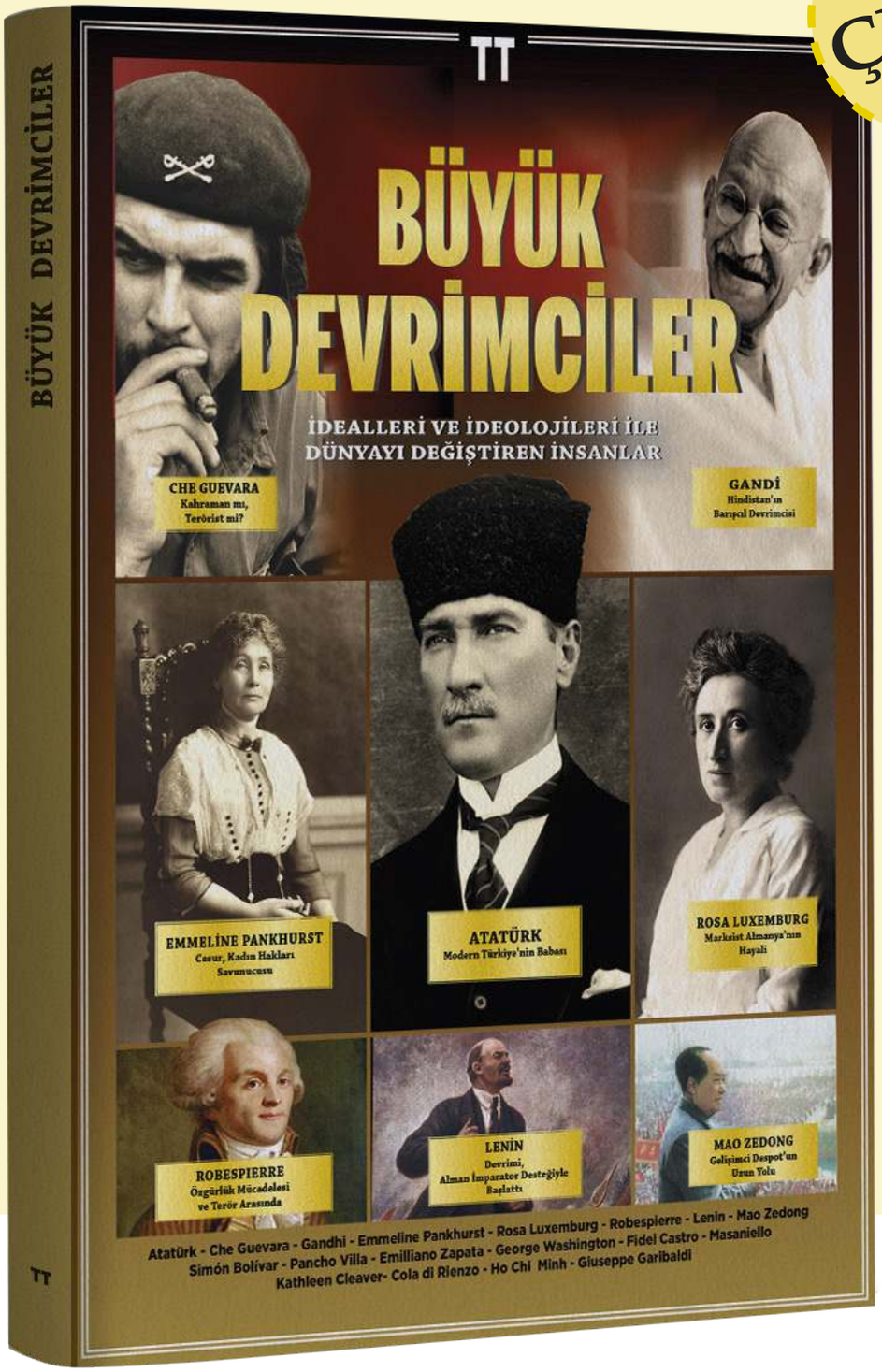
Nahuel Pérez Biscayart'ın başrolü üstlendiği, Umudun Dili (üstte).

Kazakistan yapımı Tomris filminde başrolü Almira Tursyn üstleniyor (altta).

ÇIKTI

Atatürk'ü ön plana çıkartarak 17 Büyük Devrimci'yi anlatan, İtalyan Sprea Editori eseri olan ve ilk olarak İtalya ile Almanya'da yayınlanan Büyük Devrimciler kitabı şimdi Türkiye'deki kitabevlerinde.

Bu eser, Mario Galloni, Elena Percivaldi, Emilio Vitaliano, Domenico Vecchioni, Gianni Oliva, Massimiliano Griner ve Mirco Molteni gibi ünlü İtalyan tarihçiler tarafından kaleme alındı.

Tarafsız anlatımının yanı sıra bu eser, akıcı dili, ilginç kıyaslamaları ve zengin görselleriyle de, Almanya ve İtalya'da tarih severler tarafından ilgiyle karşılandı.

Şimdi de Türkiye'de...

Büyük Devrimciler
128 sayfa, Büyük Boy,
Renkli, 1.Hamur kağıt

www.ttyayin.com

facebook.com/ttyayin
twitter.com/ttyayin
instagram.com/tt_yayin

Mimar Nezih Eldem'in arşivi erişime açılıyor

SALT Araştırma mimar, eğitimci ve ressam Nezih Eldem'in arşivini erişime açmaya hazırlanırken onun mimarlık anlayışı, eğitimciliği ve üretimlerine dair yeni bir program dizisi başlatıyor.

SALT Araştırma, mimar, eğitimci ve ressam Nezih Eldem'in arşivini, Kalebodur desteğiyle çalışmaları yürütülen Mimarlık ve Tasarım Arşivi kapsamında erişime açmaya hazırlanıyor. Hazırlık sürecine eşlik etmek üzere geliştirilen ve konuşma, söyleşi, blog yazısı ve arşiv sunumlarından oluşan yeni bir program dizisiyle Eldem'in mimar, eğitimci ve ressam olarak üretimlerinin yakından incelenmesi amaçlanıyor.

İstanbul, Eyüp'te 1921 yılında doğan Nezih Eldem, ilkokulu Uşak ve Denizli'de, ortaokulu Vefa Lisesi'nde tamamladı. Güzel Sanatlar Birliği'ne 14 yaşında üye oldu ve 1935-1946 yılları arasında düzenlenen bütün sergilerinde resimleriyle yer aldı. Bu sırada Şevket Dağ, İbrahim Çallı, Sami Yetik gibi ressamlarla yakın ilişkiler kurdu. Kabataş Erkek Lisesi'nden mezun olan Eldem, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde mimarlık eğitimine başladı ve öğrenimi boyunca Sedad Hakkı Eldem'in çalışmalarına katıldı. Mezun olduktan sonra da Emin Onat'ın yeniden yapılandırdığı Yüksek Mühendis Mektebi'nin Mimarlık Şubesi'nde, Rölöve ve Serbest Resim derslerini vermek üzere öğretmen

SALT ARAŞTIRMA, NEZİH ELDEM ARŞİVİ

Nezih Eldem, Otoportre (1947).

oldu. Mektebin İstanbul Teknik Üniversitesi'ne dönüştürülmesinden sonra da Paul Bonatz'ın asistanlığını üstlendi. Eldem, 1952'de Milano'ya giderek iki yıl boyunca, *Domus* dergisinin kurucusu mimar ve endüstriyel tasarımcı Gio Ponti'nin derslerini takip etti ve bürosunda çalıştı. Mimar, 1962'de profesörlük unvanına hak kazandı, 1988'de emekli olduktan sonra da İTÜ'de proje atölyesi yürütücülüğüne ve mimari üretimlerine devam etti. Vefat ettiği 2005 yılına dek Mimarlar Odası Yönetim Kurulu üyeliği yapan ve 1980'li yılların ortalarına kadar "UNESCO Uzmanı" sıfatıyla koruma ve pilot proje çalışmaları yürüten Eldem, 1998'de Mimarlar Odası tarafından Sinan Ödülü'ne layık görüldü.

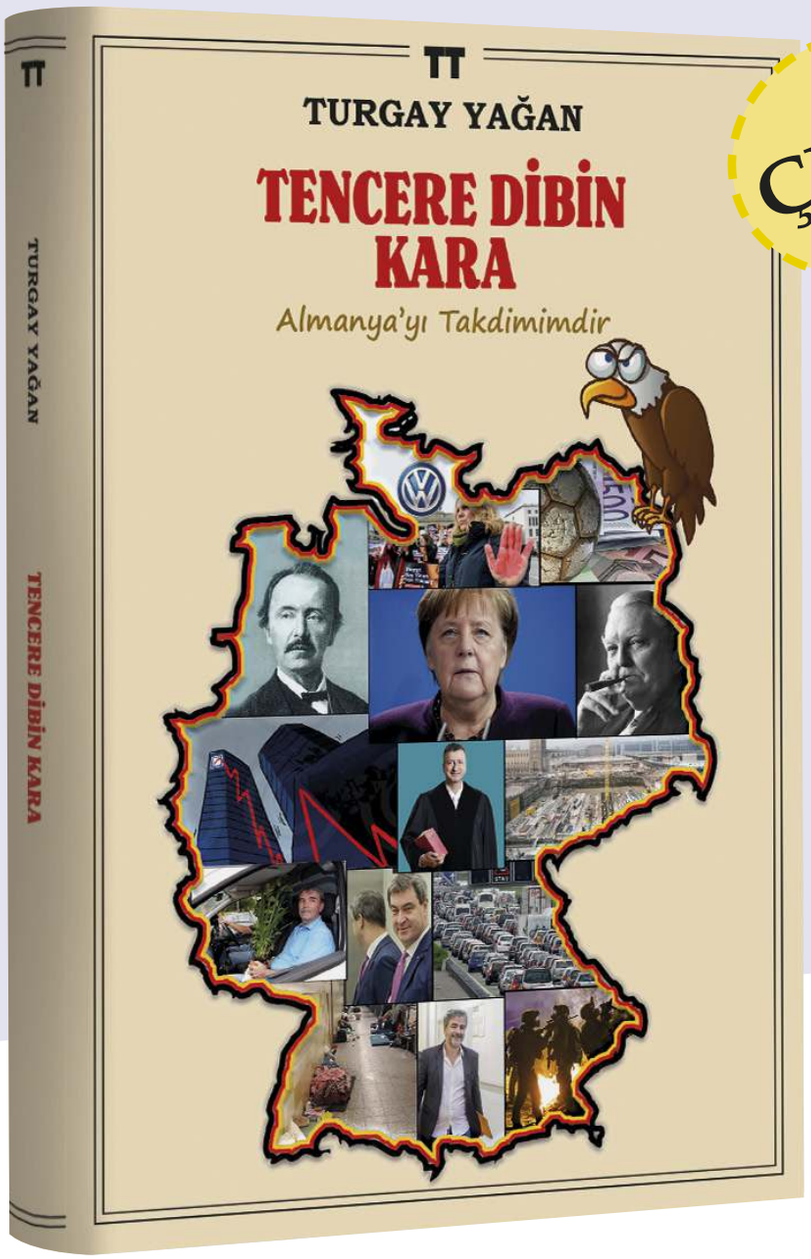
Eldem'in öğrencilik yıllarından akademik ve mesleki yaşamına uzanacak şekilde hazırlanan SALT Araştırma programında, mimarlık, şehircilik, restorasyon ve müzecilik anlayışlarıyla iç mekân tasarımına verdiği önem tartışmaya açılacak. Program 2021 yılı boyunca devam edecek. 14 Kasım'da, Uğur Tanyeli ve Bülent Tanju'nun söyleşisiyle başlayacak programlar çevrimiçi ortamda gerçekleştirilecek.

SALT ARAŞTIRMA, NEZİH ELDEM ARŞİVİ

Kemali Söylemezoğlu için Taşkışla çizimi (1979)

“EZBER BOZAN KİTAP”

ÇIKTI

www.ttyayin.com
144 sayfa, Büyük boy, renkli,
1. Hamur kağıt

Almanya İle İlgili Bildiğiniz Her Şeyi Unutun!

Almanya gerçekten hasbelkader mi zengin oldu?
”Made in Germany” hâlâ geçerli mi?
Gerçekten özgür mü insanlar?
Gerçekte kaç işsiz var ülkede?
Alman Hukuku’na güvenilir mi?
Almanyada kaç evsiz var?
Futboldaki rezaletler hangi boyutta?
Basına güvenilir mi?
Hastane mikrobundan her sene kaç kişi ölüyor?

Ve Diğer Merak Edilenler Bu Kitapta...

facebook.com/ttyayin twitter.com/ttyayin instagram.com/tt_yayin

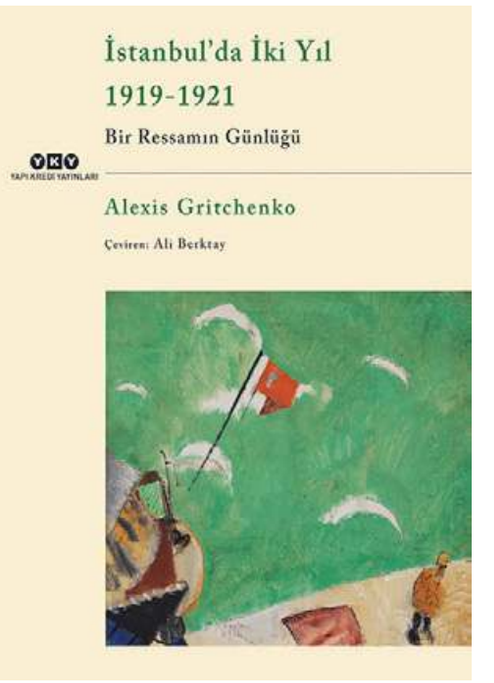
Alexis Gritchenko'nun gözünden 100 yıl önce İstanbul

Eylül başında Meşher'de açılan "Alexis Gritchenko - İstanbul Yılları" sergisi 1 Kasım 2020'de sona erdi. Ressam, sanat eleştirmeni, yazar Alexis Gritchenko'nun şehre ziyaretinin 100'üncü yılında, dönem İstanbul'unu yansıtan 150'den fazla suluboya, guaş, karakalem ve yağlıboya eserini bir araya getiren serginin aynı isimli yayını Vehbi Koç Vakfı tarafından basıldı. Sergi, Gritchenko'nun şehirden ayrıldıktan 10 yıl kadar sonra yayımladığı, *İstanbul'da İki Yıl* anı kitabındaki notlar ve eserleri birlikte değerlendirilerek hazırlanmıştı.

Ressam ve yazar Alexis Gritchenko, 1883-1977 yılları arasında yaşadı. Moskova'da yaşadığı dönemde modern sanat akımlarına dahil olan Gritchenko, kübizm ve fütürizm etkileri taşıyan dynamocolor akımının kuramcısıydı. Ekim Devrimi sonrasında çıkan iç savaştan kaçarak 1919 yılında İstanbul'a gelen ressam, işgal dönemiyle kesişen 1919-1921 yılları arasında burada kaldı. Bir nevi sığınak olarak kullandığı İstanbul'un renklerinden ve dinamizminden çok etkilenerek bunu eserlerine yansıttı. Sokak sokak gezdiği İstanbul, limanları, pazarları, ibadethaneleri, anıtlarıyla Gritchenko'ya ilham kaynağı olmuştur.

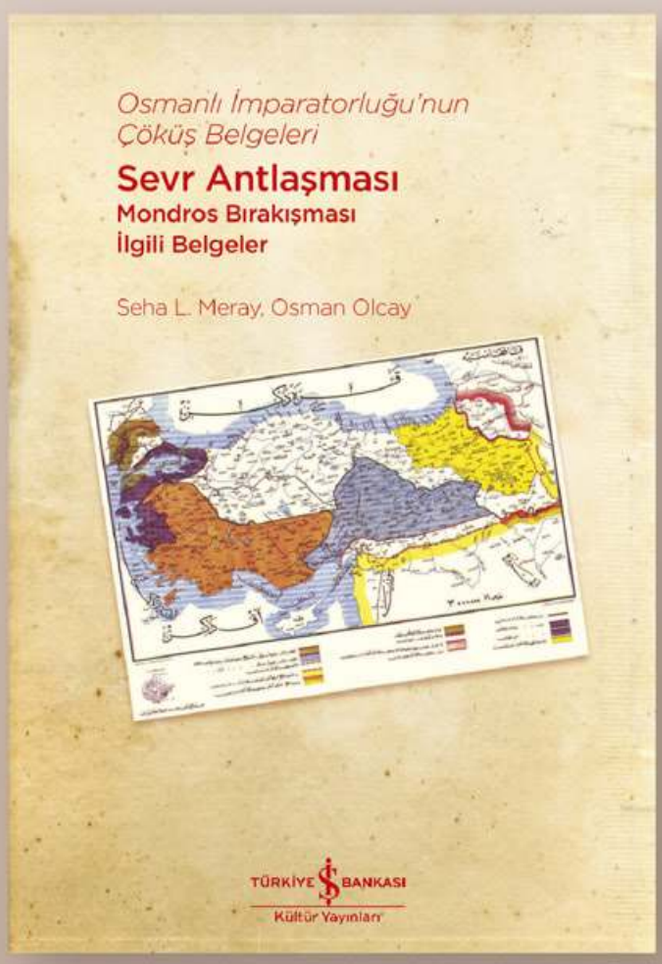
Gündelik hayatı ve kent yaşamını eserlerine taşıyan Gritchenko'nun İstanbul'da geçirdiği yıllar, kariyeri için bir mihenk taşıydı. İstanbul'da ürettiği suluboyaların öne çıktığı üslubu, diğer eserlerinden ayrılıyordu. Ayrıca burada ressam, yazar ve sanatçılarla kurduğu bağlantılar, tanınan bir ressam olmasına katkı sağlamıştı. İstanbul'un 100 yıl önceki halini yansıtan eserlerin derlendiği *Alexis Gritchenko - İstanbul Yılları* kitabı, Türkçe ve İngilizce olarak yayımlandı. Sanat tarihçileri Ayşenur Güler ve Vita Susak'ın yazdığı kitapta 150'den fazla eser kataloglanıyor, sanatçının yaşamı ve tekniğiyle ilgili detaylar da yer alıyor. Çevirileri ise Yiğit Adam, Beyza Altay, Ali Berktay, Serra Yentürk üstlenmiş. Ayrıca ressamın İbrahim Çallı ve Namık İsmail ile kurduğu dostluk da dahil olmak üzere, Grichenko'nun İstanbul bağlantıları inceleniyor.

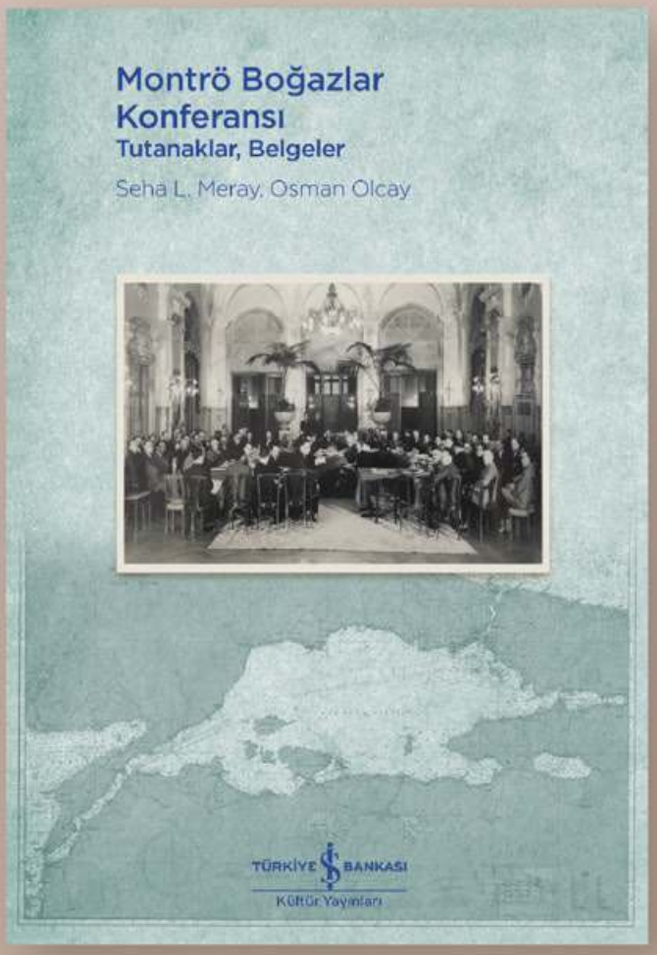

Gritchenko'nun hayatı ve çalışma tutkusuna ışık tutan bu anı kitabının Türkçe çevirisi Yapı Kredi Yayınları tarafından sergiyle eşzamanlı yayına hazırlandı.

YAKIN TARİHTEN TEMEL KAYNAKLAR VE BELGELER

Sevr Anlaşması
Mondros Bırakışması İlgili Belgeler
Seha L. Meray, Osman Olcay
304 sayfa, 55 TL

Montrö Boğazlar Konferansı
Tutanaklar, Belgeler
Seha L. Meray, Osman Olcay
840 sayfa, 90 TL

Maximum Mobil'den QR ile ödemelerde **ücretsiz kargo!**

iskultur.com.tr
facebook.com/iskultur
twitter.com/iskultur
instagram.com/isbankasikulturyayinlari

Kurucusu olduğumuz İş Bankası Kültür Yayınları yeni kitaplarla büyümeye devam ediyor.

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Türkiye'nin Bankası

İstanbul Tasarım Bienali başladı

“Empatiye Dönüş: Birden Fazlası İçin Tasarım” başlıklı İstanbul Tasarım Bienali, 15 Ekim 2020’de başladı. Bienal, pandemi önlemleri göz önünde bulundurularak hem sergi mekânları ve İstanbul sokaklarında, hem de dijital ortamda ziyaret edilebilecek şekilde hazırlandı.

İKSV tarafından, Vitra sponsorluğunda ve Kültür ve Turizm Bakanlığı desteğiyle hazırlanan 5’inci İstanbul Tasarım Bienali başladı. Farklı ülke ve disiplinlerden katılımcıların projeleri, bienal kapsamında hem İstanbullulara, hem de dünyanın her yerinden sanatseverlere ulaşacak.

Mariana Pestana küratörlüğündeki “Empatiye Dönüş: Birden Fazlası İçin Tasarım” başlıklı bienal kapsamında “empati” sözcüğünün kökenine iniliyor. Tasarımın mekânları, peyzajları, mikroorganizmaları, diğer türleri ve birbirimizi “duyumsamamızı” sağlayan araçlarla bizi nasıl bir araya getirdiğini inceliyor. Ayrıca, insandan fazlasıyla bağ kurmaya dayalı bir kültür geliştirmek istediği için ortaya bir öneri atıyor: Birden fazlası için tasarım. Bu doğrultuda tasarımcılar, sanatçılar, mimarlar, aktivistler ve düşünürlerle ortaklaşa çalışıyor, birden fazla beden, boyut ve bakış açısı için yapılan tasarımları keşfediyor. Projeler, içinde bulunduğumuz kritik dönemde bizi özen ve yurttaşlığa dayalı pratikleri yeniden düşünmeye, yeniden bağ kurmanın yeni sistemlerini ve yapılarını birlikte inşa etmeye teşvik ediyor.

Bienal kapsamında, üç eksende bir araya gelen bir program planlandı. Program pandemi önlemleri çerçevesinde, halk sağlığını koruyacak şekilde gerçekleştirilecek. Dünyanın her yerinden izleyicinin ulaşabileceği, dijital ortamdaki birinci kolu “Eleştirel Yemek Programı” adlı video serisi. “Eleştirel Yemek Programı”, her hafta bir bölümü yayımlanan; yiyecek alışverişi, tedariki ve tüketiminin günümüz kültürünü etkileyen ekolojik, ekonomik ve jeopolitik koşullarla nasıl ilişkili olduğunu sorgulayan videolardan oluşuyor.
İkinci eksen ise Akdeniz havzasından projeleri Cihangir’deki ARK Kültür’de bir araya getirecek “Kara ve Deniz Kütüphanesi” programı. Program, bölgedeki ekonomik ve çevresel direnç için yeni araçlar ve sistemler oluşturmak adına Akdeniz havzasında araştırmalar yapan tasarımcılar ve düşünürlerin projelerinden oluşan bir seçkinin sergilenmesini öngörüyor.

Son olarak ise bir arada yaşamayı yeniden ele alan projelerin Pera Müzesi’nin yanı sıra kentin farklı noktalarına uzanacağı “Yeni Yurttaşlık Ritüelleri” adlı müdahaleler dizisi karşımıza çıkıyor. Ortak yemek pişirme araçlarından bahçe ve oyun alanlarına uzanan bu proje, kent ve sakinleri için güvenle bir arada olmayı, yeniden bağ kurmayı, özen göstermeyi öne çıkaran deneyimler sunuyor. Pera Müzesi ve ARK Kültür’deki sergiler 15 Kasım 2020’de sona ererken İstanbul sokaklarına yayılan ve açık havada ziyaret edilebilecek çalışmalar 2021 yılı boyunca devam edecek. Ayrıca Bienal, “Empati Seansları” adıyla empati kavramını genişleten film gösterimlerine ve işbirliği yapılan kültür kurumlarıyla birlikte geliştirilecek uydu projelere sahne olacak.

“Yeni Yurttaşlık Ritüelleri” kapsamında hazırlanan, Nisan 2021’de açılacak olan “Büyükada Şarkı Hatları” Projesi (altta).

Borsa İstanbul'un
Altın Vadeli İşlem Sözleşmeleriyle
kazançlı bir yatırım için
Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası'na (VİOP) gelin,
küçük birikimlerinizi büyük yatırımlara çevirin.

BORSA İSTANBUL

/borsaistanbul
www.borsaistanbul.com

QR Kodu
Tara

Ferrante Ferranti'nin yolculuğuna tanık olun

Institut Français Türkiye Fransız seyyah ve fotoğrafçı Ferrante Ferranti'nin "Yolculuk" adlı fotoğraf sergisine Ankara, İstanbul ve İzmir salonlarında eş zamanlı olarak yer veriyor. Ekim ayında başlayan sergiler yıl sonuna kadar ziyaret edilebilecek.

Ferranti'nin karesinde Özbekistan (en üstte). Ferranti'nin en hayranlık duyduğu yerlerden Kapadokya (ortada). Yaklaşık 40 yıldır dünyayı gezen ve fotoğraflayan Ferranti'nin eserlerinden biri (üstte).

Fransız seyyah ve fotoğrafçı Ferrante Ferranti'nin kırk yıllık gezi serüveni, "Yolculuk" adlı fotoğraf sergisiyle izleyiciye sunuluyor. Ekim ayında Institut Français Ankara, İstanbul ve İzmir'de eş zamanlı olarak başlayan sergilerin yıl sonuna kadar devam etmesi planlanıyor. Üç şehirde de Ferranti'nin farklı eserleri yer alıyor ve üç sergi bir bütün oluşturuyor.

Belki de internet ve sosyal medyanın etkisiyle, son yıllarda binlerce gezgin ve fotoğrafçı dünyayı geziyor. 2000'li yılların başında yurtdışına çıkmak bile pek çok insan için hayalken son yıllarda sırt çantasını takıp dünya turuna çıkmak sıradan görülüyor. Peki ya 1980'ler?

Fransız seyyah Ferrante Ferranti, 1980'de henüz yirmi yaşındayken keşif yolculuklarına başladı. Köklerinin peşine düşerek ilk önce "Güneş Ülkesi" Sicilya'ya, ardından Yunanistan'a seyahat etti. 1981 yılına geldiğimizde, Mısır gezisi sırasında İslam sanatına ilgi duyan Ferranti, fotoğrafçı olmaya karar verdi. Aynı yıl, Çanakkale Boğazı ve Altın Boynuz'un, Pamukkale ve Bizans'ın düşlerini kurarak Türkiye'ye geldi. Sinan'ın minareleri, Topkapı köşkü, kervansaray kubbeleri ve Kapadokya fresklerine hayran kalsa da yolculuk devam ediyordu. 1997 yılından itibaren İran'dan başlayarak Afganistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan ile devam eden, serüven dolu yolculukları nihayet 2008 yılında, doğduğu ülke olan Cezayir'de tamamlandı. Akdeniz ülkelerinin tümünü gezdi.

Yolculuğa çıktığı yıllardan itibaren çektiği fotoğraflarla, ülkelerin o dönemki hallerini belgeleyen Ferranti, her yıl Türkiye'ye geliyordu. Ferranti, Arkeolog Jacques des Courtils ile birlikte eşsiz olmakla birlikte çok da bilinmeyen bir dünya mirasına saygı olarak yazdığı *Antik Türkiye'ye Yolculuk*'u 2019 yılında Fransa'da yayımladı. "Yolculuk" sergisi de bu 40 yıllık birikimin bir sonucu olarak ortaya çıktı.

Ekonomist

TEB'İN DESTEĞİYLE

ANADOLU KAPLANLARI BÜYÜYOR!

Ekonomist ile birlikte 17 yıldır, Anadolu'nun 500 Büyük Şirketi araştırmasını yaparak Türkiye'nin girişimcilik ruhunu tüm ülkeye duyuruyoruz. Siz de şirketinizin verilerini paylaşarak araştırmaya katılın, daha kapsamlı bir liste oluşturmamızda katkıda bulunun.

Anadolu'nun en büyük 500 şirketi listesine girebileceğinizi düşünüyorsanız www.teb.com.tr veya www.ekonomist.com.tr adresine girerek ilgili formu doldurmanız yeterli olacaktır.

TEB

teb.com.tr / 444 0 832

Berlin büyükelçisi Hüsrev Gerede'nin savaş hatıraları

"Hitler dedi ki: Atatürk'ün Sevr'i yırttığı gibi ben de Versailles'ı parçaladım!"

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin Berlin büyükelçisi Hüsrev Gerede'nin anıları Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından yayımlandı. Kitapta Hüsrev Gerede Berlin'deki görüşme ve izlenimlerini aktarıyor.

Osmanlı'nın son döneminde Balkan savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda kurmay subay olarak görev alan Hüsrev Gerede, Milli Mücadele'nin başından itibaren Mustafa Kemal'in en yakınındaki isimlerden biri oldu. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan 18 kişiden biriydi. Erzurum ve Sivas kongrelerine katıldı, Heyet-i Temsiliye üyesi olarak görev yaptı. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Trabzon, Büyük Millet Meclisi'nde yine Trabzon, TBMM'de Urfa ve Sivas milletvekilliği yaptı. Cumhuriyet yıllarında sırasıyla Budapeşte, Sofya, Tahran, Tokyo, Berlin ve Rio de Janeiro büyükelçiliği görevlerinde bulundu. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Hüsrev Gerede'nin 1939 ile 1942 yılları arasında Berlin büyükelçiliği dönemindeki anılarını yayımladı. Hulusi Turgut tarafından yayına hazırlanan kitapta Almanya'nın Polonya'yı işgal ettiği 1 Eylül 1939'dan sadece iki gün sonra Berlin'deki elçilik hizmetine başlayan Hüsrev Gerede'nin İkinci Dünya Savaşı'nın ilk üç yılı boyunca süren görevi boyunca tanıklıklarını, gözlemlerini içeren notları yer alıyor. Gerede bu dönemde Hitler Almanya'sı ile Türkiye arasındaki ilişkilerin sorunsuz sürmesi ve Türkiye'nin tarafsız tutumunun Naziler tarafından anlaşılması için çaba gösterdi. Kitaptaki hatıralar arasında Berlin'de yaşadığı olaylarla ve yaptığı görüşmelerle ilgili son derece çarpıcı anekdotlar yer alıyor.

Hüsrev Gerede, 1940 yılında Breslau'da açılan sergideki Türk Pavyonu'nun önünde (sağda). 25 Şubat 1942, Gerede Berlin Türk Ticaret Odası toplantısında konuşma yapıyor (karşı sayfada üstte). Gerede'nin Berlin Sefareti anıları Türkiye İş Bankası Kültür yayınları tarafından basıldı (karşı sayfada altta).

Gerede, Hitler tarafından kabul edildiği 27 Eylül 1939 gününü şöyle aktarıyor: "Dışişleri bakanı Ribbentrop, genel sekreter Weizsäcker ve ünlü tercüman Dr. Schmidt hazır olduğu halde, salonda yan yana oturduk. Hitler'in Anglosaksonlar ve ekseri Avrupalılar gibi bacak bacak üstüne atmayarak, alaturka mütevazı oturuşunu, o gün takdir ve sempati ile tespit etmiştim. Görüşmemiz sırasında Hitler'e, "aslında eski bir kurmay subay ve Atatürk'ün karargâhında çalışmış bir milli mücahit olduğumu" söyledim. Ayrıca, Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın müttefiki sıfatıyla dört savaş cephesinde askeri tetkik seyahati yapmış, Balkan Savaşı'ndan önce de von der Goltz'un ülkemize gönderdiği değerli öğretmenlerle çalışma fırsatı bulmuş, Alman milleti ve ordusuna karşı samimi sevgi ve dostluk hissi taşıyan, yüksek meziyetlerini bilen eski bir asker olduğumu hatırlattım. Berlin'de, Türkiye Cumhuriyeti hükümetini şahsım nezdinde temsil etmekle iftihar duymakta olduğumu bildirdikten sonra hükümetimizin siyasetini izah ettim: Bir Akdeniz devleti olmanın ve boğazlar çevresinde bulunmanın yarattığı nazik jeopolitik durumun zorlaması ile İngiltere ile ittifak ettiğimizi, fakat bu ittifakın sırf tamamiyet-i ülkiyemizi [bütünlüğümüzü] koruma amacına yönelik olduğunu, tarafsızlık politikası takip edeceğimizi, hangi taraftan gelirse gelsin, tecavüze karşı meşru savunmamızı yapmakta tereddüt etmeyeceğimizi, Almanya ile coğrafi ve tarihi dostluğumuzun devamına, ekonomik münasebetlerimizin gelişmesi ve kuvvetlenmesine elimden geldiği kadar çalışacağımı söyledim. Yüzünden, Hitler'in memnun olduğu anlaşılıyordu. Bana cevap verirken, Atatürk'ü taklit ettiğini, onun Sevr'i yırtması gibi, Versailles'ı parçaladığını açıkladı. (...) Sözü, milletimize getirerek, Birinci Dünya Savaşı'nda müttefikleri olan kahraman Türk ırkına sevgi ve saygısı olduğunu, zayıf bir devletin (yani Türkiye'nin) boğazlarda bekçilik etmesinin Almanya'nın menfaatlerine uygun düştüğünü (Rusya ve İngiltere'den söz etmeden) ifade etti. Eski bir tarihleri olan Yunanlara da sempatisi bulunduğunu, fakat bu ülkeye bir İngiliz askerinin ayak bastığını gördüğü takdirde, hiç düşünmeden harekete geçeceğini' hiddetli bir tavırla anlattı."

Hüsrev Gerede, Berlin'de görev yaptığı üç yıl boyunca İkinci Dünya Savaşı'yla ilgili askeri ve siyasi pek çok gelişmeye tanıklık etmiş. 1939 Ağustos'unda imzalanan Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'ndaki gelişmeler, Mayıs 1940'ta Almanya'nın önce Fransa'yı ardından Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'u işgali, İtalya'nın savaşa girişi, 18 Haziran 1941 tarihli Türk-Alman Dostluk ve Saldırmazlık Paktı, Almanya'nın Barbarossa Harekâtı'yla Sovyet topraklarına girişi (22 Haziran 1941), Aralık 1941'de ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girişi gibi pek çok gelişme Gerede'nin Berlin'deki görevi sırasında meydana geldi. Eski bir kurmay subay olarak savaşın gidişatını yakından izleyen Hüsrev Gerede bu dönemde Berlin'de görev yapan Sovyetler Birliği, Bulgaristan, İtalya elçileri ile görüşmeleri ve Alman yönetimi ile temaslarından izlenimleri de hatıralarında not etmiş. Görevi sırasında siyasi ilişkilerin yanı sıra Almanya ile Türkiye arasındaki ticari, askeri ve kültürel ilişkilerle de meşgul oluyor. Gerede'nin *Hitler Almanya'sında Berlin Sefirliği Hatıralarım* adlı kitabı, II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin tarafsızlık politikasını sürdürmekteki kararlılığı ve savaş ortamında Almanya ve diğer ülkelerdeki gelişmelerle ilgili detayları öğrenmek için önemli bir kaynak ●

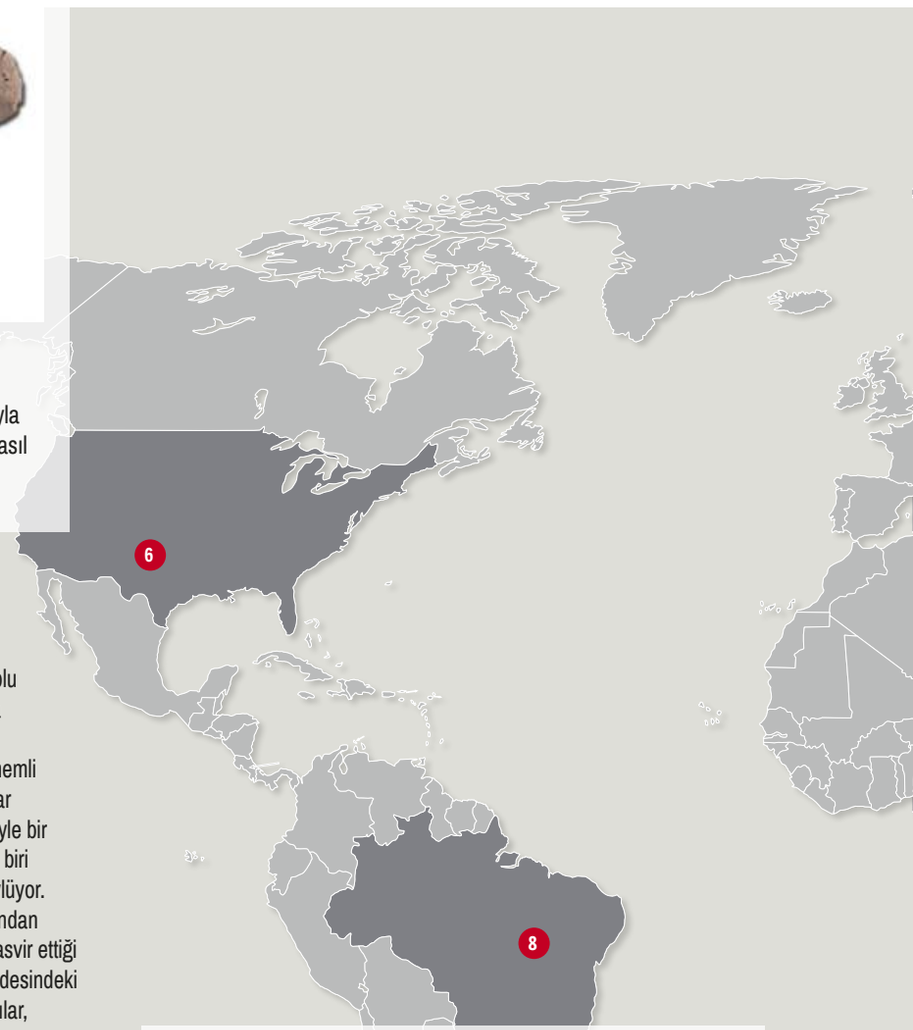
Dünyadan

/ Naz Vardar / nazvardar93@gmail.com

1 ORTA ASYALI SAVAŞÇILAR 3 BİN YIL ÖNCE TOP OYNUYORDU

Zürih Üniversitesi'nden araştırmacıların Kuzeybatı Çin'deki antik mezarlarda yaptıkları kazılarda deri toplar ortaya çıktı. Orta Asyalı atlı savaşçılara ait olduğu bilinen bu mezarlardan çıkan toplar yaklaşık 3 bin yıllık ve Avrasya'nın bilinen en eski topları olduğu düşünülüyor. Araştırmacılar bu bulguların savaşçıların formda kalma ve askeri eğitim amacıyla top oyunlarını tercih etmiş olabileceğine işaret ettiğini düşünüyor. Daha yakın tarihli görsel veriler Çin'de atlıların genellikle bir çubuk yardımıyla top oynadığını gösterse de arkeolojik veriler henüz bu 3 bin yıllık topların nasıl oynandığını aydınlatmak için yeterli değil.

2 SİBİRYA'DA 5 BİN YILLIK MEZARDA MASKELİ BİR HEYKELCİK KEŞFEDİLDİ

Sibirya'da Odinov kültürüne ait bir toplu mezarda bir kadın iskeletinin omzuna iliştirilmiş avuç içi büyüklüğünde bir heykelcik bulundu. Bu sezonun en önemli keşfi olduğunu söyleyen araştırmacılar öteki hayatta kendisine eşlik eden böyle bir figürle gömülmüş bu kadının sıra dışı biri olma ihtimalinin yüksek olduğunu söylüyor. Heykelin yüz kısmındaki at omurgasından yapılma kemik maskenin ayı ağzını tasvir ettiği düşünülüyor. Heykelin çamurdan gövdesindeki oyuntuda da bronz bir plaka ve organik maddeler olduğu belirtiliyor. Araştırmacılar, Odinolular Mongoloid ırkına ait olmasına rağmen heykelin çok net Avrupalı hatlarının olmasının da önemli bir bilgi olduğunu düşünüyor. Bu heykelin Odino kültürünün ölüm ritüellerine ışık tutacağına inanılıyor.

3 ANTİK ROMA FEYYUM MUMYA PORTRELERİNDEKİ ALTIN KÜPELER BULGARİSTAN'DA BULUNDU

Bulgaristan'ın Burgas bölgesindeki antik Roma kolonisi olan Develtos şehrinde yapılan hamam kazısında bir altın küpe keşfedildi. Araştırmacılar Bulgaristan'da bulunan küpenin Roma dönemi Mısır'daki bazı Feyyum mumya portrelerindeki küpelere bire bir benzediğini söylüyor. 1'inci ve 3'üncü yüzyıl arasında Mısır'da yaşayan elit kadınların mumyalarının üstündeki ahşap plakaya yapılan bu portrelerden yola çıkan araştırmacılar bulunan küpenin yaklaşık 2'nci yüzyıla ait olabileceğini tahmin ediyor. Araştırmacılar bu tarz bir küpenin Bulgaristan'da bulunmasını Develtos Roma kolonisinde yaşayanların imparatorluk modasını yakından takip ettiği şeklinde yorumluyor.

4 AVRUPA'DAKİ BUZULLAR 20'NCİ YÜZYILDAKİ İSPANYOL GRİBİ SALGININA IŞIK TUTUYOR

Orta Avrupa'daki buzullardan alınan iklim verilerini 20'nci yüzyıldaki tarihsel belgelerle karşılaştıran araştırmacılar özellikle Birinci Dünya Savaşı zamanı ölümlere sebep olan İspanyol gribinin sebeplerini anlamaya çalışıyor. Araştırmacılar, 6 yıl boyunca sürmüş olan kötü hava şartlarının İspanyol gribinden ölümlerin en fazla olduğu döneme geldiğini ortaya çıkarıyor. Aynı zamanda bu dönemler Birinci Dünya Savaşı'nın Gelibolu, Somme ve Verdun gibi en ölümcül çarpışmalarının da yaşandığı zamanlara denk geliyor. Kötü hava şartları cephelerdeki koşulları etkilemiş, aynı zamanda da mahsul kıtlığına sebep olmuştu. Bu sebeple insanların salgından korunması çok daha zor bir hal almıştı. Böyle net bir bağlantının ilk defa kurulduğunu belirten araştırmacılar buzulların, tarihsel belgelerle ulaşılamayacak bilgilere ışık tutmada çok önemli rol oynadığını belirtti.

6 DÜNYANIN EN UZUN FOSİLLEŞMİŞ PATİKASI NEW MEXİCO'DA BULUNDU

New Mexico'da bulunan Chihuahuan Çölü'nde yetişkin bir kadın veya erkeğe ve çocuğa ait olduğu düşünülen sıra dışı ayak izleri keşfedildi. Araştırmacılar yaklaşık 1,6 kilometre boyunca devam eden ayak izlerinin 10 bin yıl öncesine ait olduğunu düşünüyor. Bu antik ayak izlerinden oluşan patikanın artık var olmayan Otero Gölü'nün kıyısı boyunca devam ettiği düşünülüyor. Ayak izlerinin derinliği incelendiğinde kimi zaman yetişkin olanın çocuğu kucağında taşıdığı, hatta sağ tarafından sol tarafına geçirdiği, kimi zaman da çocuğun da yürüyerek eşlik ettiği anlaşılıyor. Bölgedeki diğer ayak izlerine bakıldığında bu iki insana muhtemelen mamutların, gri kurtların ve aslanların da eşlik etmiş olabileceği düşünülüyor.

7 MISIR'DA 2500 YILLIK 80'DEN FAZLA YENİ MUMYA

Mısır Eski Eserler Bakanlığı, Ekim ayının başından beri Sakkara'daki arkeolojik kazıdan 80'in üzerinde tabut içinde yeni mumyalar ortaya çıktığını açıkladı. Mısır'ın 26'ncı hanedanlık dönemine ait olan tabutların, renkleri ve üzerindeki hiyerogliflerden din adamlarına ait olduğu anlaşılıyor. Ayrıca mezarlığın, bir zamanlar firavunların tahtının bulunduğu Memfis şehrine yakın olması mezarların önemli kişilere ve din adamlarına ait olabileceği fikrini de akıllara getiriyor. Kazı alanından çıkan heykeller ve Mısır mitolojisinde önemli yere sahip olmaları da bu fikri güçlendiriyor. Araştırmacılar daha çok kalıntı bulmayı planladıklarını ve bunun Mısır'a olan turistik ilgili artırmasını beklediklerini söylüyor.

8 AMAZONLAR'DA YAŞAYAN KOLOMB ÖNCESİ YERLİLERİN BESLENME BİÇİMİNE DAİR ÖNEMLİ BULGULAR ORTAYA ÇIKTI

Uluslararası bir araştırma ekibi 1000-1800 yılları arasında Brezilya kıyısındaki Amazonlar'da yaşamış olan grupların beslenme biçimini ortaya çıkardı. Kolomb öncesi dönemden kalan insan kalıntılarının azlığından ötürü dönemi anlamak oldukça zor olsa da araştırmacılar istatistiksel modelleme ve kemiklerin kimyasal yapılarını inceleyerek bir sonuca varabildi. Araştırmanın sonucuna göre, bu gruplar denize yakın yaşamış olmasına rağmen mutfakları karasal bitki ve hayvan ağırlıklıydı. Kara memelileri ve bitkiler ana kalori ve genel olarak kara hayvanları da ana protein kaynağıydı.

5 GÜNEY AFRİKA'DA OT VE KÜLLERDEN YAPILMIŞ 200 BİN YILLIK YATAKLAR BULUNDU

Güney Afrika'nın Border Mağarası bölgesinde 200 bin yıl önce yaşamış olan insanların uyumak ve çalışmak için ottan yapılma yataklar kullandığı ortaya çıktı. Araştırmacıların mikroskobik yöntemlerle yaptıkları çalışmaya göre paleolitik insanlar mağara içinde geniş yapraklı otların arasında kül koyarak bir yer kaplaması elde ediyorlardı. Yatak olarak da kullanılan bu katmanların arasında aynı zamanda taş parçaları, yanmış kemik ve tahıl taneleri de bulunuyor. Araştırmacılar külün bilinçli olarak ve kene gibi böcekleri uzak tutmak için kullanıldığını düşünüyor. Küllerin daha önce temizlik için yakılmış olan yataklara ait olduğu düşünülüyor. Araştırmanın 200 bin yıl önce yaşamış insanların ateşi, külü ve şifalı bitkileri bilinçli bir şekilde kullanıp konforlu ve sağlıklı yaşam alanları yaratma pratiklerine ışık tuttuğunu belirtiyorlar.

/ *Kader Elveren* / *kaderelveren@aol.com*

17'nci yüzyıl Avrupa'sından bir sahne

Karo aslı hilebaz

Georges de La Tour'un "*Karo Aslı Hilebaz*" adlı tablosu 1600'lü yılların Avrupa'sı yaşamından detaylar sunuyor.

17'nci yüzyıl Avrupa'sında kâğıt ve zar oyunları asilzadeler tarafından oynandığı kadar halk tarafından da çok itibar görürdü. Hile yapmak kanunen yasak olmasına rağmen, sıkça rastlanılan hileciler yakalandığında ağır cezalara maruz kalırdı. 20'nci yüzyılda keşfedilen Georges de La Tour, eksik biyografisi nedeniyle unutulmuş bir ressam iken, bir tenis oyuncusu tarafından Paris'te bir antikacıda bulunan bu tablosu, 1972 yılında Louvre Müzesi tarafından 10 milyon franka satın alındı. O zamana kadar müzeler tarafından bir tablo için verilen en yüksek fiyat olduğundan hakkında gazetelerde bir sürü söylenti yazıldı. Bir İngiliz eksper tablonun 20'nci yüzyılda yapıldığını iddia edince yapılan teknik etüt sayesinde bazı boya pigmentlerinin 17'nci yüzyılda kullanıldığı ortaya çıktı ve tablo müzedeki yerini aldı. La Tour yaptığı bir eseri küçük değişikliklerle tekrarlayan bir ressamdı. Karo aslı tablonun bir eşini de aynı mizansende sinek aslı olarak yapıp detaylarda değişikliklerle bezemiştir. Bu tablo ise ABD'de Kimbell Art Museum'da sergilenmektedir.Georges de La Tour (1593-1652) Fransa'nın Lorraine bölgesinde bir fırıncının oğlu olarak doğmuş, ama 1617 yılında bir asilzadenin kızıyla evlendikten sonra dük unvanını almış. Paris'e gidip XIII. Louıs'nin hizmetinde beş yıl çalıştıktan sonra İtalya'da Caravaggio'nun resimlerini gördüğü düşünülüyor. Bilinen 30 tablosu olan ressamın birçok eseri iç savaş ve yangınlarla yok olmuştur. 1652 yılında Lorraine'e geri dönüp Lunéville şehrine yerleşmiş, ama aynı sene çıkan bir veba salgınında ölmüştür.

KARO ASLI HİLEBAZ– GEORGES DE LA TOUR 1635 – PARİS LOUVRE MÜZESİ

Georges La Tour'un *Kare Aslı Hilebaz* (Le Tricheur à l'as de carreau) adlı tablosu Paris'te Louvre Müzesi'nde sergileniyor.

Kötülüğün cazibesi

1 Tabloya genel olarak baktığımızda, sol yukarıdan ortaya doğru gelen ışığın başrolde olduğu görülür. Bu ışık tabloda anlatılmak istenen konuyu kolayca görmemizi sağlıyor. Ortadaki kadın oyuncu fazla ışıklı olduğundan yüzündeki ifade anlaşılmıyor. Arkadaki koyu fon ise kahramanların öne çıkmasını kolaylaştırıyor. Ağızlar kapalı ve herkes hareketsiz. Servis yapan hizmetçi göz bebeklerini hilebaz çevirmiş. Ev sahibi kadın hizmetçiye bakıyor. Masanın sağındaki genç ise gözlerini indirmiş biraz önce dağıtılan kartlarını inceliyor. Yüzü görülmeyen tek kişi hilebaz, ama ışık sayesinde onun da ne yaptığını açıkça görüyoruz.

2 Masanın üzerinde kâğıt oynayanların önlerinde duran altınlardan oyunun ciddi olduğunu anlıyoruz. Kadının önünde sekiz altın, zengin gencin 12 altın ve bir gümüş parası olmasına rağmen hilebazın önünde iki veya üç altının olduğunu görüyoruz. Kullandıkları paralar o zamanda Avrupa'da en geçerli para birimi olan İspanyol pistoludur. Masada kartlar az önce dağıtılmış, oyunun bir poker partisi olduğu belli oluyor. Kadın dört kartı elinde masa üstünde tutuyor ve onlarla ilgilenmiyor. Genç adam elindeki kartları dikkatli ve ciddi bir şekilde inceliyor. En üste maça 6'lısı gözükmekte. Maçanın kart anlamı düşmanlık ve mutsuzluk demek, Maça 6'lısı ise kaderine karşı savaşmayı gösterir. Ailenin kıymetli çocuğu hiç etkilenmemiş gibi önünde duran baba parasını kaybedeceğinden endişe duymuyor. Hilebaz ise elinde dört yerine üç kart tutuyor. En üste görülen kart karo 7'li. Karonun anlamı bereketli ticaret ve para demektir. Karo 7'li ise garantili başarıyı simgeler. Burada en yüksek puan için lazım olan ona uyumlu Karo asını diğerlerine fark ettirmeden, kalın kemerine sakladığı yerden, elindeki maça asıyla değiştiriyor.

3 Masanın etrafında bulunan dört kişiden sadece hilebazın yüzü bir gölge ile gizlenmiş. Diğerlerine nazaran onun yüzünde aldatıcı bir farklılık göze çarpıyor. Alnındaki kırışıklıklar, gerilmiş bakışlar, sıkılmış dudaklar. Baş yana doğru çevrilmiş, yapacağı hilenin ortaya çıkması durumunda sonuçlarının ne olacağını bilerek seyirciyle rahatsızlığını paylaşıyor. Saçları uzun ve karışık. Yumuşak ve açık renk bir deri ceket giyinmiş. Omuzunda uzun kurdeleli bağlanmamış bağcıklar var. Bu onun ne kadar başıboş ve çapulcu olduğunun kanıtı. Kalın siyah bir kemeri kartları saklamak için kullanıyor. Diğer oyuncularda dörder kâğıt olduğu halde onun elinde sadece üç tane var ve dördüncü kâğıdı maça asını daha kıymetli karo asıyla değiştirmekle meşgul. Tırnak araları kirli.

4 Tabloda profilden görülen hizmetçi ortadaki kadına bir bardak şarap sunmakta. Sol elinde hasır bir kılıfı olan şarap şişesini tutuyor. Şarap Hıristiyanlarca kutsal sayılıp Hz. İsa'nın kanıyla eş sayılsa da bazen sembolik olarak olumsuz anlamda da kullanılır. Dünyevi zevklerle, uçarılık, hovardalık ve sefahatle bağdaştırılır.

5 Masanın ortasında oturan kadının soğuk ve endişe veren güzelliğiyle, dekoltesi ile muntazam oval yüzü hemen göze çarpıyor. Başına sardığı yüksek ve arkaya sarkan türban, karanlık fonda gerçek dışı gibi duruyor. Dudaklarının inceliği, burnunun uzunluğu ve hafifçe dışarı çıkan gözlerinde hiçbir duyguya rastlanmıyor. İnciden bilezikler takmış. Kolyesi daha iri incilerle süslü ve kulaklarında damla şeklinde inci küpeler var. Ortaçağda inci kolyeler saflığı sembolize ederdi. Rönesans'tan sonra seksüel aşkın sembolü oldular. Ama büyük inciler para karşılığı yapılan aşkın göstergesiydi.

6 Tablonun sağında yoldan çıkmış bir genç görüyoruz. İyi bir ailenin oğlu olduğu anlaşılan genç bir an mantık yolunu bırakarak, daha sonra idrak edeceği bir sahneye ortak oluyor. Ressam bütün paraları elinden alınacak gencin beresini tüylerle süslemiş. Bu tüyler, "plumer" (yolunmak) tabirini çağrıştırıyor.

Çapa'daki Macar Askerî Hastanesi'nin Amiral Souchon, Enver Paşa ve Avusturya- Macaristan büyükelçisinin eşi Markiz Palavicini katılımıyla gerçekleştirilen açılış töreni, İstanbul, 10 Nisan 1916.

FOTOĞRAF: TAÏB KÖPE, ANTOINE KÖPE ARŞİVİ

Köpe ailesinin tanıklığında Osmanlı'nın son günleri

SINIRLAR ÖTESİNDE

Salt Beyoğlu'nda açılan *İmparatorluklar Arasında Sınırlar Ötesinde* sergisi, bir ailenin arşivinden belge ve notlarla yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde iki imparatorluğun son dönemine ait tanıklıkları aktarıyor.

Röportaj: Şiir Alkan
siiralkan@yahoo.com

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1827-1920 arasındaki dönemine tanıklık eden Köpe ailesinin hikâyesi SALT'ın yeni sergisi *İmparatorluklar Arasında Sınırlar Ötesinde*'nin konusunu oluşturuyor. Köpe ailesinin Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasında geçen yaşamından geriye kalanlar çok kapsamlı bir arşiv malzemesi sayesinde ilk kez bu çalışma ile ortaya çıkıyor. Sözkonusu imparatorlukların ulus devletlere geçiş sürecine tanıklık eden Köpe ailesinin bugüne taşınan arşivinde hatıratların yanı sıra, fotoğraflar, ses ve film kayıtları, birbirinden ilginç belgeler ve matbuat malzemesi de bulunuyor. Aileden Taïb ve Antoine Köpe'nin fotoğraflarıyla II. Meşrutiyet, I. Dünya Savaşı ve mütareke dönemiyle ilgili ilk kez paylaşılan görsel malzemeyi de kapsayan serginin 15 yıllık oluşum serüvenini, küratörler Lorans Tanatar Baruh (SALT), Nefin Dinç (James Madison Üniversitesi) ve Erol Ülker (Işık Üniversitesi) ile konuştuk.

Köpe ailesinin anıları ile ilk ne zaman ve nasıl tanıştınız?

Nefin Dinç: Antoine Köpe'nin anılarıyla ilk defa 2004, ya da 2005 yılında karşılaştım. O zamanlar Kuzey Texas Üniversitesi'nde belgesel sinema okuyordum ve Fransızca dersleri alıyordum. Fransızca hocam da Antoine Köpe'nin anılarını Fransızcadan İngilizceye çeviriyordu. Bana bu anılardan kısaca bahsetti. Bir belgeselci olarak ilgimi çekti. Bir süre sonra Antoine'ın torunu ile tanışmak için Dallas'a gittik ve bu anıların ne kadar değerli olduğunu, bir kopyasını önümde görünce anladım. O zamandan beri anıların doğru bir biçimde değerlendirilmesi için çalışıyorum. 15 yıl olmuş...

Serginin küratörleri (soldan sağa), Lorans Tanatar Baruh, Nefin Dinç ve Erol Ülker (altta). Köpe ailesi, Selanik, 1903 (karşı sayfada).

ANTOINE KÖPE ARŞİVİ

Serginin ortaya çıkış sürecinden bahseder misiniz?

Lorans Tanatar Baruh: Sergiyle ilgili olarak Nefin ile görüşmelerimiz 2019'da başladı. 2020'de James Madison Üniversitesi'nde Elizabeth Thompson ve Yiğit Akın ile yaptığımız bir workshop sonrasında şekillenmeye başladı ve Birinci Dünya Savaşı ve mütareke dönemi üzerinde çalışmaları olan Erol Ülker'i serginin kurgusunun oluşturulmasına katkı vermesi için davet ettik. Antoine Köpe'nin hayatta olan tek çocuğu Elizabeth Childress'in oğlu Tony'nin, on cildi bulan anıları, onlarca mektubu, yüzlerce fotoğrafı, birçok ses ve film kayıtlarını dijital ortama aktarmış olmasının yanı sıra Fransızca yazılan anıların İngilizce çevirisinin yapılmış olması da ciddi bir şanstı. Ailenin tüm bu malzemeyi büyük bir cömertlikle bizlerle paylaşması sayesinde sergi pandemi zamanında yapılabildi.

“*İmparatorluklar Arasında, Sınırlar Ötesinde*” kısaca bize ne anlatıyor? Ailenin Osmanlı ile bağı nasıl oluşmuş? Serginin ismi neye karşılık geliyor?

Erol Ülker: Köpe ailesi imparatorluklar arasında doğan ve imparatorluklar arasında yaşayan bir aile. Aile ağacının kolları bir taraftan Bretonya’ya diğer taraftan Transilvanya’ya, Trabzon’a ve İstanbul’a uzanıyor. Yalnızca ailenin oluşumu değil, aile bireylerinin yaşam öyküleri de sınırların ötesine taşan imparatorluklar arası bir bağlamı yansıtıyor. Antoine Köpe’nin babası Charles annesinin etkisi altında çocukluğunun önemli bir kısmını Fransa’da geçiriyor, daha sonra Viyana’da ikâmet ediyor. Aile bireyleri Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşarken Avusturya-Macaristan vatandaşı olarak kalıyorlar. Taïb Köpe ve Antoine Köpe Birinci Dünya Savaşı’nda Avusturya-Macaristan ordusuna katılıyor. Devletleri birbirinden ayıran sınırların henüz netleşmekte olduğu bir devirde imparatorluklar arasında yaşamlar sürdürüyor aile bireyleri.

Antoine Köpe’nin binlerce yazılı, sesli ve görsel anısı arasında nasıl bir eleme veya sınıflandırma yaptınız?

LTB: Serginin kurgusu ve kapsayacağı dönem üzerinde uzun tartışmalarımız oldu. Öncesinde Birinci Dünya Savaşı ile başlayıp Cumhuriyet’in ilanından sonra 1927’de Antoine’ın çalışmak için tekrar İstanbul’a döndüğü zamana odaklanmayı düşündük. Ancak daha sonra Osmanlı İmparatorluğu dönemiyle sınırlamayı ve II. Meşrutiyet öncesinde yerleştikleri ve Balkan savaşlarına tanıklık ettikleri Selanik’teki yaşantılarını eklemeye karar verdik. II. Meşrutiyet, Birinci Dünya Savaşı ve mütareke döneminde sergide yer alacak olayları belirledikten sonra, anlatı ve fotoğraflar üzerine detaylı çalıştık. Zaman zaman görselliği yüksek olan fotoğraflara, zaman zaman da anlatısı güçlü olan yerlere öncelik verdik. Görselliği zayıf olan noktalar için SALT Araştırma dışında yurtiçi ve yurtdışından birçok arşiv ve özel koleksiyon taranarak fotoğraf ve hareketli imaj temin edildi. Bu sergide metni de tasarımın bir parçası haline getirmeye ve anlatı-görsel birlikteliğini dengeleyerek vermeye dikkat ettik. →

Sergi hem fotoğraf, hem belge, hem de sesli ve görüntülü arşiv malzemesini bir arada sunuyor. Salt Beyoğlu'nda salgın koşullarına uygun bir tasarım hazırlanmış.

FOTOĞRAF: MUSTAFA HAZNECİ

Antoine Köpe anılarını Fransızca olarak kaleme almış. Siz bu anılara nasıl ulaştınız? Belgelerin hiç zarar görmeden günümüze ulaşmasının ardındaki hikâye nedir?

ND: Antoine Köpe hayatının sonuna doğru ABD'ye göç ediyor, çünkü Antoine ve eşi Emilie'den önce üç çocuğundan ikisi zaten ABD'ye yerleşmiş. Antoine ABD'de 1974 yılında vefat ediyor. Anıları şu an ailenin elinde. Antoine'in torunu Tony Childress bu anıların değerli olduğunu biliyor. Korunması için elinden geleni yapıyor ve Antoine'ın Fransızca yazdığı bu anıları İngilizceye çevirten de o. Aynı zamanda Antoine'ın yaptığı ses kayıtlarını ve videoları da dijital ortama aktartmış. Tony Childress'in özen göstermesi ile anılar bugüne iyi bir şekilde korunarak ulaşmış. Şunu da eklemek isterim. Ben Antoine'in ailesine, bu anılar üzerine bir belgesel yapmak istediğimden bahsettiğimde, herhangi birinin bu anılarla neden ilgileneceğini tam olarak hayal edemediler. Ama üzerinde uzun yıllar çalıştıktan sonra ve özellikle sergi ortaya çıkmaya başladıktan sonra bu konuda fikirleri değişti. Şimdi büyük bir heyecanla sergiyi ziyaret edebilmeyi ve belgesel filmi görebilmeyi bekliyorlar.

Sergide Osmanlı'nın son dönemindeki 31 Mart Vakası, Balkan savaşları ve Birinci Dünya Savaşı gibi çok özel dönemlere dair tanıklıklar var. Neler görüyoruz bu dönemlere ilişkin özel olarak?

EÜ: Evet, Köpe ailesi Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderini etkileyen birçok dönüm noktasına tanıklık etti. Antoine Köpe'nin kendi kişisel notları, çizdiği karikatürler, babası Charles'tan aktardığı anılar, yine Charles'ın tuttuğu raporlar bu gelişmelere ilişkin çok önemli kaynaklar. Ayrıca Antoine'nın derlediği yüzlerce fotoğraf dönemin kritik gelişmeleri hakkında bize çok şey söylüyor. Dikkate değer bir kısmı İstanbul'da haber fotoğrafçılığı yapmış olan Taïb Köpe'ye ait bu fotoğraflar, Babıâli Baskını'ndan kapitülasyonların kaldırılmasına ve İstanbul'un işgaline kadar birçok önemli gelişmeye ışık tutuyor.

***İmparatorluklar Arasında Sınırlar Ötesinde*, Selanik, Braşov ve Edirne gibi aile üyelerinin hayatlarını geçirdiği başka yerlerde de sergilenecek mi?**

LTB: Sergi, Avusturya-Macaristan vatandaşı olan bir ailenin Osmanlı İmparatorluğu'nda sürdürdükleri ya-

Sergi, aile arşivi üzerinden Osmanlı ve Avusturya-Macaristan diplomatik ilişkilerinin gündelik hayata yansımalarını aktarıyor.

şama odaklanıyor. Aile farklı dönemlerde ve farklı vesilelerle Osmanlı İmparatorluğu'nun ve sonrasında Türkiye'nin birçok şehrinde yaşamını sürdürüyor. Ancak anlattıkları bir imparatorluk hikâyesi ve İstanbul hep döndükleri şehir oluyor. Sergi de aile üyelerinin diğer kentlere gidiş ve gelişlerini vermekle beraber İstanbul odaklı bir anlatım sunuyor. Onun için başka bir yerde bu şekliyle sergilenmesi pek mümkün değil, sanırım.

Antoine Köpe'nin anılarında sizi en çok etkileyen veya ilginizi çeken ne oldu?

ND: Sanırım beni en etkileyen şey anıların kapsamı oldu. Hem yazılı anılar, hem de bunları destekleyen görsel malzemenin bolluğu ve zenginliği beni çok etkiledi. Bir de Antoine Köpe gerçek bir arşivci, büyük bir titizlikle anlattığı konuya dair eline ne geçirebilmişse bu malzemeyi o konunun olduğu bölüme iliştirmiş. Bir belgesel sinemacı için bulunmaz bir nimet bu. Şunu da itiraf edeyim, bundan yıllar önce anıları ilk defa okuduğumda Antoine'in karakteri beni çok etkilememişti. Birinci Dünya Savaşı gibi büyük bir savaşın içindeyken, bütün bu cereyan eden olaylardan gerçekten büyük bir yara almadan kurtulması beni biraz rahatsız etmişti açıkçası. Ama yıllar içinde anıları tekrar tekrar okuyunca, Antoine'in da diğer birçok insan gibi, iyi bir hayat yaşamaya ve ailesine iyi bir hayat sunmaya çalıştığını anladım.

LTB: Antoine Köpe'nin geriye bıraktığı yalnızca görsel bir arşiv değil gerek resim altı künyeleri, gerekse samimi ve zaman zaman nüktedan anlatımıyla metinler hazırlamış olduğu ciltler de önemli bir yere sahip. Ama diğer yandan çoğunluğu ağabeyi Taïb'in çektiği fotoğraflar ve kendisinin tanık olduğu olayların çizimleri tüm bu anlatıyı görselleştiriyor. Çoğu arşivde bu bütünselliği bulmak mümkün değil ve bence bu birliktelik eşsiz… Erken dönem için değilse bile Cumhuriyet dönemi yaşamlarına dair ses ve film kayıtlarının olması da ayrı bir zenginlik katıyor. Mesela sergideki videolarda ailenin çaldığı müzikler kullanıldı.

Antoine Köpe Avusturya-Macaristan ordusundaki görevini Osmanlı sınırlarında yapmış. Askerlik anıları sergiye ne tür bir katkı sağladı, serginin hikâyesini nasıl şekillendirdi?

EÜ: Antoine Köpe'nin askere alınma prosedürü bile oldukça ilgi çekici. Antoine'nın Avusturya-Macaristan ordusuna kabul işlemleri Osmanlı başkenti İstanbul'da, Beyoğlu Tomtom Sokak'taki Avusturya-Macaristan Konsolosluğu'nda gerçekleşmiş. Antoine daha sonra bir süre Avusturya-Macaristan ordusunun bir üyesi olarak İstanbul'da görev yaptı ve daha sonra Filistin Cephesi'ne gönderildi. İtilaf güçleri karşısında yenilgiye uğrayan Osmanlı ordusu geriye çekilirken Antoine dizanteri hastalığı geçirdi ve bir müddet Şam'da bulunan Avusturya-Macaristan askeri hastanesinde tedavi olduktan sonra İstanbul'a geri döndü. Antoine, İstanbul ve Filistin arasındaki bu uzun ve çetrefilli yolculuğu oldukça ayrıntılı bir şekilde aktarır ve anılarında bu rotaya ilişkin pek çok fotoğrafa yer verir. Biz de ➔

Tayyareci Fethi Bey ve Taïb Köpe, Yeşilköy Tayyare Meydanı, İstanbul, 1914. ANTOINE KÖPE ARŞİVİ (altta). Kapitülasyonların kaldırılması için İstanbul'da 11 Eylül 1914'te yapılan gösteriler, (en altta).

ANTOINE KÖPE ARŞİVİ

Beyoğlu sokaklarında devriye gezen İtilaf polisi, İstanbul, takribî 1920 (üstte).
FOTOĞRAF: TAÏB KÖPE

Taksim Topçu Kışlası önünde Osmanlı adlı balon, 1909 (solda).
SUNA VE İNAN KIRAÇ VAKFI FOTOĞRAF KOLEKSİYONU

bu canlı anlatıya sergide yer verdik, Antoine'nın İstanbul-Filistin arasında izlediği rotayı takip ederek bu uzun yolculuk sırasında, cephede ve kutsal topraklarda edindiği izlenimleri yansıtmaya çalıştık. Bunun sergiye önemli bir zenginlik kattığını düşünüyorum.

Yazılı anılar kadar çizimler de çok etkileyici, Antoine Köpe aynı zamanda bir sanatçı mı?

ND: Antoine Köpe çok küçük yaşlardan itibaren çizimleri ile para kazanmayı hayal ediyor. Hatta abisi Taïb ve ablası Charlotte, Antoine'a, hazırladığı küçük dergiler için para bile ödüyorlar. Antoine hayatının sonuna kadar çizim yapmaya devam ediyor ve bu çizimlere baktığınızda sanatını nasıl geliştirdiğini de görebiliyorsunuz. Köpe ailesi müziğe çok düşkün. Antoine'ın eşi Emilie piyano çalıyor. Hatta Karadeniz'e gittiklerinde Emilie piyanosunu

da oraya götürüyor. Antoine'ın yaptığı ses kayıtlarında tüm ailenin hep beraber Fransızca, Türkçe, Yunanca ve Macarca şarkı söylediğini duyuyoruz. Antoine anılarını son derece renkli, akıcı ve içten bir dille yazmış. İnsanı okurken o yıllara kolayca taşıyor ve anıları ilginizi hiç kaybetmeden takip edebiliyorsunuz. Bütün bunlar bana göre Antoine Köpe'nin sanatçı kişiliğinden kaynaklanıyor. 1920 yılının başında bir almanak basıp satmaya çalışıyor, ancak başarılı olamıyor ve bu almanağın kopyaları, bir çamaşır gününde evin sobasında yakılıyor. Sanırım o zaman artık çizimlerinden para kazanmaktan vazgeçiyor. Önce Karadeniz'de madenlerde çalışıyor, daha sonra da Osmanlı Bankası'nın İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerindeki şubelerinde çalışıp, oradan emekli oluyor.

Köpe ailesinin anıları sergiyle ilk kez mi gün yüzüne çıkıyor?

LTB: Nefin Dinç uzun zamandan beri bir belgesel için bu malzeme üzerinde çalışıyor. Belgesel kapsamında hazırladığı antoinekope.com sitesinde Antoine Köpe'nin anıları, hikâye ve görsel malzeme kısmen paylaşılıyor. Belgesel için ayrıca bir tanıtım videosu hazırlandı, dolayısıyla anıların ve görsel malzemenin ipuçlarını görmek mümkündü. Ancak, sergi bunu farklı bir boyuta taşıdı. Yalnızca ailenin hikâyesini anlatmıyor, 1897-1920 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi, toplumsal ve diplomatik tarihine gerek anılardaki anlatıyla, gerekse görsellerle ışık tutuyor. Bu yoğunlukta ve bu kapsamda aile arşivi ilk kez gün yüzüne çıktı denebilir. Gerçekleştirilmesi düşünülen birçok projenin ilki oldu. Ekim ayı içinde de Köpe ailesi ve yaşadıkları döneme dair makalelerin yer alacağı bir yayın, serginin de destekçisi olan Macar Kültür Merkezi'nin işbirliğiyle Budapeşte'de Macar Bilimler Akademisi, İnsan Bilimleri Araştırma Merkezi tarafından yayımlanacak. Aralık ayında ise *Toplumsal Tarih*'te Köpe aile arşivinin bir kaynak olarak tarih alanındaki farklı kullanımlarına odaklanacak bir dosya hazırlanacak.

Sergiye pandemi dönemine rağmen yoğun bir ilgi var bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

LTB: Dediğiniz gibi pandemi dönemine rağmen sergiye ilgi var. Öncelikle belirtmek isterim ki SALT binalarında alınan tedbirler üst düzeyde. SALT, sergiyi de pandemi şartlarına uygun kurdu. Sergiyi, SALT Galata'ya göre daha geniş bir alanı olan SALT Beyoğlu'nda gerçekleştirdi. Tasarımı konuşurken arada boşluklar olmasına dikkat etti, izleyicinin takip edeceği güzergâhı ve duracağı noktaları belirledi, kalabalıkların oluşmasının önüne geçmeye çalıştı. Onun için bence rahat ve endişe duyulmadan geziliyor, gözlemlediğim kadarıyla en çok gençler geliyor. İnsanın kendisini sıkışmış hissettiği bir ortamda, açılan sergiler ruhu besliyor, diye düşünüyorum.

Sergide 1918 yangının aktarıldığı bölüm
FOTOĞRAF: MUSTAFA HAZNECİ.

Son olarak, serginin yanı sıra ilerleyen zamanda bir de belgesel yayınlanacak sanırım. Bu anıları kitaplaştırmayı düşünüyor musunuz?

ND: Antoine Köpe'nin anılarından faydalanarak hazırladığımız belgeseli bir yıl içinde bitirmeyi planlıyoruz. Ana yapımcımız Atina'daki Anemon Productions ve Fransa ve Avusturya ile bir ortak yapım olarak gerçekleştiriyoruz. Film tamamlandığında Avrupa'daki televizyon kanallarında gösterilecek. Türkiye'de de sinemalarda izleyiciye sunmayı planlıyoruz.

Antoine Köpe'nin anılarını Türkçe, İngilizce ve umarım Yunanca basmayı planlıyoruz. Türkiye'de bazı yayınevleri ile haberleşiyoruz. ABD'de anıları bir ders kitabı şeklinde basmak için çalışıyoruz. Son olarak da Yunanistan'da yine anıların kısaltılmış bir versiyonunu basmak için çalışıyoruz. 15 yıl süren çalışmalarımız ilk olarak bu sergi ile elle tutulur bir ürüne dönüştü, belgesel film ve daha sonra da basılacak kitaplar ile sona erecek ●

Midhat Paşa'nın Tuna vilayet gazetesi

RUMELİ'DEN İLK HAVADİSLER

Osmanlı'da vilayet gazeteleri arasında ilk yayımlanan *Tuna* gazetesi oldu. Midhat Paşa'nın Tuna valiliği sırasında yayımlanan gazete, Ahmet Midhat Efendi'nin başyazarlığında hem bölgesel haberlere, hem dünyanın çeşitli bölgelerinden havadislere yer veriyordu.

Gazanfer İbar
gazanfer.ibar@gmail.com

طونه

مواد خصوصیه

Tuna valisi Midhat Paşa ve maiyetindeki memur ve görevliler (solda). *Tuna* vilayet gazetesinin 15 Mart 1865 tarihli ilk sayısı (solda, altta).

"Bu sene mevsim-i şitada (kış mevsiminde) dağ ve Balkanlar'da hasıl olan karlar sonradan yağan yağmurlar sebebiyle birdenbire eridiğinden membaı Gilan kazasında olan Morava Nehri galeyan iderek etrafında olan kesir ağaçlardan beş yüz kadarını yerinden söküp beraberce mecra-yı kadimi (eski yatağı) olan Sırbistan tarafına kemali şiddetle cereyan etmesi cihetiyle Loskofça ile Oyuranya beyninde (arasında) olan ve nehr-i mezkûr (sözü geçen nehir) üzerinde bulunan iki adet köprü mündehim (harap) olmuş ve bu sırada Niş kazası dahilinde olan ve nehr-i mezkûr boyunda bulunan altı-yedi karyeye (köyü) su basıp Eğrice ahalisinin cümlesi hayvanat ve eşya-yı saireleriyle sahil-i selamete çıkmışlar ise de Mezrua karyesi ahalisinden altmış üç nefer zeker (erkek) ve inas (kadın) nesl (soy) ise derin karyede kalarak teraküm eden (biriken) sular bir adam boyunu aştığından haneleri tavanlarına çıkıp…"

Bu yazı *Tuna* gazetesinin 5 Nisan 1865 tarihli sayısında yer alıyor. Yazıda Tuna vilayetinde o yılın bahar aylarında yaşanan sel felaketinin sonuçları, kasaba ve köylere etkisine kadar aktarılmış. Osmanlı başkentinde bile *Tercüman-ı Ahval*, *Tasvir-i Efkâr* gibi gazetelerin yeni ortaya çıkmaya başladığı 19'uncu yüzyılın ortasında, Tuna vilayetinin merkezinde resmi ve yerel halk ile ilgili haberlerin yer aldığı bir gazete çıkarılıyordu. Peki bölgenin demografik, sosyal ve kültürel yapısı nasıldı, neden bir vilayet gazetesi çıkarılmaya ihtiyaç duyulmuştu?

Tanzimat ve Islahat fermanlarının yayınlanmasının ardından Osmanlı devleti batılılaşmayı devlet politikası olarak kabul etti. Modernleşme yolunda bilim, eğitim ve iletişimin önemi anlaşılmış ve bu kapsamda hızla yeni adımlar atılmaya başlanmıştı. Bu dönemde mahalli idarelerle ilgili ilk büyük düzenleme, Sultan Abdülaziz döneminde Keçecizade Fuat Paşa ve Ali Paşa'nın hazırlığıyla 7 Kasım 1864 tarihinde çıkarılan nizamname ile yapılmıştı. Bu nizamname Fransa modelinden yola çıkarak eyalet sistemini kaldırarak vilayet sistemine geçmeyi öngörüyordu. Bu sistemde →

İlk sayıları 400-500 adet basılan *Tuna* gazetesi, kısa sürede 2 bin tiraja ulaştı. Önceleri her çarşamba çıkan gazete 1877'den sonra haftada iki defa yayımlanmaya başladı.

valinin vilayet içindeki yetkileri arttırılıyordu. Uygulama öncelikle Balkanlar'da başladı. Pilot uygulama olarak 1864 yılında kurulan Tuna vilayeti, Rusçuk merkez olmak üzere, Tırnova, Sofya, Varna, Vidin, Niş ve Tulça sancakları ile 45 kaza ve 17 nahiyeyi kapsıyordu. Valilik görevine 17 Ekim 1864'te Midhat Paşa getirildi. Tuna vilayetinde nüfusun büyük çoğunluğunu Bulgarlar oluşturuyordu. Türkler dışında Pomak, Arnavut, Kırım ve Kafkas muhacirleri ile Kıpti gibi topluluklar da diğer Müslüman unsurlardı. Gayrimüslim olarak ise Bulgarlarla birlikte Rum, Ermeni, Yahudi, Gagavuz, Ulah (Romen), Sırp ve Hıristiyan Kıptiler bulunuyordu.

Vilayetlerin oluşturulması sürecinde kültürel alanda yapılan en önemli yenilik, her vilayette bir matbaanın kurulmasıydı. Bu matbaalara ve bu matbaalarda çıkarılacak olan yerel gazetelere büyük önem veriliyordu. Bu kararların ilk uygulaması Tuna vilayetinin başkenti Rusçuk'ta kurulan Tuna Vilayet Matbaası ve Tuna gazetesiydi. Aynı zamanda Rusçuk'un ilk matbaası olan vilayet matbaasının kuruluşu ve gazetenin yayınlanmasında Tuna valisi Midhat Paşa'nın imzası vardı. Gazete, 15 Mart 1865 tarihinde iki sayfası Türkçe ve iki sayfası Bulgarca olarak *Tuna* / *Dunav* adlarıyla yayın hayatına başladı.

Gazetenin ilk sayısında çıkış amacı ve gazete ile ilgili uzun bir makale yayınlandı. Bu makalenin bir bölümünde şöyle deniliyordu: "Türkçe ve Bulgarca lisanlarında matbuat-ı resmiye ve edebiyeye mahsus olmak üzere nefs-i Rusçuk'ta acilen matbaa-i vilayet mezhepçe ve devletçe muzır olmayan her türlü kütüb (kitaplar) ve resailin (risaleler, kitapçıklar) tabına (basımına) mezun olduğu gibi halkça malumat ve edebiyata hizmet etmek ve bazı vukuat ve havadisat-ı gayr-i muzırradan (zararsız haberler) bahs eylemek üzere ve Tuna namıyla bir gazete tabı dahi mukarrer olarak (kararlaştırılarak) işbu birinci nüshasında beyan olduğu veçhile mezkûr gazete iki lisan üzere yani nısfı (yarısı) Türkçe ve nısf-ı diğeri (diğer yarısı) Bulgarca olarak haftada bir defa tab olunacağı ve havadisat-ı dahiliye

Tuna vilayetinin merkezi Rusçuk. *Tuna* gazetesi bu şehirde yayımlanıyor, Tırnova, Sofya, Vidin, Niş gibi sancaklara gönderiliyordu (altta). *Tuna* gazetesinin başyazarı Ahmet Midhat (karşı sayfada).

ve hariciye ve mevad-ı seniyyeye (kanunlara) dair mebahisi şamil olup mütalaasından (değerlendirmesinden) herkesin bir suretle müstefit olacağı (yararlanacağı) cihetle hükümet-i seniyyenin menafi-i umumiyeyi müstelzim (hükümetin genel faydasına lazım) olur."

Tuna gazetesinde basının halkla bağ kurmakta nasıl önemli bir araç olduğu gazetenin daha beşinci sayısında İngiltere'deki basının yaygınlığından örnek verilerek aktarılıyordu: "İngiltere memleketinde 1271 gazete olub 82 tanesinin her gün basıldığı ve bunlardan başka 554 adet mecmua (dergi) kılıklı gazete dahi çıkarıldığı havadisnamelerde görülmüş ve bir iklimde bu misüllü matbuat ne kadar çok ise orasının fünun ve maarifi (fen ve eğitimi) dahi ol kadar ilerlemiş demek olacağı ve fünun ve sanayiin terakkisi dahi (fen ve sanayinin ilerlemesi) ahalinin bais-i servet ve samânı (halkın servet ve zenginlik konusu) olduğu müstagni-i tarif (tarif gerektirmeyen) bulunmuştur."

Tuna gazetesi yayın hayatına 1 Haziran 1877 tarihine kadar, önceleri haftada bir, sonraları ise haftada iki defa çıkarak düzenli olarak devam etti. *Tuna* gazetesi 8 Nisan 1871 ve 4 Ocak 1872 tarihleri arasında "ilave"

de yayınlamıştı. İlk sayıları 400-500 adet basılan gazete kısa sürede 1500 civarında aboneliğe ulaştı ve tirajını 2000'nin üstüne çıkardı. Dönem şartları göz önüne alındığında bu hatırı sayılır bir okuyucu kitlesiydi. Oldukça anlaşılır dili, ilgiyle ve kolay okunur üslubuyla *Tuna* gazetesi yayınlandığı dönem için oldukça başarılı bir gazeteciliği sergilemekteydi. Gazetenin faaliyetini, 1877 yılında Osmanlı-Rus Savaşı sırasında bir top mermisinin idarehanesine isabet etmesi sonucu durdurduğu rivayet edilmektedir.

Başyazar Ahmet Midhat

Tuna vilayet gazetesi ve matbaası, önemli kişilerin yetiştiği bir okul görevi de yaptı. Matbaanın kurucusu Tuna valisi Midhat Paşa, daha sonra sadrazamlığa kadar yükseldi, ilk Osmanlı anayasasının hazırlayıcılarından biri oldu. Edebiyat tarihimizde "hace-i evvel" (ilk hoca), basın tarihimizde ise "yazı makinesi" lakabıyla anılan gazeteci-yazar Ahmet Midhat Efendi de mesleğe *Tuna* gazetesinde başlamıştı. Midhat Paşa'nın Tuna valiliğine atanmasıyla Rusçuk'a giden Ahmet Bey, 1864 yılında Vilayet Kalemi'nde mektupçu olarak ilk memuriyetine başladı. Midhat Paşa çalışkanlığından etkilendiği bu zeki ve kabiliyetli gence kendi adını verdi. Böylece asıl adı olan Ahmet'in yanına "Midhat" da eklenerek, bu şekilde anılmaya başladı. Midhat Paşa onu Fransızca çalışmaya yönlendirdi ve imkânlar sağladı. Böylece Ahmet Midhat'a batı kültürünün kapıları açıldı. Ahmet Midhat bu sayede 1868 yılında *Tuna* gazetesinde muharrir ve bir yıl sonra da başmuharrir olarak yazı hayatına girmiş oldu. Ahmet Midhat Efendi'nin yazıları, *Tuna* gazetesinde acemi bir yazardan beklenmeyecek derece ilgi çekti. Konuyla ilgili hatıralarında şunları söylüyor: "*Tuna* gazetesine yazdığım vakitlerde tahsilim ve muharrirlik edebilmek için bidaam (bilgim) adeta maksuda (amaç) karib (uzak) bir halde bulunmakla beraber bilemem ne hikmete mebni (den ötürü) idi ki karilerimi (okurlarımı) yine memnun edebiliyor idim. Hem yalnız Rusçuk'ta olan erbab-ı mütalaayı değil. Gazetemi İstanbul'da dahi bir rağbet-i mahsusa (özel bir ilgiyle) ile telakki ederler idi."

1872 yılında Tuna vilayetine mektupçu olarak atanan ve gazetenin yönetimini alan Giritli Selim Sırrı Paşa (eşi Leyla Saz, oğlu mimar Vedat Tek) ve hattat Yusuf Ziya da bu gazetede yetişmiş Osmanlı aydınlarındandı.

Matbaanın ilk direktörü, daha önce 1859-1863 yılları arasında İstanbul'da *Bılgariya* (Bulgaristan) →

ДУНАВЪ

Tuna vilayetine bağlı en önemli sancaklardan biri olan Sofya'nın merkezinde Banyabaşı Camii (solda). *Tuna* gazetesinin ilk sayısının Bulgarca ilk sayfası (üstte). *Trabzon* vilayet gazetesi (karşı sayfada).

gazetesini çıkaran, Dragan Cankov (Tsankov) idi. Cankov aynı zamanda Ahmet Midhat'ın Fransızca öğretmeniydi. Cankov 1866 yılında Bulgar Uyanışı hareketinin bir parçası olarak Rusçuk'ta Zora (Tan) adlı bir okuma merkezi de (Çitalişte) açtı. Bu merkezde bir okuma odası bulunuyordu. Burada, tiyatro gibi faaliyetler yanında Bulgarların Fener Rum Patrikhanesi'nin hâkimiyetinden çıkması için önemli çalışmalar da yapıldı. Zora'da yetişmiş pek çok Bulgar aydını daha sonra Bulgaristan'da bakan olurken Dragan Cankov 1880 yılında Bulgaristan başbakanı olacaktı. Zora bugün Rusçuk'ta hâlâ aynı adla devam etmektedir. Pek çok Türkçe-Bulgarca alfabe ve sözlük yazmış olan İvan Çorapçiyev ve Stoil Popov ise gazetenin Bulgarca kısmının editörleri ve bu gazetenin yetiştirdiği diğer bir Bulgar aydınlarıydı. Tuna Vilayet Matbaası ve gazetesinin çalışan sayısı *1869 Salname-i Vilayet-i Tuna*'ya göre 10 kişi iken bu sayı 1874 salnamesine göre 17, 1877 salnamesine göre de 34 kişiye yükselmişti.

Tuna gazetesinde yer alan haberler dört ana başlık altında okuyucuya sunuluyordu. "Mevadd-ı Hususiye" başlığı altında tamamen vilayetle ilgili haberler, "Mevadd-ı Umumiye" başlığı altında Osmanlı ülkesiyle ilgili her alandaki haberler, "Havadis-i Hariciye" başlığı altındaki yabancı ülke ve şahıslarla ilgili haberler sunuluyordu. "İlanat" bölümünde ise resmi ve özel ilanlar yer alıyordu.

Daha gazetenin ilk sayılarından itibaren vilayet içinde günlük yaşamın, çarşı ve pazar yerlerindeki kuralların titizlikle uygulanacağı haberlerle duyuruldu: "Pazar yerlerinden ma ada sokak ortalarında sergi serip şey satmak ve gelip geçenlere zahmet verecek iş işlemek ve çarşı içinde olan zahire mağazaları onların da zahire kalburlamak ve makineden geçirmek ve o yolda sair iş yapmak ve sokaklarda başı boş hayvan gezdirilmek ve memleket içinde ve çarşılarda hayvanat kesilmek ve sokaklara lağım ve çirkap akıtılmak yasaktır. Geceleri gaz fener olan sokaklarda fenersiz gezmekte beis yok ise de gaz fener olmayan sokaklarda ramazan geceleri saat üçten ve eyyam-ı sairede saat birden sonra fenersiz gezenler tutulup hukümete götürülecektir. Çarşı yüzünde olan dükkân sahipleri ve kiracıları dükkânları o gün süpürüp temiz tutmaya mecburdur.

"Nikâh ve izdevac maddesi hakkında bu defa basılıp neşr olunan tenbihatın (öğütlerin) aleddevam icrasına ahali-i İslam tarafından dikkat olunup hilafında hareket edenler olur ise hükümete haber vereceklerdir. "

Toplumsal haberlere bir başka haber de kaçak içki tüketimi ile ilgili: "Eflak tarafında çürük zahire ve çavdardan çıkarılan ispirto pek ucuz fiyat ile husule geldiğinden işbu ispirto içine su katılıp arak (rakı) gibi kullanılmak halkça suret-i istiğmali bilinmekte ve gerek içine bazı ecza-i muzırra katılması semmiyet kesb eylemesinden dolayı birtakım telefata ve ağır hastalıklara sebep oldığı bu defa tahkik kılındığından tüccarca bazı kontrato edilmiş olanların işbu şubatın onuncu gününe kadar kontratosunu kayd ettirenlere ruhsat verilip ondan sonra bu nev-i ispirtonun gelmesi ve arak yerine kullanılması men edilmiş olup…"

Dünyadan haberler

Gazetedeki Havadis-i Hariciye bölümünde dünyanın çeşitli bölgelerinden haberler yer alıyordu. ABD'de süren İç Savaş'a dair haberler de bunlar arasındaydı: "Amerika kıtasında Şimaliler (Kuzeyliler) ile Cenubiler (Güneyliler) beyninde (arasında) dört beş seneden beri devam etmekte olan (...) muharebenin en sonraki neticelerinde eser-i mağlûbiyet Cenubiler tarafında görünmekle bu muharebenin mübeddel müsalaha olacağı (barışla biteceği) şu aralık şayi ve münteşir olmuş ise de bu defa alınan havadis-i cedideye (yeni habere) göre bu madde için mahsusan teşkil olunan Cenub kongresinde kaffe-i asakir (bütün askerler) bil-istiklal cenerallik taht-ı idaresine verilerek (zorunlu olarak orduya verilerek) Cenubun istiklali tasdik olununcaya kadar harbe devam olunması kararlaştırılmış ve bu vechile muharebenin daha bir müddet devam edeceği ümur-u tabiiyeden (doğal işlerden) bulunmuştur."

Bu konuda bir başka haber de 1870'de yaşanacak savaşın öncesinde Fransa ve Prusya'nın durumuydu: "Fransa ile Prusya beyninde (arasında) zuhur eden asar-ı muhalefet (çekişme) bir dereceye gelmiştir ki beynlerinde büyük bir muharebenin vukua gelmesinin intac edeceğinden (sonuçlanacağından) katiyyen iştibah (asla şüphe) kalmamıştır. Ne Napolyon ve ne de Fransa milleti muharebeyi arzu eder. Prusya dahi kavgadan ziyade sulh ve müsalemetten (barış içinde olmaktan) istifade edeceğini bilmez değildir. Lakin şu iki devletin ahval-i politikası (siyasi durumu) öyle bir raddeye reside olmuştur ki (öyle bir noktaya ulaşmıştır ki) kavgadan başka şan ve şevketlerini (kudretlerini) temin edebilecek bir suret bulmaya muktedir olamazlar.

Tuna gazetesi yarı resmi bir yayın olmasına karşın sıkıcı olmaktan uzaktı. Pek çok magazin ve toplum haberi de gazetede yer bulabiliyordu. Bunlardan biri şöyleydi: "Çin'de gayet zengin bir adam haya- →

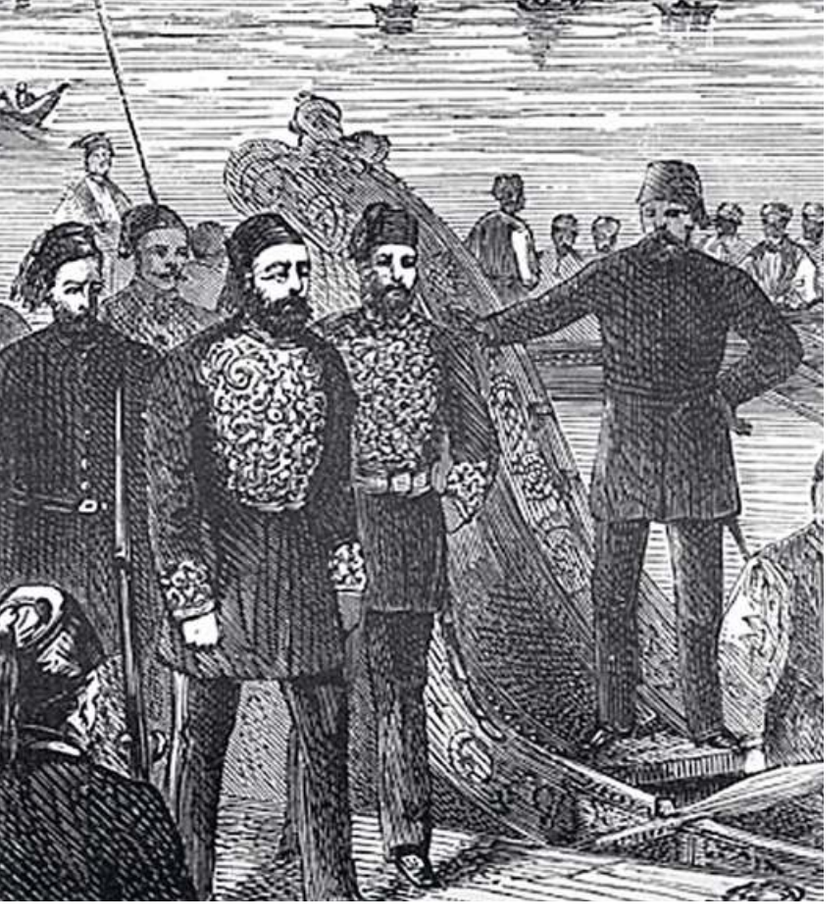
Osmanlı coğrafyasında vilayet gazeteleri

Kasım 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi uyarınca çıkarılmaya başlanan vilayet gazeteleri, resmi bildirileri duyurmakla birlikte, yerel idarenin uygulamalarını da desteklemişlerdi. Vilayet matbaalarının kurulması, bölge gazeteciliğinin doğmasını sağlarken, yönetenler ile yönetilenler arasında bir bağ oluşturmuşlardı. Halkın sadece haber almasını değil, eğitim ve aydınlanma görevini de üstlenen matbaa ve vilayet gazeteleri Osmanlı matbuat tarihinin oldukça önemli ve fakat o derece az incelenmiş konularındandır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk örneği 1865'te Rusçuk'ta yayınlanan *Tuna* gazetesi olan vilayet gazeteleri 1866 yılında Fırat, Suriye, Trablusgarb, 1867 yılında Beyrut, Envar-ı Şarkiye (Erzurum), Girit, 1868 yılında Edirne, Yanya, 1869 yılında Zevra (Bağdat), Hüdavendigâr, Konya, Trabzon, Selanik'te çıkarıldı ve çeşitli dönemlerde toplam 47 adete ulaştı. 20'nci yüzyılın ilk yıllarında İstanbul dışında 29 yerde vilayet matbaaları faaliyette idi. Aynı şekilde 20'nci yüzyılın başında Osmanlı vilayetlerinin 25'inde vilayet gazeteleri yayınlanmakta idi. Anılan dönemde vilayet matbaalarının yaklaşık yüzde 72'si o vilayetin ilk matbaası, gazetelerin ise yaklaşık yüzde 80'i o vilayette yayınlanmış ilk gazeteydi. Bu rakam 29 vilayet ve toplam 40 idari taksimat bulunan Osmanlı devletinde vilayet gazete ve matbaalarının oldukça yaygın olduğunu, bunun da uygulamanın başarısının göstergesi olduğunu gösteriyor. Üstelik bu matbaa ve gazetelerin çok önemli bir bölümü o vilayetin ilk, hatta tek matbaa ve gazetesi olma özelliğini de taşıyordu. Vilayet gazetelerinin bölgenin yaygın ikinci diliyle de (Bulgarca, Ermenice, Ermeni harfli Türkçe) yayın yaptığı unutulmaması gereken bir unsurdur.

Bu gazetelerden beklenen yerel yöneticiler ve halk arasında bir bağ kurma amacının ötesinde halkın "tenvir ve terbiye" edilmesiydi. İlk vilayet gazetelerinden olan 1869'da kurulan *Hüdavendigâr*'da bu amaç şöyle ifade ediliyordu: "Ey gazeteciler. Biliniz ki medeniyet ve ilim ve maarif güneşi dünyayı ihrak etti. Birtakım milletler işbu güneşin nurundan istifade ediyorlar. Ve kimi dahi etmeye çalışıyor. Birtakımı ise henüz gaflet yatağında derin uykuda kalıp yatıyor. Bunları kim ikaz edecek? Ve bu güneşin pırıltısını bu gafillerin gözüne kim sokacak? Gazetecilerimiz."

Vilayet gazeteleri 1920'li yıllara kadar devam edecek "…köylü kesesinden verilen, vali ve mutasarrıfların, değersiz memurların bir kaside mecmuası" haline geldikleri eleştirileriyle birlikte yavaş yavaş tasfiye olacaklardı.

Midhat Paşa, Tuna valiliği sırasında, Tuna Nehri üzerinden bir ziyaretin dönüşünde (solda).

tından kat-ı ümid olunur derecede hastalanmış olduğundan ayak teri almadığını bildiği hekimi getirip ne vakit vefat edeceğini sordukta sabaha yakın terk-i hayat edeceği cevabını aldığı anda yanmakta olan bir mumu israf olmamak için söndürtmüş ve karanlıkta gebermiştir."

Gazetedeki ilanların büyük bir çoğunluğu resmi nitelikteydi. Bunların arasında yol yapımı, köprü tamiri, sulama, mal sandıkları gibi ekonomi ve bayındırlık konularında olanlar ağırlıktaydı. İlginç ilanlardan biri Varna'daki Bulgar mektebi yararına tanesi 10 kuruştan üç bin biletlik bir piyangoya aitti. Bir piyango da Rus konsolosunun on odalı, odaları sobalı, büyük salonlu, mutfaklı, iki çardaklı, 12 at ve iki inek bağlamaya uygun ahırlı, 30 dönüm içindeki çiftlik evi için tertip edilmişti. Bin 200 bilet satışa çıkarılmış, biletler yeterli ilgiyi görmediği için yaklaşık 5 ay boyunca dönem dönem ilana çıkılmış, bu sürenin sonunda yapılan çekilişte meşhur çiftlik evi 48 numaralı biletin sahibi demiryolu şirketi memurlarından Luiz'e isabet etmişti. Fakat gazetede sık tekrarlanan duyurular piyango heveslilerinin iştahını kabartmış olmalı ki, çeşitli kişiler saat gibi vaatlerle piyango düzenlemeye kalkışmışlar ve valilik duruma el koymak zorunda kalmıştı.

Tuna Vilayet Matbaası

1864-1877 yılları arasında faaliyetlerini sürdüren Tuna Vilayet Matbaası'nda *Tuna* gazetesi haricinde bazı süreli yayınlar da basıldı. 12 Mart - 14 Aralık 1867 tarihleri arasında çıkan Türkçe-Bulgarca aylık *Mecra-i Efkâr / İstoçnik Mneniya*, Bulgarca *Uçilişte* (Mektep) adlı eğitim ve okul dergisi, on beş günde bir Bulgarca yayınlanan *Slava* (Onur) ve iki dilde, ancak bu defa Türkçe ve Fransızca olarak 13 Mart 1875 tarihinde basılmaya başlanan *Afitap* (Güneş) - *Le Soleil* gazetesi Tuna Vilayet Matbaası'nda basılan diğer süreli yayınlardı.

12 yılı aşkın faaliyet gösteren matbaada aynı zamanda Tuna vilayet salnameleri, Türkçe-Bulgarca sözlükler, her iki dilde dilbilgisi, gramer ve diğer ders kitapları, dini kitaplar yayınlandı. Matbaada Türkçe, Bulgarca, Yunanca, Fransızca ve eski Slavca kitaplar basıldı. Sadece Bulgarca basılan kitap sayısı 140 kadardı. Çeşitli Bulgarca takvim ve salnameler yanında Stoil Popov'un Bulgarcaya tercüme ettiği Ticaret Kanunu, Türkçe ve Bulgarca olarak basılmış Ceza Kanunu; Papaz Niço tarafından Bulgarcaya tercüme edilen İncil, Şumnulu Rayko Bisko'nun (Raşko Blıskov) kaleme aldığı Gaib Astanka (*İzgubena Stanka*) isimli kitap ve Tırnova Bulgar mektebi muallimlerinden Yovan'ın Bulgarca sarf kitabı, Şumnu Bulgar mektebi başöğretmeni Todori'nin (Todor İkonomov) *Çitanka* (Çocuklara Okuma Kitabı) isimli Bulgarca eseri bu kitaplardan bazılarıydı.

Midhat Paşa'nın Tuna vilayetinde eğitim, iletişim ve ticaret dallarında yaptığı reformlar oldukça başarılı oldu. Bulgarlar üzerindeki Fener Rum Patrikhanesi'nin ve Rusya'nın etkileri azaldı. Pek çok Bulgar, Osmanlı yönetimine sempati duymaya başladı ve etnik rekabet azaldı. Günümüzde modern Bulgar tarihçileri Tuna'da pek çok kurumun temelini Midhat Paşa'nın attığını savunuyorlar ●

Bibliyografya

- Uygur Kocabaşoğlu, Ali Birinci; Osmanlı Vilayet Gazete ve Matbuaları Üzerine Gözlemler, Kebikeç, Sayı2, 1995.
- Osman İbrahimov; Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Yayın Faaliyetleri ve Tuna Gazetesi, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 5, Kars 2016.
- Bekir Koç; Tuna Vilayeti Gazetesi ve İçeriğine Dair Bazı Bilgiler (Mart 1865-Mart 1868), TAD, C. 34/ S. 57, 2015.
- Uygur Kocabaşoğlu, "Tuna Vilayet Gazetesi", OTAM, Sayı 2, Ankara, 1991.
- Özge Şahin Uğurel; Ahmet Midhat Efendi'nin Yayımladığı Gazete ve Dergiler (1868-1876), Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3 Winter 2014, Ankara.
- Mehmet Çelik; Empire and Nation in the City: Christians, Muslims and Jews in Ottoman and Post-Ottoman Ruse, 1864-1885, PhD Thesis, The University of Texas at Austin December 2015.

Osmanlı'nın boynundaki giyotin

SEVR

Sevr Antlaşması 100 yıl önce Paris'in banliyösü Sèvres'deki Ulusal Seramik Müzesi'nde imzalandı. Osmanlı ülkesinin paylaşılmasını resmileştiren bu belge, İstanbul'a bağlanan son umutları da tüketmiş oldu.

Dosya editörü: Melih Şabanoğlu
msabanoglu@doganburda.com

İstanbul hükümeti temsilcisi Hadi Paşa, Sèvres'deki Ulusal Seramik Müzesi'nin büyük salonunda Sevr Antlaşması'nı imzalarken, 10 Ağustos 1920.

ATİLLA ORAL ARŞİVİ

100. yılında Sevr Antlaşması

Esarete atılan imza

Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen ülkelere dayatılan antlaşmaların en son halkasını Sevr Antlaşması oluşturuyor. Osmanlı'nın kabul etmek zorunda kaldığı antlaşmanın koşulları neydi? Sevr diğer yenik ülkelerin imzaladığı antlaşmalardan farklı mıydı? Osmanlı sultanı ve İstanbul hükümeti Sevr konusunda nasıl bir tutum takınmıştı? 100'üncü yılında Sevr dosyasının kapağını aralıyoruz.

Melih Şabanoğlu

msabanoglu@doganburda.com

1920'nin 10 Ağustos'unda imzalanan Sèvres (Sevr) Antlaşması, üzerinden tam 100 yıl geçmiş olsa da tarih disiplini açısından hâlâ üzerinde çalışılmasını gerektiren konular barındıran bir dosya. Sevr'i enikonu anlamak için bazı temel sorularla yola koyulmalıyız.

Bunlardan ilki şu: Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndaki müttefikleri olan Almanya, Avusturya ve Bulgaristan'la İtilaf →

ülkeleri arasındaki barış antlaşmaları (Versailles, St. Germain ve Neuilly) 1919 yılında imzalanırken Sevr niçin bunlardan yaklaşık bir yıl sonra imzalandı? Bu gecikmeye İtilaf devletleri arasında bazı konularda ortaya çıkan görüş ayrılıkları ve belirsizlikler yol açtı. Bu belirsizliklerin başında yeni kurulması öngörülen Ermenistan'ın ABD mandası altına alınıp alınmayacağının uzun süre belli olmaması yer alıyor. Bu belirsizlik İstanbul ve boğazların yönetimi için de geçerliydi. İtilaf ülkeleri arasındaki anlaşmazlıklara İzmir ve civarı için İtalya ile Yunanistan arasındaki amansız rekabeti de eklemeliyiz. Dolayısıyla Sevr'i bir yıl sonraya öteleyen temelde bu belirsizliklerdi.

Sevr'le ilgili ikinci soru: Sultan Vahidettin ve Osmanlı hükümetleri Sevr Antlaşması'na giden yolda kendilerine önerilen her şeyi itirazsız mı kabul etmişlerdir? Halen Türkiye'de kamuoyunda hüküm süren ortalama kanaat, Sultan Vahidettin ve İstanbul hükümetlerinin kendilerine önerilen koşulları seslerini çıkarmadan gönül rızasıyla kabul ettiği şeklinde. Ancak bu çok doğru değil. Damat Ferit Paşa hükümetleri de dahil olmak üzere bütün Osmanlı hükümetleri Sevr'i imzalamamak için oldukça direnmişlerdi. Ancak bu direnişin kamuoyu baskısından kaynaklandığını da eklemek gerekiyor. Ve şu da söylenmeli; Ali Rıza Paşa liderliğindeki hükümet ayrı tutulursa, Osmanlı yöneticilerinin çoğu ve bizzat Sultan Vahidettin, Sevr sürecine kadar, temel amacı ülkenin parçalanmaması, yani Sevr'in imzalanmaması olan Erzurum-Sivas-Ankara eksenli Milli Mücadele yanlılarına karşı dururken yanlarına Sevr'de karşı karşıya bulundukları İtilaf devletlerini de almaya çalışmışlardı. Ankara'yı susturmak için de İtilaf ülkelerinin lideri konumundaki Birleşik Krallık'la açık bir işbirliğine gitmekten kaçınmamışlardı.

Bir başka soru: Birinci Dünya Savaşı'nın İttifak ülkeleri olan Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı'yla yapılan barış antlaşmaları içinde en acımasız şartlar Osmanlı'ya dayatılmıştır?

Sevr Antlaşması'na ilişkin Osmanlı şartlarını bildirmek için Paris'te bulunan heyet üyeleri Montéclin Şatosu önünde. Ön sırada (sağdan sola) Reşat Halis Bey, Mehmet Tevfik Bey, Damat Ferit Paşa, Ahmet Tevfik Paşa, Rıza Tevfik Bey ile Yüzbaşı Bougrain. Tevfik Bey ile Damat Ferit Paşa'nın arkasında Tevfik Paşa'nın oğlu Ali Nuri (Okday) görülüyor.

Bu sorunun yanıtı da yine hayır olmalı. Başta Almanya olmak üzere İttifak ülkelerin topraklarının önemli bir kısmı ellerinden alınmış; savaş yeteneklerini yok etmek için orduları küçültülmüş; tank, uçak ve gemi yapmaları neredeyse yasaklanmış ve yüklü tazminatlar ödemeye zorlanmıştır. Yani sadece Osmanlı'ya negatif ayrımcılık yapılmamıştı bu antlaşmalarda.

Ne var ki temelde İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasına da Almanya'ya dayatılan Versailles Antlaşması'nın oldukça ağır şartlarının yol açtığı unutulmamalı. Türkiye dışında Birinci Dünya Savaşı'nın bütün yenik ülkeleri, kendilerine dayatılan antlaşmalarla ellerinden alınan toprakları yeniden ele geçirmek için irredantist ve revizyonist politikalar izlediler savaştan sonra. Türkiye ise Sevr'e karşı direnip onu kâğıt üzerinde yok eden Lausanne (Lozan) Antlaşması'nı imzaladığı için (Boğazlar ve Hatay ayrı tutulmalı) revizyonist ve irredantist politikalar izlemedi Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra.

Ve son konu: Son dönemde Türkiye'de Sultan Vahidettin'in bu antlaşmaya karşı çıktığı için imzalamadığı, bu nedenle de Sevr'in yürürlüğe girmediği, Sevr'in bir antlaşma değil, sadece kâğıt üzerinde kalan bir metin olduğu görüşleri seslendiriliyor. Ancak geriye dönüp baktığımızda bu görüşün pek doğru olmadığı görülüyor. Burada ilk olarak başta Sultan Vahidettin ve Sadrazam Damat Ferit Paşa olmak üzere bütün önemli Osmanlı yöneticilerinin 22 Temmuz 1920'de toplanan Saltanat Şurası'nda Sevr'in kabul edilmesi yönünde oy kullandıklarını hatırlamalıyız. Ayrıca Saltanat Şurası'ndan iki gün önce bir araya gelen Meclis-i Vükela da, yani bakanlar kurulu da Sevr'i kabul etmişti. Osmanlı devleti en üst perdeden Sevr'i kabul ettiği için de 10 Ağustos'ta Paris'te bulunan Osmanlı temsilcileri önlerine uzatılan 433 maddelik antlaşma metnini hiç okumadan imzalamışlardı.

Bu son konuya paralel başka bir soru daha sorulabilir: Sevr Antlaşması niçin uygulanmadı? Buna verilecek en kısa yanıt, Sevr Antlaşması'nın Sultan Vahidettin'in anlaşmayı imzalamaması nedeniyle değil, Ankara merkezli Milli Mücadele hareketinin bu anlaşmayı tanımaması ve karşı çıkması nedeniyle yürürlüğe girememesi olacaktır. Ankara'nın gösterdiği direnç olmasa İstanbul'un (Saray artı Osmanlı hükümeti) Sevr'i uygulamamak gibi bir şansı yoktu, olamazdı da. Nitekim bu direniş nedeniyle İtilaf ülkeleri Sevr'i revize etmek için Ankara temsilcilerinin de resmi olarak katıldığı Londra Konferansı'nda yeni bir anlaşma yapmaya teşebbüs ettiler. Ankara bunu da reddetti. İtilaf ülkeleri bunun üzerine 1922 Mart'ında yeni bir girişimde daha bulundular. Ve en nihayet TBMM ordusunun İzmir'e ve Çanakkale'ye ulaşmasının ardından Sevr yerine 1923'te Lozan Antlaşması imza edildi. Sonuç olarak Sevr Antlaşması, aslında burada değinilen sorulardan çok daha fazlasını içeriyor. Bu soruları ve konunun uzmanlarının bu sorulara verdikleri yanıtları Atlas Tarih'in ileri sayfalarındaki Sevr Antlaşması dosyasında bulacaksınız ●

Osmanlı İmparatorluğu'nun son padişahı Sultan VI. Mehmet Vahidettin (en üstte). Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da Milli Mücadele'nin ilk günlerinde. Yanında Arif Bey (Ayıcı), Salih Bozok ve Muzaffer Bey görülüyor (üstte).

Osmanlı'nın müttefikleri de cezalandırıldı

TEK KURBAN OSMANLI DEĞİLDİ

Almanya ile İtilaf devletleri arasında 28 Haziran 1919 tarihinde imzalanan Versailles Antlaşması'ndan sonra (soldan itibaren) Fransa başbakanı Clemenceau, ABD başkanı Wilson ve Büyük Britanya başbakanı Lloyd George, Versailles Sarayı'ndan çıkarken halkı selamlıyor.

Büyük Savaş'ın ardından Osmanlı'nın müttefikleri hangi şartlarda antlaşma imzaladı? Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'ın koşulları Sevr'den ne kadar farklıydı? Akademisyen Berk Emek'e sorduk.

Röportaj: Melih Şabanoğlu
msabanoglu@doganburda.com

Türkiye kamuoyunda Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtilaf ülkelerinin yenik ülkeler içinde sadece Türkiye'ye Sevr üzerinden büyük haksızlıklar yaptıkları yolunda bir görüş hâkim. İtilaf devletlerinin Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'la ayrı ayrı yaptıkları anlaşmalarla kıyasladığımız zaman bu görüş ne kadar doğru?

Birinci Dünya Savaşı ertesinde Paris'te toplanan Barış Konferansı'nın temel amacı, sivil ve askeri yönden topyekûn yıkıma yol açan, uzun soluklu savaşın bir daha asla tekrarlanmamasıydı. İtilaf devletlerinin hedefi, askeri zaferi siyasi ve ekonomik çerçevede sürdürmek ve savaşın sorumlusu kabul edilen mağlup devletleri azami derecede cezalandırmaktı. Bu doğrultuda, İngiltere ve Fransa başta olmak üzere galip devletler savaş sonucu ortaya çıkan insani ve maddi kaybın sorumluluğunu mağlup tarafın üzerine yıkmayı seçtiler. "Paris Antlaşmaları" olarak bilinen, 32 ülkeden diplomatların katıldığı görüşmeler sonucunda ortaya çıkan antlaşmalar, sırasıyla Versailles (Versay), Saint-Germain (Sen-Jermen), Neuilly (Nöyi), Trianon (Trianon) ve Osmanlı devleti ile imzalanan Sevrès (Sevr) ile son bulmuştur. Kanımca, Sevr Antlaşması'nı tek başına ele alıp haksızlık şeklinde değendirmekten ziyade adı geçen tüm antlaşmaların temelinde yatan problemli ve adil olmaktan uzak anlayışı bir bütün halinde görmek gerekir. Osmanlı devletine dikte ettirilen şartlar, kapsamı ve nüfuz ettiği bölge itibariyle daha ağır görülebilir olsa da, unutmamak gerekir ki mağlup devletlerin her biri oldukça güç siyasi ve maddi yükümlülükler altına girmeye zorlandı ve her antlaşma imzalayan ülkede iki savaş arası dönem boyunca sürecek siyasi krizler ve toplumsal buhranlara sebebiyet verdi. Almanya'ya baktığımızda, İtilaf devletleri Almanların emperyal bir güç şeklinde yeniden bir tehdit oluşturmasının önüne geçebilmek adına siyasi, askeri ve ekonomik kısıtlamalar üzerinde durmuştur. Versailles Antlaşması, savaşın getirdiği →

yıkımı maddi tazminat şeklinde Almanya'nın üstüne yüklerken, toprak yönünden de ciddi tavizler vermesini dikte etti. İmparatorluk zamanındaki denizaşırı kolonilerden feragat edildi ve doğal kaynaklar açısından zengin Ruhr ve Alsace-Lorraine elden çıktı. Batıdaki toprak kayıplarının yanında Almanya, doğu sınırlarında da Polonya, Litvanya ve Çekoslovakya'ya toprak bırakmak durumunda kaldı. Nitekim, Versailles'ın ağır ekonomik koşulları altıda ezilen Almanya'ya Fransız ve Belçika birliklerinin 1923'te Ruhr bölgesini işgal etmesi ağır bir darbe vurmuş, ülkedeki ekonomik ve siyasi buhranı derinleştirmiştir. 1924 ve 1929 yılında uygulamaya konulan Dawes ve Young planları savaş tazminatı üzerinde düzenlemeler yapsa da takip eden ekonomik kriz (Büyük Buhran) Nazilere iktidar yolunu açmıştır.

Almanya savaş sonrasında deniz aşırı sömürgeleri ile Ruhr ve Alsace-Lorraine'in yanı sıra, doğuda da toprak kaybetti.

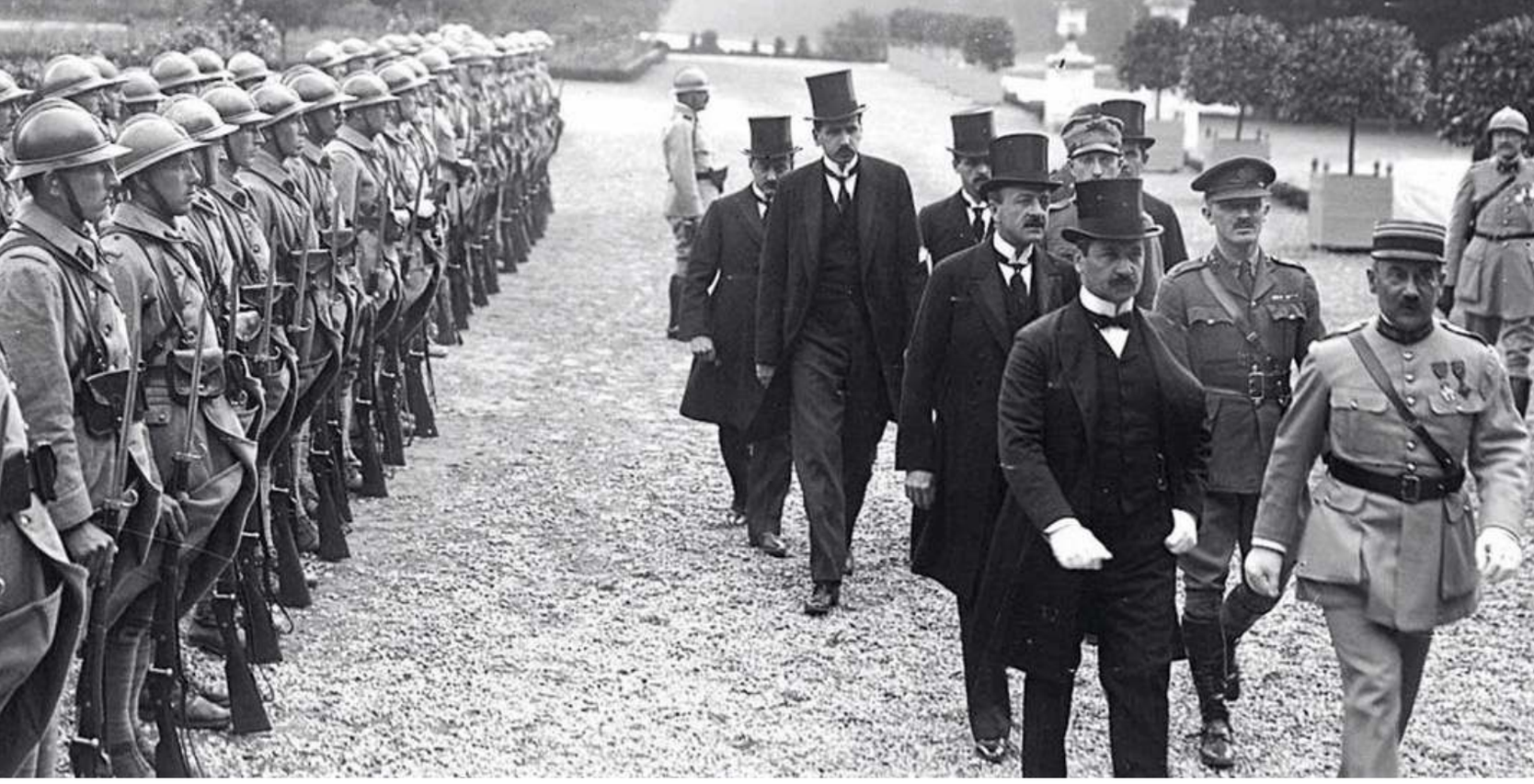

Avusturya ile yapılan Saint-Germain Antlaşması'nın 10 Eylül 1919 tarihindeki imza töreni (sağda). Macaristan ile 4 Haziran 1919'da imzalanan Trianon Antlaşması için heyetler Versailles'daki Trianon Sarayı bahçesinde (karşı sayfada).

Macaristan da 4 Haziran 1920'de imzalanan Trianon Antlaşması ile toprak kaybı ve savaş tazminatını içeren ağır koşullarla yüzleşti. Hali hazırda çalkantıda olan Macaristan'ın topraklarının üçte ikisini yitirmesine ve yüksek mali yükümlülükler üstlenmesine neden olan Trianon, imzalandığı andan itibaren adil olmayan ve Macarların mahvına sebebiyet veren bir zorlama şeklinde algılandı. Trianon, kadim Macar topraklarını birbirinden ayırıp Romanya, Çekoslavakya ve Yugoslavya (Sırbistan-Hırvatistan-Sloven Krallığı) gibi devletlerin sınırları dahilinde kalan birçok etnik Macarın göç etmesine zemin hazırlıyordu. Sadece Romanya'ya bırakılan Transilvanya bölgesinden iki yüz bin civarı Macar topraklarını terk etti. İki savaş arası dönem süresince Macar siyasetçileri uluslararası arenada bu antlaşmanın adil bir şekilde revize edilmesinin şart olduğunu ileri sürmüştür. İtalyan lider Mussolini'nin de bilhassa 1930'larda söylemleriyle aktif bir destek vermesiyle Macaristan revizyonist kampın değişmez bir üyesi olmuştur.

Avusturya ve Bulgaristan'a baktığımızda ise her iki ülkede de iç siyasette gerginliklerin eksik olmadığı parçalanmış bir toplum yapısı görmekteyiz. Saint-Germain ve Neuilly antlaşmalarının getirdiği siyasi ve ekonomik sıkıntı topluma da sirayet etmiştir. Avusturya, eski imparatorluk topraklarını yitirirken, verimliliği yüksek topraklarının çoğundan çıkartıldı. Kurulan cumhuriyet Almanya'daki Weimar Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi zayıf temellere ve kutuplaşmaya evrilen bir zemine sahipti. İmzalanan antlaşmanın getirdiği ekonomik güçlükler, işsizlik ve enflasyon sol ve sağ paramiliter gruplar arasındaki uçurumu giderek açtı. Nihayetinde 1934'te faşistler ve sosyal demokratlar arasında bir iç savaşa dönüşen bu durum, Engelbert Dolfuss ve ardılı Kurt Schuschnigg'in tek partili otoriter rejimine giden yolu araladı. Siyasi gerginliklerin arttığı ülke 1938'de Nazi Almanyası'nın birleşme siyasetine direnemeyerek bir nevi yok olmuş oldu.

Nüfusunun neredeyse üçte birini komşularına bırakmak durumunda kalan, Ege Denizi'ne açılan bir bölgeye

sahip olma hayali engellenen ve Makedonya'da talep ettiği toprakları alamayan Bulgaristan, ekonomik ve siyasi yönden çalkantılı bir döneme girdi. Ekonomik verimlilik açısından kritik Batı Trakya ve Güney Dobruca'nın kaybı tepki çekerken, Makedonya konusunda yaşanan haksızlık algısı, bölgeyi terörize edecek IMRO'ya (İç Makedon Devrimci Örgütü) uzun vadede Bulgar devletinin ve siyasi elitinin desteğini sağlayacaktı. Makedonya'da sadece yüzde 10 civarı bir toprak elinde kalan, çoğunluğu Yunanistan ve Yugoslavya tarafından paylaşıldığı bir durumda Bulgar milliyetçileri, Neuilly Antlaşması'na olan tepkilerini gizlemediler. Bulgaristan'da da iç çatışmalar, 1923 yılında Köylü Parti'den Başbakan Stamboliyski'nin kanlı bir askeri darbeyle devrilip katledilmesiyle ve yerine sağ bir hükümetin kurulmasıyla kendini gösterdi. Kral Boris'in otoriter yönetimi altında revizyonist siyaset 1930'larda da devam etti.

Versailles gibi diğer antlaşmalar da tazminat konusunda sorumluluğu mağlup devletlere yükleyerek Macaristan, Avusturya ve Bulgaristan'da ciddi bir ekonomik yıpranma ve siyasi çalkantıyı ortaya çıkardı. Fakirleşmiş, uzun yıllar kaynaklarını savaş için seferber edip yitirmiş olan toplumların galip devletlerin toparlanmaları adına ağır sorumluluklar ile karşı karşıya getirilmesi muhakkak ki adil olmayan bir barış algısının yerleşmesine yol açtı. Mağlup devletler, bu antlaşmaların adil bir getirisi olmadığı ve tekrar gözden geçirilip yeni bir zemine oturtulması yönünde taleplerde bulundu.

Baktığımız zaman, galip devletlerin mağlupları cezalandırmaya yönelik tavrı siyasi aşağılanma ve ekonomik çöküşü beraberinde getirirken, antlaşmaları dayatan devletlere karşı ciddi bir husumeti doğurmuştur. Toplumsal öfke ve yükselen milliyetçi duygular, antlaşmaların değiştirilmesini temel alan revizyonist siyaseti mağlup devletler nezdinde açığa çıkarmıştır. Türkiye'nin bu devletlerden farkı Sevr'i Atatürk önderliğinde hükümsüz kılarak 1923 yılında eşit koşullarda imzaladığı Lozan Antlaşması olmuştur. Sevr Antlaşması'nın kapsamı Osmanlı coğrafyasını tamamen parçalayarak Anadolu'da nüfuz bölgeleri kurulmasına ve artan Yunan ihtiraslarına izin vermiştir. Başta Versailles olmak üzere Avrupa'da uygulanan antlaşmalar ise rövanşist emellerin ve paralel yönde şekillenen irredantist siyasetin önünü açmıştır. Bahsedilen antlaşmalar hem uygulanabilirlik, hem de ülkeler arasında barışı temin etme yönünde büyük bir başarısızlık şeklinde nitelendirilebilir. Sadece Türkiye özelinde değil, diğer devletler nezdinde de tasarlanan barışa darbe vuran Paris Antlaşmaları, yazar David Fromkin'in Cihan Harbi'nde Filistin Cephesi'nde görev yapan İngiliz komutan Archibal Wavell'den yansıttığı üzere "barışa son veren barış" olarak tarihte yerini almıştır.

Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan'la yapılan Versailles, St. Germain, Trianon ve Neuilly antlaşmaları içinde toprak kaybı anlamında Sevr'e en çok benzeyen hangisi?

Konuya toprak kaybı odaklı baktığımızda öncelikle Sevr Antlaşması'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun savaş esnasında kaybettiği Suriye, Mezopotamya, Hicaz ve Yemen'i kapsayan Arap coğrafyasının elden çıkmasını resmileştirdiğini söylemek gerekir. Sevr ile Mond- →

ros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim 1918 itibariyle elde kalan Anadolu ve Trakya toprakları üzerinde Yunan, İtalyan, Fransız ve İngiliz nüfuz bölgeleri kurulmakta, Doğu bölgesinde de Ermeniler ve Kürtlere devlet tesisinin yolu açılmaktaydı. Doğu'daki hamleler, ABD başkanı Wilson'un desteklediği kendi kaderini tayin (self-determinasyon) ilkesi esasında gerçekleştirilecek ve bu bölge de sadece kâğıt üzerinde varlığı sürecek olan Osmanlı devletinden ayrılacaktı. Diğer antlaşmalarla kıyasladığımızda, Versailles Antlaşması'nın Almanya'nın kolonileri ile ilgili hükmünü dahil edersek kuşkusuz Almanya'nın toprak kaybı oldukça fazlaydı. Ancak kıta Avrupası'nda bu durum farklıydı, zira Almanya'nın Versailles ile Avrupa'daki toprak kaybı yüzde 13 oranındaydı. Bu doğrultuda, Paris Antlaşmaları arasında teritoryal parçalanma yönünden en ciddi müdahele savaş neticesinde tarihe karışan ve toprakları birçok ülke arasında paylaşılan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu üzerinde oldu denilebilir.

Bu bölgedeki eski imparatorluk coğrafyasında Avusturya, Macaristan ve Çekoslovakya gibi ulus-devlet temelinde cumhuriyetler kuruldu. Habsburg monarşi-

27 Kasım 1919 tarihinde Bulgaristan ile İtilaf devletleri arasında imzalanan Neuilly Antlaşması'ndan sonra Bulgaristan sınırlarını gösteren harita (altta).

Almanya ve Macaristan'da hükümetler dayatılan anlaşmaları imzalamamak için istifa etmişlerdi.

sinin savaş ertesindeki restorasyon çabaları ise engellendi. Saint-Germain, Avusturya'nın kabaca yarıdan fazla toprağını dağıttı. Ülke, yüzyıllardır süregelen Habsburg dominasyonunun da etkisiyle güçlü bir ulus-devlet formasyonuna sahip olamadı ki, yeni haliyle ayakta kalabileceği de şüpheliydi. Ayrıca, Alman ulusal bilincine sahip bir halkın varlığı baz alınarak Almanya ile birleşmesi veya ekonomik bir birliğe sahip olması yasaklandı. Macaristan'a dayatılan Trianon Antlaşması da kuşkusuz en ciddi toprak kaybının gündeme geldiği antlaşmaydı. Macarlar, imparatorluk döneminde Adriyatik'te Fiume kıyılarından Transilvanya'da Karpat Dağları'na kadar kontrol ettiği toprakların üçte ikilik bölümünden feragat etmek durumunda kaldı. Bu toprakların çoğu Romanya, Yugoslavya ve Çekoslovakya arasında bölüşülürken az bir kısmı da Avusturya'ya verildi. Ancak Orta Avrupa'daki yeni düzende Sevr'de olduğu gibi İtilaf devletlerin nüfuz bölgeleri gibi bir durumu görmemekteyiz.

Sizce Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan kendileriyle yapılan anlaşmaları niçin kabul ettiler, veya kabul etmek zorunda kaldılar?

Bu soruya cevap verirken dört yıl süren topyekûn savaşın askeri ve sivil açıdan yıpratıcılığını göz önünde tutmak gerekir. 1918'in Kasım ayında ateşkes sağlandığında başta Almanya olmak üzere her toplumda siyasi ve sosyal açıdan kaos ortamının hâkim olduğunu söylemek yanlış olmaz. Almanya, Doğu Cephesi'ni Mart 1918'de Bolşevikler ile Brest-Litowsk Antlaşması'nı imzalayıp kapatmasına rağmen 1918 sonbaharına gelindiğinde savaşın yıldırıcılığı ve Batı Cephesi'nin statik konumu nedeniyle toplumsal açıdan kaynayan bir kazana dönüşmüştü. Nitekim, ateşkesin ardından Berlin ve birçok şehirde farklı politik gruplar arasında çatışmaların ardı arkası kesilmeyecekti. Zayıf Weimar Cumhuriyeti bu karmaşanın önüne geçebilecek kurumsal altyapıya sahip olmadığından özellikle Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg önderliğindeki Spartakistler ile ordu bağlantılı düzensiz kuvvetler (Freikorps) arasında kanlı çatışmalar yaşandı. Versailles'a giden yolda Almanya'nın iç siyasette yaşadığı çözülme antlaşmanın başlangıçta ciddi bir tepki yaratmasına rağmen imzalanmasına yol

açtı. İtilaf devletleri, Versailles Antlaşması Alman delegasyonu tarafından reddedildiğinde 24 saatlik bir ültimatom göndererek Ren bölgesinin işgal edileceğini belirtti ve Gustav Bauer liderliğindeki sosyal demokrat hükümet buna boyun eğmek durumunda kaldı.

Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan da benzer iç karışıklıklara, Bolşevik Devrimi'nden etkilenen gruplar ve ordu güdümlü milisler arasındaki çatışmalara gebeydi. Macaristan'da Trianon imzalanmadan önce, 1919 senesinde Béla Kun liderliğinde kurulan Sovyet modeli komünist cumhuriyet deneyimi Budapeşte'nin Romenlerce işgaline ve sonrasında Macaristan altyapısının büyük oranda yitirilmesine yol açtı. Üç ay süren bu durum, ertesinde Macaristan'ın siyasi bir buhrana girmesine ve nihayetinde Mart 1920'de Avusturya-Macaristan ordusunun eski amirali Miklós Horthy'nin kral naibi unvanıyla yönetime el koymasına sebebiyet verecekti. Batı devletlerinin de desteğini alan Horhty hem Habsburg emellerine set çekecek, hem de Trianon'u imza edecekti. Bakıldığında Almanya ve Macaristan örneğinde olduğu gibi hükümetlerin dayatılan antlaşmaları imza etmek istemediği, hatta buna direnerek istifa ettiklerini de görüyoruz. Trianon Macar delegasyonunun önüne geldiğinde kabul görmemiş ve hükümet antlaşmayı önerilen haliyle imzalamak yerine değişiklikler önermişti. Bazı bölgelerde plebisit yapılması ve sınırların belirlenmesi yönünde talepleri reddedilen başbakan Károly Huszár istifa ederek yerini yeni bir koalisyona bırakmıştı. Benzer şekilde, Alman şansölyesi Philipp Scheidemann da istifa ederek hükümetten çekilmiş ve Versailles'ı imzalamaktan imtina etmiştir. Belirtilen antlaşmalar sunulduğunda ciddi bir tepki oluşmuş, ancak İtilaf güçlerinin yaptırım tehditi altında kalan ülkeler karşı karşıya olduğu dahili sıkıntıların da etkisiyle antlaşmaları kabul etmek durumunda kalmıştır.

Neuilly Antlaşması sonrasında Bulgar halkı başkent Sofya'da protesto gösterileri yaptı.

Bu ülkeler arasında iki savaş arasında imzaladıkları anlaşmaları değiştirmek için dış ilişkilerde revizyonist politika izlemeyen var mıydı?

Mağlup ülkelerin her biri zaman içerisinde restorasyon ümidiyle dış politikalarını şekillendirmekten geri durmamıştır. Tabii ki arada bazı nüanslar bulunmaktadır. Örneğin, Macaristan istikrarlı revizyonist siyaseti temel alırken, Almanya örneğinde olduğu gibi değişen siyasi rejim farklılıklar yaratmıştır. Bu noktada siyasi koşullara bağlı olarak 1920'ler ile 30'lu yıllar arasında bir ayrım yapılabilir. Almanya'da Weimar Cumhuriyeti bilhassa ekonomik sorunlar ile boğuştuğundan 1920'lerde dış ilişkilerinde dengeli bir tutum takınarak Milletler Cemiyeti'ne dahil olmuş ve Dışişleri bakanı Gustav Stresemann'ın uyum siyaseti kapsamında hem batı hem de Sovyetler ile normalleşen politikayı temel almıştır. Mevcut statüko için tehdit oluşturmayan siyaset çerçevesinde Almanya, Versailles'ın ağır tazminat koşullarını düzenleme imkânı da bulmuştur. Ancak 1933 yılında iktidara gelen Naziler ise revizyonizmi ilke edinen siyaset çerçevesinde Cihan Harbi'nde kaybedilen toprakların nihai restorasyonunu hedeflemiştir. Weimar Cumhuriyeti'nin yerini alan Üçüncü Reich'ın harici siyaseti 1920'lerin Almanyası'ndan bu ölçekte ayrılmıştır.

Macaristan ve Bulgaristan'ın ise ağırlıkla 1920'li yılların sonlarından itibaren artan revizyonist emellerini görmekteyiz ki, aynı siyaseti güden Mussolini İtalyası'nın verdiği desteği de yadsımamak gerekir. Bulgaristan'da 1923'te Stamboliyski devrildikten sonra milliyetçilerin Kral Boris'in de desteğiyle artan ağırlığı revizyonist siyaseti şekillendirmiş, Macaristan ise 10 yılık István Bethlen hükümeti sırasında ve sonrasında aktif şekilde bu politikayı sürdürmüştür. Avusturya da iç çalkantılarına rağmen Almanca konuşan nüfusun bulunduğu Güney Tirol bölgesi üzerinde irredantist emellere sahip olmuştur. Sonuç olarak, mağlup devletlerden her biri revizyonist siyaset izlemiştir. Bu siyasetin zamanı ve ölçeği ise değişen uluslararası dinamikler ve kötüleşen ekonomik koşullar doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlara göre değişmiştir ●

Antlaşmalardan sonra
Yeni Avrupa

1923 tarihli Avrupa haritasında Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan antlaşmalarla belirlenen sınırlarda Avrupa ülkeleri. Almanya, Avusturya, Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti ile yapılan barış antlaşmalarının tümü Paris'te imzalanmıştı. 1914 yılında savaş başladığı sırada Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ile Osmanlı Devleti'nin Trakya ve Anadolu coğrafyasının bir bölümü (altta).

Almanya / Versailles Antlaşması

28 Haziran 1919 / Paris

- Almanya Alsace-Lorraine ve Saar bölgelerini Fransa'ya, Eupen, Malmedy ve Monschau'nun bir kısmını Belçika'ya, Batı Prusya'nın büyük kısmını Polonya'ya, Yukarı Silezya'nın bir bölümünü Çekoslovakya'ya verdi. Danzig serbest şehir oldu. Memel bölgesi ise Milletler Cemiyeti kontrolüne bırakıldı.
- Almanya'nın deniz aşırı bütün sömürgeleri Birleşik Krallık, Fransa, Belçika ve Japonya tarafından paylaşıldı.
- Almanya Avusturya ile birleşmemeyi kabul etti.
- Almanya'da zorunlu askerlik kaldırıldı, Alman ordusu 100 bin askerle sınırlandırıldı.
- Alman donanması İtilaf devletlerine teslim edildi. Ren bölgesi askerden tecrit edildi.
- Almanya'nın tank, gemi ve uçak yapması yasaklandı.
- Kiel Kanalı ve Almanya'daki nehirler uluslararası dolaşıma açıldı.
- Almanya ödeme gücünü aşan savaş tazminatı ödemeye mahkûm edildi.

Avusturya / St. Germain Antlaşması

10 Eylül 1919 / Paris

- Avusturya Galiçya'yı Polonya'ya, Hırvatistan'ı Yugoslavya'ya (Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı), Tirol ve Trieste'yi İtalya'ya, Bukovina'yı Romanya'ya, Bohemya ve Moravya'yı Çekoslovakya'ya bıraktı.
- Avusturya savaş tazminatı ödemeyi kabul etti.
- Avusturya'da zorunlu askerlik kalktı. Asker sayısı 30 binle sınırlandırıldı

Bulgaristan / Neuilly Antlaşması

27 Kasım 1919/ Paris

- Bulgaristan Güney Dobruca'yı Romanya'ya; Batı Trakya'da Gümilcine ve Dedeağaç'ı Yunanistan'a; Bosilegrad, Tsaribrod ve Sturmitsa bölgelerini Yugoslavya'ya (Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı) bıraktı ve bu ülkeyi resmen tanımayı kabul etti.
- Bulgaristan ordusunu 20 bin kişiye indirmeyi kabul etti.
- İtilaf ülkelerine savaş tazminatı ödemeyi taahhüt etti.

Macaristan / Trianon Antlaşması

4 Haziran 1920/ Paris

- Macaristan Slovakya'yı Çekoslovakya'ya, Transilvanya'yı Romanya'ya, Burgerland'ı Avusturya'ya, Voyvodina'yı Yugoslavya'ya (Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı), Fiume bölgesini ise İtalya'ya bıraktı. Banat ise Yugoslavya ve Romanya arasında paylaşıldı.
- Ağır savaş tazminatı ödemeyi kabul etti.
- Zorunlu askerlik kalktı. Ağır silahlara sahip olması yasaklanan ordu 35 bin askerle sınırlandırıldı.

Osmanlı / Sevr Antlaşması

10 Ağustos 1920 / Paris

Türkiye / Lozan Antlaşması

24 Temmuz 1923/ Lausanne, İsviçre

Masadaki şartlar çok ağırdı!

İtilaf devletleri barış antlaşmasının koşullarını 11 Mayıs 1920 günü Paris'te Osmanlı hükümeti temsilcilerine sundu. Barış şartları çok ağırdı. Sunulan metnin kabulü için Osmanlı hükümetine kısa bir süre tanındı. Osmanlı hükümeti maddeler üzerinde değerlendirme yaptıktan sonra yanıtını ve taleplerini İtilaf devletleri temsilcilerine verdi. Ancak Osmanlı tarafının istekleri kabul edilmedi. İşte sırasıyla barış şartlarına Osmanlı'nın yanıtı, İtilaf devletlerinin karşı yanıtı ve 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'nın ana maddeleri.

Sevr Antlaşması kronolojisi

1918

Mondros Mütarekesi
30 Ekim

Padişah Vahidettin'in Meclis-i Mebusan'ı feshetmesi
21 Aralık

1919

Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı'nın parçalanma kararının alınması
30 Ocak

İtalyan delegasyonunun Paris Barış Konferansı'ndan çekilmesi
24 Nisan

18 Ocak
Paris Barış Konferansı'nın açılışı

3 Şubat
Yunanistan başbakanı Venizelos'un Pariş Barış Konferansı'nda Ege ve Akdeniz adalarını, Trakya'yı ve Batı Anadolu'yu istemesi

25 HAZİRAN 1920-OSMANLI'NIN SEVR TASLAĞINA YANITI

I. YENİ DEVLETLERİN TANINMASI VE TOPRAKLARDAN VAZGEÇME

Osmanlı hükümeti halifelik dışında yeni devletlerin tanınması ve öncesinde Osmanlı'ya ait hak ve yetkilerin bulunduğu topraklardan vazgeçilmesini öngören Sevr hükümlerini temelde kabul etti.

1. Osmanlı devleti Polonya, Sırbistan-Hırvatistan-Sloven Krallığı ve Çekoslovakya devletlerini onaylar.
2. Ermenistan'ın 1918'de bağımsız bir devlet olarak tanınmış olduğunu doğrular.
3. Hicaz'ı özgür ve bağımsız devlet olarak onaylar.
4. Tunus üzerinde Fransa'nın koruyuculuğunu onaylar.
5. Fas için Fransa'nın koruyuculuğundan doğan bütün ekonomik, ticari, vb. sonuçları kabul ettiğini bildirir.
6. Libya ile Ege Denizi ve Akdeniz'de bulunan 14 ada ve bunlara bağlı küçük adalar üzerindeki haklardan ve ayrıcalıklardan vazgeçmeye hazırdır.
7. Suriye, Irak ve Filistin'i bağımsız devletler olarak tanımaya hazırdır.
8. Mısır üzerindeki bütün haklarından vazgeçmeye ve bu ülke üzerine İngiltere'nin koyduğu koruyuculuğu tanımaya hazırdır.
9. Süveyş Kanalı'ndan geçişe ilişkin 1888 tarihli İstanbul Sözleşmesi'nin padişaha tanımış bulunduğu yetkilerden İngiltere yararına vazgeçmeye hazırdır.
10. Sudan'a ilişkin İngiltere ve Mısır hükümetleri arasındaki sözleşmeyi onayladığını İngiltere'ye bildirmeye hazırdır.
11. İngiltere'nin Kıbrıs'ı kendisine katmasını onaylamaya hazırdır.
12. İmroz, Bozcaada, Limni, Samotras, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adaları üzerindeki bütün haklarından ve yetkilerinden vazgeçmeye hazırdır.
13. Osmanlı'nın Müslümanlar üzerinde hiçbir uyrukluk hakkı ve yetkisi olmadığı için halifelik hakkından vazgeçmesine gerek yoktur.

II. İSTANBUL VE BOĞAZLAR

Osmanlı hükümeti, boğazların savaş ve barış zamanında bütün ülkelerin ticaret ve savaş gemilerine açık olmasını kabul etmekle beraber bazı temel itirazlarda bulundu.

1. Boğazın denetimi Boğazlar Komisyonu yerine bütün devletleri temsilen Milletler Cemiyeti'ne verilebilir.
2. Osmanlı hükümeti Boğazlar Bölgesi'nin Avrupa'da tüm Gelibolu Yarımadası'nın yanı sıra Şarköy-Karçalı çizgisi, Asya'da ise Karabiga-Biga-Ezine-Behramköy arasındaki toprak parçası olarak belirlenmesini istedi.
3. Çanakkale'nin denetimi Karadeniz Boğazı'nın denetimini sağladığı için ikinci boğazda bir bölge ayırmaya gerek yok.
4. Boğazlarda öngörülen askeri tesis kurma yasağı Kuzey Ege'deki adalar için de uygulanmalı.
5. Osmanlı hükümeti Anadolu'da fiili olarak bozulmuş bulunan iç güvenlik yeniden sağlanıncaya kadar boğazlarla Marmara Denizi'nin birtakım noktalarının başlıca devletlerce geçici olarak işgal edilmesini kabul eder.

Damat Ferit Paşa'nın Paris Barış Konferansı'nda Osmanlı'nın savaş öncesindeki toprak bütünlüğünün korunmasını istemesi

17 Haziran

Osmanlı isteklerine Paris Konferansı başkanı Clemenceau'nun yanıtı: *"Eski sınırlarınızı koruma talebinizi kabul etmek mümkün değil."*

25 Haziran

1 Haziran

Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın Paris Barış Konferansı'na davet edilmesi

6 Haziran

Sadrazam Damat Ferit Paşa, Maliye Nazırı Tevfik, Devlet Şurası Başkanı Rıza Tevfik'in Paris Barış Konferansı'na gitmek için Toulon'a hareketleri

23 Haziran

Damat Ferit Paşa'nın Paris Barış Konferansı'na ikinci bildirisi ve Osmanlı'nın parçalanmasına karşı çıkışı

28 Haziran

Almanya'yla İtilaf ülkeleri arasında Versailles Antlaşması'nın imzalanması.
Paris'te bulunan Osmanlı heyetine ülkelerine dönmelerinin iyi olacağının bildirilmesi

Osmanlı hükümeti Yunanistan'ın İzmir ve çevresinden çekilmesini istedi.

Sadrazam Damat Ferit Paşa, 1920 Temmuz ayı başında Paris'te.

ATİLLA ORAL ARŞİVİ

III. TRAKYA

Osmanlı hükümeti bölgedeki Türk nüfusunun Rum nüfusundan daha fazla olduğunu belirterek Trakya'nın Yunanistan'ın egemenliğine geçmesi durumunda kan dökületeceğinin altını çizdi, sınırların Bulgaristan'la yapılmış 1914 tarihli anlaşmadaki gibi bırakılmasını istedi.

IV. İZMİR

Osmanlı hükümeti Bristol Raporu'nu da kanıt göstererek Yunan askerinin İzmir ve civarından çekilmesini isteyerek bazı önerilerde bulundu.

1. Yunan askerinin İzmir yöresinden hemen geri çekilmesi ve hakka dönülmesini isteyen Osmanlı hükümeti bu yörede de azınlıkların haklarını sağlama yükümlülüğünü kabul etmeye hazırdır.
2. Eğer bu güvence yetersiz sayılırsa Osmanlı hükümeti, Yunan askerlerince işgal olunan İzmir ve yöresinin, konutlarını bırakıp gitmek zorunda kalmış olan halkın geri dönüşleriyle kişi dokunulmazlıkları güvence altına alınıncaya kadar en çok üç yıl süreyle başlıca İtilaf devletleri askerlerince işgalini kabul edeceğini bildirir.

V. ERMENİSTAN

Bayezid ve Lazistan sancaklarının Ermenistan'a verilmesi durumunda bu topraklarda 24 Müslümana karşı sadece bir Ermeninin bulunacağını belirten Osmanlı bazı önerilerde bulundu.

1. Bayezid-Karakilise-Eleşkirt-Hasankale-Erzurum-Bayburt-Gümüşhane-Trabzon yolunun Osmanlı'dan kopartılması doğu illeri halkını açlığa mahkûm etmek demektir. Oysa

Avusturya ile İtilaf ülkeleri arasında St. Germain Antlaşması'nın imzalanması
10 Eylül

12 Şubat'ta toplanan Londra Konferansı'nda İstanbul'un Türklerde bırakılması kararı
15 Şubat

İngiliz Yüksek komiseri J. De Robbeck'in Londra Konferansı'nda alınan İstanbul'un Türklerde bırakılması kararını İstanbul hükümetine bildirmesi
19 Şubat

Osmanlı hükümetinin taslağı teslim almak üzere Paris'e davet edilmesi
20 Nisan

1920

27 Kasım

Bulgaristan'la İtilaf ülkeleri arasında Neuilly Antlaşması'nın imzalanması

19 Nisan

İtilaf ülkelerinin Osmanlı'yla yapılacak barış antlaşması metnini sonlandırmak için topladıkları San Remo Konferansı'nın başlaması. (Konferans 26 Nisan'da sona erdi)

Batum Ermenistan'a çıkış yeri hizmetini görebilir.

2. Sınır konusunun tartılması durumunda Osmanlı hükümeti başlıca İtilaf devleti temsilcileriyle bir Osmanlı ve bir Ermeni temsilcisinden oluşan özel bir komisyonun Ermenistan'a denize bir çıkış yeri sağlanmak için yerinde gerekli soruşturma yapmakla görevlendirilmesini ister.
3. Osmanlı hükümeti Ermenistan sınırına bitişik Türk topraklarının -karşılıklı olması koşuluyla- askerden arındırılması ilkesini kabul eder.

VI. KÜRDİSTAN

Osmanlı hükümeti ayrılmamak üzere padişaha bağlı olduğunu düşündüğü Kürtlerin tam bağımsızlarını istemediklerine ve istemeyeceklerine inanıyordu. Ancak bununla birlikte bazı konuları de kabul etti.

1. Osmanlı hükümeti halk bu isteği açıkladığı vakit Kürt öğesinin üstün bulunduğu topraklarda yerel özerklik kabulü ilkesini kabule hazır olduğunu bildirir.
2. Antlaşmada gösterilen sınır gerçek ırki duruma uymamaktadır. Elazığ ve Diyarbakır illeriyle Siverek sancağının batı ve güney kesimleri Türktür. Yalnız Diyarbakır ilinin kuzeybatısındaki Dersim sancağı Kürttür.
3. Kürt halkı özellikle Bitlis ve Van illeriyle Musul ilinin bir kesiminde yoğun bir durumdadır. Oralarda ve özellikle İran'a komşu yerlerde ve kuzey tarafında Kürtler çok sayıdadır. Buna karşılık Erbil, Altınköprü, Tuzhurmatu bölgelerinde çoğunluğu elinde tutan Türkler oturmaktadır.
4. Bu sorunlarda anlaşmazlık olursa uluslararası bir komisyon aracığılıyla durum incelenebilir.

VII. SURİYE VE ELCEZİRE (IRAK)

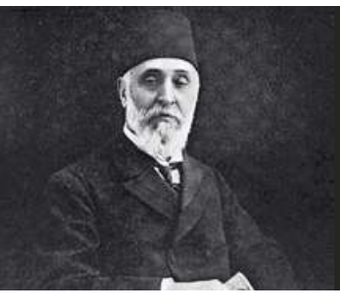
Osmanlı hükümeti tasarıdaki sınırın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türk halkı çoğunluğunun yerleşik bulunduğu toprakların bir bölümünün ayırdığını ileri sürdü.

1. Osmanlı hükümeti milliyet ilkesinin başka yerlerde olduğu gibi burada da uygulanmasını ister.
2. Bunun için uluslararası bir komisyonun kurulmasına hazır bulunduğunu bildirir.
3. Nusaybin-Adana demiryolu Maraş, Elbistan, Malatya, Harput, Van ve Bitlis taşımacılığı için zorunludur, Osmanlı tarafında kalmalıdır.
4. Anadolu'nun bu kesiminin denize tek çıkış yeri İskenderun limanıdır. Halep'in denize çıkış yolu Trablusşam'dır.
5. Bu konuda kuşku varsa yukarıdaki uluslararası komisyon bu ekonomik ve ticari sorunu da inceleyebilir.
6. Osmanlı hükümeti sınırın Akdeniz'de Raselbasit'ten başlayıp Halep'in kuzeyinden Manbic'ten Nusaybin'in güneyi ile Musul kuzeyinden geçerek Hanikin'de sona erecek biçimde çizilmesini ister.
7. Osmanlı hükümeti tasarıda işaret olunmuş çizgi ile yukarıda belirtildiği üzere istenen çizgi arasında kalacak topraklardaki demiryolundan ilgili devletlerce eşit ölçüde yararlanılmak üzere sözü geçen devletlerce gereken önlemlerin alınmasını ister.

VIII. HİCAZ

Osmanlı hükümeti Hicaz'la ilgili hükümleri kabul etti, ama istekleri de vardı.

1. Hicaz kralı padişahın Mekke ve Medine ile kutsal yerler üzerinde İslam halifesi sıfatıyla sahip olduğu yetkilere ve

11 Mayıs — San Remo Konferansı'nda saptanan barış antlaşması taslağının Paris'te Ahmet Tevfik Paşa'ya verilmesii

24 Mayıs — ABD başkanı W. Wilson'un ABD senatosuna Ermenistan mandasını teklif etmesi

1 Haziran — ABD senatosunun Ermeni mandasına ilişkin teklifi reddetmesi

2 Haziran — Osmanlı hükümeti tarafından anlaşma taslağını değerlendirmek ve yanıt oluşturmak için oluşturulan komisyonun (Tedkik-i Müsalaha Komisyonu) ilk toplantısı

1 Mayıs — Ahmet Tevfik Paşa başkanlığındaki heyetin taslağı teslim almak üzere Paris'e hareketi. (Heyet 5 Mayıs'ta Paris'e vardı)

21 Mayıs — Sultanahmet Meydanı'nda barış şartlarının protesto edilmesi

27 Mayıs — Sultan Vahidettin'in İngiltere kralı V. George'a barış antlaşması şartlarının hafifletilmesi için mektupla başvurusu

ayrıcalıklara ve şeriat düzeni uyarınca kurulmuş ya da kurulacak olan vakıflara saygı göstermeyi yükümlenir.
2. Padişah İslam halifesi sıfatıyla biri Kâbe'de biri peygamberin doğum yerinde olmak üzere iki temsilci bulunduracak.
3. Bundan başka padişah tarafından her yıl bir mektupla birlikte armağanlardan oluşan sürre gönderilecek, Hicaz kralı sürrenin geri gelişinde yanıtını sunacaktır.

IX. Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerine İlişkin Hükümler

Osmanlı hükümeti, tasarının Osmanlı'nın askeri gücünün azaltılması yolundaki hükümlere karşı öneriler sundu.

1. Osmanlı hükümeti silahlı kuvvetlerinin azaltılmasını kabul eder.
2. Bununla birlikte bu sınırlandırmalar güvenlik ve asayiş gereklilikleri göz önünde tutularak yapılmalı. Gerek jandarma, gerekse ihtiyat kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri bakımından saptanan asker sayısı yetersizdir.
3. Osmanlı hükümeti bunun denetlenmesi için İtilaf ülkelerine ait askeri bir denetleme komisyonuyla inzibat kuvvetinin kurulması için bir askeri komisyon oluşturulmasını kabul eder.
4. Her yerel bölgede aynı uyruklu yabancı subayların olması nüfuz bölgelerinin kurulmasını hızlandıracaktır. Osmanlı hükümeti bunu kabul edemez.
5. Osmanlı hükümeti üç bölümün (jandarma, yedek kuvvetler ve polis kuvvetleri) kurulmasını kabule hazırdır.
6. Osmanlı hükümeti gönüllülük esasına dayalı paralı askerliğin, mali açıdan gücünün yetmeyeceği giderlere yol açacağını bildirir.
7. Osmanlı hükümeti kendi kıyılarının genişliğiyle orantılı ölçüde bir miktar kıyı koruma gemisi bulundurabilmeyi ister.

VIII. Maliye Hükümleri ve Mali Kapitülasyon

Osmanlı hükümeti maliye işlerini denetlenmesini kabul etti.

1. Osmanlı hükümeti maliye işlerini denetlemekle görevli bir komisyonun kurulmasını kabul eder.
2. Bir Osmanlı üye de bulunduracak bu komisyonun yetkisi tasarıda sözü edilen komisyonun kurulmasını gerektiren amacı sağlayacak ölçüde geniş olacaktır.
3. Komisyonla Osmanlı hükümeti arasında bir sorun çıkarsa çözüm yeri Milletler Cemiyeti olacaktır.
4. Fakat Osmanlı vatandaşlarıyla yabancılar arasında haklı olmayan bir eşitsizlik kuracak ve devlet hazinesinin iyileştirilmesine önemli bir engel oluşturacak ekonomik kapitülasyonların yeniden kurulması kabul edilemez.

VIII. Adli Kapitülasyonlar

Osmanlı hükümeti adli kapitülasyonu da kabul etmedi.

1. Osmanlı hükümeti, adalet işlerinde bugün yürürlükte olan kapitülasyonların yerine geçecek yargı reformu tasarısını düzenlemek ve kendisi de üye bulundurmak üzere bir komisyon kurulmasını kabul eder.
2. Bu komisyonla Osmanlı hükümeti arasında görüş birliği sağlanamayan konular üzerinde Milletler Cemiyeti kararı bağlayıcı olacaktır.

Macaristan'la İtilaf ülkeleri arasında Trianon Antlaşması'nın imzalanması
4 Haziran

TBMM'nin İstanbul hükümetinin 16 Mart 1920 sonrasında yaptığı ve yapacağı anlaşmaların hükümsüz sayılacağına dair kanunu kabul etmesi
7 Haziran

Hythe'de (İngiltere, Kent) yapılan İtilaf toplantısında Venizelos'un barış antlaşmasını kabul ettirmek amacıyla Yunanistan birliklerinin Milli Mücadele kuvvetlerine karşı saldırıya geçmesini teklif etmesi
19 Haziran

5 Haziran

İngiliz kralı V. George'un Vahidettin'in mektubuna yanıtı: "Osmanlı'nın geleceği İtilaf devletleri hükümetlerinin elindedir, bu hükümetler hakkaniyetli bir barış antlaşması yapılması hususunda uzun ve sabırlı bir gayret göstermişlerdir"

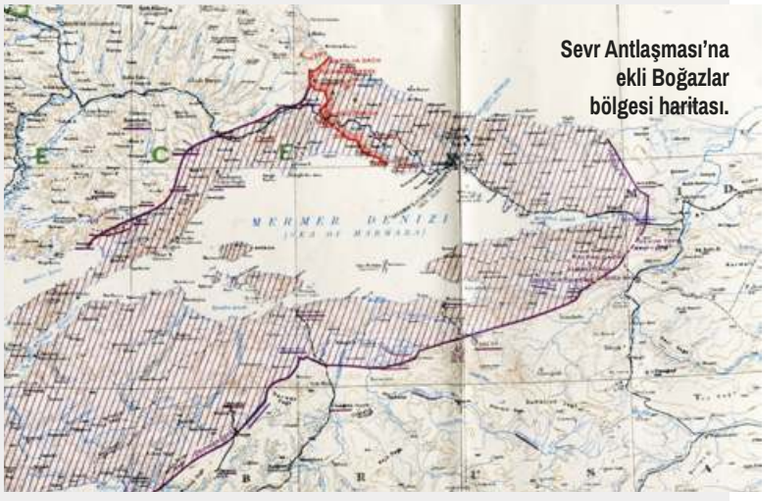
12 Haziran

Sadrazam Damat Ferit'in Paris'e hareketi

İTİLAF DEVLETLERİNİN KARŞI YANITI-16 TEMMUZ 1920

- Osmanlı hükümetinin, Dünya Savaşı'ndaki kendi sorumluluğunun müttefiklerinin sorumluluğundan daha hafif olduğu düşüncesini beslediği anlaşılmaktadır. İtilaf ülkeleri bu savı kabul edemezler.
- Büyük devletler, Osmanlı'nın bu davranış biçimiyle yarım yüzyılı aşan bir zamandan beri kendisine birçok kez dostluğunu kanıtlamış olan devletlere karşı pek belirgin bir hayınlıkla suç işlemiş olduğu kanısındadır.
- Büyük bir deniz yolunu kapayarak bir yandan Rusya ve Romanya'nın, öte yandan bunların batısındaki müttefiklerinin ulaşımını kesmekle Osmanlı savaşın en az iki yıl uzamasına ve İtilaf ülkelerinin milyonlara varan insan yaşamıyla yüzlerce milyarlık zarara uğramalarına yol açmıştır.
- İtilaf ülkeleri Türklerin öteki uluslar üzerindeki egemenliklerine artık sonsuzluğa dek son vermek zamanının geldiğini açıkça görmektedirler.
- İtilaf ülkeleri antlaşmanın Trakya ve İzmir'in Osmanlı egemenliğinden ayrılmasını kapsayan maddelerinde hiçbir değişikliğe razı olmazlar. Zira bu iki bölüm toprakta Türkler azınlıktadır. Aynı düşünce Suriye ile Türkiye arasında çizilen sınıra da uygulanır.
- Bundan dolayı büyük devletler ABD cumhurbaşkanının haklı ve insaflı biçimde saptayacağı sınır içinde özgür bir Ermenistan kurulmasına ilişkin maddeleri hiçbir yönden değiştirmezler.
- Boğazların yönetimini düzenlerken devletler, herhangi bir Osmanlı hükümetince uygarlığa karşı yeni hayınlıkların işlenmesine engel olacak önlemler alınmasından geri duramazlar.
- Sözü geçen devletler Bulgaristan'a olduğu gibi, kıyıdaş bulunduğu için Osmanlı devletinin de Boğazlar Komisyonu'na bir temsilci göndermesini kabule karar vermişlerdir.
- Eğer Osmanlı hükümeti antlaşmayı imzadan kaçınırsa ve üstelik imzadan sonra Anadolu'da söz geçirmesini sağlamak konusunda güçsüz bulunursa, İtilaf ülkeleri antlaşmanın maddelerine uygun olarak bu kararı yeniden incelemek ve bu kez Türkleri Avrupa'dan sonsuzluğa dek kovmak durumuna girebileceklerdir.
- İtilaf devletleri Osmanlı hükümetinin antlaşma maddelerini kesinlikle kabul ettiğini ve imza niyetinde bulunduğunu bildirmek için 10 günlük bir süresi olduğunu Osmanlı temsilci heyetine bu yanıt belgesiyle bildirirler. Sözü geçen süre Temmuz'un 27'nci günü gece yarısı sona erecektir. Eğer antlaşma bu koşullar içinde imza edilmeyecek olursa İtilaf devletleri durumun gereklerine uygun gördükleri önlemleri alacaklardır.

Sevr Antlaşması'na ekli Boğazlar bölgesi haritası.

Osmanlı hükümetinin barış antlaşmasıyla ilgili görüşlerinin Paris Konferansı'na sunulması
25 Haziran

Osmanlı heyetinin barış antlaşmasıyla ilgili hükümet görüşlerinin Paris Konferansı'na ikinci kez sunulması
8 Temmuz

Meclis-i Vükela'nın Sevr'e delege olarak Hadi Paşa ve Rıza Tevfik'in (Bölükbaşı) gitmesini kararlaştırması
19 Temmuz

22 Haziran

Yunanistan birliklerinin Milne Hattı'nı aşarak TBMM ordusuna karşı ileri harekâta başlaması (Yunan kuvvetleri 8 Temmuz'a kadar sırasıyla Akhisar, Salihli, Alaşehir, Soma, Kırkağaç, Bigadiç, Savaştepe, Burhaniye, Sındırgı, Balıkesir, Edremit, Kirmasti, Karacabey, Ezine, Bayramiç, Gönen, Nazilli, Bursa, İznik, Gördes'i işgal ettiler)

5 Temmuz

İtilaf devletleri temsilcilerinin düzenlediği ve Osmanlı'yla barış antlaşmasının da ele alındığı Spa Konferansı Belçika'da başladı

16 Temmuz

Spa Konferansı'nın son gününde İtilaf temsilcileri adına Fransa başbakanı Millerand'ın Osmanlı temsilcisine barış antlaşmasının 27 Temmuz'a kadar imzalanmasını bildirdiği ültimatomu

Sevr Antlaşması- 10 Ağustos 1920

I. İSTANBUL

1. İstanbul Osmanlı devletinin başkenti olarak kalacak.
2. Osmanlı Sevr Antlaşması'nın hükümlerine uymazsa; özellikle de ırk, din ve dil bakımından azınlıkların haklarına saygı göstermezse İtilaf devletleri bu hükmü değiştirebilecekler.

II. BOĞAZLAR

1. Çanakkale ve İstanbul boğazları barış ve savaş zamanı bütün devletlerin ticaret ve savaş gemilerine açık olacak.
2. Boğazları Boğazlar Komisyonu adını alan bir kurul yönetecek.
3. Komisyonda ABD, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Rusya (Milletler Cemiyeti'ne (MC) üye olursa) ve Japonya'nın ikişer; Yunanistan, Romanya, Bulgaristan (MC'ye üye olursa) ve Osmanlı'nın bir oy hakkı olacak. (İlk taslakta Osmanlı Boğazlar Komisyonu'na alınmamıştı. Yapılan itirazla bu madde değişmiş oldu.)

III. KÜRDİSTAN

1. Kürtlerin sayıca üstün olduğu yerlerde özerkliğe sahip Kürdistan kurulacak.
2. Anlaşmanın yürürlüğe girişinden bir yıl sonra Kürtler bağımsızlık talebiyle Milletler Cemiyeti'ne başvururlarsa ve MC Kürtlerin bağımsızlığa yetenekli olduğu görüşüne varırsa Osmanlı devleti bu karara uyacak.
3. Musul vilayetindeki Kürtler eğer bu bağımsız Kürt devletine katılmak isterlerse İtilaf devletleri buna karşı çıkmayacak.

IV. İZMİR

1. İzmir kenti ve etrafındaki topraklar (Manisa, Ayvalık) Osmanlı egemenliği altında kalacak, ancak Osmanlı egemenlik haklarının kullanımını Yunanistan'a aktaracaktır. Bu egemenliğin simgesi olarak kentin dışındaki bir kaleye Osmanlı bayrağı çekilecektir.
2. İzmir'de halkın bütün kesimlerinin oransal temsilini sağlayan yerel bir meclis oluşturulacak. Şehirdeki Yunan yönetimi ile yerel meclis arasındaki ilişkiler Yunanistan anayasası ilkelerine uygun olacaktır.
3. İzmir ve civarında oturanlar Yunan uyruğuna göre işlem göreceklerdir.
4. Sevr'in yürürlüğe girişinden beş yıl geçtikten sonra yerel meclis oy çokluğuyla İzmir ve civarının Yunanistan Krallığı'na bağlanmasını isterse, yapılacak halkoylamasıyla Osmanlı'nın egemenlik hakkı sona erecektir.

V. YUNANİSTAN

1. Osmanlı, Avrupa kıtasındaki (Trakya) bütün haklarından Yunanistan yararına vazgeçer.
2. Osmanlı Gökçeada ve Bozcaada'daki haklarından vazgeçer.

VI. ERMENİSTAN

1. Osmanlı devleti, Ermenistan'ı özgür ve bağımsız bir devlet olarak tanıdığını bildirir.
2. Osmanlı devleti, Trabzon, Van ve Bitlis vilayetlerinde Osmanlı ile Ermenistan arasındaki sınırın saptanmasını ABD başkanının hakemliğine sunmayı ve bu konuda alacağı kararı kabul eder.
3. Sınır saptanması sözü geçen vilayetler (Trabzon, Van ve Bitlis) topraklarının tümünün ya da bir kısmının Ermenistan'a aktarılmasına yol açarsa Osmanlı devleti, aktarılan topraklar üzerindeki haklarından vazgeçtiğini

Meclis-i Vükela'nın (bakanlar kurulu) Sevr Antlaşması'nı kabul etmesi

Yunanistan birliklerinin Trakya'yı işgale başlaması

20 Temmuz

Paris'te Sevr Antlaşması'nı resmen imzalayacak heyetin yola çıkması

23 Temmuz

İtilaf ülkeleri ve Osmanlı arasında Sevr Antlaşması'nın imzalanması Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya arasında, bu ülkelerin Anadolu'daki nüfuz bölgelerini saptayan antlaşma Sèvres'de imzalandı

10 Ağustos

22 Temmuz

İstanbul'da Sultan Vahidettin'in de katıldığı Saltanat Şurası'nda Sevr Antlaşması'nı kabul edilmesi. 56 kişinin katıldığı şurada tek karşı oyu Ali Rıza Paşa kullandı

30 Temmuz

Sevr'i resmen imzalayacak heyetin Paris'e varması

şimdiden bildirir. (ABD başkanı Wilson 24 Kasım 1920 tarihinde Ermenistan'ın sınırlarını Tirebolu, Gümüşhane, Erzincan, Muş ve Bitlis'e kadar genişletti.)

VII. SURİYE, IRAK, FİLİSTİN

1. Mardin, Urfa, Antep, Ceyhan ve Karataş Suriye'ye bırakıldı.
2. Musul vilayeti Irak'a kaldı.

VIII. HİCAZ

Osmanlı devleti Hicaz'ı özgür ve bağımsız bir devlet olarak tanır. (İtilaf devletleri Sevr'de Osmanlı padişahını halife olarak tanımadıkları için sultanın her yıl sürre kutsal yerlere sürre alayı göndermesini kabul etmediler.)

IX. MISIR, SUDAN VE KIBRIS

1. Osmanlı devleti, Mısır'daki ve Mısır üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçer. İngiltere'nin koruyuculuğunu tanıdığını bildirir.
2. Osmanlı hükümeti 29 Ekim 1888'de İstanbul'da imzalanan sözleşmeyle padişaha tanınan yetkilerden İngiltere lehine vazgeçer.
3. Osmanlı devleti İngiliz hükümetince ilan edilmiş olan Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını kabul eder.
4. Osmanlı devleti Kıbrıs'ın padişaha ödediği vergiyi de içermek kaydıyla Kıbrıs üzerinde ya da Kıbrıs'a ilişkin tüm haklarından vazgeçer.

X. EGE DENİZİ ADALARI

Osmanlı, İtalya'nın işgalinde bulunan Ege Denizi adaları (Stampalia, Rodos, Herkit, Kerpe, Kaşot, Piskopis, İncirli, Kalimnos, Loryos, Patnos, Limpos, Sümbeki, İstanköy ve Kastellorizo) ve bunlara bağlı adacıklar üzerindeki bütün haklarından İtalya yararına vazgeçer.

XI. AZINLIKLAR

1. Osmanlı devleti, Türkiye'de oturan herkesin doğum, bir ulusal topluluktan olmak, dil, soy, ya da din ayrımı yapılmaksızın yaşamlarını ve özgürlüklerini korumayı, tam ve eksiksiz olarak sağlamayı yükümlenir.
2. Osmanlı hükümeti bırakılmış mallar (emval-i metruke) konusunda yasa ve ek hükümlerin haksızlığını kabul eder.

XII. ORDU

1. Padişahın özel koruma birliği personel sayısı olarak 700'ü geçemeyecek
2. Kara kuvvetleri birlikleri 50 bin kişiyi geçemeyecektir. Bunun 35 bini jandarma (7 bin subay, 4 bin 200 astsubay, 23 bin 800 asker), 15 bini de (3 bin subay, bin 800 astsubay, 10 bin 200 asker) kara birlikleriydi.
3. Osmanlı kara kuvvetleri yalnız gönüllü olarak askere yazılanlardan kurulacaktır. (Zorunlu askerlik kalkıyor.)
4. Osmanlı limanlarındaki bütün savaş gemileri İtilaf devletlerine teslim edilecek.
5. Osmanlı balıkçılık ve polis hizmeti için yedi ganbot ve altı torpidoyu geçemeyecek sayıda gemi bulundurabilecek. Bunun dışında savaş gemisi yapması ve edinmesi yasaktır.
6. Osmanlı'nın askeri kuvvetlerinde hiçbir hava kuvveti bulunmayacaktır.

10 Ağustos 1920 günü Sèvres Ulusal Seramik Müzesi'nde Sevr Antlaşması'nın imzalandığı masa.

XIII. MALİ HÜKÜMLER

1. İtilaf devletleri bir Maliye Komisyonu kurulmasını kararlaştırmışlardır.
2. Maliye Komisyonu, Osmanlı'nın bütçelerini, mali yasalarını ve yönetmeliklerin uygulanmasını denetleyecektir. Türkiye'de para sürümünü düzenleyecektir. Osmanlı hükümeti Maliye Komisyonu karar olmadan borçlanamayacaktır. Düyun-ı Umumiye gelirleri dışındaki tüm kaynaklar Maliye Komisyonu buyruğu altındadır.

XIV. EKONOMİK HÜKÜMLER

1. Kapitülasyon rejimi yeniden kurulacak ve 1 Ağustos 1914'te bu rejimden yararlanamayan devletler (Ermenistan, Belçika, Yunanistan, Hicaz, Polonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı, Çekoslovakya) yararına genişletilecektir.
2. 1 Ağustos 1914'ten önce posta büroları bulunan ülkeler posta bürolarını yeniden açma yetkisine sahip olacaklar.
3. İthalat vergileri tarifeleri İtilaf devletleri yararına yeniden yürürlüğe konulacaktır.

Saltanat Şurası'nda Sevr oylandı ve onaylandı

İstanbul'da en kritik zirve

Son Osmanlı padişahı Sultan VI. Mehmet Vahidettin, İstanbul'un işgal günlerinde, Yıldız Sarayı'nın önünde.

DOĞU'NUN MERKEZİNE SEYAHAT SERGİSİ, İSTANBUL ARAŞTIRMALARI MERKEZİ , 2015

İtilaf devletleri Sevr Antlaşması'nın şartlarını Osmanlı hükümetine sunduktan yaklaşık iki ay sonra Sultan Vahidettin ve Saltanat şurası toplandı. Bu toplantı Sevr'de alınacak tutumu belirledi. Saltanat Şurası ve şurada yaşananları Anadolu Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Kemal Yakut'a sorduk.

Melih Şabanoğlu
msabanoglu@doganburda.com

Sèvres (Sevr) Antlaşması'nın imzalanmasından önceki en önemli süreci, Yıldız Sarayı'nda 22 Temmuz 1920 tarihinde toplanan ve Sevr'in kabul edildiği Saltanat Şurası oluşturuyor. Padişah Vahidettin toplam 56 kişi arasında sadece Ali Rıza Paşa'nın karşı oy verdiği bu şurayı toplayarak üzerindeki sorumluluğu devletin ileri gelen yetkilileri ve temsilcileriyle paylaşmayı amaçlamıştı.

Kısaca saltanat şurası ne demektir, mütareke döneminde hangi amaçla kaç tane saltanat şurası toplandı?

Osmanlı İmparatorluğu'nda gerçekleştirilen saltanat şuraları iki siyasi-hukuki kaynağa dayanır. Bu kaynaklardan ilki İslam devlet anlayışında yer alan şuradır, diğeri ise Orta Asya Türk devletlerinde örneklerine sıkça rastlanan kurultaydır. İslam siyasi kültüründe şura, bir sorun hakkında doğru çözümün bulunması, adaletin gerçekleştirilmesi amacıyla düşüncelerin belirli bir disiplin içerisinde tartışılması ve bir karara ulaşılması olarak açıklanabilir. Orta Asya Türk devlet geleneğinde önemli bir yer tutan kurultay ise başta han seçimi olmak üzere ülkenin çeşitli işlerinin görüşüldüğü meclislerdi. Osmanlı merkezi yönetimi iki farklı siyasi-hukuki geleneği kendi siyasi yapısına uydurmuştur. Osmanlı siyasi tarihinde bir ara meşveret meclisleri denilen bu gelenek imparatorluğun son yıllarında genellikle saltanat şurası olarak adlandırılmıştır. Saltanat şurasını, bir danışma kurulu, bir istişare kurulu olarak tanımlamak mümkün. Daha çok ülkenin belli başlı sorunlarının görüşülmesi, savaş ilan edilmesi ve barış yapılması, büyük doğal afetlerin neden olduğu yıkımlara çare bulunması amacıyla toplanmıştır. Diğer bir anlatımla kriz anlarında hatırlanan bir yönetim geleneğiydi.

Sorunun ikinci bölümüne gelince; mütareke döneminde iki saltanat şurası toplandı. Birinci saltanat şurası İzmir'in işgalinden hemen sonra 26 Mayıs 1919'da gerçekleştirildi. İzmir'in işgali ülke genelinde büyük bir öfkeye yol açmış ve irili ufaklı onlarca miting düzenlenmişti. Farklı toplumsal kesimlere mensup yüzbinlerce kişi meydanlara çıktı. Bu heyecan İstanbul'da, hükümet merkezinde yankılanmış olmalı. Damat Ferit Paşa hükümeti, işgalin Müslü-

15 Mayıs 1919, Yunanistan İzmir'e asker çıkartıyor. Yunan ordusunun İzmir'i işgali hem başkent İstanbul'da, hem de Anadolu'nun pek çok yerinde tepkiyle karşılanmış, protesto mitingleri yapılmıştı.

“Aslında Mondros Bırakışması’ndan sonra saltanat şurasının toplanması istenmiş, ancak bu talep padişah tarafından reddedilmişti.”

man-Türk toplumu üzerinde olağanüstü bir şok yaratması ve işgalle birlikte siyasi bunalımın derinleşmesi üzerine 16 Mayıs’ta istifa etmek zorunda kaldı. Ne var ki Sultan Vahidettin üç gün sonra hükümeti kurma görevini tekrar kayınbiraderi Damat Ferit Paşa’ya verdi. Bu arada basında Sait Molla ve Refi Cevat (Ulunay) gibi gazeteciler İngiliz mandasını, himayesini isteyen yazılar yayımlanmaktaydı. Öte yandan devlet yetmezliğinin had safhaya ulaştığı ve siyasi havanın ağırlaştığı bir süreçte Padişah Vahidettin ve Sadrazam Damat Ferit Paşa, basının, çeşitli siyasal parti ile cemiyetlerin desteğini alabilmek için yeni bir arayışa yöneldi. Burada küçük bir parantez açmakta yarar var. Padişah Vahidettin, 21 Aralık 1918’de Meclis-i Mebusan’ı dağıtarak meşruti rejime son vermişti. Ülkenin içinde bulunduğu krizin parlamentonun aracılığıyla çözülmesi yöntemini elinin tersiyle itmişti. Küçük bir grupla ülkeyi yönetmeyi tercih etti. Mondros Bırakışma Antlaşması’ndan sonra İngiliz, Fransız ve İtalyan işgallerinin yoğunlaştığı ve yapılacak barışın esaslarının konuşulduğu bir sırada Âyan Meclisi reisi Ahmet Rıza bir saltanat şurasının toplanmasını önermişti. Ancak bu öneri padişah ve çevresi tarafından reddedilmişti.

Padişah, Yunanların İzmir’i işgalinden sonra oluşan siyasi-toplumsal gerginliği yumuşatmak için daha önce sıcak yaklaşmadığı saltanat şurası fikrini telaffuz etmeye başladı. Dolayısıyla mütareke döneminde toplanan ilk saltanat şurası, Yunanların İzmir’i işgal etmesinden sonra Batı Anadolu’ya yayılma amacında oldukları bir sırada, halkta oluşan tepkinin görüşülmesi, barış görüşmelerinde Osmanlı hükümetinin izleyeceği politikanın belirlenmesi amacıyla toplandı. Diğer bir anlatımla devletin çözülmesine çare bulmak amacıyla saltanat şurası seçeneğine başvuruldu. Şuraya 131 kişi katıldı. Hükümet üyelerinden Darülfünun’a, bazı Müdafaa-ı Hukuk cemiyetlerinden Kürt Teali Cemiyeti’ne kadar farklı kesimlerin temsilcileri yer aldı. Bu bağlamda temsiliyeti geniş bir toplantı niteliğindedir denilebilir.

Mütareke döneminde toplanan ikinci saltanat şurası ise San Remo Konferansı’nda İtilaf devletleri tarafından son şekli verilen barış taslağının onaylanıp onaylanmayacağı üzerine idi.

شورای سلطنتك انطباعلری

قاپنه اعضاسی و رجال سیاسیه ایله مصاحبه‌مز

İzmir’in işgalinden iki hafta sonra 28 Mayıs 1919 tarihinde yapılan Saltanat Şurası hakkında *Vakit* gazetesi haberi, “Şura-yı Saltanat’tan intibalar” başlığını taşıyor.

22 Temmuz’daki bu saltanat şurasının toplanmasına hangi gelişmeler yol açmıştı?

San Remo Konferansı’nda son şekli verilmiş olan barış taslağı 10-11 Mayıs 1920’de eski sadrazamlardan Tevfik Paşa başkanlığındaki heyete verildi. Taslağın teslimi sırasında İtilaf devletleri adına Fransa başbakanı Millerand yaptığı konuşmada, Osmanlı devletini savaşa girerek Dünya Savaşı’nı birkaç yıl uzatmakla suçladı. Ayrıca kibirli bir şekilde heyete, Osmanlı saltanatının İstanbul’da kalmasına izin verdiklerini ve Osmanlı yönetiminin bu antlaşma taslağına bir ay içerisinde cevap vermesini bildirdi.

Taslak metni Osmanlı hükümetine ulaştıktan sonra gazeteci Ali Kemal taslağı kabul etmekten başka yol olmadığına ilişkin bir makale yayımladı. Bu, hükümetin taslak hakkındaki tavrına yönelik önemli bir mesajdı. Aslında hükümet taslağı incelemek ve yanıt metni oluşturmak amacıyla Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi’nin başkanlığında bir komisyon oluşturdu. Ayrıca nezaretlerin içerisinde de bu komisyona yardımcı olacak alt komisyonlar da kuruldu. Komisyonun hazırladığı metin Haziran ayının başlarında hükümete sunuldu. Hükümetin önemsiz birkaç değişiklik yaptığı taslak, İtilaf devletlerine →

ulaştırılmak üzere Damat Ferit Paşa başkanlığında oluşturulan yeni heyete teslim edildi. Osmanlı hükümetinin hazırladığı cevap metninde dikkati çeken hususlardan biri sınırların Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki haliyle istenmesiydi.

Damat Ferit Paşa, antlaşma taslağına ilişkin cevap metnini 25 Haziran'da Barış Konferansı başkanı Millerand'a teslim etti. Osmanlı sadrazamı İtilaf devletleri temsilcilerini ikna etmeyi umuyordu. Ancak hakarete uğradı, İtilaf devletleri birkaç küçük değişikliğin dışında değişiklik yapılmayacağını tehditkâr bir üslupla Osmanlı heyetine bildirdi. İtilaf devletleri temsilcileri ayrıca 16 Temmuz'da Osmanlı heyetine verdiği bir ültimatomla antlaşma taslağının on gün içerisinde kabul edilmesini, aksi takdirde "Türklerin Avrupa'dan sonsuza dek kovulacağını" ifade ettiler.

شورای سلطنت

Bu durumda saltanat şurasının toplanması niçin ve nasıl kararlaştırıldı?

Daha sonra Sèvres (Sevr) Barış Antlaşması olarak anılacak olan taslak çok ağır hükümler içermekteydi, adeta Osmanlı devleti neredeyse haritadan silinmiş, ancak Türk ulusunun Anadolu'nun ortasında küçük bir yerde tutunmasına izin verilmişti. Osmanlı hükümeti böylesine ağır bir antlaşmayı hangi siyasi-hukuki platformda onaylayacaktı? Hükümet çevrelerinde bu soru sorulmaya başlanmıştı. Çünkü 12 Ocak 1920'de yeniden toplanan Mebusan Meclisi İstanbul'un işgalinden sonra padişah tarafından 11 Nisan 1920'de kapatılmıştı. Antlaşma hangi merci tarafından kabul edilecekti?

Bu soru kısa sürede cevabını buldu ve antlaşmanın bir saltanat şurasında görüşülerek onaylanması fikri ön plana çıktı. Nitekim hükümet, 20 Temmuz'da yaptığı toplantıda saltanat şurasının toplanması fikrini benimsedi. Hükümet toplantısında anayasanın 7'nci maddesine vurgu yapılmış ve bir antlaşmanın onaylanması yetkisinin Mebusan Meclisi'ne ait olduğu belirtilmişti. Ancak yeni bir Mebusan Meclisi'nin oluşturulmasının mümkün olmadığı, bu nedenle yine anayasada meclisin açık olmadığı dönemlerde savaş ilan edilmesi ve barış yapılması hakkının padişaha verildiği açıklanmıştı.

Hükümetin toplantısından sonra Padişah Vahidettin de, ağır hükümler taşıyan ve her maddesinde Osmanlı devletinin egemenliğini sona erdiren bu antlaşmanın sorumluluğunu tek başına üstlenmemek için bir saltanat şurasının toplanmasına yeşil ışık yakmıştır. Böylece tarihi sorumluluğu geniş bir topluluğa yaymayı tasarlamıştır.

Saltanat Şurası'na kimler katılmıştı?

Saltanat Şurası 22 Temmuz 1920'de Yıldız Sarayı'nın tören salonunda toplandı. Şuraya padişah, sadrazam, hükümet üyeleri, bazı yüksek rütbeli subaylar, Âyan Meclisi üyeleri, eski sadrazamlar, ilmiye ve sivil bürokrasinin ileri gelenlerinden oluşan 56 kişi katıldı. Bu haliyle, bu saltanat şurasının temsiliyeti İzmir'in işgalinden sonra 26 Mayıs 1919'da toplanan şuradan daha dardır. Temsiliyet zaten bilinçli bir şekilde dar tutulmuştu. Hatta Ali Kemal, *Âlemdar* gazetesindeki bir makalesinde İzmir'in işgalinden sonra toplanan şuranın "gelişi güzel" toplandığını, Milli Mücadele'yi destekleyenlerin bu şuraya da katılmaması gerektiğini belirtmişti.

“22 Temmuz 1920’deki Saltanat Şurası’na katılanlar, bir önceki şuraya göre çok daha az sayıdaydı.”

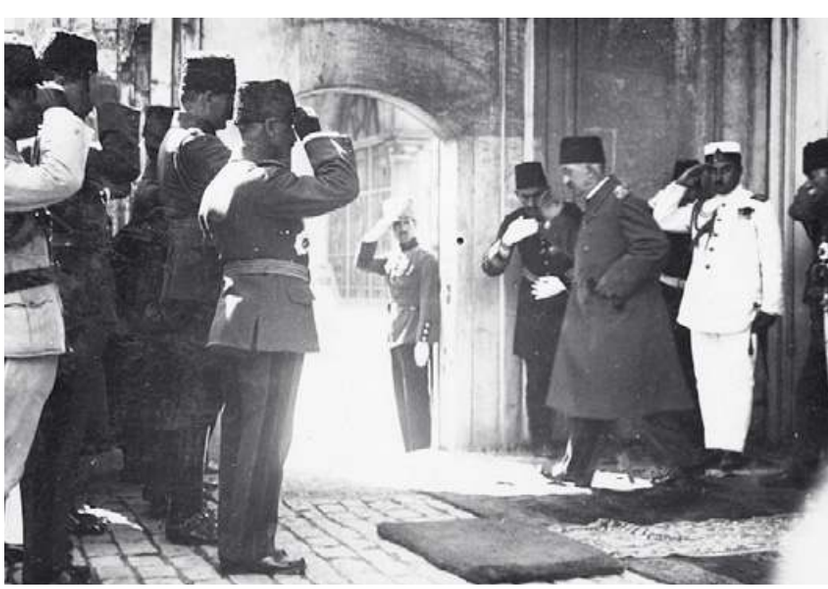
Saltanat Şurası’ndaki tartışmalar sırasında hükümetin tavrı ne oldu? Önemli sorulara, özellikle de Abdurrahman Şeref’in işin içine Ankara’nın direnişinin dahil olması durumunda ne yapılacağı yolundaki soruya ne yanıt verildi?

Aslında daha en başından beri Padişah Vahidettin, Sadrazam Damat Ferit Paşa, hükümet üyelerinin büyük bir kısmı, hükümeti destekleyen basın, bu antlaşmanın kabul edilmesinden başka çare olmadığı düşüncesindedirler. Şurada, ilk olarak Paris’te bulunan Osmanlı temsilcisi Dahiliye Nazırı Ahmet Reşit Bey’in İstanbul’a gönderdiği İtilaf devletlerinin antlaşmanın kayıtsız koşulsuz onaylanması isteğini içeren 17 Temmuz tarihli telgrafı okundu, ardından hükümetin 20 Temmuz’da yaptığı toplantının tutanağı katılanlara açıklandı. Hükümet toplantısı tutanağına göre, antlaşmanın onaylanmasından başka seçenek yoktu. Onaylanmaması halinde ise Osmanlı devletinin kesin bir biçimde ortadan kaldırılacağı inancında olduğu şura üyelerine iletildi.

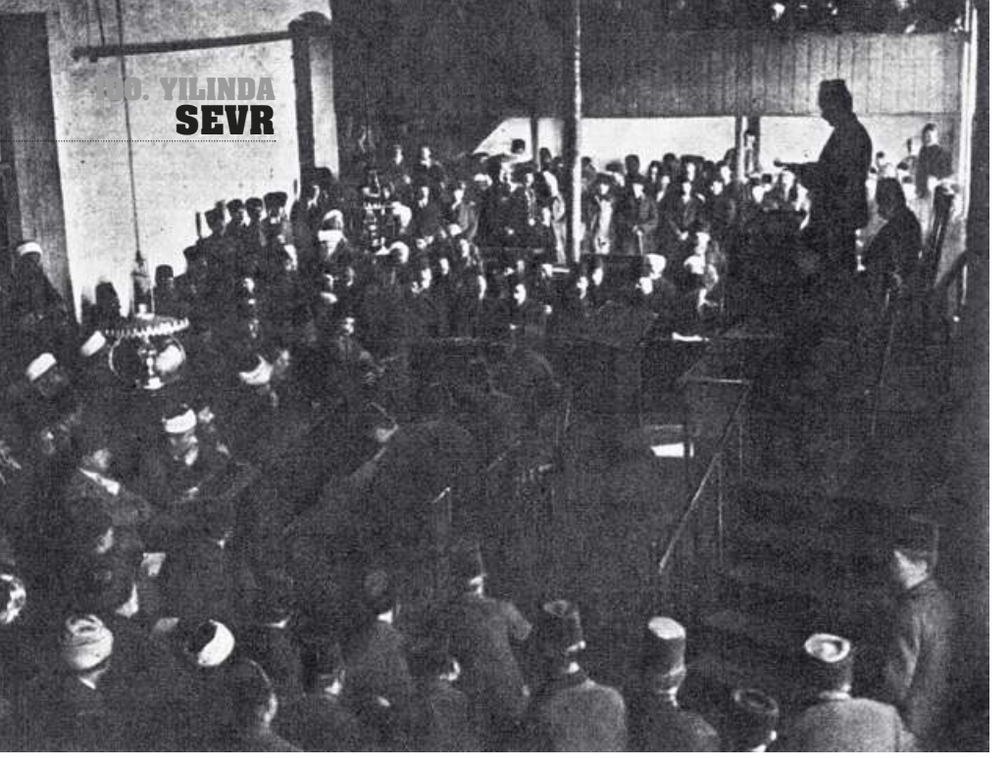
Belirtilen belgeler okunduktan sonra Sadrazam Damat Ferit Paşa, kısa bir konuşma yapmış; konuşmasında Osmanlı devletinin son on yılda, İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde yapılan korkunç hatalar sonucu felakete sürüklendiğini, sırf padişaha duyulan büyük saygının belirtisi olarak İstanbul’un Osmanlılara bırakıldığını ileri sürdü. Ve devletin devamından yana olanların görüşlerini kısa bir şekilde sözlü ya da yazılı olarak bildirmelerini istedi. Söz almayanların ise devletin mahvını ve idamını tercih edenler olarak değerlendirileceğini açıkladı. Ancak her ne olursa olsun antlaşmanın onaylanmasından başka bir seçenek olmadığını da sözlerine ekledi.

Eski şeyhülislamlardan ve Âyan Meclisi üyesi Mustafa Sabri Efendi de sadrazama destek vererek antlaşmanın onaylanması gerektiğini düşünenlerdendi. Aslında saltanat şurasına katılanların hemen hepsi aynı görüşte olduğu anlaşılıyor. Sadece Rıza Paşa ve Abdurrahman Şeref bazı konularda hükümetten ek bilgiler istemişlerdir. ➔

Vakit **gazetesi 17 Temmuz 1920 tarihli haberinde Saltanat Şurası’nın toplanacağı bilgisini veriyor (karşı sayfada üstte). 22 Temmuz 1920 günü Yıldız Sarayı’nda yapılan Saltanat Şurası’na katılan Âyan Meclisi’nden Abdurrahman Şeref (karşı sayfada altta) ve oylamada çekimser kalan Topçu Ferik Ali Rıza Paşa (solda). Saltanat Şurası’nda Sevr’in kabul edilmesi için oy kullanan Sultan Vahidettin (üstte).**

Ankara İstiklal Mahkemesi antlaşmanın lehindeki Damat Ferit'i idama mâhkum etmişti.

Büyük Millet Meclisi'nin, 23 Nisan 1920 tarihinde açılışından sadece bir hafta sonra Ankara hükümeti, San Remo Konferansı kararları nedeniyle bir nota verdi ve ülkenin asıl temsilcisinin Ankara olduğunu bildirdi.

Şurada en dikkati çeken yaklaşım Abdurrahman Şeref'ten geldi. Antlaşma şartlarının Anadolu'da uygulanmaması halinde hükümetin tavrının ne olacağını sordu. Bu soruya Sadrazam Damat Ferit Paşa cevap verdi ve öteden beri bilinen düşüncelerini tekrarlayarak Anadolu isyanının elbirliğiyle bastırılacağını açıkladı. Ona göre, Anadolu hareketi bastırılırsa, hiç olmazsa bir ümit kapısı aralanabilecekti.

Şurada oylama nasıl yapıldı? Padişah Sevr'in kabul edilmesi için oy verdi mi? Karara katılmayan oldu mu?

Aslında oylama yöntemini bizzat Padişah Vahidettin belirlemiştir. Şuraya katılan Maliye Nazırı Mehmet Tevfik Bey'in anlatımına göre şurada konuşmalar tamamlandıktan sonra, padişah birden bire, "kabul edenler ayağa kalksın" diyerek ani bir şekilde yerinden doğrulmuştur. Buna göre padişah da dahil olmak üzere şuraya katılanlar ayağa kalkarak antlaşmayı onaylamışlardır. Sadece Topçu Ferik Rıza Paşa "ben müstenkifim", yani çekimserim diyebilmiştir.

Ankara bu kararı nasıl karşıladı?

San Remo Konferansı'nda antlaşma taslağı netleştikten sonra Ankara hükümeti İtilaf devletlerine 30 Nisan 1920'de bir nota vererek ülkenin gerçek temsilcisinin TBMM hükümeti olduğunu bildirdi. Bu arada TBMM'de bazı mebuslar "İstanbul'un işgalinden sonra hükümetin yaptığı antlaşmaların ve sözleşmelerin "keenlemyekûn", yani yok hükmünde sayılmasına ilişkin kanun teklifi vermişlerdir. Dr. Adnan ve Erzurum mebusu Hüseyin Avni Bey bu teklifi verenler arasındadır. TBMM'de mebuslar arasında taslağa karşı öfke hâkimdir ve Karahisar-ı Sahibi Mebusu Nebil Efendi, yaptığı konuşmada, "boşuna yorulmuşlar, Türkiye'yi yok ediyoruz diyeydiler, daha iyi ederlerdi" biçiminde bir değerlendirmede bulunmuştur. Ayrıca mebuslar antlaşma taslağının halka anlatılması için hükümetten tedbirler alınmasını da istemişlerdir. TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa ise 14 Mayıs'ta Trakya Müdafaa-ı Hukuk Heyet-i Merkeziyesi başkanlığına gönderdiği telgrafta Paris'teki Osmanlı heyetinin hiçbir şekilde milleti temsil etmediğini bildirdi. Dolayısıyla barış antlaşması da yapmaya yetkilerinin olmadığını, antlaşma hükümlerinin keenlemyekûn olduğunu belirterek ilk anlardan itibaren tavrını ortaya koymuştu. Nitekim TBMM, 7 Haziran'da İstanbul'un işgalinden sonra İstanbul hükümetinin yaptığı veya yapacağı tüm antlaşmaların ve sözleşmelerin keenlemyekûn olduğuna ilişkin kanunu çıkardı. İstanbul'da yeni bir yönetim kuruluncaya kadar mevcut İstanbul hükümetiyle, yani Damat Ferit Paşa hükümetiyle ilişki kurmayacağını açıkladı. Hatta 5 Temmuz'da Ankara İstiklal Mahkemesi Damat Ferit Paşa'yı ölüme mahkûm etti. Bu, hem 24 Mayıs'ta Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını idama mahkûm eden Nemrut Mustafa Paşa'nın Divan-ı Harb-i Örfisi'ne misilleme idi, hem de barış taslağını kabul edilmesini isteyen Damat Ferit Paşa'ya duyulan öfkenin yansımasıydı.

Sevr Antlaşması 10 Ağustos'ta imzalandıktan sonra, Şark Cephesi Komutanı Kâzım Karabekir Paşa, 17 Ağustos'ta TBMM Başkanlığı'na gönderdiği telgrafta antlaşmanın Saltanat Şurası'nda onaylandığını belirterek, şurada antlaşmayı kabul edenlerin ve antlaşmanın altına imza atanların vatan haini ilan edilmelerini istemiştir. TBMM bu yönde bir karar almıştır.

İstanbul hükümeti Sevr Antlaşması'na uymak için adım attı mı? Attıysa hangi adımlardı bunlar?

Saltanat Şurası'ndan hemen sonra sadaret müsteşarının başkanlığında nezaretlerden birer üyenin katılımıyla bir komisyon oluşturuldu. Komisyon barış antlaşmasının nezaretleri ilgilendiren hükümleri hakkında çalışma yapacaktı. Sadrazam Damat Ferit Paşa 28 Temmuz'da üst düzey askeri bürokratlarla bir araya gelerek antlaşmanın uygulanması konusunu gözden geçirdi. Sevr Antlaşması 10 Ağustos'ta imzalandıktan sonra bu çalışmalara hız verildi. Hükümet 27 Kasım 1920'de yaptığı toplantıda devlet kurumları arasında uyumlu bir şekilde çalışılması için Tatbikat-ı Sulhiye Komisyonu adıyla yeni bir komisyon kurulmasını kararlaştırdı. Ayrıca bu komisyonun çalışma pratiği için bir de talimatname hazırlanmıştı. Öyle anlaşılıyor ki İstanbul'daki hükümet ülke için "felaket" olan bu antlaşmanın uygulanmasının yollarını aramıştır. Ancak gerek İstanbul'da bürokraside yer alan bazı Milli Mücadele taraftarı memurlar, gerekse Anadolu'daki hareketin her geçen gün etkisini artırması sonucu söz konusu çalışmalar başarısız olmuştur. Özellikle Birinci İnönü Zaferi'nin kazanılmasından sonra İstanbul'daki bürokratlar işi ağırdan almışlardır ●

Saltanat Şurası'nın portresi

22 Temmuz 1920, Perşembe günü Yıldız Sarayı'nda saat 15.00'te toplanan Saltanat Şurası'na şu isimler katılmıştı:

Osmanlı hanedanı: Sultan Vahidettin ve Veliaht Abdülmecit.

Eski sadrazamlar: Ahmet Tevfik, İzzet, Ali Rıza ve Salih Hulusi.

Hükümet üyeleri: Sadrazam Damat Ferit, Şeyhülislam Dürrizade Abdullah, Bahriye Nazırı Mehmet Sait, Adliye Nazırı Ali Rüştü, Şura-yı Devlet Reisi ve Ticaret ve Ziraat Nazırı vekili Edhem, Maliye Nazırı ve Dahiliye Nazırı vekili Mehmet Reşat, Maarif Nazırı Fahrettin, Nafıa Nazırı Cemil, Evkaf Nazırı Osman Rifat.

Din adamları: Eski Şeyhülislam Mustafa Sabri, Kazasker Mehmet Nuri, Fetva Emini Ali Rıza, Meclis-i Tetkikat-ı Şeriye Reisi Mehmet Tevfik.

Askerler: Müşir (mareşal) Fuat, Müşir Osman, Müşir Ömer Rüşdi, Müşir Zeki, Müşir Kâzım, Müşir Nuri, Birinci Ferik Süleyman, Topçu Ferik Ali Rıza, Erkân-ı Harbiye Reisi Hamdi, Birinci Ferik Zeki, Temyiz-i Harbiye eski reisi Fuat, Emekli Ferik Muhsin, Emekli Topçu Ferik Fuat, Emekli Topçu Dairesi Reisi Ali Refik, Emekli Ferik Rıza, Emekli Ferik Şakir, Emekli Ferik Galip.

Devlet ve siyaset adamları: Abdurrahman Şeref, Refet, Aristidi, Seyyid Abdülkadir, Tevfik, Hadi (Sevr imzacısı), Rıza Tevfik (Sevr imzacısı), Mustafa, Adil, Vasfi, Hamdi, Mustafa Asım, Mavroyani, İzzet Fuat, Abdülhak Hamit, Azaryan, Buhur, Aram, Dilber ve Zeynel Abidin.

Karşı oy veren: Topçu Ferik Ali Rıza.

ATİLLA ORAL ARŞİVİ

İtilaf devletleri Kasım 1919'da İstanbul'a asker çıkarttılar, 16 Mart 1920'de de Osmanlı başkentini resmen işgal ettiler. Dolmabahçe Sarayı'nın önünde demirli İngiliz ve Fransız gemileri (altta).

Sevr'i imzalayan heyetten Rıza Tevfik Bölükbaşı anlatıyor:

"İmzalamaya mecburduk!"

Osmanlı İmparatorluğu adına antlaşmayı imzalamak üzere Hadi Paşa, Reşat Halis ve Rıza Tevfik'ten (Bölükbaşı) oluşan üç kişilik heyet görevlendirilmişti. Rıza Tevfik hatıralarında o gün için "ağzımızı bile açtırmadılar" diye yazıyor.

10 Ağustos 1920 günü Sevr Antlaşması'nı imzalayan Osmanlı heyetinde ikinci murahhas olarak yer alan filozof Rıza Tevfik, *Biraz da Ben Konuşayım* başlığıyla yayımladığı hatıralarında antlaşma için yola çıkış ve imza törenini şöyle aktarıyor.

"Şura-yı Saltanat kararı üzerine sulhun imzası hükümete bırakılmış ve hükümet de mümessil olarak üç kişiyi zaten tayin etmişti. Bunların hiçbirisi vükeladan değildi ve aralarında ben ikinci mümessil olarak bulunuyordum. Birinci mümessil Ayan azasından Bağdatlı Ferik Hadi Paşa, ikincisi ise Ayan azasından ben, üçüncüsü de o vakit Bern sefirimiz olan Reşat Halis Bey'di. Damat Ferit Paşa'nın zat-ı şahaneye verdiğim sözü ve yaptığım vaadi hatırlatması üzerine, "emrinize hazırım paşam!" dememden bir müddet sonra hazırlandım. Şura-yı Saltanat kararınca baş mümessil olan Hadi Paşa ile buluştuk, hareket günümüzü kararlaştırdık. Üçüncü mümessil olan Reşat Halis Bey bize Paris'te katılacaktı. Baş mümessil Hadi Paşa aslen Bağdatlı, Almanya'da askerlik terbiyesini ikmal etmiş ve İstanbul'a avdetinde kabiliyet ve bilhassa iffeti ile temayüz etmiş iyi bir Türk askeri idi. Hatta kendisi Türkiye'de oturamayacak bir vaziyete düştükten sonra Bağdat'a dönmüş ve müstahak olduğu tekaütlük maaşına orada nail olmak için bazı sıkıntılar da çekmişti. (...) Reşat Halis Bey'e gelince, kendisi iyi ve samimi bir dostumdu. Kendisi Sultan Abdülhamit'in hazine-i hassa muhasebecisi meşhur Halis Efendi'nin büyük oğlu idi (...) Reşat Bey zeki, idaresini pek iyi bilir bir gençti. Son zamanlarda da Sultan Hamit'in dul kalan kızlarından birisiyle evlendi. Salih Paşa kabinesi düşüp 5 Nisan 1920 tarihinde Damat Ferit Paşa yeni kabinesini kurmuş ve 22 Nisan 1920 tarihinde de İtilaf devletleri Osmanlı hükümetini sulh kongresine davet etmişlerdi. İşte şahsiyetinden kısaca bahsettiğim Hadi Paşa ile yola çıktık. Zaten Şura-yı Saltanat'ta verilen karar açıkça gösteriyordu ki bize uzatılan sulh muahedesini imza etmek mecburiyetinde

Rıza Tevfik Bölükbaşı 10 Ağustos 1920 günü Sevr Antlaşması'nı imzalıyor (üstte). Hadi Paşa, Reşat Halis ve Rıza Tevfik Paris'te (karşı sayfada).

idik ve o zamanki şartlara göre de yapılacak başka bir şey görünmüyordu. Zaten bizden biraz evvel koskoca Almanya İmparatorluğu mümessillerine de 800 sayfalık bir kitap şeklindeki muahedename zorla imza ettirilmiş ve bu vesikanın mütalaası için kendilerine ancak bir hafta mühlet verilmişti. Bu cebri teklife karşı Alman murahhasları itiraz edecek olmuşlar ve 800 sayfalık koskoca bir kitabı bu kadar kişi bir haftada okuyup mülahazalarında ittifak ettikten sonra nasıl imza edebileceklerini ve bunun insafa sığıp sığmayacağını sormuşlar, Monsieur Clemenceau'dan şu şiddetli, hiddetli ve bed cevabı almışlardı: "Efendiler, sizin bunları okuyup okumamanız bizce haiz-i ehemmiyet bir şey değildir. Bu muahedeyi imza etmeye mecbursunuz vesselam."

Bu misal bizim gözümüzün önünde belirirken ve Clemenceau'nun sözleri de kulaklarımızda çınlayıp dururken 70 milyonluk kavi ve müterakki bir Avrupa devleti olan Almanya'dan daha ziyade zorbaca bir mukabeleye maruz kalabileceğimizi düşünüyor ve üzülüyorduk. Zira koca Hıristiyan Almanya'nın ağız açmasına bile müsaade etmeyen galip ve müntakim devletler, müslüman ve zayıf Osmanlı İmparatorluğu mümessillerine kimbilir ne hakaretler reva göreceklerdi. Ben, o halde, o mevkide ve o günkü şartlar altında bulunan Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'dan daha cesur ve kuvvetli bir lisan ile cevap verip de muvaffak olacağına inanacak kadar dimağı mağşuş (karışık) bir adam değildim. Ben divane olsam bile Hadi Paşa merhum öyle değildi. Biraz aşağıda vereceğim tafsilattan da anlaşılacaktır ki Paris'te Sèvres çini fabrikasının bilhassa hazırlanmış olan salonuna girmezden evvel bize Fransız hariciye memurlarından seçilmiş ve bu işe memur edilmiş üç kişi ağız açtırmadılar ve şu tenbih ile bizi ikaz ettilerdi: "Efendiler, her şey olmuş bitmiştir. Sizlerin imza etmekten başka bir işiniz kalmamıştır!"

O anda yapılabilecek bir şey olsaydı ve Osmanlı hükümeti de himmet edip muvaffakiyet kazanacağına inanabilmiş bulunsaydı, derhal yapacağını yapar ve bu imzayı feshediverirdi (...)

Hadi Paşa ile birlikte Paris'e varınca üçüncü murahhas Reşat Halis Bey de bize mülaki oldu. Üçümüz de Paris'te bir otele inmiştik. Çünkü haber aldığımıza göre, bizi Versailles Sarayı'nın aksamından olan Reservoir Oteli'ne misafir edeceklermiş, fakat son dakikada başka murahhas heyetleri misafir etmek zorunda kalmışlar. Biz ancak muahedenin imzasından birkaç gün evvel bu köşke naklettik. Bize XIV. Louis'nin gözdelerinden Madame de Maintenon'un yaşadığı daireyi tahsis ettiler. 1920 senesi Ağustos'unun onuncu günü muahedeyi imzalamak üzere Sèvres çini fabrikasındaki büyük salona davet olunduk. Bu kocaman salon hıncahınç dolu idi. Bize de bir yer gösterdiler. Yerlerimizi aldık, oturduk. Sol tarafımızda, bir iki iskemle aşırı, Venizelos'un riyaseti altındaki Yunan murahhas heyeti yer almıştı. Evvelce arz etmiş olduğum gibi, bize ağız açmak yasaktı. Yalnız imza etmek düşüyordu. Teklif olunan maddeler evvelce hükümetin malumu idi. Şura-yı Saltanat'ta ise teklif olunacak sulh ve şartlarının kabulüne karar verilmiş olduğundan bizlere sadece vesikayı imza etmek mecburiyeti düşüyordu. Hatta galip devletler yalnız imza ettirmekle iktifa etmeyip bir de mühür istediklerini vaktiyle Babıâli'ye ihtar etmişlerdi. Ben de o vakit (R.T.) harfli bir mühür kazdırmıştım ve yanıma almıştım. Evvela Venizelos imzaya davet olundu. O zaman salonda toplanmış olan birçok Yunanlar Venizelos'a suret-i mahsusada hazırlanmış altından mamul dolma bir kalem hediye ettiler ve kendisini alkışladılar. Venizelos muahedeyi bu altın kalemle imza ettikten sonra bizi çağırdılar biz de, sıra tertibi üzere, evvela Hadi Paşa, sonra ben, sonra da Reşat Halis Bey muahedeyi imzaladık ve mühürledik. Sonra salondan çıkıp gittik." ●

Sadrazam Damat Ferit Paşa, Osmanlı hükümetine sunulan antlaşma şartları hakkında görüşme yapmak üzere Haziran 1920'de Paris'e geldi, ancak müzakere olanağı bulamadan İstanbul'a döndü.

Doç. Dr. Ahmet Kuyaş'a göre Sevr'in imzasına doğru İstanbul'un tutumu

"Hâkimiyet-i milliye olmasın da!"

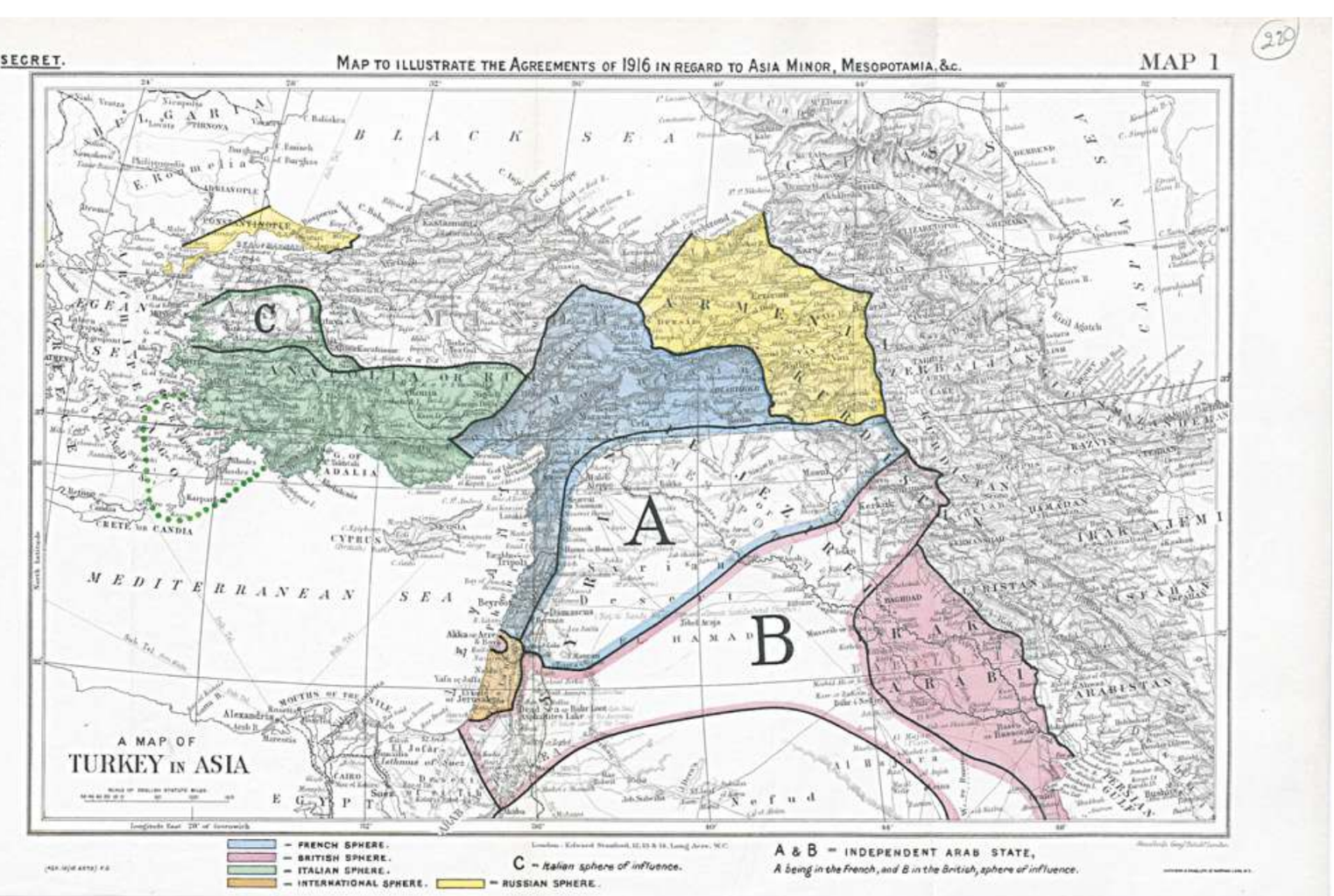
Büyük Harp sürerken yapılan gizli sözleşmeler ne anlama geliyordu? Galip devletler savaş sonrası nasıl anlaştı? İstanbul hükümeti Sevr Antlaşması'nın ağır hükümlerini neden imzaladı? Doç Dr. Ahmet Kuyaş'a sorduk.

Röportaj: Kansu Şarman

Sevr Antlaşması'nın 10 Ağustos 1920'deki imza töreninden günümüze yansıyan fotoğraflar, antlaşmayla ilgili son noktanın konulduğu töreni aktarıyor. Oysa Sevr'in koşulları ve haritadaki karşılığına doğru giden süreç, Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında başlıyor. Savaş sırasında Sykes-Picot, Saint-Jean-de-Maurienne gibi gizli antlaşmalar, savaş sonrasında ise Paris, Londra, San Remo ve Spa'daki konferanslardaki görüşmeler İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun geleceği hakkındaki planlarını şekillendirdi. Peki galipler kendi aralarında nasıl anlaştı? Osmanlı sultanı ve hükümeti ortaya konan bu reçeteyi kabul etmeye nasıl karar verdi? Bu soruları Galatasaray Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ahmet Kuyaş'a sorduk.

Birinci Dünya Savaşı'nın Almanya, Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Bulgaristan ittifakının aleyhine tamamlanacağı ne zaman belli oldu? İtilaf ülkeleri arasında Sykes-Picot, Saint-Jean-de-Maurienne gibi gizli anlaşmalar nasıl imzalandı?

Anlaşmalara daha savaşı kazanıp kazanmayacakları konusunda hiçbir şey bilmedikleri sırada başladılar. İlk anlaşma, aslında belirli bir metin ve altında tarafların imzası ve mührü olmayan, yabancı dillerde "Constantinople Agreement", yani "İstanbul Anlaşması" diyebileceğimiz ve çeşitli bakanlar ve büyükelçiler arasında olan yazışmalardan oluşan bir anlaşmadır. Diplomasi tarihinde bu çok önemlidir. Çünkü Çanakkale harekâtının başlayacağını duyar duymaz Rusların etekleri tutuşuyor, İngilizler İstanbul'u ele geçirirse biz dışarıda kalırız düşüncesiyle. O yüzden hemen "İstanbul üzerindeki hakkımızın bir şekilde herkesçe kabul edilmesini istiyoruz" diyorlar. Bunun üzerine de İngilizler fazla ses etmiyor. Fransızların aslında hoşuna gitmiyor İstanbul'u Ruslara bırakmak, ama yani Rusları biliyorsunuz yıllardan beri Almanya'ya yanaşma halindeler. Rusya'ya maddi açıdan ve imkân açısından çok fazla güvenmemekle birlikte asıl önemli konu Fransızlar açısından, Rusların yüzlerce tümen asker sevk ederek Almanları doğuda sıkıştırmaları. İkinci sırada Sykes-Picot geliyor. Ben tarihçi olarak Sykes-Picot'yu o kadar önemsemiyorum. Bu konuda bir çok akademik yayın yapılıyor. Sykes-Picot'nun Fransızlarla İngilizler arasındaki paylaşımı zaten daha önceden olmuş bitmiş bir şey. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'ndan yıllarca önce, bir İngiliz, bir Amerikalı, bir Alman veya bir Rus, Fransızların onayı olmadan Suriye'de -ki içinde Lübnan, Filistin ve Ürdün'ün önemli bir

“Fransa ve İngiltere gizli antlaşmalara daha savaşı kazanıp kazanmayacakları konusunda hiçbir şey bilmedikleri sırada başladılar.”

kısmı da vardı- bir çivi bile çakamıyorlardı. Buna etki alanları deniyor, “zones of influence”. Aynı şekilde daha sonra ortaya, üç aşağı beş yukarı, Irak olarak çıkacak bölgede de İngilizlerin oluru olmadan bir tek milletin çivi çakmasına imkân yoktu. Oralar etki alanı olarak önceden belirlenmişti. Sykes-Picot’yu önemseyeceksek fiili etki alanlarını resmileştirdiği için önemseyeceğiz. Onun dışında bir şey yok. Sykes-Picot dendiği zaman kulağa sanki sadece Fransızlarla İngilizlerin arasında bir anlaşmaymış gibi geliyor. Ancak bu anlaşma daha sonra Rusların da onayına sunulmuştu. Hatta Fransa’nın eski Beyrut konsolosu Henri Georges-Picot, kalkıp Rusya’ya gidip Ruslardan da olur almıştı. O konuda Ruslar, “bizim de Doğu Anadolu’daki haklarımızı gözetirsiniz” diyor. Zaten Sykes-Picot’yu bu noktada önemsememin ikinci sebebine varıyoruz. Çünkü Sykes-Picot’da

İngilizler, Ruslarla fazladan bir sınırları daha olmasın diye Doğu Anadolu’nun hemen altındaki bölgeyi Fransızlara bırakmışlardı. Sonra İngilizler su koyuverip petrolün üzerine yatmak istediler. O yüzden Sykes-Picot 1916’da yapıldığı anlamıyla uygulanamamış bile. 1917’de İtalyanlar giriyor devreye. İtalyan sınırına çok yakın, Fransa’nın güney doğusunda Saint-Jean-de-Maurienne adlı bir kasabada buluşup bir anlaşma yapıyorlar. Buna göre o güne kadar yapılmış olan anlaşmaların hepsini İtalyanlar kabul ediyor. Kendileri için de orada ilginç bir özellik var. Kaz Dağları’nın altındaki Edremit Körfezi’nin neredeyse bütün kuzey kıyısı Çanakkale’dir. Edremit’ten biraz batıya gidince Çanakkale’ye girersiniz. O sınıra kadarki alan “Boğazlar Bölgesi” kabul edildiği için Rusya’ya bırakılmış. Oradan başlayıp ta Fransızların bölgesinin sona erdiği Mersin’in biraz daha batısına kadar uzanan alan da İtalyanlara bırakılıyor. Sonradan onlara bırakılmış olan yerlerin en zengin kısmı, İzmir ve yöresi, Yunanlılara verilince İtalyanlar açıktan açığa Ankara’yı destekleyecekler. Özetleyecek olursam Saint-Jean-de-Maurienne, bütün daha önce yapılmışların kabul edilip İtalyanların da fotoğrafa eklenmesinden ibaret. Rusya’da devrim çıktığı için hiçbir zaman Rus onayı olmuyor bu anlaşmanın. O yüzden bütün tarafların ittifak halinde olduğu bir anlaşma değil.

1916’daki Sykes-Picot gizli anlaşmasına göre paylaşılan Osmanlı topraklarının haritası (British Foreign Office, karşı sayfada). Anlaşmayı hazırlayan İngiliz asker ve diplomat Mark Sykes (altta). Anlaşmayı hazırlayan diğer isim ise Fransız diplomat ve hukukçu Georges Picot’ydu (üstte) .

İngilizlerle Yunanların İzmir konusunda özel bir anlaşması yok mu?

Savaş başladığı sırada aslında İngilizler, hatta savaş başlamadan önce, hem Sofya’da, hem de Atina’da müthiş çalışıyorlar bu iki ülkeyi de yanlarına almak için. Bulgarları alamayacaklarını anlıyorlar. Çünkü Bulgarların Sırplarla aynı takımda oynamaları çok zor. Biz de onu engellemek için birtakım şeyler yapıyoruz. Yunanistan’ın ise durumu biraz farklı. Başta Kral Konstantinos var, Almancı. Bir de Başbakan Venizelos var, İngilizci. Başbakan ikna edemiyor kralı. Kral aynı zamanda Alman imparatoru II. Wilhelm’in uzaktan kuzeni. O yüzden sonuç olarak bir oldu bitti →

olacak. Selanik'e asker çıkaracak Fransızlar ve İngilizler. Hatta o bile kralı ikna edemediği için sonunda darbe yapacaklar Atina'da. Kral yurtdışına sürgüne gönderilecek, yerine Aleksandros gelecek. Sonra tekrar Milli Mücadele sırasında Konstantinos ilginç bir şekilde işbaşına gelecek. Ama o zaman da Yunan politikasında bir değişiklik olmayacak. İngilizler Türklere çok kızgınlar. Çanakkale, Kutülamare, Birinci ve İkinci Gazze mağlubiyetleri içlerine sindiremedikleri bir şey. Bu ayrıca imparatorlukları açısından da kötü. "Türkler İngilizleri yenebiliyorsa biz de bir şeyler yapabiliriz" düşüncesi doğabilir sömürge ülkelerinde. O yüzden savaş bittikten sonra bir hayli sert davranacaklar. O sayede anlaşma yapılıyor. Yunanistan'a daha genişleme hakkı tanınıyor. Şunu belirtelim Sevr öncesi tartışmalar ilk başladığında Fransızlar İzmir'i Yunanistan'a verme yanlısı değillerdi. Sonrasında değişik başka argümanlar da devreye girince kabul ediyorlar.

Mondros Bırakışması'ndan sonra Osmanlı topraklarının pek çok yerine fiilen asker çıkarılıyor. İşgal Osmanlılara özgü bir durum mu? Osmanlı devletinin müttefiklerinde Almanya, Avusturya-Macaristan'da, Bulgaristan'da durum nasıldı?

Bulgaristan'da, Avusturya-Macaristan'da benzer bir şey yok. Çünkü Bulgaristan yenilgiyi kabul edip bırakışma istediğinde zaten ordusu Yunanistan'a ve Sırbistan'a girmiş gibiydi. Ama nefesleri kalmamıştı. O yüzden bir ordu gidip Bulgaristan'ı, ya da Avusturya-Macaristan'ı işgal etmedi. Ama Almanya'ya bakacak olursak müthiş bir işgal var. Fransızlar sadece Alsace-Lorraine'i geri almakla kalmayıp daha da ileri gittiler. Dolayısıyla işgalin sadece Osmanlı topraklarına özgü olduğunu söyleyemeyiz. Ancak Osmanlı'nın durumu farklı. Şimdi Almanya, işgal edilmiş toprağı olsun olmasın, yüzyıllardan beri Almanya. Ama Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok yeri Türkiye değil. Zaten mesele de o Türkiye olmayan yerleri paylaşmak. Türkiye'yi ufacık bir şey bırakacaklar Sevr'de. Bugün adına Türkiye dediğimiz gibi bir yer yok o zaman. 13'üncü yüzyıldan beri Türkiye yazan metinler var. Sinop'ta Karadeniz'e çıkan, Alanya'da da Akdeniz'e çıkan orta Anadolu. Ama haritalara baktığında

"Biz Kurtuluş Savaşı diyerek siyasal devrimi unutuyoruz. Ankara ile İstanbul arasında siyasal bir savaş da var o dönemde."

"Arménie, Armenia" diye yazıyor, "Kurdistan" diye yazıyor. Yalnız Türkiye diye yazan bir yer yok. Ayrıca Osmanlılar da Kürdistan diyor, Suriye diyor, Anadolu diyor. Dolayısıyla asker çıkarttıkları zaman oralara zaten İyonya ya da Ermenistan diye bakıyorlar. Gerçi oraların Türkiye olduğunu söyleyen Türk milliyetçileri sonunda kazanacaklar.

Sevr öncesi noktaya geldiğimizde İtilaf güçleri arasında bir uzlaşma yok. Paris Konferansı gibi bir araya geldikleri noktalarda uzlaşmazlık ve tartışmalar yaşanıyor. Sevr öncesinde bu uzlaşma nasıl sağlanabildi?

Aslında kendi aralarında anlaşmazlık yok. Başlangıç noktalarında farklı birtakım istek ve beklentiler var. Ama sonuç olarak Sevr Antlaşması'nı birlikte kabul ediyorlar. Karşılıklı ödünler veriyorlar. Şunu söy-

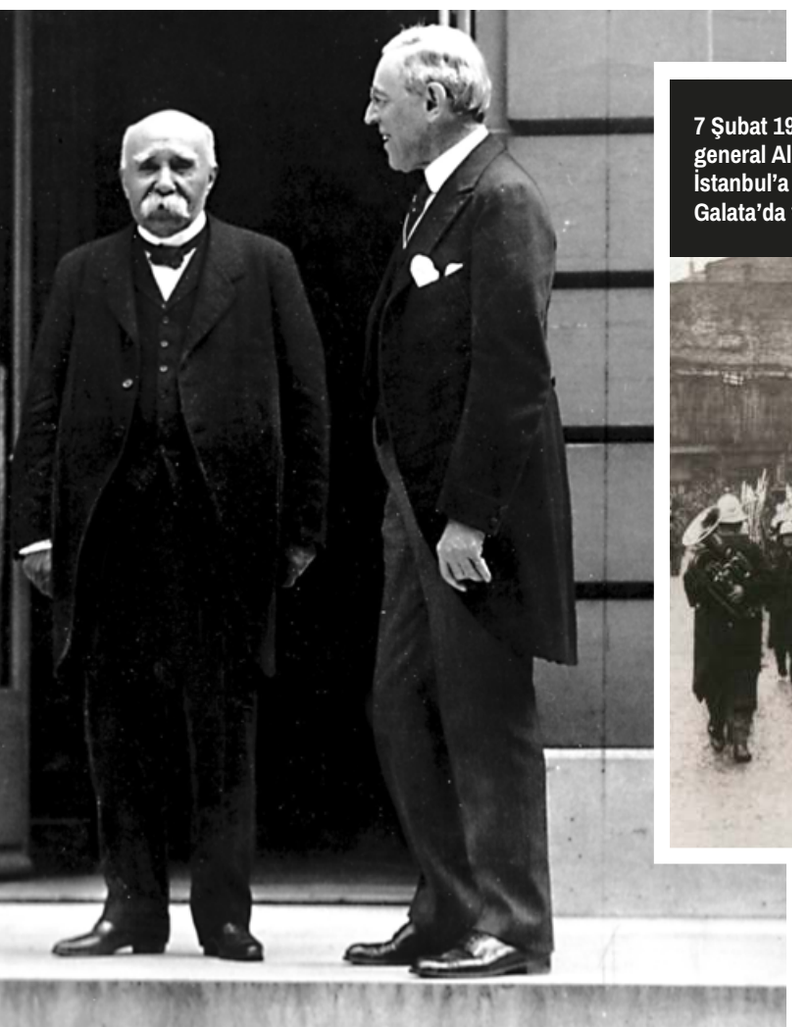

İtilaf devletlerinin 28 Haziran 1919 tarihinde Almanya ile imzaladıkları Versailles Barış Antlaşması'nın Paris'teki görüşmeleri sırasında galip devletlerin liderleri. Soldan sağa, Büyük Britanya başbakanı Lloyd George, İtalya başbakanı Vittorio Emanuele Orlando, Fransa başbakanı Georges Clemenceau, ABD başkanı Woodrow Wilson (sağda).

lemekte yarar var. Anadolu'da Türklerin olmayan bölgeler yaratılmasının sorun çıkartacağına dair Fransız ve İtalyanların daha gerçekçi olduklarını görüyoruz. Zaten bir tür cezalandırma oluyor. Birinci Dünya Savaşı sonunda kazananların psikolojisine baktığın zaman, günlük tabirle "vay mağlubun haline" tarzında bir yaklaşım var. Öte yandan, diyelim ki Batı Anadolu Yunanistan'a katıldı. Bir buçuk, iki milyon Türk Yunan tebaası olacaktı. Bu beni hiç şaşırtmıyor. Çünkü milyonlarca Macar, Trianon Antlaşması'yla cezalandırıldı. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Romanya sınırı içinde kaldılar. Türkiye'ye uygulananın Macarlara uygulanandan farkı yok. Ama Türkler biraz jeostratejik avantaj, biraz da o günkü siyaset açısından daha güçlü olduklarından buna direnebildiler. Sonunda da istedikleri, burası Türkiye dedikleri yeri aldılar büyük çapta. Unutmayalım, Sevr'e ilk karşı çıkış Ahd-ı Milli, yani Misak-ı Milli denilen metin. Bu metin Türkiye'den bahsetmiyor. Arapların çoğunlukta olmadığı yerler Osmanlıdır diyor, işin içine Kürtleri de katıyor. Diyeceğim şu, Avrupa'da da iki dünya savaşı arasında kimse mutlu değil. Birinci Savaş'tan sonra Almanlara da hiç söz hakkı verilmiyor. Antlaşma hazırlanıyor, önlerine geliyor. Hadi bunu imzalayacaksınız diyorlar. Biz vatan, millet diye mağdur tarihi yazıyoruz, ama Avrupa tarihini biraz okuduğunuz zaman oralarda da hiç farklı bir şey yapılmadığını görüyorsunuz. Almanlara otomobil yapmayacaksın, deniz gücün olmayacak denildi, fabrikalarını bile söktüler.

Sevr Antlaşması imzalandığında hem İstanbul'da hem İzmir'de, Anadolu'nun pek çok yerinde işgaller başlamıştı. Ankara'da da Meclis açılmıştı Nisan 1920 itibariyle. Sevr'in ortaya çıkmış olması Ankara için görece bir avantaj, bir meşruiyet getiriyor mu?

Kesinlikle. Hatta İstanbul artık öyle dengesiz davranmaya başlamış ki birtakım eski Hürriyet ve İtilafçılar bile Anadolu'da hatta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde. Padişah VI. Mehmet Vahidettin bana kalırsa siyasetten falan hiç anlamayan biri. Yanındakiler de öyle. Nedir bu? İttihatçı düşmanlığı. Tabii İttihatçı düşmanlığı derken asıl önemli olan hâkimiyet-i milliye düşmanlığı. Refet Paşa, Ekim 1922'de İstanbul'a geldiğinde programı veriyor. Ahmet İzzet Paşa da alıyor bir rapor halinde bakanlar kuruluna sunuyor. Raporda ne diyor biliyor musunuz? "Kanaat-i acizaneme göre hâkimiyet-i milliye ilkesini kabul etmek zorunda kalacağız." İstanbul'da, 1920'de milli hâkimiyet →

7 Şubat 1919. İngiliz general Allenby'nin İstanbul'a gelişi sırasında Galata'da yapılan tören.

Sultan VI. Mehmet Vahidettin, Sevr Antlaşması'nı görüşmek için toplanan Saltanat Şurası'nda Sevr Antlaşması'nın onaylanması için oy kullanmıştı.

olmasın da varsın Sevr'e imza atalım" deniyor. Biz Kurtuluş Savaşı diyerek siyasal devrimi unuttuk. Ankara ile İstanbul arasında siyasal bir savaş var. Biri hâkimiyet-i milliye diyor, diğeri "padişah öyle İngiltere kralı gibi meclisin arkasında kalamaz" diyor. Monarşilerin Avrupa'da nasıl çalıştığını o günlerde bile bilmiyorlar, ya da bilmek istemiyorlar. Kurtuluş Savaşı maalesef siyasal devrimin, iç sorunun, önüne geçen bir perde oluyor. Ben savaşın 1919'un 19 Mayıs'ında başlatılmasına karşıyım. Yani ondan sonra meclis toplanıyor. Misak-ı milli yapılıyor. Ben İstanbul'dakilerin hâkimiyet-i milliye olmasın da biz burada iktidarda kalalım yeter diye düşündüklerini var saymaktan öteye gidemiyorum. Mesela Ahmet İzzet Paşa'nın anılarını okumak çok öğretici oldu benim için. Hâkimiyet-i milliyeden bahsederken Hüseyin Kâzım Kadri Bey bundan önce "baldırı çıplakların diktatörlüğü vardı" diyor. Düşünebiliyor musunuz? Hâkimiyet-i milliye bu. O yüzden İzzet Paşa da, "Vahidettin tahta çıktığı zaman sevindim. Çünkü ondan önceki dönem padişahsız geçmişti" diyor. Hâkimiyet-i milliyenin ne olduğunu anlamamışlar, daha doğrusu, anlamak istemiyorlar.

Peki Avrupalıların barış antlaşmasında acele etmelerini gerektiren düşünce nedir?

Birinci Dünya Savaşı'nın kazananlar üzerindeki korkunç olumsuz etkisini unutmamamız lazım. Yani Avrupa genel bir savaşı 100 yıldan beri yaşamamış. Napoléon'la bitiyor. Fransız ve İngiliz edebiyatında hâlâ Birinci Dünya Savaşı üzerine edebiyat, roman, şiir, film var. Onlarda bu savaş korkunç bir travma yaratmış vaziyette. Bir an önce bitirelim diyorlar ve o arada mağluplara karşı hiç de öyle şövalyece davranılmıyor.

1920'den 2020'ye taşınan Sevr sendromu denen bir kavram var. Dış düşman algısını yönlendiriyor, beka sorunu yorumunu özetliyor zaman zaman. Neden 100 yıldır bu kavram varlığını koruyor?

Aslında Türkiye'nin bir beka sorunu falan yok. Hiçbir zaman olmadı Lozan'dan sonra. Kaldı ki batı dünyasıyla yaptığımız mücadeleyi yöneten Mustafa Kemal Paşa olsun, İsmet Paşa olsun, 1936-37'den itibaren batıyla dirsek temasına geçtiler. 1939'da da onların yanında yer aldık. Batıyla olan dostane ilişkilerimiz İkinci Dünya Savaşı biterken başlamadı. İki dünya savaşı arasının belki ilk 15 yılında zaten batı dünyasıyla bir ilişkimiz olamazdı, çünkü içerde çok köklü bir devrim devam ediyordu. 1932'de o güne kadar uzak durduğumuz Milletler Cemiyeti'ne girdik. Montreux'de boğazları tamamen kontrolümüze aldık. Ondan sonra da yavaş yavaş onlar da bize birtakım açılımlarda bulundular. 1936'yı düşünelim. Savaş geldiği belli. Herkes elindeki en ufak anahtarı bile atmayıp eritip top, tüfek, savaş gemisi yapayım derken İngilizler buyurun size demir-çelik fabrikası kuralım diye geliveriyorlar. Karabük de öyle kurulacak. Dolayısıyla herkesle dost halindeyiz. Ruslarla, İngilizlerle. Sadabad Paktı, Balkan Antantı. Venizelos Ankara'ya geliyor. Böyle bir ortamda hiçbir beka

sorunu falan yok. Bu tamamen daha sonraki iktidarların korku yaratma politikası. Bu da aşırı ulusçu bir eğitim almış olan topluma kolayca yutturulabiliyor.

Yunanistan'ın Anadolu konusundaki hedeflerinin tarihi kökeni hep söylenir. Ancak bu kadar geniş çaplı bir harekete girmesini neye bağlamak lazım Sevr öncesi ve sonrasında?

Yunanlar aslında çok erken bir tarihte Anadolu'dan çekilmeyi planlıyorlar. Hatta Büyük Taarruz öncesinde bu yeniden alevleniyor. Bu bize çok pahalıya mal olmaya başladı diye. Zaten memlekette de homurtu var. Bir de o dönemde Kral Konstantinos iktidara dönerken, Venizelos'a karşı iktidara gelirken, ben bu işe son vereceğim diyor. Öyle çok zengin bir ülke de değil. İmkânları yok. Anadolu macerası başlangıç aşamasında tamamen İngiliz parasıyla dönüyor. Dolayısıyla orada bana kalırsa Batı Anadolu'nun bir kısmı, Edremit Körfezi'yle Kuşadası arasını istiyorlar. Bunu elde edebilmek için karşılarında tek bir siyasal güç var. O da Ankara. Ankara'nın bir şekilde alt edilmesi lazım. Bir de yayılmaya başladın mı sonuna kadar sürdürmen lazım. Mesele o. Sen o gün ne diyeceksin? Bir kere dalmışsın içine. Sonuna kadar gideceksin.

Son olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin Sevr dönemindeki tutumu. Kendi başkanı Wilson'un dünyaya kabul ettirmeye çalıştığı prensiplerle çelişik kalmasını nasıl değerlendirmeliyiz?

Orada Wilson'un bir protestan idealizmi olduğunu söylememiz lazım. Zamanında yapılmış karikatürler de bunu gösteriyor. Wilson'la zaman zaman alay ediliyor gerçekçi değil diye. Ama Wilson da çok garip bir şekilde "a ne güzel" diyeceğimiz birtakım ilkelerinden, bu İzmir meselesinde bahsettiğim gibi, çabucak dönebilen bir adam. Zaten sonunda da konferanstan ayrılacak. O günlerde ABD de artık dünya gücü olma aşamasına gelmiş vaziyette. Hatta barış konferansı sırasında yan tartışmalarda ABD Deniz Kuvvetleri'nin, Kraliyet Deniz Kuvvetleri'ni solladığı tartışma konusu oluyor. Fransız ve İngilizlerin hiç hoşlanmadığı bir komisyon gönderdi Amerikalılar bütün Orta Doğu'ya, King-Crane Komisyonu. Hem Anadolu'yu, hem de Suriye'yi gezdiler. Herkesle konuştular. Eski milletvekilleriyle, önde gelenlerle, şeyhlerle, aşiret reisleriyle. Acayip bir rapor yazdılar. Mesela Suriyeliler diyor ki, biz bağımsız olmak istiyoruz. Ama bağımsızlık olmayacaksa yani bir manda olacaksa Amerikan mandası istiyoruz. Amerikan mandası olmazsa İngiliz mandasını kabul ederiz, ama Fransız mandası kesinlikle olmasın. Ama Fransızlarla İngilizler hiç dinlemiyor Amerikalıları.

Manda teklif ediliyor Ermenistan'la ilgili.

Ama Amerikalılar istemiyor. Dikkatli olmak lazım. General Harbord, Anadolu'ya geldiğinde senato çoktan reddetmişti, ama açıklanmamıştı. Daha önce böyle bir komisyon gönderip bir bakacağız dedikleri için onu göndermek zorunda kaldılar. Yoksa çoktan vazgeçmişlerdi. Şimdi dolayısıyla Amerikalıların Batı Avrupalıların emperyalizmine namuslu bir şekilde son vermek mi, yoksa onların yerine mi geçmek istedikleri konusunda karar vermek zor. Ama 12'nci maddenin tamamen tersini yapıyor Yunanlılara İzmir'e çıkma konusunda yeşil ışık yakarak. O yüzden Bakü'deki Doğu Halkları Kurultayı'nda Ankara'yı temsil eden İbrahim Tali (Öngören), yaptığı konuşmada Wilson hakkında "yalancı Amerikalı profesör" der ●

LE MONDE ILLUSTRÉ

SAMEDI 14 AOUT 1920

LA PAIX EST ENFIN SIGNÉE AVEC LA TURQUIE (10 Août 1920).

14 Ağustos 1920 tarihli *Le Monde Illustré* gazetesi, Osmanlı heyetinin imza töreni için Sevr'deki porselen fabrikasına doğru yürüyüşünü kapağına taşımıştı.

Venizelos Sevr'i stadyumda kutlamıştı

Yunanistan Sevr'e giden süreçte nasıl bir rol oynadı? Yunanistan ile Birleşik Krallık arasında Sevr'e uzanan yolda nasıl bir işbirliği vardı? Venizelos Sevr Antlaşması'ndan iki ay sonra yapılan seçimleri neden kaybetti? Doç. Dr. Çağla Derya Tağmat sorularımızı yanıtladı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'a savaşa katılması karşılığında İtilaf ülkeleri ne vaat etmişlerdi? Bu vaat İzmir'i kapsıyor muydu?

Elbette ki bazı vaatler söz konusuydu, ancak karşılıklılık esasına göre... Yunanistan'ın özellikle Balkan savaşları esnasında Kuzey Ege adalarını işgal etmesiyle Osmanlı devletinin Ege'deki varlığı son bulmuş, güvenliği tehlikeye girmişti. Böylece adaları birer sıçrama tahtası olarak kullanmayı planlayan ve "Büyük Ülkü" olarak da bilinen Megali İdea'yı artık tamamlamak isteyen Yunanistan'a önemli bir fırsat doğmuştu.

Bu durumu fırsat olarak değerlendiren, aslında Yunanistan başbakanı Venizelos'tu. Çünkü Kral Konstantinos savaşın diğer tarafında olan İttifak

Yunanistan başbakanı Venizelos, Sevr Antlaşması'nı imzalıyor (sağda). Yunanistan'da Sevr Antlaşması'na özel olarak bastırılan pul (sağ, üstte).

devletlerinin iddialı ülkesi Almanya ile yakınlık içindeydi. Kral Konstantinos Alman Kayzeri II. Wilhelm'in kız kardeşi ile evliydi… Durum böyleyken, Yunan siyasi tarihinin bu iki önemli figürü arasında sert bir anlaşmazlığın doğması kaçınılmazdı.

Venizelos'un Balkan savaşlarında sağladığı toprak kazanımları şüphesiz ki ona bir özgüven aşılamıştı. Bu durum da "neden daha fazlası olmasın" gibi bir düşünceyi onun aklına sokmuştu. Diğer yandan Yunanistan'ın savaşa katılması İngiltere'nin üzerindeki askeri ve maddi yükü önemli ölçüde de hafifletecekti.

Başka bir faktör de Rusya idi. Biz genelde Çanakkale Cephesi'nin savaş esnasında Rusya'ya yardım göndermek için İngiltere tarafından açıldığını söyleriz. Evet doğrudur, ancak durumu açıklamak için bu yeterli değildir. Aslında yardımdan ziyade Rusya'yı İstanbul'dan uzak tutmak, İngiltere için biraz daha önemliydi. Bu yüzden İngiltere her ne kadar müttefiki de olsa kendisinde tedirginlik yaratan Rusya'dan çok Yunanistan'a yöneliyor ve hatta daha fazla güveniyordu diyebiliriz.

Konu Çanakkale Cephesi olunca Venizelos'un da birtakım beklentiler içine girdiğini söylemek mümkün. Batı Anadolu Venizelos'un kadrajındaki öncelikli bölgeydi ve bu talebini İngiltere ve Fransa'ya iletmişti. Bu konu İtilaf devletlerince detaylıca tartışıldıktan sonra kabul gördü. Ancak unutmamak gerekir ki her kazanç aynı zamanda bir vazgeçiştir. Anadolu karşılığında Kavala'nın o dönemde henüz savaşa girmemiş olan Bulgaristan'a verilmesi de İngiltere'nin talebiydi. Çünkü İngiltere, Balkanlar'da İtilaf devletlerine dayanan bir blokaj oluşturmaktan yanaydı. Bu çerçevede Venizelos oturduğu pazarlık masasında, İzmir ve çevresi karşılığında Kavala'yı gözden çıkarıyordu. Tek hedef de büyük ve güçlü bir Yunanistan yaratmaktı. Evet, İngiltere ve Yunanistan prensipte anlaştılar, ancak iç politika dinamikleri (Kral Konstantinos - Başbakan Venizelos çatışması) Yunanistan'ın 1915'te savaşa girmesinin önünde engel teşkil etti. Venizelos son anda, 1917 yılında Yunanistan'ı resmen savaşa soktu ve Kral Konstantinos'u da sürgüne yolladı. Ancak tabii 1915'te yapılan pazarlıklar da zaman aşımına uğramış oldu.

Mondros Mütarekesi sonrasında Doğu Akdeniz'de kuvvetli bir İtalya görmek istemeyen İngiltere ve Fransa Sevrès'e (Sevr) uzanan süreçte Yunanistan'la hangi konularda işbirliği yaptılar?

İtalya'nın İngiltere ve Fransa ile arasının açılması Birinci Dünya Savaşı sonunda toplanan Paris Barış Konferansı'nda çok net bir şekilde belirginleşti. Öncelikle şunu belirtmekte fayda var ki, İngiltere'nin tercihi kontrol edilebilir bir ülkeydi. İtalya ise İngiltere için kontrol edilmesi zor bir güçtü. Bundan dolayı da gözler Yunanistan'a çevrildi. Tabii bir de Venizelos faktörü var. İkna yeteneği kuvvetli ve pazarlık masasında başarılı denilebilecek bir siyasetçi… Bu açıdan Paris Barış Konferansı'nın yükselen yıldızı oldu diyebiliriz. Venizelos Birinci Dünya Savaşı sırasında kendisine verilmiş olan sözlerin bir gereği olarak Sevr'e giden yolun taşlarını Paris Barış Konferansı'nda döşemeye başladı. Daha önce İtalya'ya da vaat edilen İzmir ise Venizelos'un değişmeyen düşüydü. Çünkü Yunanistan Birinci Dünya Savaşı esnasında Çanakkale Cephesi için savaşa dahil olamamış, bu nedenle İzmir bir düş olarak kalmıştı. Venizelos savaş sonunda yarım kalan işini tamamlamak adına 1919 yılında, Paris'te İngiltere'yi İzmir konusunda ikna etmeye başladı.

İtalya ise 1915'te imzalanan Londra Antlaşması'nın kazanımlarını ele geçirmeyi hedeflemekteydi. Bu da 1918 yılında yayımladığı On Dört Nokta'da gizli diplomasiyi veto eden ABD başkanı Wilson'ı rahatsız ediyordu. Nihayetinde 1915 Londra Antlaşması gizli diplomasinin bir sonucuydu. Başka bir deyişle ABD ve İtalya arasındaki diplomatik soğukluk Yunanistan'a yaradı diyebiliriz. İşte İtilaf devletleri ve Yunanistan arasındaki işbirliği aslında bu süreçte sağlamlaştı. Önce Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasına onay verilmesi, sonrasında da özellikle İngiltere'nin Yunanistan'ı Anadolu'daki ileri karakol gibi kullanması Sevr'e giden süreci Yunanistan lehine ilerletti. Böylelikle Yunanistan hem istediğine, yani İzmir'e kavuşurken, aynı zamanda İngiltere'nin bölgedeki gölgesi gibi de bir rol üstlendi. Başka bir deyişle askeri açıdan →

Sevr Antlaşması ve Yunanistan

müthiş bir işbirliği gelişti iki ülke arasında. Hatta bu işbirliği öyle bir noktaya geldi ki zaman zaman İngiltere ve Fransa kendi işgalleri altında bulunan bölgeleri Yunanistan'a devrettiler, ya da hibe ettiler. İzmit ve Batı Trakya buna verilebilecek en güzel örnektir. Ancak hibe ettikleri topraklar kendilerine ait de değildi. Yani büyük bir kayıpları yoktu.

Ancak 1920 yılı başlarında henüz Sevr imzalanmadan İngiltere'nin Venizelos'a sıklıkla sorduğu soru şuydu: Yunanistan Anadolu'da İtilaf devletlerinin desteği olmadan da ilerleyebilir mi? Bu soru bence oldukça önemli. Çünkü Yunanistan'ın Anadolu'daki ilerleyişinin finansörü İngiltere idi ve anlaşılan o ki İngiltere Yunanistan'ın finansal isteklerini yerine getirmek konusunda tereddüt içindeydi. Yani askeri işbirliği Yunanistan açısından yavaş yavaş ekonomik bir bağımlılığa dönüşüyordu ve İngiltere de bunun farkındaydı. Ancak Venizelos ikna yeteneğini bu aşamada da devreye soktu. Sevr'e giden yolda yalnızca İzmir değil, Trakya'yı da bütün bir şekilde, yani Batı ve Doğu Trakya olarak ülkesi sınırlarına kattı. Trakya'nın Yunanistan'a devri ise stratejik açıdan üzerinde düşünülmesi gereken bir gelişmedir. Zira İngiltere boğazların güvenliğini Yunan kuvvetlerini bariyer gibi kullanarak sağlamaya çalışırken, aynı zamanda Megali İdea'nın en önemli parçasının İstanbul olduğunun da farkındaydı. Aslında İngiltere Trakya'yı Yunanistan'a vererek Yunan kuvvetlerinin İstanbul'a yaklaşmasına neden olmuştu, ancak Londra'nın ana planı İstanbul'da çoklu bir yönetim inşa etmekti. Çünkü Yunanistan'ı İstanbul'u yönetecek, ya da idare edecek yeterlilikte bir ülke olarak görmüyordu. Bu da gösteriyor ki evet sıkı bir işbirliği vardı bu iki ülke arasında, ancak bu işbirliği daha çok İngilizler lehine işleyen akıllıca planlanmış diplomatik bir oyundu, buna ince diplomasi de diyebiliriz. Başta da söylediğim gibi Yunanistan, İngiltere için kontrol edilebilir güçtü ve İngiliz diplomasisi bu durumu çok iyi yönetti.

Yunanistan başbakanı Venizelos'un Karadeniz'de bağımsız bir Pontos devletine ilişkin Sevr'de nasıl bir strateji izledi?

Venizelos'un önceliği her zaman Batı Anadolu'ydu. Megali İdea'nın gerçekleşmesi, "tarihsel-kültürel miras" ve aynı zamanda İzmir ve çevresinin Yunanistan ile coğrafi yakınlığı Venizelos'u buna yöneltmişti. Ancak Venizelos'un aklı zaman zaman İstanbul'a kayıyor, deyim yerindeyse aldığıyla pek de yetinmiyordu.

Venizelos'un Pontus ile ilgili izlediği yol ise daha farklıydı. Öncelikli hedeflerine ulaşmak zaten onu Karadeniz'e çıkaracak bir köprü olabilirdi. Diğer yandan bir Pontus devleti kurulursa bu devletin bir gün Yunanistan'a bağlanması ihtimali yüksekti, yani o çok bildiğimiz "Enosis" (birleşme) rahat bir şekilde gerçekleşebilirdi. Bu yüzden Pontus ile ilgili diplomatik bir savaş verdi demek çok iddialı olur. Bunun yerine perde arkasında çalışmalar yapmayı tercih etti. Mesela Trabzonlu bir işadamı olan Konstantinos Konstantinidis'i bağımsız bir Pontus devleti kurmak için görevlendirdi. Trabzon metropoliti Hrisanthos da aynı şekilde kişisel çabalarda bulundu. Venizelos Pontus konusunda doğrudan devreye girmek yerine dolaylı yolu tercih etti diyebiliriz. Ancak bu konuda Rum- Ermeni işbirliği gibi ufak ittifakları da destekledi. Sevr gibi Yunanistan için hayati öneme sahip görüşmelerde Venizelos Pontus'u çok telaffuz etmedi. Çünkü istekleri çoğaldıkça eldekinden olma gibi tedirginlikler yaşıyor, özellikle İngiltere'ye yönelik ılımlı, hatta zaman zaman edilgen bir portre çiziyordu. Venizelos her şeyin

Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra basılan Büyük Yunanistan haritası (üstte). Haritada Trakya, İzmir ve marmara kıyıları Yunanistan'ın sınırları içinde gösterilmişti.

zamanını kafasında tasarlamıştı ve adım adım ilerlemek istiyordu bence. Pontus için de durum böyleydi.

Sevr Antlaşması'nda Yunanistan nasıl kazanımlar elde etti? Bu kazanımlar Yunan kamuoyunda nasıl algılandı?

Yunanistan'ın Sevr'de elde ettiği kazanımları Venizelos kısaca "Büyük Yunanistan" şeklinde tanımladı. Antlaşmayı imzaladıktan sonra parlamentoda yaptığı konuşmada büyük haritayla açıkladı yeni Yunanistan'ın sınırlarını. Hatta bu esnada çok gururlu ve hatta kibirli olduğunu da söyleyebilirim. Çünkü bu antlaşmanın Yunanistan için kilit noktaları İzmir ile Trakya'ydı. O dönemde özellikle Venizelos'u destekleyen gazeteler, Sevr'i haritalarla ve abartılı başlıklarla okuyucularına adeta müjdeledi. Mesela Selanik'te çıkan *Makedonia* gazetesi Büyük Yunanistan haritasını Venizelos'u öven sıfatlar eşliğinde yayımladı.

Dönemin Yunanistan kralı Aleksandros ise Sevr konusunda yaptığı açıklamada, bu antlaşmayı 1821 Yunan Bağımsızlık Savaşı'na gönderme yaparak büyük bir prestij olarak niteledi. Dolayısıyla diyebilirim ki Sevr Yunanistan için yepyeni bir başlangıç ve gurur kaynağıydı. Venizelos'un ise jübilesi gibiydi. Jübile diyorum, çünkü Sevr'in imzalanmasından hemen sonra Venizelos omuzlara alınmıştı. Ancak çok değil iki ay sonra, yani Ekim 1920'de Kral Aleksandros hayatını kaybetti. Bir ay sonra yapılan seçimlerde de halktan sert bir veto yedi ve siyasete ara vermek zorunda kaldı. Kasım seçimleri Yunan siyasi hayatı için bir dönüm noktasıdır. Çünkü Venizelos'un bu seçimi kaybetmesi aslında Sevr'in halk tarafından çok da benimsenmediğini ortaya koyuyordu.

Evet, Sevr'le Büyük Yunanistan için belki de son aşamaya gelinmişti, ancak diğer bir taraftan da Balkan savaşlarından beri aktif olarak savaşın içinde olan bir halk söz konusuydu. Savaş yorgunluğu ve bıkkınlığına bir de ekonomik darboğaz eklendi bu süreçte. Çünkü Yunanistan için Anadolu harekâtını finanse etmek giderek ağırlaştı. Hele ki Mayıs 1919'dan beri İzmir'e yapılan yatırımlar ve aktarılan para düşünüldüğünde İngiliz kredilerinin bile bir noktadan sonra yetersiz kaldığı anlaşılır. İşte tüm bu zorluklar halkın gözünde Sevr Antlaşması'yla gelen kazanımları bile anlamsız kıldı.

Sanıyorum burada bir de parantez açmak gerekiyor: 1920 Kasım'ından sonra iktidara gelen kralcı hükümetler de Venizelos'un Sevr'de elde ettiği kazanımların avantajından faydalandılar ve Anadolu harekâtına devam etme kararı aldılar. Ama nihai olarak Yunanlar açısından Anadolu harekâtı tam bir hüsranla sonuçlandı. Ekonomisini düzeltmek için Anadolu'ya asker çıkaran Yunanistan Anadolu'dan çekilmek zorunda kaldığında çok daha kötü bir ekonomik tabloyla yüzleşecekti ●

Sevr Antaşması'nın imzalanmasını kutlamak için basılan madalyonlar (solda). 15 Eylül 1920'de Atina'daki Panathinaiko Stadyumu'nda (1896'da ilk modern olimpiyatın yapıldığı stad) Kral Aleksandros ve Venizelos'un katıldığı Sevr Antlaşması töreni (üstte).

Paris'teki planı Ankara bozdu

Sevr'den Lozan'a

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve müttefikleri içinde galip devletlerle imzaladığı barış antlaşmasını kendi lehine yenileyen tek ülke Türkiye oldu. Sevr'in ağır koşulları Kurtuluş Savaşı ile ortadan kaldırıldı.

Sevtap Demirci
sdemirci@boun.edu.tr

17'nci yüzyılın sonlarından itibaren çözülme sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu için 19'uncu yüzyılın ortalarında "Avrupa'nın hasta adamı" ifadesi kullanılmakta ve bu ifade Avrupa'da siyasi çevrelerde yaygın bir biçimde kabul görmekteydi. Temel konu son 150-200 yıldır uluslararası ilişkilerin ana gündem maddesini oluşturan "Şark Meselesi"nin (Osmanlı İmparatorluğu'nun ne olacağı, nasıl bölüşüleceği, kimlerin hangi payı alacağı konusu) Birinci Dünya Savaşı (1914-18) ile çözüme kavuşturulmuş olmasıdır. Savaşın sonunda, 30 Ekim 1918'de imzalanan ve Osmanlı ile savaşı bitiren Mondros Mütarekesi'yle birlikte artık bir devletin varlığından bahsetmek mümkün değildir. İmparatorluk fiilen ortadan kalkmış, kendisine 10 Ağustos 1920 tarihinde dikte ettirilen Sevrès (Sevr) Barış Antlaşması ile tarihe gömülmüş ve batılı büyük devletler açısından artık "Şark Meselesi"ne son nokta konulmuştur.

BATILI BÜYÜK DEVLETLER aslında, yeni dünya düzenini belirlemek üzere Birinci Dünya Savaşı sonrasında Paris'te bir araya gelmişlerdi. İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD'nin başını çektiği 32 devletin temsilcisi 18 Ocak 1919'da başlayan konferansta ortaya çıkan yeni durum sonrası -1917 Ekim Devrimi ile Çarlık Rusyası'nın denklemden düşmesi, Wilson prensiplerinin emperyal hedeflerle çelişmesi, İtalya'ya vaat edilen yerlerin İngiliz diplomasisi ile Yunanistan'a verilmeye çalışması- izlenecek yolu belirleyeceklerdi. Almanya ile Versailles (28 Haziran 1918), Avusturya ile Saint-Germain (10 Eylül 1919), Bulgaristan ile Neuilly (27 Kasım 1919) ve Macaristan ile de Trianon (4 Haziran 1920) anlaşmaları izlenecek yol konusunda ipuçları vermekteydi. Şubat-Mart 1920 aralığında toplanan Londra Konferansı'nda da Osmanlı İmparatorluğu ile yapılacak barışın koşulları görüşülmüş, nihai uzlaşı 18 Nisan 1920 San Remo Konferansı'nda sağlanabilmişti.

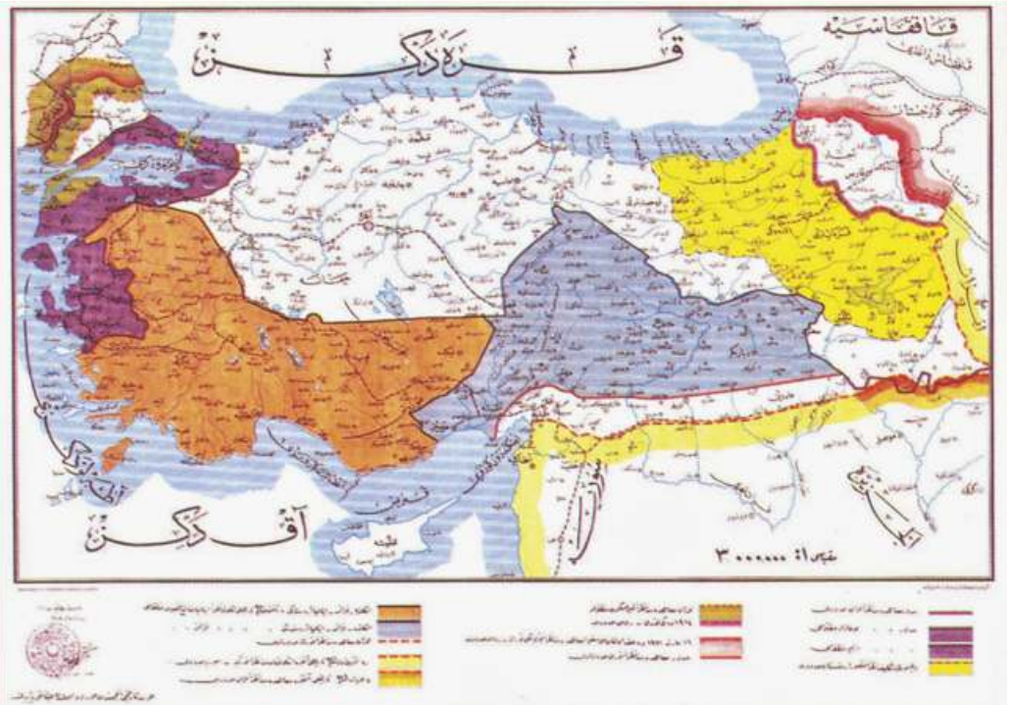
Osmanlı devleti ile imzalanacak barış antlaşmasının koşulları üzerinde San Remo'da mutabakata varan İtilaf ülkeleri, Sadrazam Damat Ferit Paşa başkanlığında eski Maarif nazırı Hadi Paşa, eski Şura-yı Devlet reisi Rıza Tevfik Bey ve Bern sefiri Reşat Halis Bey'den oluşan Osmanlı delegasyonuna 10 Ağustos 1920'de Sevr Barış Antlaşması'nı imza etmişlerdir. Böylece uzun süren Şark Meselesi Osmanlı topraklarının kâğıt üzerinde paylaşılmasıyla son bulmuş →

İstanbul hükümeti temsilcileri Paris Barış Konferansı'na giderken İtilaf devletlerine ait bir savaş gemisinin güvertesinde. Soldan itibaren Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Sadrazam Damat Ferit, Maliye Nazırı Mehmet Tevfik (Biren) ve Berlin Sefiri Reşat Halis.

oluyordu. Anlaşma imzalanmış olmasına karşın Padişah Vahdettin tarafından onaylanmamış, Meclis-i Mebusan da feshedilmiş olduğu için Meclis onayından geçememiş ve hukuki açıdan geçersiz bir belge olarak kalmıştır. Zaten tüm bu gelişmeler olurken Anadolu'da Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde kurulmuş olan (23 Nisan 1920) Büyük Millet Meclisi, 19 Ağustos'taki toplantısında Sevr Anlaşması'nı imzalayanları ve Şura-yı Saltanat'ta bulunanları vatan haini ilan etmiş, antlaşmanın Büyük Millet Meclisi tarafından tanınmayacağını ilan etmiştir. Sevr Antlaşması İtilaf devletleri içinde de tartışmalara yol açmış, Fransa gerek basında gerek parlamentoda sert eleştirilere maruz kalmış, İtalya memnuniyetsizliğini belirtmiş, ABD ülke içinde yaşanan gelişmeler nedeniyle vazgeçmiş, anlaşmanın mimarı olan İngiltere de onay için parlamentoya sunmamıştır. Antlaşma sadece Yunanistan tarafından onaylanmış, ama hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir.

"Sevr Antlaşması taraf ülkelerden sadece Yunanistan tarafından onaylandı."

Sevr Antlaşması'nın haritası, 1927 tarihli eski harfli Türkçe baskısı.

Ülkeyi parçalayan koşullar

İtilaf devletleri arasında denge gözeterek hazırlanan ve 13 bölüm ve 433 maddeden oluşan Sevr Barış Antlaşması içerdiği son derece ağır koşullarla Osmanlı devletini tamamen parçalamış ve padişahın şahsında sembolik bir egemenlik tanımıştır. Antlaşmanın ne denli yıkıcı olduğunu anlamak açısından belli başlı hükümlerine özetle bakalım:

- *İstanbul Osmanlı devletinin başkenti olarak kalacak, fakat azınlıkların hakkı gözetilmezse şehir Türklerin elinden alınacaktı.*
- *Boğazlar uluslararası bir komisyon tarafından kontrol edilecek ve tüm devletlerin savaş gemilerine açık olacaktı. Komisyonun ayrı bir bütçesi ve bayrağı olacak ve bölgedeki Osmanlı birlikleri işgal kuvvetlerine bağlı olarak çalışacaklardı.*
- *Doğu Anadolu illerinin bir kısmında bağımsız bir Ermeni devleti kurulacak, bu devletin sınırlarının belirlenmesi ABD başkanı Woodrow Wilson'ın hakemliğine bırakılacaktı.*
- *Kürtler Doğu Anadolu'da bağımsız bir devlet kurmak isterlerse ve bu istek Cemiyet-i Akvam tarafından kabul edilirse, Osmanlı devleti de bunu kabul edecekti.*
- *Midye'nin 7 km doğusundan Marmara sahiline kadarki kısım da dahil olmak üzere Trakya Yunanistan'a verilecek, İzmir Türk egemenliğinde kalacak, ama idari haklar Yunanistan'a bırakılacak, 5 yıl sonra mahalli parlamento bölgenin Yunanistan'a verilmesini isteyebilecek, hatta bu konuda halkoyuna da başvurabilecekti.*
- *Azınlıkların siyasi, sosyal ve kültürel hakları genişletilecek, Osmanlı devletinin her türlü tasarruf hakkı ortadan kaldırılarak bu yetki İtilaf devletlerine bırakılacaktı.*
- *Suriye Fransa'da, Arabistan ve Irak İngiltere'de kalacak, devletin mali işleri bu devletlerin temsilcilerinden oluşan bir de Osmanlı temsilcinin katılacağı uluslararası komisyona bırakılacak, bu komisyonun öngörmediği hiçbir mali önlem alınamayacak, bütçe konusunda da son söz bu komisyonda olacaktı.*
- *Askerlik konusunda da kısıtlamalar getirilerek, kara, deniz ve hava kuvvetinin bulunmadığı, mecburi askerliğin kaldırıldığı, subay kadrosunun yüzde*

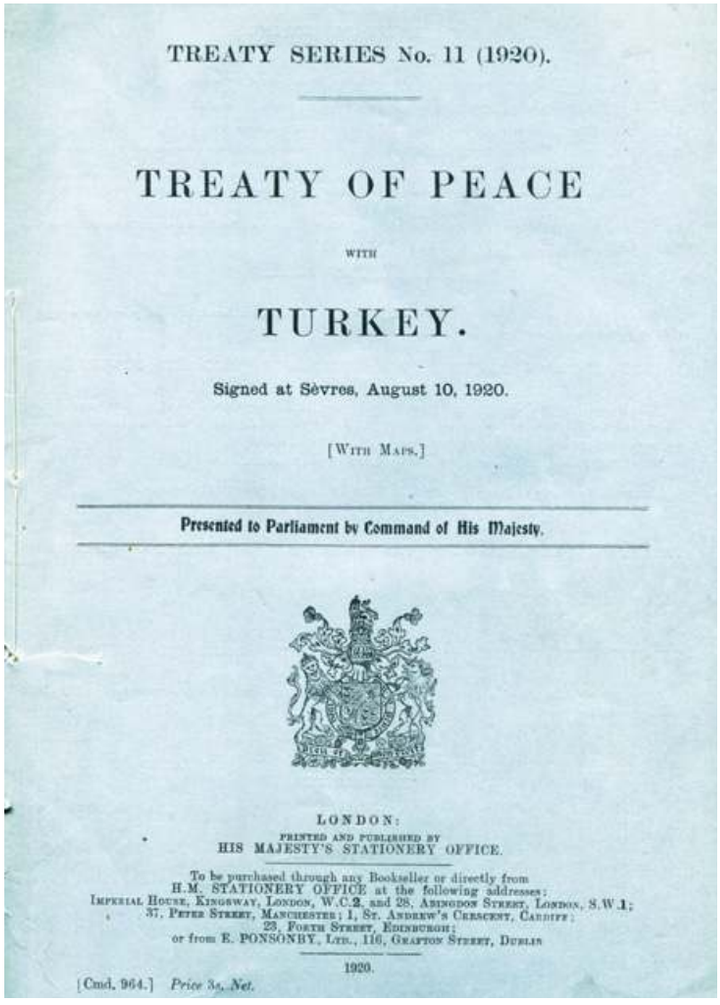
15'nin İtilaf ve tarafsız devletlerin subaylarının oluşturduğu bir sisteme geçilecekti.
- *Kapitülasyonlardan tüm İtilaf ülkelerinin vatandaşları yararlanabilecekti.*
- *Herhangi bir Osmanlı vatandaşı dilediği zaman istediği devletin uyruğuna geçebilecekti.*

Yukarıdaki koşullardan da kolayca anlaşılacağı üzere bu antlaşma imparatorluğun 600 yıllık ömrünün sonunu belgelemekteydi. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılan Osmanlı diğer yenilen güçler gibi ağır bir biçimde cezalandırılmaktaydı. Osmanlının "ölüm fermanı" olarak nitelendirdiğimiz bu belge yenenler tarafından hazırlanmış, hiçbir maddesi tartışılmadan savaşı kaybeden, yani yenilen imparatorluğa dikte ettirilmişti.

Anadolu'da direniş

Osmanlı devletinin karşı karşıya kaldığı bu yok edilme planına dur diyecek olan Anadolu'da Mustafa Kemal liderliğinde örgütlenen Milli Mücadele olacaktı. Bir yandan kongreler (Erzurum 23 Temmuz-7 Ağustos 1919) (Sivas 4-11 Eylül 1919) aracılığı ile verilen siyasal mücadele eşzamanlı olarak askeri alanda da sürdürülmekteydi. Birinci (6-10 Ocak 1921) ve İkinci İnönü (23 Mart-1 Nisan 1921) muharebeleri, bunu takip eden Sakarya Savaşı ve 26 Ağustos 1922 başlayan Büyük Taarruz 30 Ağustos'ta TBMM ordularının zaferiyle sonuçlanacak ve artık Sevr'in kabul ettirilemez bir antlaşma olduğu gerçeği herkes tarafından kabul görecekti. Kazanılan askeri zafer yeni bir ateşkesi de beraberinde getirecek 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi Ankara hükümetinin kazanımlarını kayda geçiren bir belge olarak yeni bir barış antlaşmanın da kapısını aralayacaktı.

20 Kasım 1922'de İsviçre'nin Lausanne (Lozan) kentinde başlayan barış görüşmeleri taktik, stratejik ve diplomatik mücadelenin en çetin örneklerinden biri olarak tarihte yerini alacaktır. Son derece çekişmeli geçen bu müzakereler 4 Şubat 1923'te kesintiye uğrayacak, iki buçuk ay gibi bir aradan sonra 23 Nisan'da yeniden başlayacak ve 24 Temmuz 1923'te imza ile sonuçlanacaktı. Dışişleri bakanı İsmet İnönü, Sağlık bakanı Dr. Rıza Nur ve Maliye bakanı Hasan Saka'nın temsil ettiği Türk heyeti, İtilaf ülkelerinin adeta temsilcisi konumunda bulunan İngiliz baş delegesi ve Dışişleri bakanı Lord Curzon karşısında amansız bir diplomatik mücadele sergileyecek, Ankara hükümetinin taleplerini içeren "Misak-ı Milli"yi kabul ettirebilmek adına çetin müzakereleri göğüsleyecekti. Misak-ı Milli'nin iki şartı olan kapitülasyonların kaldırılması ve Anadolu topraklarında bağımsız bir Ermeni devletinin kurulmaması gibi konular delegasyonun kırmızı çizgilerini oluşturacaktı.

TREATY SERIES No. 11 (1920).

TREATY OF PEACE

WITH

TURKEY.

Signed at Sèvres, August 10, 1920.

[With Maps.]

Presented to Parliament by Command of His Majesty.

LONDON:
PRINTED AND PUBLISHED BY
HIS MAJESTY'S STATIONERY OFFICE.

To be purchased through any Bookseller or directly from
H.M. STATIONERY OFFICE at the following addresses:
Imperial House, Kingsway, London, W.C.2, and 28, Abingdon Street, London, S.W.1;
37, Peter Street, Manchester; 1, St. Andrew's Crescent, Cardiff;
23, Forth Street, Edinburgh;
or from E. Ponsonby, Ltd., 116, Grafton Street, Dublin

1920.

[Cmd. 964.] Price 3s. Net.

Sevr Antlaşması'nın antlaşmaya taraf ülkelerin parlamentolarına gönderilen orijinal İngilizce nüshası, 1920.

KANSU ŞARMAN ARŞİVİ

Neydi bu denli önemi haiz olan Misak-ı Milli?

Altı madde halinde toparlayabileceğimiz bu kararlar manzumesi Milli Mücadele'yi yürüten kadronun Sevr karşısındaki manifestosuydu:

- *Osmanlı devletinin yalnızca Arap çoğunluğunca oturulan ve 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'nin imzası sırasında düşman işgali altında kalan bölgelerin geleceği halkın özgür biçimde vereceği oylara göre saptanmalıdır. Bunun dışında kalan ve o gün işgal edilmeyen Türk ve İslam çoğunluğun bulunduğu bölge bölünmez ve ayrılmaz bir bütün sayılacaktır.*
- *Halkı anavatana kendi isteği ile katılmış olan Kars, Ardahan ve Batum (Elviye-i Selase) için gerekirse tekrar halkoyuna başvurmayı kabul ederiz.*

***Dersaadet* gazetesinin 11 Ağustos 1920 tarihli nüshasından: "Muahede-i sulhiyemiz dün murahhaslar tarafından imzalandı. Bu gün Türklerin matem günüdür" (üstte). İsmet Paşa ve heyeti Lozan'da (altta).**

- *Geleceği Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya'nın hukuksal durumu da özgürce gerçekleştirilecek halkoyu sonucuna uygun biçimde ortaya konulmalıdır.*
- *İslam halifeliğinin merkezi ve Osmanlı saltanatının başkenti İstanbul şehri ile Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü tehlikeden uzak olmalıdır. Boğazların dünya ticaret ve ulaşımına açılması konusu, ilgili devletlerin oybirliği ile verecekleri karara bağlıdır.*
- *Azınlıkların hakları, komşu memleketlerdeki Müslüman halkların haklarının korunması şartı ile kabul edilecektir.*
- *Milli ve iktisadi gelişmemizi mümkün kılmak için her devlet gibi bizim de tam bağımsızlığa ve serbestiye ihtiyacımız vardır. Bu nedenle siyasi, adli ve mali gelişmemizi engelleyecek sınırlamalara karşıyız. Borçlarımızın ödeme şartları da bu esasa aykırı olamaz.*

Lozan'a giden Ankara hükümeti temsilcilerinin hedefinde öncelikli olarak askeri zaferlere diplomatik bir zafer eklemek, Mondros Mütarekesi ve Sevr Barış Antlaşması'nı imzalayan yenik Osmanlı devleti değil, Milli Mücadele'yi vermiş, Mudanya Mütarekesi'ni imzalamış, galip bir devlet sıfatıyla masada bulunduklarının altını çizmek ve son olarak da yukarıda maddelerini verdiğimiz Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmek vardı. Musul vilayetinin kimde kalacağı konusu görüşmeleri kesintiye uğratacak noktaya getirmiş olsa da tarafların acil barışa olan ihtiyaçları müzakerelerin barışla sonuçlanması gerektiği inancını pekiştirmekteydi. Barış 24 Temmuz 1923, Salı günü saat 15.09 itibarıyla sağlanacak; 143 madde, bir önsöz, beş bölüm ve 17 tamamlayıcı protokolden oluşan antlaşma kurulmak üzere olan Türkiye Cumhuriyeti'nin hanesine bir kazanım olarak yazılacaktı. "Şark Meselesi"nin çözümünde batının planı olan Sevr'i reddeden ve sonucun dikte ile değil müzakere yoluyla ve karşılıklı uzlaşıyla belirlenmesi esasını savunan delegasyon başkanı İsmet Paşa'nın onay sırasında belirttiği gibi "harekât-ı milliyenin hiçbir safhasında hesapsız bir karar ve hesapsız bir cüret yoktu". Kapitülasyonların kaldırıldığı, Osmanlı borçlarının Türkiye dışında Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan diğer devletlere de bölüştürülmesinin başarıldığı, milli sınırlar içinde bağımsız bir Ermeni devletinin kurulmasının engellenerek toprak bütünlüğünün korunduğu, savaş tazminatının ödenmediği, güney sınırlarının -Musul hariç- hedeflendiği şekilde çizildiği, batı sınırının Mu-

Mustafa Kemal ve arkadaşları, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin balkonunda bir tören sırasında.
ALİ FETHİ OKYAR AİLE ARŞİVİ

"Lozan Antlaşması Sevr Antlaşması'nı haritasını ortadan kaldırdı ve Türkiye'yi Batılı devletlerle eşit konuma getirdi."

danya'da kararlaştırıldığı gibi Meriç Nehri olarak belirlendiği, Karaağaç'ın savaş tazminatı olarak alındığı, Trablusgarp ve Balkan savaşları sırasında Osmanlı'dan alınan Ege adalarının -askerden arındırılması koşuluyla-Yunanistan ve İtalya'da kaldığı, Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adalarının Türkiye'de kaldığı, tüm azınlıkların Türk vatandaşı olduğunun benimsendiği, boğazlar meselesinin Türkiye'yi tatmin edecek bir sonuçtan uzak olduğu bilinciyle, uluslararası konjonktür doğru okunarak II. Dünya Savaşı öncesinde 1936 Montreux Sözleşmesi'yle yeniden düzenlendiği Lozan Barış Antlaşması 23 Ağustos 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 14'e karşı 213 oyla kabul edilmiş ve 6 Ağustos 1924 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kurucu antlaşma Lozan

Bu antlaşmanın Türk tarihi açısından neden bu denli önem arz ettiğini birkaç saptama yaparak özetleyelim:

- *Bu bir tarihi hesaplaşmadır: 150-200 yıllık Şark Meselesi'nin sonlandırılmasında son sözü söyleyen taraf Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu kadrosu olmuştur.*
- *Lozan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu anlaşmasıdır, doğum tarihidir, tapusudur. Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda egemen bir devlet olarak tanınmasını sağlamıştır.*
- *Türkiye'nin siyasi ve ekonomik bağımsızlığını sağlayan belgedir. Birinci Dünya Savaşı sonunda tüm barış antlaşmaları mağlup devletler için ağır savaş tazminatları getirmiş, ayrıca iktisadi ve ticari konularda sınırlayıcı hükümler getirmiş olmasına karşın Lozan'da bunların hiçbiri yoktur.*
- *Bu antlaşma Türkiye'yi batılı devletlerle eşit konuma getirmiştir.*
- *Türk tarihinde gerçek bir dönüm noktasıdır. Sevr haritasını kaldırıp yerine kabaca bugünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarını getirmiş olan bir antlaşmadır.*
- *Birinci Dünya Savaşı'na son veren tüm barış anlaşmaları galiplerce hazırlanmış, mağluplara zorla dikte ettirilmiştir. Bunun tek istisnası Lozan'dır: Devletlerin eşitliği prensibi üzerine kurulu karşılıklı anlaşma ve uzlaşma yoluyla barışı getiren bir antlaşmadır.*
- *Birinci Dünya Savaşı sonrasında imzalanan hiçbir barış antlaşması yaşamazken, Lozan hale geçerli olan tek anlaşmadır.*

Mustafa Kemal Atatürk'ün sözleriyle "bu antlaşma Türk milletine karşı yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı sanılmış büyük suikastin sonuçsuz kaldığını" bildirir bir belgedir. Bu antlaşmanın önem ve değerini anlamak için Sevr haritası ile Lozan sonrası ortaya çıkan haritanın mukayesesini yapmak yeterli olacaktır. Böylece, ülkenin kurucu belgesi ve tüm yurttaşların ortak paydası olan bu antlaşma tarihte hak ettiği yerini korumaya devam edecektir ●

Antlaşmanın imzalandığı Sèvres Ulusal Seramik Müzesi

Neptün vazosu kaldırılmıştı

Sevr Antlaşması, Paris'in banliyösü Sèvres'deki Ulusal Seramik Müzesi'nin büyük salonunda imzalandı. Büyük salon 1867'deki Paris Evrensel Sergisi için üretilen devasa Neptün vazosuna ev sahipliği yapıyor. Ancak imza günü dev vazo salondan kaldırılmıştı.

Günce Akpamuk

Sèvres Ulusal Seramik Müzesi'nin hikâyesi 1740 yılına dayanıyor. Her şey Vincennes kraliyet şatosunun bir kulesinde porselen atölyesi kurulmasıyla başlamış. Atölyenin kurulmasında ve kraliyete bağlanmasında XV. Louis'nin gözdelerinden Pompadour markizi Jeanne-Antoinette Poisson'un etkisi büyük. Üretilen seramikler, Meissen'deki (Almanya Saksonya) üretimlerden farklı olması için sır kullanılmadan "bisküvi-çifte fırınlanmış" aşamasında bırakılmış ve böylece kısa sürede ünlenmiş.

Birkaç senede üretimi artan ve önemli sanatçılara ev sahipliği yapan atölye daha sonra Sèvres'de, markizin şatosunun yakınlarında onun inisiyatifiyle kurulan binaya taşınıyor. L. Lindet tarafından, Guyarde Çiftliği'nin olduğu yere inşa edilen ve yapımı üç yıl süren bina, bugün Fransız Eğitim Bakanlığı tarafından kullanılıyor.

Taşındıktan kısa süre sonra iki araştırmacı, P. J. Macquer ve R. Millot'nun Limoges'daki ilk Fransız kaolin yatağını bulmasıyla, 1770'ten itibaren porselen üretimi çok daha ticari boyutlara çıkıyor, markiz ise en büyük müşterileri arasında yer almaya devam ediyordu.

Atölyenin müzeye dönüşmesinde en önemli rolü, 1800'den 1847'ye kadar buranın yöneticiliğini üstlenen Alexandre Brongniart oynadı. Babası, Paris borsa binasının (Palais Brongniart) mimarı olduğu için sözü dinleniyordu. İlk olarak bir müze koleksiyonuna dönüşecek olan seçkiyi hazırlamaya başladı ve müzenin ilk kataloğunu yayımladı. Müze için yapılan seçkide; atölyede üretilen eserler, XVI. Louis tarafından bugün eserleri dünyanın dört bir yanına yayılmış olan sanatçı Denon'dan satın alınmış antikalar ve Fransa'nın farklı bölgelerinde üretilen seramikler toplanmıştı. Aynı zamanda üretim yapılan ve eğitim de verilen Ulusal Seramik Müzesi, 1824 yılında açıldı.

Sonraki yıllarda müzenin en önemli parçalarından biri, Sultan Abdülaziz'in

La Turquie a signé le traité de paix

Sevr Antlaşması'nın Ulusal Seramik Müzesi'nde imzalandığına dair 11 Ağustos 1920 tarihli *Le Petit Parisien* gazetesinde yer alan haber (en üstte). Paris'in 3 km batısında yer alan Sèvres banliyösündeki Ulusal Seramik Müzesi (üstte).

Müzenin Sevr Antlaşması'nın imzalandığı büyük salonunda Neptün vazosu sergileniyordu, 1910'lu yıllar (üstte). Büyük salon ve Neptün vazosu günümüzde de müzenin en ilgi gören bölümlerinin başında geliyor (altta).

- de katıldığı, 1867 yılında Paris'te gerçekleşen Evrensel Sergi için hazırlanan Neptün vazosu. Neptün, 3,15 metre uzunluğu ve 1,17 metre çapıyla o güne kadar üretilen en büyük vazoydu. Zeminindeki mermer, iç dolgusundaki bronz ve porseleninin ağırlığı bir tondan fazlaydı.

Ulusal Seramik Müzesi ve imalathaneler, 1860'lardan beri yapımı süren bugünkü binasına 1876 yılında taşındı. Seine Nehri kıyısında, Saint-Cloud Parkı'na açılan müze binası, dört hektarlık alana, devlet tarafından özel olarak inşa ettirilmişti. Atölyeleri ve fırınları da kapsayan yapının mimarı J. F. A. Laudin'di. Müzedeki atölye ve eğitimler, 1893'te seramik yüksek okulunun açılmasına da ön ayak oldu.

Müzede Birinci Dünya Savaşı sırasında da üretim ve sergi devam etti. Yeni binada Neptün vazosunun sergilendiği salon, 1920 yılında Sevr Antlaşması'na ev sahipliği yaptı. Anlaşma günü çekilen fotoğraflardan anlaşıldığı üzere, devasa vazo o gün başka bir salona taşınmıştı. Sevr Antlaşması Türkiye tarihininin dönüm noktalarından biri olsa da, müze tarihinde adından bahsedilmiyor.

1942 yılında, Pont de Sèvres (Sevr Köprüsü) yakınındaki Renault fabrikasına atılan İngiliz bombalarından nasibini alan müzenin bir kanadı tamamen yıkıldı. Sonraki yıllarda da bombalardan hasar gören müzedeki 8 binden fazla eser tahrip oldu. Restorasyonu uzun yıllar sürse de hem üretim devam etti, hem de 1970'lerden itibaren farklı salonlarda sergilenen farklı dönemlerden ve bölgelerden seramikler içeren müze tekrar aktif hale getirildi. Pek çok sergiye, atölyeye, yeni tekniklere ev sahipliği yapan müze ve fabrika, 2010 yılında "Sèvres-Cité de la céramique" adı altında birleştirildi ●

Ankara'dan Sevr tepkisi

"Sevr, Türkiye'ye cebren tatbik olunamaz"

10-11 Mayıs 1920'de Sevr'in taslağının koşullarının Paris'te İstanbul hükümeti temsilcilerine verilmesinden itibaren Ankara'da daha birkaç hafta önce açılan Büyük Millet Meclisi'nde ciddi bir tepki oluştu. Milletvekilleri metnin kabul edilemez olduğu yönünde meclis genel kurulunda konuşmalar yaptılar. Örneğin Saruhan Mebusu Mustafa Necati, antlaşmanın hükümlerine şu cümlelerle karşı çıkıyordu: "Ey Avrupa! Ey İngiltere! Senin vazettiğin esası kabul etmeyecek bir Türk ve bir İslamiyet vardır. O Türkiye ve İslamiyet topu ile tüfeğiyle Yunan zulmüne karşı isyan etmiştir. Bu isyan susmuyor, bu isyan susmadan muahede arzedilemez". Konya mebusu Refik de "Biz hiçbir fert, hâkimiyetimize, istiklalimize, şerefimize münafi olan böyle bir sulhu bir an için kabul edeceklerden değiliz. Bu uğurda her türlü fedakârlığı kabul ettik ve hiçbir şeyden çekinmeyeceğiz" diyordu.

Meclis 7 Haziran 1920'de, İstanbul'un işgal edildiği 16 Mart 1920'den itibaren İstanbul hükümetince yapılan bütün antlaşmaların geçersiz sayılacağı kararını almıştı. 10 Ağustos 1920'de Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra TBMM 19 Ağustos 1920 tarihli oturumda Sevr Antlaşması'nı tanımadığını ilan ederek, Saltanat Şurası'nda olumlu oy kullananlarla, antlaşmayı imzalayanları "vatan haini" saydığını ilan etti. 7 Ekim 1920'de de Ankara İstiklal Mahkemesi, Sevr'i kabul eden Damat Ferit ile imzalayan Hadi Paşa, Rıza Tevfik ve Reşat Halis'i idama mahkûm etti.

Mustafa Kemal, Meclis'te 1 Mart 1921 tarihinde yaptığı konuşmanın, Sevr Antlaşması'nda değişiklik yapılması üzerine İstanbul ve Ankara hükümetlerinin davet edildiği Londra Konferansı'na dair (23 Şubat-12 Mart 1921) bölümünde, Sevr hakkında şunları söylüyordu: "Geçen senenin bize getireceği en büyük felaket ve musibet Sevr Muahedesi idi. Efendiler; düşmanların bütün bir senelik gayretlerine rağmen neticede bugün Sevr Muahedesi muhteviyatı fiilen ve hükmen yoktur. Neticesinden ümitvar olmak istediğim Londra Konferansı cihan-ı insaniyetin müstahak olduğu sulh ve mesalimeti bir hali intizarda bıraksa dahi bugün anlaşılmıştır ki, Sevr Muahedenamesi ahkâmı Türkiye'ye cebren tatbik olunamaz."

Saltanat Şurası'da Sevr'e onay vermeyen tek üye

Topçu Ferik Ali Rıza Paşa

Padişah Sultan Vahidettin'in 22 Temmuz 1920 tarihinde düzenlediği ve başta kendisi ile Sadrazam Damat Ferit olmak üzere 55 kişinin Sevr Antlaşması lehinde oy kullandığı Saltanat Şurası'nda tek çekimser oy Ali Rıza Paşa'dan gelmişti.

1854 yılında doğan Ali Rıza'nın babası Gazi Cafer Paşa'nın oğlu Medet Bey'di. Erzurum İdadisi'nde okuduktan sonra İstanbul'da Topçu Okulu'ndan 1880 yılında teğmen rütbesiyle mezun oldu. 1897 yılında gerçekleşen Osmanlı-Yunan Savaşı'nda gösterdiği başarıdan dolayı ferik (tümgeneral) rütbesi verildi. 23 Temmuz 1908 Devrimi'nden sonra Tophane ve Askeri Mektepler nazırı oldu. Bir dönem Harbiye nazırlığına vekâlet etti. Saltanat Şurası'nın toplandığı 1920 yılında Âyan Meclisi başkan yardımcısıydı. 1921'de vefat etti.

7 Soruda Sevr Antlaşması

1 San Remo Konferansı'nda belirlenen Sevr Antlaşması'nın taslağı Paris'te ev sahibi Millerand tarafından Osmanlı heyeti başkanı Ahmet Tevfik Paşa'ya sunuldu. Tevfik Paşa metni aldıktan sonra İstanbul'a antlaşmanın, "istiklal, hatta devlet mevhumlarıyla" bağdaşmaz olduğunu yazmıştı. Osmanlı heyetine metni sunan Millerand'ın görevi neydi?

a Fransa Dışişleri bakanı
b Fransa başbakanı
c Fransa cumhurbaşkanı

2 Osmanlı'da, o zaman yürürlükte olan anayasaya göre uluslararası antlaşmalar Meclis-i Mebusan tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe giriyordu. Anayasa meclisin kapalı olması durumunda uluslararası antlaşmaları onama yetkisini kime veriyordu?

a Meclis-i Vükela
b Şura-yı Saltanat
c Padişah

3 Yıldız Sarayı'nda 22 Temmuz'da toplanan Saltanat Şurası sürerken birisi birden biri ayağa kalkarak, "kabul edenler ayağa kalksın" demişti. Bunun üzerine şuraya katılan 56 kişiden 55'i ayağa kalkarak antlaşmayı kabul ettiğini açıklamış oldu. Şurada birden bire ayağa kalkarak "kabul edenler ayağa kalksın" diyen kimdi?

a Sadrazam Damat Ferit
b Şeyhülislam Dürrizade Abdullah
c Sultan Vahidettin

4 Yunanistan başbakanı Elefterios Venizelos Sevr'e uzanan süreçte çok aktif rol oynamış, ülkesinin topraklarına Trakya ile İzmir ve çevresinin eklenmesi için büyük çaba göstermişti. İmzadan sonra da bu zaferini bir stadyumda yaptığı toplantıyla kutlamıştı. Hangi stadyumda kutlamıştı Venizelos Sevr zaferini?

a Karaiskakis Stadyumu
b Panatinaiko Stadyumu
c Apostolos Nikolaidis Stadyumu

5 Savaşın ardından İtilaf ülkeleriyle antlaşma imzalamaya zorlanan ülkelerden birisi de Macaristan'dı. İlk taslak eline geldiğinde Macaristan başbakanı bunu reddetmiş ve istifa etmişti. Neydi bu başbakanın adı?

a Károly Huszár
b Miklós Horthy
c István Bethlen

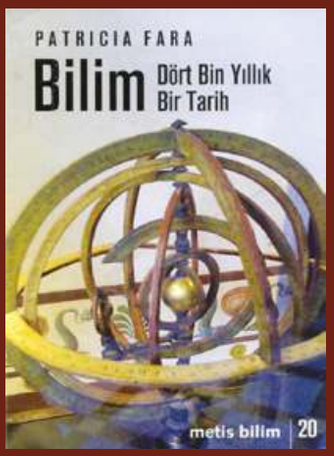
6 İtilaf devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nun ölümü anlamına gelen Sevr Antlaşması'nı son haline Nisan 1920'de toplanan bir konferansta getirdiler. Konferansa ev sahipliği yapan kent, son Osmanlı padişahı Vahidettin'in de öldüğü yerdi. Neydi bu kentin adı?

a Spa
b Londra
c San Remo

7 Sevr Antlaşması'nın öngördüğü Doğu sınırı antlaşmanın imzalanmasından daha sonra 24 Kasım'da belli oldu. Bunun nedeni Ermenistan'ın sınırlarının belirlenmesinin ABD başkanına bırakılmasıydı. Ermenistan'ın sınırlarını kim belirlemişti?

a Woodrow Wilson
b Theodore Roosevelt
c General James Harbord

Soruların doğru yanıtlarını atlastarih@doganburda.com adresine gönderen ilk beş kişiye Metis Yayınları'ndan Patricia Fara'nın *Bilim: Dört Bin Yıllık Bir Tarih* kitabını kazanacak. Geçen sayımızdaki soruların doğru yanıtlarını gönderen okurlarımız S. İsmet Deliloğlu Gürhan, Erhan Fehmi Özbilen, Emre Akman, Betül Topçam ve Mustafa Selman Demir, Robert Gerwarth'ın *Mağluplar* kitabını kazandı.

https://www.dogankitap.com.tr/kitap/magluplar

Bir kalem erbabının hayatı: Ercüment Ekrem Talu

“Latife latif gerek hanımefendi!”

Meşrutiyet yıllarından itibaren Türk gazeteciliği ve edebiyatının önde gelen isimlerinden biriydi Ercüment Ekrem. Babası Recaizade Mahmut Ekrem’di, ama o bu durumdan bağımsız Türk yazınında kendine özel bir yer edindi.

Erol Üyepazarcı
euyepazarci@gmail.com

Yıl 1956.....Bu satırların yazarı Pertevniyal Lisesi’nde son sınıf öğrencisi. Çalışkan ve başarılı bir talebe. Fransız liselerinin orta okul kısımlarındaki öğrencilere Fransızca matematik dersi veriyor, ismi “iyi öğretiyor”a çıkmış, epeyi öğrencisi var ve saat başına 35 lira alıyor. Yani göreceli olarak cebi paralı. Bir akşam üstü İstiklal Caddesi’ne çıkıyor, bir zamanların ünlü Tokatlıyan Oteli’nin ismi o günlerde Konak Oteli olmuş, ama cadde üzerideki pastahanesi ve lokantası hâlâ çok ünlü ve gösterişli. Genç adam önünden geçerken imrenerek baktığı bu pastahaneye çoktandır girmek istiyordu. Cebinde parası olduğundan cesaretle içeri giriyor ve pencere kenarında bir koltuğa oturuyor. Tam o sırada yaşlıca bir garson yanına geliyor:

- Efendi oğlum, bir başka koltuğa oturur musunuz? Bu koltuk Ercüment Ekrem Bey’in hep oturduğu koltuktur, bu saatlerde gelir diyor.

Genç adam bozuluyor, ama bir şey de diyemiyor, yer değiştirmek için ayağa kalkıyor. Tam o sırada arkasından bir elin omuzuna dokunduğunu görüyor, kısık ve yorgun bir ses duyuluyor:

- Mehmet Efendi koltuğun tapusunu mu aldık, delikanlıyı niye yerinden kaldırıyorsun?

Geri dönüp bakıyor; şişmanca, göz kapakları şiş, epeyi yaşlı gözüken, ama o zamanlar sık rastlanan tipik bir İstanbul beyefendisini görüyor ve bu zatın sözkonusu Ercüment Ekrem Talu olduğunu anlıyor.

- Özür dilerim, bilmeden yerinize oturmuşum diye kekeliyor.

Ünlü yazar her zamanki koltuğuna oturuyor, ama delikanlıyı da karşısına oturtuyor ve onunla sohbete başlıyor, biraz konuştuktan sonra:

- Peki ismimi öğrendin, beni tanıyor musun diye soruyor.

O güne kadar hiç tanınmış bir yazarla tanışmamış çalışkan öğrenci heyecanını yenip büyük bir hevesle bilgisini göstermek için hemen yanıt veriyor:

-Tabii efendim. Tanzimat edebiyatının önemli ismi Recaizade Mahmut Ekrem Bey’in oğlusunuz. →

Ercüment Ekrem Talu 1920'li yıllarda.

TAHA TOROS ARŞİVİ

Yusuf Ziya Ortaç'a göre Ercüment Ekrem Talu, o dönem Türkiye'de en iyi Fransızca konuşan birkaç kişiden biriydi.

- Tamam. Babam ünlü de, beni tanıyor musun? Hiçbir kitabımı okudun mu?

Delikanlı büyük bir keyifle cevap veriyor:

- Tabii efendim, *Meşhedi ile Devr-i Âlem*, *Meşhedi Aslan Peşinde* adlı iki romanınızı çok keyif alarak okudum. Bir de *Gemi Aslanı* isimli romanınızı da çok beğenerek okudum. Ercüment Ekrem'in kaşları birden çatılıyor:

- *Gemi Aslanı*'nı okuyamazsın oğlum, o kitabın Latin harfleriyle baskısı yok ki. Arap harfleriyle basıldı, öyle kaldı.

Genç adam büyük bir gururla Arap harfleriyle okumayı bildiğini, kendisine bu alfabeyi öğreten Latif amcasının okumasını ilerletmesi için sözkonusu romanı kendisine verdiğini anlatıp:

- İsterseniz kitabın konusunu anlatayım diyor.

- Anlat bakalım...

Ercüment Ekrem Talu, Matbuat Umum müdürü olarak görev yaptığı dönemde bir tören sırasında (önde solda, eli cebinde). Fotoğrafı dönemin ünlü fotoğrafçısı Jean Weinberg çekmiş.
TAHA TOROS ARŞİVİ

Delikanlı heyecanla kitabın konusunu söylüyor.

Gencin kitabını okuduğunu anlayan yazar:

- Buranın kestaneli pastası çok güzeldir, beni mutlu ettin, birer pastayı hak ettik diyor ve garsona çayla pasta ısmarlıyor..

Tam pastalarını yerken yanlarına bir genç kadın geliyor:

-Baba yine mi pasta? Şekerin ne oluyor?

Anlaşılıyor ki genç kadın yazarın kızı Esin Talu. Babasının şeker hastası olduğunu bildiğinden pasta yemesine kızıyor. Yazar ise kızına:

-Bu delikanlı senin hiçbir zaman okuyamadığın en güzel romanımı okuyabiliyor, onu kutluyoruz, diyor.

Yazarın kızı gülümseyerek, babasının önünden pastayı alıyor.

- Çok severim bu pastayı deyip yiyiyor.

Genç adam biraz daha konuştuktan sonra Ercüment Ekrem'in elini öpüp ayrılıyor.

Bu tanışma genci çok mutlu ediyor, arkadaşlarına biraz da abartarak gururla anlatıyor, ama iki ay sonra gazetelerde "Elim Bir Ziya" başlığı altında yazarın

ölümünü okuyunca çok üzülüyor ve cenaze törenine katılıyor.

Atlas Tarih okuyucularına tesadüfen tanışmamı anlattığım yazar bugün biraz unutulsa da anılmayı hak eden bir edibimizdir.

Ercüment Ekrem Talu (1888-1956), Tanzimat Edebiyatı'nın en bilinen adlarından biri ; Servet-i Fünuncuların da manevi önderi olan Recaizade Mahmut Ekrem'in oğludur. Recaizade Mahmut Ekrem özellikle yazarımızın ağabeyi olan büyük oğlu Nijat Ekrem'i çok sevmiş, Ercüment Ekrem'in anılarının satır aralarından anladığımız kadarıyla kendisini biraz ihmal etmiştir. Bu sevgi eksikliğini annesinin telafi ettiğini sözlerinden anlıyoruz. Ağabeyi Nijat Ekrem'in çok genç yaşta ölümü babasını çok etkilemiş ve ünlü mersiyesi "*Nijad Ekrem*"i yazmıştır (1901). Bu arada annesiyle babasının ayrılması Galatasaray Sultanisi'nde okuyan Ercüment Ekrem'i muhakkak ki etkilemiştir.

Paris'e siyasal bilimler eğitimine gitti

Ünlü bir babanın oğlu olması ve evlerinde sık sık toplanan Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Halit Ziya (Uşaklıgil) ve Mehmet Rauf gibi edebiyatçılar ve Rahmi Bey gibi müzisyenlerin meclislerinde bulunması Ercüment Ekrem'i çok küçük yaşta edebiyatla ilgilenmeye sevkeder. Müthiş bir dil öğrenme yeteneği vardır. Galatasaray Sultanisi'nde öğrendiği Fransızcayı çok mükemmel konuştuğu hususunda herkes müttefiktir. Yusuf Ziya Ortaç'a göre Türkiye'deki en iyi Fransızca konuşun üç-dört kişiden biridir. Fransızcadan sonra Rumca öğrenmiş, bunu babasının tuttuğu özel hocadan öğrendiği Almanca takip etmiştir. Yazarımızın İngilizce ile İtalyancayı ve hariciyeci olarak Varşova'da bulunduğu sırada Lehçeyi de öğrendiğini biliyoruz. Babası Recaizade Mahmut Ekrem, Ercüment Ekrem'in bu dil öğrenmedeki yeteneğini Selanikli Fazlı Necip'e yazdığı bir mektupta şöyle anlatır: "Ercüment'e gelince, o ağabeyinin tam zıddı, ateş gibi bir çocuk. Hani şu sivri zekâlardan. Dil öğrenmedeki fevkalade istidadı sayesinde altı ayda Rumcayı pek güzel konuşmaya başladı. Şimdi Almanca öğreniyor. Hiç şüphem yok ki altı ay sonra onu da serbest serbest söylemeye başlayacaktır."

Yazarımız Galatasaray Sultanisi'nden sonra bir süre Darülfünun'da hukuk eğitimi alır, bu eğitimini bitirmeden Paris'e siyasal bilimler okumak üzere gider, ama oradan da kısa bir müddet sonra döner. Yurda dönünce Düyun-Umumiye idaresine çevirmen olur ve bu görevine II. Meşrutiyet'in ilanına kadar devam eder. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra babasının da azalarından olduğu Âyan Meclisi çevirmenliğine atanır; bu dönemde çok takdir ettiği Ahmet Rasim'le tanışacak ve onun çalıştığı *İkdam* gazetesinde yazıları çıkmaya başlayacaktır. Daha sonra 1913'te Hariciye Nezareti Teşrifat memurluğu görevini üstlenir. Bu dönemde pek çok tarihi olaya tanık olur, örneğin 28 Haziran 1914'te İstanbul'u ziyaret eden İngiliz Akdeniz donanması amiraline verilen ziyafette Avusturya - Macaristan veliahtı Arşidük Ferdinand'ın Gavrilo Princip adlı bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürüldüğü haberini hazır bulunanlara o haber verecek, haberin misafirler katında neden olduğu heyecanı ve amiralin "eyvah şimdi savaş var" dediğini yazılarında tatlı tatlı anlatacaktır.

Recaizade Mahmut Ekrem Bey, oğulları Nijad ve Ercüment ile birlikte gençlik yıllarında. TAHA TOROS ARŞİVİ

Teşrifat memurluğu görevini 1916 yılında istifa ile bırakır. O dönemde neredeyse çıkan bütün gazetelerde çeşitli konularda makaleleri ve çevirileri yayınlanır.

Mütareke döneminde birinci Damat Ferit Paşa hükümeti zamanında 23 Mart 1919'da o zamanlar Hariciye Nezareti'ne bağlı Matbuat Müdür-i Umumiliği'ne atanır, ama bu görevi altı ay sürer ve İstanbul'u işgal eden İngilizlerin verdiği nota ile azledilir. →

Bu dönemde kendisine büyük ün sağlayacak ilk eseri *Evliya-i Cedid* önce *İleri* gazetesinde tefrika edilir ve gördüğü büyük rağbet üzerine aynı yıl kitap olarak yayınlanır (1920). Yazarımızın mütareke döneminde ilk önce Aka Gündüz ile *Alay* isimli bir mizah dergisi yayınladığını ve Aka Gündüz Ankara'ya gittikten sonra da bu dergiyi 1,5 yıl sürdürdüğünü biliyoruz. Bu arada Sedat Simavi'nin Ankara yanlısı *Diken* dergisinde ve Ankara karşıtı Refik Halit'in *Aydede*'sinde de yazıları çıkar. Bir ara *Yıldız* isimli bir mizah dergisinin başmuharrirliğini de üstlenir.

Ercüment Ekrem 1922'de İstanbul'a gelen ve Atatürk ile görüşmek isteyen ve bu arada bazı siyasi görevler de yüklenmiş Pierre Loti'nin öğrencisi ve Türk dostu Claude Farrère'in mihmandarlığını yapmış ve Mustafa Kemal'le görüşmelerinde çevirmenlik görevi üstlenmiştir. Bu olay Ercüment Ekrem'in Ankara hükümeti ile ilişki kurmasını sağlar ve 16 Aralık 1923'te bu kez Türkiye Cumhuriyeti'nin Matbuat Umum Müdürlüğü'ne atanır. Bu görevi 12 Mart 1924'te sona erer ve o günkü söyleyişle Reisicumhur Gazi Paşa'nın isteğiyle ilk Cumhurbaşkanlığı Genel sekreterliği görevine atanır. Ancak yazarımızın kendine zarar veren bir huyu vardır; dili sivridir ve sözünü esirgemez. Daha o günlerde Gazi ile evli olan Latife Hanım'ın kendisini üzen bazı sözleri üzerine tepkisini gösterince Latife Hanım "Latife yaptım Ercüment Bey" demiş.

"Latife latif gerek hanımefendi" yanıtını verip bu önemli görevden ayrılmıştır. Daha sonra kendisini İstanbul şehremini Emin Bey'in (Erkul) muavini olarak görüyoruz. Emin Bey'i sürekli sarakaya alması ve dostlarına onun taklidini yapması bu görevini de sürdürmesine engel olur. 1926'da ise kendisine büyük ün kazandıran Meşhedi serisine *Akbaba* dergisinde bu sevimli kahramanının öyküleriyle başlar. 1926'da *Meşhedi ile Devr-i Âlem*'i , 1927'de *Meşhedi Aslan Peşinde*'yi kaleme alıp *Akbaba*'da tefrika ettirir.

Yeniden matbuat müdürü

26 Eylül 1927'de üçüncü kez Matbuat Umum müdürü olur ve bu görevini 1931 Mayıs'ına kadar sürdürür. Aynı yıl Varşova Büyükelçiliği müsteşarlığına atanır; büyükelçiyle geçinemediği ve dilini de tutamadığı için 1933'te emekliye sevkedilir. Bundan sonra yaşamını öğrencisi olduğu Galatasaray Lisesi'nde, Notre Dame de Sion Lisesi'nde, Mülkiye Mektebi ve Hukuk Fakültesi'nde Edebiyat ve Fransızca hocalığı ve gazetecilik yaparak sürdürür.

Özellikle 1950'de Galatasaray Lisesi'nden de emekli olduktan sonra yalnız *Son Posta* ve *Son Saat* gazetesinde yazarlık yapmıştır. Son yıllarında hastalıklarla uğraşmış; kalp krizi, şeker ve siroz hastalıkları onu epeyi

18 Haziran 1922, Fransız yazar Claude Farrère, Mustafa Kemal Paşa'nın konuğu olarak İzmit'te çay ziyafetinde. Yazarın mihmandarlığını Ercüment Ekrem (Farrère'in sırasında soldan ikinci) yapmıştı .

Ercüment Ekrem Bey'in yazdığı ilk roman *Evliya-yı Cedid* (Yeni Evliya). Kitabın kapağında Evliya Çelebi elinde telefonla tasvir edilmiş.

yıpratmıştır. Arkadaş tanıklıklarından öğrendiğimize göre ikinci eşi Hatice Hanım'dan boşandıktan sonra kızı Esin Talu ile birlikte ismi Konak Oteli olmuş eskinin ünlü Tokatlıyan Oteli'nde yaşamıştır. Sıhhatine dikkat etmemekte, içkiyi bırakamamaktadır; hırçın ve alıngan olmuştur. Çetin Altan yazarımızın son yıllarını anlatırken şöyle diyor: "Konuşmasındaki bütün tatlılığa rağmen zaman zaman gölgesiyle kavga edecek kadar sinirli ve öfkeliydi. Yalnız yaşamanın, değerlerine uygun bir dünya bulamamış olmanın, rakının ve az paranın kimseye göstermek istemediği ağırlıkları altındaydı. Ünlü olmasına ünlüydü, çok fırsatlar geçmişti eline. Ama ününü Falih Rıfkı Atay gibi siyasi bir ağırlık haline getirmesini beceememişti. Babıâli, öğretmenlik ve Beyoğlu üçgeni ortasında cankurtaran simidi olarak rakıya sarılmıştı. İyi içer ve ileri yaşına rağmen sarhoş olmazdı."

Bedii Faik ise *Son Saat*'te beraber aynı odada çalıştığı yazarımızı şöyle anlatır: "Ercüment Ekrem Bey ile bir buçuk yıl aynı odada her gün birlikte oldum. Bir defa dahi beni kırdığını, sıktığını söyleyemem. Halbuki bazı dostlarından geçinilmesi güç bir insan olduğunu ve kıskançlığının bazan tuhaflıklara kaçan bir çoğalma gösterebildiğini çok duymuşumdur. Peyami Safa onun için "kimseye pek faydası yoktur, ama kendisine verdiği kadar zararı başkasına vermesine imkân bırakmayacak kadar iyi bir kalbi vardır" derdi."

Reşat Nuri Güntekin ise daha keskindir: "Ercüment Ekrem her zaman aynı değildir. Bazan arkadaştır, ama dost değil; bazan hoşsohbettir, ama hoş değil! Nedense onda bir burukluk ve kapalılık her zaman vardır. Yalnız kızmasından hiç korkulmaz, çünkü kızar, ama kıramaz! Bozar, ama parçalayamaz!... Ve böyle bir adam gitmeyi görsün, elbet aranır ve kolay unutulamaz!"

Son yıllarında dönemin iktidarı kendisini İstanbul Sular İdaresi yönetim kurulu üyeliğine ve Şehir Tiyatrosu Edebi Heyeti'ne atamıştı. Herhalde bu durum parasal olarak kendisini rahatlatmıştı. Ancak sıhhatine dikkat etmiyor ve içmeye devam ediyordu. 26 Aralık 1956'da kısa bir hastalıktan sonra vefat etti. Âdet olduğu üzere arkasından kendisinin ne kadar büyük bir yazar olduğu yazıldı ve çizildi, ama aslında limansız bir ihtiyar gemi gibi bu dünyadan başka bir ummana çekip gitmişti ●

Evliya Çelebi 20'nci yüzyılda yaşasaydı!

Yazarımızın ilk romanı *Evliya-yı Cedid*, 17'nci yüzyılın bu ünlü seyyahını üç asır sonra yeniden dünyaya döndürüp o günün İstanbul'unu kendine özgü anlatışıyla resmetmesini konu almaktadır. Yazarın asıl başarısı Evliya Çelebi'nin özgün ifade tarzını başarıyla canlandırmasından gelir. Bu eserin tadına varabilmek için Evliya Çelebi'nin özgün metnini okuyup bilmek gerektiği açıktır. Dönemin okuyucu kitlesi içinde bu niteliğe sahip olanların sayısı göreceli olarak örneğin bugüne göre çok fazladır ve eser büyük beğeni kazanmış; *İleri* gazetesinde tefrika edildikten sonra hemen yayınlanmış ve kısa süre sonra ikinci baskısı yapılmıştır. Bu esere belki de edebiyatımızın ilk mizahi romanı denebilir. Kitapta Evliya Çelebi o tadına doyulmaz anlatım tarzıyla ve mübalağalarıyla 1920 İstanbul'unu teknolojik yenilikleri ve toplumsal gelişmeleri ile anlatmaktadır. Örneğin bugünkü İstiklal Caddesi, o günkü Cadde-i Kebir'de yürüyen kadınları şöyle tanımlar: "Ayaklarında uzun ökçeli nalın misali pabuçlar vardır ki, bu yüzden kâffesi nazan ve hıraman meşyederler." (bu yüzden hepsi nazlı, nazlı ve salınarak yürürler.)

Ruth Bader Ginsburg, ABD Yüksek Mahkemesi'ndeki odasında. 1950'li yılların başında öğrencilik döneminde (karşı sayfada).

ABD Yüksek Mahkemesi'nin efsane ismi Ruth Bader Ginsburg

KÜRSÜDEKİ DANTEL YAKALI YARGIÇ

Eylül ayında ABD Yüksek Mahkemesi'nde 27 yıldır görev yapan yargıç Ruth Bader Ginsburg hayatını kaybetti. Ginsburg, cinsiyet ve ırk ayrımına karşı duruşuyla tanınıyordu.

Şeniz Baş
senizb@gmail.com

Ruth Bader Ginsburg, ona takılan lakapla "Notorious* RBG", hayatının son döneminde özellikle genç kadınların rol modeli haline geldi. Sakin, ama kararlı sesi, vurucu üslubu ve çelik iplerle ilmek ilmek örülmüş savunmalarıyla, önüne çıkan tüm eşitlikçi olmayan savları yenmiş birisi olarak popüler bir ikon haline gelmesi de hiç şaşırtıcı değil. Çoğu insan seksenli yaşlarında emeklilik hayatı yaşarken o hâlâ mesleğine ve mücadelesine devam ediyordu. Ölçülülüğüyle tanınan Ginsburg, Donald Trump'ın başkanlığının ardından bir sonraki başkanı görmeden ölmek istemediğini söyleyerek gündeme damgasını vurmayı da başarmıştı. Gittikçe altı çizilen muhalif kimliğiyle RBG, herkes için aynı anlamları taşımıyordu elbette. Muhafazakâr eril kaleleri yıkan Ginsburg için, "O bir cadı… O bir zombi… O bir utanç kaynağı…" diyenler de az değildi. Ruth, 15 Mart 1933'de göçmen bir ailenin çocuğu olarak Brooklyn'de dünyaya geldi. Ona, kendi anlatımıyla, "Önce bir hanımefendi olmasını, sonra bağımsız olmasını" öğütleyen annesini daha 17 yaşındayken kaybetti. Aynı dönemlerde Cornell Üniversitesi'nde lisans eğitimi alırken Martin D. Ginsburg'la tanıştı ve lisans biter bitmez onunla evlendi. Yarım asır sonra röportajlarından birinde eşi için, "Marty hayatım boyunca, başıma gelen en büyük şanstı" diyecekti.

Ruth'un hukuk yolculuğu da bu noktada başladı. Harvard Hukuk Fakültesi'ne giren Ginsburg daha ikinci sınıfta *Harvard Law Review*'a kabul edildi. Üstelik o sırada iki yaşındaki kızına ve kanser tedavisi gören eşine de bakıyordu. Hukuk eğitimini Columbia Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. O tarihte Columbia'ya 500 erkek öğrenciye karşı 9 kadın öğrenci girebilmişti ve Ruth onlardan biriydi. Ailesiyle ilgilenirken sabahlara kadar derslerine çalışan Ginsburg, her azimli kadın gibi →

Ruth Bader Ginsburg ve 1954 yılında evlendiği eşi Martin D. Ginsburg (üstte).

biliyordu: "Erkeklerden daha çok çalışmalısın, erkeklerden daha çok mücadele etmelisin. Çünkü bu adaletsizliği aşmanın yolu onlardan en az on adım önde olmak."Yolun kariyer kısmı da ona gül bahçesi vaat etmiyor, 1950'lerde hukuk fakültesini başarıyla bitirmiş bir kadın avukatın hemen iş bulacağı anlamına gelmiyordu.

Birçok başvurusu geri çevirildi. Bunun üzerine Rutgers Üniversitesi'nde hukuk profesörü olarak çalışmaya başladı. Bunu Columbia Üniversitesi takip etti.

Kadın hakları ve erkek egemen yasalar Ginsburg'un meslek hayatının öncelikli konularıydı.

1970'lerde yolu ACLU-Amerika Sivil Özgürlükler Birliği'yle kesişti ve burada Kadın Hakları Projesi'nin önde gelen avukatlarından biri olarak yerini aldı. Bu projede, hamile kalınca işlerini kaybeden devlet okulu öğretmenlerinin şikâyetleri gibi ayrımcılık içeren vakaların davalarını almak için gönüllü oldu.

Ruth daima sessiz, sakin, çekingen birisi olarak tanındı. Ufak tefek yapılı, iri gözleri hep yerde, gülümsemesi bile narin bir kadın. Bu tavrıyla bütünleşen de bir strateji edindi kendine: Adım adım. Ginsburg, hiçbir şeyin kendisine altın tepside sunulmayacağı uzun bir yola çıktığının farkındaydı. Kadınların haklarını hem savunmak, hem de almak için akıllıca çalışılmış ve her yönüyle düşünülmüş bir strateji izlemesi gerektiğini de biliyordu. Öyle de yaptı. Elli küsur yıl boyunca önüne gelen her bir davayla tek tek herkese kadınların haklılığını kabul ettirdi.

ACLU'da aldığı ilk büyük dava Reed ve Reed oldu. Sally Reed kocasından boşanmıştı. Tek oğulları ölünce Sally ve kocası ayrı ayrı mirasın vasisi olarak atanmak istemişlerdi. Vasilik babaya verilmişti; çünkü Idoha kanunları babaya, yani erkeğe öncelik tanıyordu. Sally dava açtı. Davayı üstlenen Ginsburg ve Allan Derr cinsiyet eşitsizliğine dayanan bu kanunun iptal edilmesini istediler. ABD Yüksek Mahkemesi, tarihinde ilk defa cinsiyet eşitsizliğine neden olan bir kanunu iptal etti. Ginsburg'un hazırladığı savunma, feminist avukatların yıllarca kullanacağı "Büyükanne Savunması" hukuk literatürüne girdi.

Ellerinizi yakamızdan çekin!

RBG, Frontiero ve Richardson davasında ise kadınların ev geçindirmediği için az maaş almalarını olağan karşılayan kanuna karşı çıktı. Sharron Frontiero, ABD Hava Kuvvetleri'ne girebilen nadir kadınlardandı. Kendisine kadın olduğu için konut desteği verilmediğini fark edince Yüksek Mahkeme'ye başvurdu. Davayı üstlenen Ginsburg, sunduğu savunmayla davanın gidişatını değiştirdi. Ginsburg, mahkemeye kadın olmanın ne demek olduğunu gösterirken, "cinsiyetim için ayrıcalık istemiyorum, erkeklerden tek istediğim ellerini yakamızdan çekmeleri," dedi. Bu muhteşem hitabet ve belagat yeteneğinde büyük ihtimalle Cornell'da Vladimir Nabokov'dan aldığı derslerin de etkisi vardı. Orada küçük bir dava için bulunduklarını zanneden Yüksek Mahkeme yargıçlarına, cinsiyet eşitsizliğini azaltacak bir adım attırmış oldu. Ginsburg, davayı kazandı.

Bunu izleyen davalarla da hukuk çerçevesinde kadınlar için eşitliği sağlayacak sonuçlar aldı. Weinberger ve Wiesenfeld davasında eşini kaybeden ve çocuğuna bakan bir erkeğin savunmasını üstlendi. Annelik hakkı olduğu söylenerek sosyal yardım verilmeyen babanın bu ödeneği almasını sağladı. Bununla eşitsizliğin erkeklerin de ayağına dolandığını gösterdi. Edwards ve Healy davasıyla Louisiana kanunlarında kadınların jüri üyesi olmasını engelleyen maddeye itiraz etti.

Ginsburg kürsüdeki yargıçların -ki hepsi erkekti- neyi göstermeye çalıştığını anlamadıklarını bir röporta-

Ginsburg 1993 yılında Yüksek Mahkeme'deki görevine başlarken yemin ediyor (üstte solda). RBG bir tören sonrasında (üstte).

jında açıkladı. "Yargıçlar, jüri seçiminde ve diğer yasal içeriklerde kadınla erkeğe farklı muamele edilmesinin kadınların hayatına getirdiği külfeti anlamadılar. Kendi adalet pencerelerinden baktıklarında bu görevlilerin cinsiyet ayrımcılığına tepkileri şu olacaktır: Ama ben karıma ve kızlarıma müsamaha gösteriyor, iyi davranıyorum."1980'de RGB'nin hayatında ve ABD kadın tarihinde önemli bir kırılma daha oldu. Jimmy Carter, Ginsburg'u Columbia Temyiz Mahkemesi'ne hâkim olarak atadı. Ginsburg burada 13 yıl görev yaptı. 1993'de ABD Yüksek Mahkemesi'ne ikinci defa bir kadın, yargıç olarak atandı. Ginsburg, Bill Clinton'ın onu aday gösterdiği koltuğa oturdu. O günden itibaren ABD Yüksek Mahkemesi kürsüsünde Ginsburg'un dantelli, işlemeli, boncuklu yakaları görüldü.

Bu koltuk Ginsburg'den daha çok Amerikalı kadınlara şans ve fayda sundu. 1996'da ABD ve Virginia davası erkeklerin en sağlam kalesini yıktı. 150 yıllık Virginia Askeri Enstitüsü bir erkek okuluydu. Okula girmek isteyen liseli bir kızın açtığı dava Yüksek Mahkeme'ye kadar çıktı. Ginsburg'un desteğiyle mahkeme, okulun kapılarını kadınlara açmasına karar verdi. 2006'da Ledbetter ve Goodyear davası Ginsburg'un bir adım daha atması için bir fırsat yarattı. Lily Ledbetter aynı işi yaptığı erkeklerden yüzde 40 daha az ücret aldığını öğrenince dava açtı. Dava, Yüksek Mahkeme'ye gitti. Ginsburg'un itirazıyla kadınlar, adil ücret düzenleme yasasına kavuştular. Ruth'un hayatı boyunca en büyük desteği olan eşi Marty Ginsburg 2010 yılında vefat etti. RBG ise 1999'da geçirdiği kolon kanserinden sonra bu sefer de pankreas kanserine yakalandı. Hayata sporla, çok sevdiği operayla ve işiyle tutundu. Herkesin ciddi bulduğu Ruth, bir operada repliklerini de kendisinin yazdığı bir düşes rolünü bile oynadı. Son zamanlarını kendi ifadesiyle hayatı olabildiğince keyifli yaşayarak geçirmeye çalıştı.

Ruth Bader Ginsburg sadece torunlarının "bubbe"si (ninesi), gençlerin "notorious"u (adı çıkmışı), kadınların "RGB"si değil, göçmen hakları ve ırka dayalı ayrımcılıklar için mücadele edenlerin de kahramanıydı ●

Bibliyografya

- Linda Greenhouse. "Ruth Bader Ginsburg, Supreme Court's Feminist Icon, Is Dead at 87". *The New York Times*, 24.09.2020.
- Marie Fazio and Judith Levitt. "Ruth Bader Ginsburg in Photos: From Childhood to Notorious R.B.G". *The New York Times*, 26.09.2020.
- Kim Fields. "Reed v. Reed: How an Idaho woman changed gender discrimination laws". *KTVB7*, 21.09.2020.
- "Full Story: Ruth Bader Ginsburg" *The Guardian Podcast*, presented Anushka Asthana, 28.09.2020.
- "RGB." Yönetmen Julie Cohen, Betsy West. A.B.D: CNN Films, 2018.

BOĞOS TARKULYAN

NAM-I DİĞER FEBÜS EFENDİ

İstanbul'daki fotoğrafhaneler arasında 1886-1937 yıllarında Febüs Efendi olarak bilinen Boğos Tarkulyan'ın özel bir yeri var. Portre fotoğrafçılığı konusunda önemli bir isim olan Boğos Tarkulyan'ın çektiği aktüel fotoğraflar dergilerde yayımlanmıştı.

Cengiz Kahraman

FOTOĞRAFLAR: CENGİZ KAHRAMAN KOLEKSİYONU

cengizkah@yahoo.com

İstanbul Kumkapı'da doğan Boğos Tarkulyan'ın babası Haçik isminde fakir bir balıkçıydı. İstanbul'un ünlü fotoğrafçı kardeşleri Abdullah Biraderler'in yanında çalışarak fotoğrafçılık mesleğini öğrendi. Çocukluğundan itibaren resme meraklı olan Boğos Tarkulyan zamanla portre fotoğrafçılığı konusunda İstanbul'un en önemli fotoğrafçılarından oldu. 1935 yılında Haber gazetesinde Murat Sertoğlu'na bu merakı sayesinde Abdullah Biraderler'in yanında çalışmaya başladığını şöyle anlattı:

"Küçükten beri resme karşı çok merakım vardı. Gözlerim bozuk olduğundan mektepte pek okuyamadım. Ve genç yaşımda mektebi terkederek fotoğrafçılığa başladım. İlk zamanlar Sultan Hamit'in resimci başısı olup, o zaman memleketin en büyük fotoğraf atölyesini işleten Abdullah Biraderler'in yanında çalışmaya başladım."

Boğos Tarkulyan 1880'li yıllarda Pangaltı'daki Büyükdere Caddesi 30 numarada bir fotoğraf stüdyosu açtı. 1886 yılında stüdyosunu Beyoğlu'nda Cadde-i Kebir'de (İstiklal Caddesi) 310 numaraya taşıdı. Bu tarihten itibaren gazete ve dergilere verdiği ilanlarda adının Fransızca hali olan Paul Tarkoul'u kullanan fotoğrafçı, stüdyosunun ismini Phébus (Febüs) koydu. Bu nedenle ilerleyen tarihlerde "Febüs Efendi" olarak da anıldı. Yunan mitolojisinde Tanrı Apollo'nun sıfatı olan "Phoebus" "ışık saçan" anlamına gelmekteydi.

ENGİN ÖZENDES / SALT ARŞİV

Portre fotoğrafçılığından yeterince kazanç sağlayamayacağını anlayan Boğos Tarkulyan, 1890 yılından itibaren saraydan izin alarak İstanbul ve Bursa'da manzara fotoğrafları çekmeye başladı. Çektiği fotoğraflarda "Phébus" imzasını kullandı.

II. Abdülhamit için hazırlanan ve *Yıldız Albümleri* olarak bilinen fotoğraf arşivinde Phébus imzasıyla İstanbul ve Bursa'nın çeşitli semtlerine ait fotoğraflar bulunmaktadır. Boğos Tarkulyan döneminin önemli olaylarının da fotoğraflarını çekerek *Malumat*, *Resimli Kitap*, *Servet-i Fünun* gibi dergilere servis etmiştir.

1900 yılında Cadde-i Kebir 310 numarada bulunan stüdyosu bir yangında kül olunca Boğos Tarkulyan 1901 yılı başında kısa süreliğine yine aynı caddedeki 365 numaralı dükkânı stüdyo olarak kullanmaya başladı. Birkaç yıl sonra ise stüdyosunu Cadde-i Kebir'de 359 numaraya taşıdı. Uzun yıllar kullandığı bu yeni stüdyo, Pigmalion mağazasının ikinci katında yer alıyordu. 1937 yılında Ayda Bir dergisine verdiği ilanda ise yeni adresinin Tokatlıyan Oteli karşısındaki 272 numarada olduğunu bildiriyordu. Birçok kaynakta ölüm tarihi 1941 yılı olarak gösterilse de Cumhuriyet gazetesinde yer alan ölüm ilanından 1945 yılı Kasım ayında vefat ettiğini öğreniyoruz:

"Ölüm
Bayan dul Elen Tarkul (Febus), Bay Edgard D'andria, Bay C. Papakonstantin ve ailesi (Atina) Bayan dul Rosa Kurdacı, Bayan dul Agavni Saryan, Bay ve Bayan Levon Kurdacı ve çocukları, Bay ve Bayan Arman, kendi zevç ve akrabaları Bay Pol Tarkul'un (Febüs) vefat ettiğini teessürle bildirirler. Cenaze merasiminin bugünkü perşembe günü, 15 Kasım 1945 saat 14'te Sakızağacı Ermeni Katolik Sent Mari Kilisesi'nde icra olunacağı ilan olunur.
İşbu ilan hususi davetiye yerine kaimdir.
Cenaze levazımatı. Angelidis"

Cadde-i Kebir'de Phébus Fotoğrafhanesi

59 numarada Pigmalion mağazasının ikinci katında yer alan Phébus Fotoğrafhanesi ile ilgili olarak Said N. Duhani, *Beyoğlu'nun adı Pera İken* adlı kitabında şunları anlatıyor: "Fotoğrafçı ustası Phébus (kimlik kâğıdında Paul Tarkul), stüdyosunda (Bortelli Kardeşler'in Bonmarşe'sinin tam karşısına düşen) objektifini ayarlar, lastik armuduna basmak için tüm İstanbul'un seçkin topluluğunu Yıldız dahil, beklerdi! Phébus'ta, zamanın tüm büyükleri poz vermişlerdir. İran şahı Muzafereddin, Prusya imparatoru II. Wilhelm, Sırbistan kralı Piyer, bir de Karadağ kralı Nicolas, hepsi."

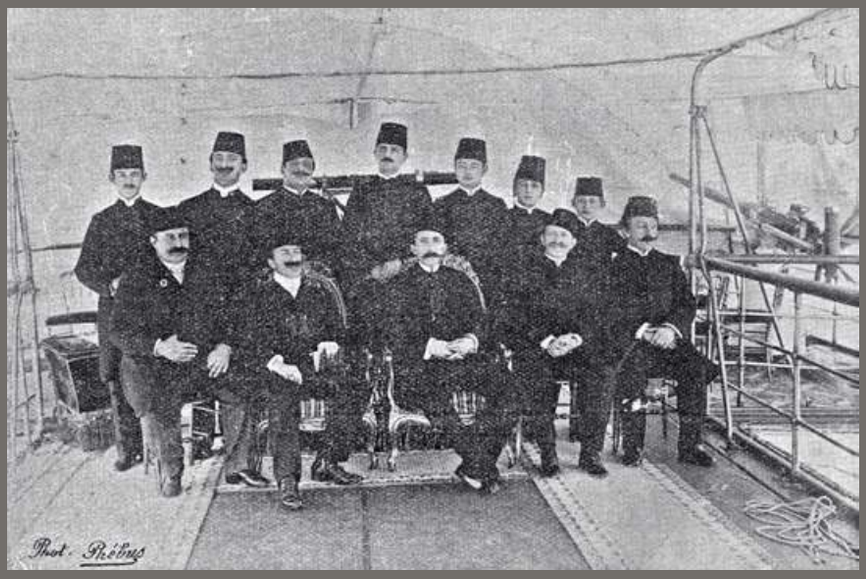

Sultan Vahidettin'in cülus töreni

Topkapı Sarayı'nda Babüssade olarak bilinen kapının önünde "saçak töreni" olarak da bilinen cülus töreni. 3 Temmuz 1918'deki törende Sultan Vahidettin'in sağında ayakta Veliaht Abdülmecit, tahtın arkasında ortada Mabeyn başkâtibi Ali Fuat (Türkgeldi) var. Tahtın sol yanında İkinci Mabeynci Nüzhet, törene katılanların öptükleri saçağı tutuyor. Saçağı öpen subayın arkasında Sadrazam Talat Paşa ve Şeyhülislam Musa Kâzım görülüyor. Musa Kâzım'ın solunda Ahmet Rıza, Harbiye nazırı Enver Paşa, Bahriye nazırı Cemal Paşa, Hariciye nazırı Ahmet Nesimi ve Adliye nazırı Halil (Menteşe) görülüyor. Yazar, sinemacı, heykeltıraş Hayri Münir Egeli, *Unutulmaz Hatıralar* isimli kitapta Boğos Tarkulyan'ın çektiği fotoğrafa dair 15 yaşındaki anısını şöyle anlatıyor:

"Vahdettin'in cülus ettiği sene ben Vakit gazetesinde ayak muhabirliği yapıyordum. Cülus dolayısıyla Topkapı Sarayı'nda büyük bir merasim yapılacaktı.Fakat hiçbir gazeteciyi saraya almıyorlardı. O zaman gazetenin patronları olan Ahmet Emin Bey'le Zekeriya Bey bizleri karşılarına aldılar ve saraya giderek merasimi takip edecek olana ümit edemeyeceği kadar büyük bir mükâfatın verileceğini söylediler. Biz hepimiz bu mükâfatı alabilmek için saraya nasıl gireceğimizi düşünerek gazeteden çıktık. Sarayın önü hayli kalabalıktı. Mersimde bulunacak olan resmi şahsiyetler birbiri arkasına geliyorlardı. Bu arada elinde bir şemsiye olan cübbeli ve sakallı bir adam geldi. Adam bana şemsiyesini uzattı. Hemen onun arkasına takıldım ve peşinden

Şehzadeler Ertuğrul yatında

Boğos Tarkulyan, Ertuğrul yatında Osmanlı şehzadelerinin bir kısmının toplu fotoğrafını çekti. Bu fotoğraf *Servet-i Fünun* ve *Resimli Kitap* dergilerinde 25 Haziran 1909 tarihinde yayımlandı. Bu tarihi karede yer alan şehzadelerin isimleri şöyle:
Oturanlar soldan sağa: Mehmet Seyfeddin, Abdülmecit (son halife), Mehmet Vahdettin (son padişah), Mehmet Ziyaeddin, İbrahim Tevfik.
Ayaktakiler soldan sağa: Mehmet Cemaleddin, Ömer Hilmi, Mahmut Necmeddin, Ahmet Nihat, Mehmet Abdülhalim, Osman Fuat, Ömer Faruk.

Cevat Ahmet Paşa'nın konağı

II. Abdülhamit dönemi sadrazamlarından Cevat Ahmet Paşa, 1894 yılında sadrazamlıktan azledilerek Nişantaşı'ndaki konağında ikâmete mecbur edilmişti. Şakir Paşa Ailesi olarak tanınan ve sanat alanında pek çok ünlü kişiyi yetiştirmiş ailede Cevat Ahmet Paşa'nın yeğenleri Halikarnas Balıkçısı olarak bilinen Cevat Şakir Kabaağaçlı, Fahrelnisa Zeyd, Aliye Berger, Füreyya Koral da bulunuyordu. *Yıldız Albümleri*'nde bulunan ve Boğos Tarkulyan tarafından çekilen fotoğrafta konağın bahçesindeki limonluk görülüyor. Fotoğrafın altında şunlar yazıyor:
"Cevat Paşa hazretlerinin Nişantaşı'nda kâin konaklarında demircibaşı Mösyö Akila ve saray-ı hümayun-ı cenab-ı mülükâne tamirhanesinde müstahdem demirci sanayi-i efrad-ı şahane kulları marifetiyle inşa edilmiş olan demir limonluğun bahçe cihetinden manzarasıdır."

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, YILDIZ ALBÜMLERİ

yürümeye başladım. Kapıdakiler beni onun adamı zannetmiş olacaklar ki, seslerini çıkarmadılar. Böylece içeri girdim. İçerde fotoğrafçı Febüs o eski usül makinesini, resim çekmek için hazırlıyordu. Bu sefer de onun peşine takıldım. Adamcağız çektiği resimlerin camlarını çıkarıp bana veriyordu. Ben, resimlerden birini aldım ve gazeteye getirdim. Gazeteden benim çalışmamı çok takdir ettiler ve o zamanın parasıyla 25 lira nakdi mükâfat verdiler."

SEVDİKLERİNİZ ANLATIYOR: UNUTULMAZ HATIRALAR 200 ŞÖHRET, 200 RESİM, 200 HATIRA DERLEYEN: YILMAZ TUNÇKOL, RESİMLİ SES YAYINLARI, 1956

Sirkeci'deki fotoğrafhane

Dönemin fotoğraf stüdyolarının değişmez aksesuarları arasında bulunan kitap ise fotoğrafı çektiren kişinin okumuş yazmış birisi olduğunu gösteren küçük bir detay.

Boğos Tarkulyan'ın çektiği bu portre bize, Phébus Fotoğrafhanesi'nin Cadde-i Kebir dışında Sirkeci'de İstanbul Şubesi olduğunu da gösteriyor. Fotoğrafın arka yüzünde İstanbul manzarasına eşlik eden ve Grekçe "ışık saçan" anlamına gelen "Phoebus-Phébus" ismini temsilen bir figür bulunuyor.

Phebus'tan bir hatıra

Yazar Ziya Osman Saba, *Değişen İstanbul* kitabında albümlerde soluk birer hatıra olarak kalmış fotoğraflar için şunları söyler:

"Bir zamanlar hayattaki halleri veya yaşlarıyle durup, işte o gülümseyişlerini yakalayarak hassa camına geçivermiş bir alete gülümsemiş o insanlar, yıllarca önceki biraz sevinçli, ümitli musamahalı, hele şefkatli gülümseyişleriyle yine bir bir bakacaklar bana."

Beyoğlu'ndaki Phébus Fotoğrafhanesi'nde deniz dekoru önünde çektirdikleri fotoğrafta isimlerini bilmediğimiz bu üç çocuk 1900'lü yıllardan günümüze bakıyorlar.

Askeri Kulüp'ün açılışı

Cağaloğlu'nda İran Sefareti'nin karşısındaki Askeri Kulüp, 13 Mart 1909'da resmi törenle açıldı. Askeri bando açılışa katılan Japon imparatorunun kardeşinin oğlu Prens Koni şerefine Japon Marşı ve Hamidiye Marşı'nı çaldı. Tören bittikten sonra davetliler kulübü gezdi. Açılışa katılanlar arasında Harbiye nazırı Ali Rıza Paşa, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Müşir Fuat Paşa, Topçu muallimi İmhof Paşa, Mahmut Muhtar Paşa, Prens Koni ve bazı Japon subaylar da bulunuyordu. Boğos Tarkulyan'ın açılış gününde çektiği bu fotoğraf *Resimli Kitap* dergisinde yayımlandı.

Halit Ziya'nın portresi

Türkçe edebiyatın önemli isimlerinden Halit Ziya Uşaklıgil (1866 - 1945) *Aşk-ı Memnu*, *Mai ve Siyah*, *Kırık Hayatlar* romanları nedeniyle "kırık" hayatların yazarı olarak da bilinir. Halit Ziya, 1937 yılında oğlu Halil Vedat'ın 33 yaşında intihar etmesi üzerine, ömrünün son yıllarında, anlattığı roman karakterleri gibi "kırık" bir hayat yaşadı. İstanbul'da 27 Mart 1945'te vefat eden Uşaklıgil, Bakırköy mezarlığında, oğlu Halil Vedat'ın yanına defnedildi. Portre fotoğrafçılığının önemli ismi Boğos Tarkulyan'ın stüdyosunda çektiği fotoğraflar arasında Halit Ziya Uşaklıgil de yer alıyor.

Bir dönem yasaklanan salon oyunu

LANGIRT!

Langırt ya da dünyada kullanılan adıyla masa futbolu. Türkiye'de 1950'li yıllarda yaygınlaşmaya başlayan oyun defalarca yasaklanıp serbest kalmıştı!

Gökhan Akçura
gakcura@gmail.com

Bizde langırt adıyla bilinen masa futbolunun patenti ilk kez futbolun doğduğu yer olan İngiltere'de alınmış ve yüz yıldır dünyanın dört bir yanında oynanıyor.

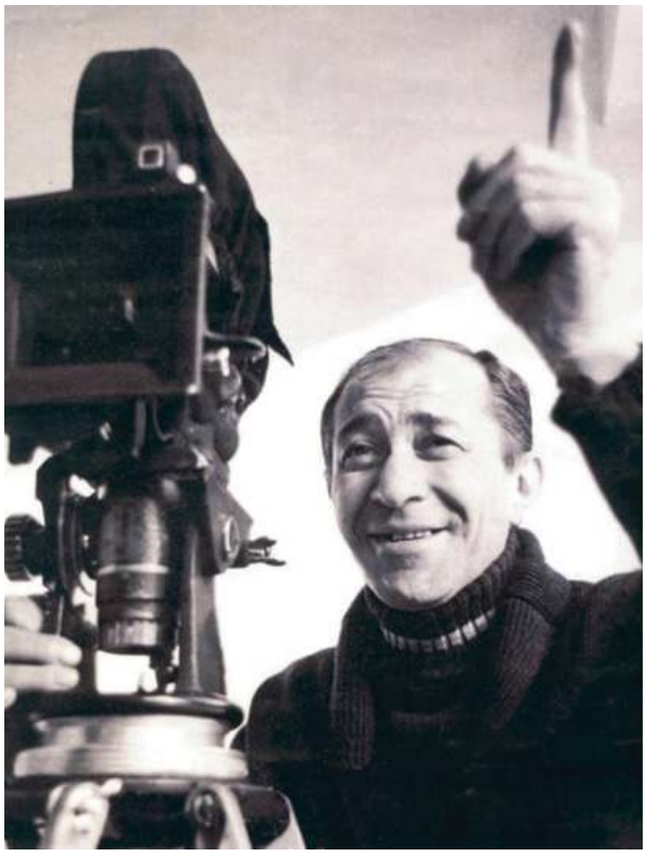
Dünyada ilk langırt patenti 1923 yılında İngiltere'de alınmış. Ama günümüzde kullanılan versiyonun patenti İspanyol; 1937 yılında Madrit'te verilmiş. Oyunun bizim topraklarımıza girişi ise çok daha sonra, 1950'li yıllarda olacaktır. *Milliyet* gazetesinde langırt hakkında yayınlanan bir dizi yazıda, bu aletin bize özgü tarihi şöyle aktarılır: 1955 yılında Ankara'da Toprak Mahsulleri Ofisi'nde çalışan E… adlı ikinci sınıf bir memur, bir araştırma gezisi için Fransa'ya yollanır. Söz konusu memur sadece kendisinden istenen araştırmaları yapmakla kalmaz, Paris'teki oyun salonlarını da inceler. Burada gördüğü langırt aletinin krokisini kurşun kalemle kağıda geçirir. Yurda döndükten sonra tahta ve demirden imal ettiği benzer bir aletin adını "salon futbolu" koyar ve mekân olarak da Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin salonunu seçer. Her maç için masanın para haznesine 25 kuruş atılmaktadır. Kısa sürede bu 25 kuruşlar 1433 adete yükselir. Bahçelievler'de bir evin zemin katında seri üretime geçilir. Tabii iş bununla kalmaz, Bay E… kısa sürede Sanayi Bakanlığı'na başvurarak "salon futbolu maç masası" patentini alır. Artık memur değil, patron E'dir kendileri. İlk üretilen beş masa ile İstanbul'a gelir ve Mis Sokak'ta bir dükkân sahibiyle anlaşarak yüzde elli ortaklıkla ilk salonunu açar. Bu salonun ilk müşterileri buradaki durakta beklemekte olan taksi şoförleri olur, hemen ardından da ortaokul öğrencileri. İkinci adım olarak İzmir Fuarı'na geçilir, burada da başarıyla işler yürüyünce kahve ve dükkân sahipleri sıraya girerler. Bay E… kısa sürede Türkiye'nin 14 ilinde açılan langırt salonlarının esas adamı olur.

Langırt imparatoru: Ertem Eğilmez

Ünlü yönetmen Ertem Eğilmez de basılmamış anılarında langırt makineleriyle olan ilginç maceralarını anlatır. Ertem Eğilmez, Yeni Melek Sineması açıldıktan sonra 1955 yılının Mart ayında sinema içinde bulunan

bir bölümde Nuhun Gemisi lokalini açmıştır. Gerisini şöyle anlatıyor: "Langırt makineleri Yeni Melek Sineması'nın altındaki ufak bir salonda icra-i faaliyette. Biz de arada sırada gidiyoruz. Genellikle benim karikatürcüler oynuyor orada (Eğilmez çıkardığı *Tef* dergisinin kadrosundan söz ediyor). Altan [Erbulak] falan hep bu langırt makinelerinin başında. Zaman zaman ben de oynuyorum. Makinelerin müdürü gibi kırsaçlı, efendi bir adam var, adı Ahmet. Bir marka veriyor makineyi çalıştırmak için. Makinelerin üstünde bir plaka var, Sanayi Bakanlığı'nın bilmem kaç nolu patenti diye. Baktım kârlı bir iş, marka kesen Ahmet'le ahbaplık kurdum. Ahmet burada maaşlı bir memur. Patent sahibi, asıl patron Ankara'da Enver Esenkova diye bir adam. Bu Ahmet, Enver Bey'den değil benden yana. Sanki benim adamım gibi, bana akıl veriyor. Bu işte büyük para var diyor." Nuhun Gemisi macerası bittikten sonra Eğilmez, Ahmet'le anlaşır, birkaç ufak değişiklik yaparak yeni bir langırt makinesi patenti alır. "Tabii sonra olaylar çıktı"' diye devam ediyor Eğilmez. "İlk patent sahibi bizi tehdit etti, haklı olarak. Ama patenti alan köprüyü geçmişti tabii. Sonunda şöyle bir →

Bir dönem langırt salonları açan yönetmen Ertem Eğilmez (üstte). Langırt oyunu için Türkiye'de olduğu gibi dünyanın pek çok ülkesinde iddialı turnuvalar düzenlendi. Son dönemde Langırt Dünya Kupası dahi yapıldı (altta).

anlaşma yaptık. Ankara ve bütün Türkiye Enver Esenkova'nın, İstanbul ise bizim. Biz onun İstanbul'daki dükkânına dokunmayacağız, o da İstanbul'da başka yer açmayacak. Buna karşılık biz de İstanbul dışına çıkmayacağız. Ben Enver Bey'in eski adamı Ahmet'le ortağım bu işte. Elimde de Nuhun Gemisi'ni tasfiye ederken aldığım 5000 lira var. Cağaloğlu'nda bir yer tutuldu, langırt makineleri yapmak için. 5000 liraya ancak 5 tane masa yapabildik. Şimdi bunları işleteceğiz ki para kazanalım. Yeni Melek Sineması'nın altındaki Enver Bey'in dükkânı dışında İstanbul'da langırt makinesi yok. Kahvehaneler bu müthiş para makinesinden bihaber. Ben kahve kahve dolaşıp ikna etmeye çalışıyorum, ama kimsenin aklına yatmıyor. En sonunda Unkapanı'nda pespaye bir kahveyi ikna ettim. Kahve boş olduğu için adamın umurunda değil aslında. Hiç unutmam, paramız yok, borç harç 7,5 liraya bir at arabası tuttum. Ahmet'le ben makineyi yüklendik, arabaya çıkardık, Unkapanı'na getirdik. Ertesi gün hasılatı almak için gittik. Baktık, langırt makinesi kapının önüne atılmış. Çok gürültü yapıyor diye. Adam Nuh diyor, peygamber demiyor. Ben yine kahve kahve dolaşmaya başladım. Aksaray'da kocaman bir kahve olur dedi. Önce içeri bir masa yerleştirdik. Ama onun da akıbeti aynı oldu, gürültülü diye bahçeye atıldı. Lakin buranın bahçesi müsait, üstü verandalı filan… Biz iki, üç derken, beş masayı da buraya yerleştirdik.

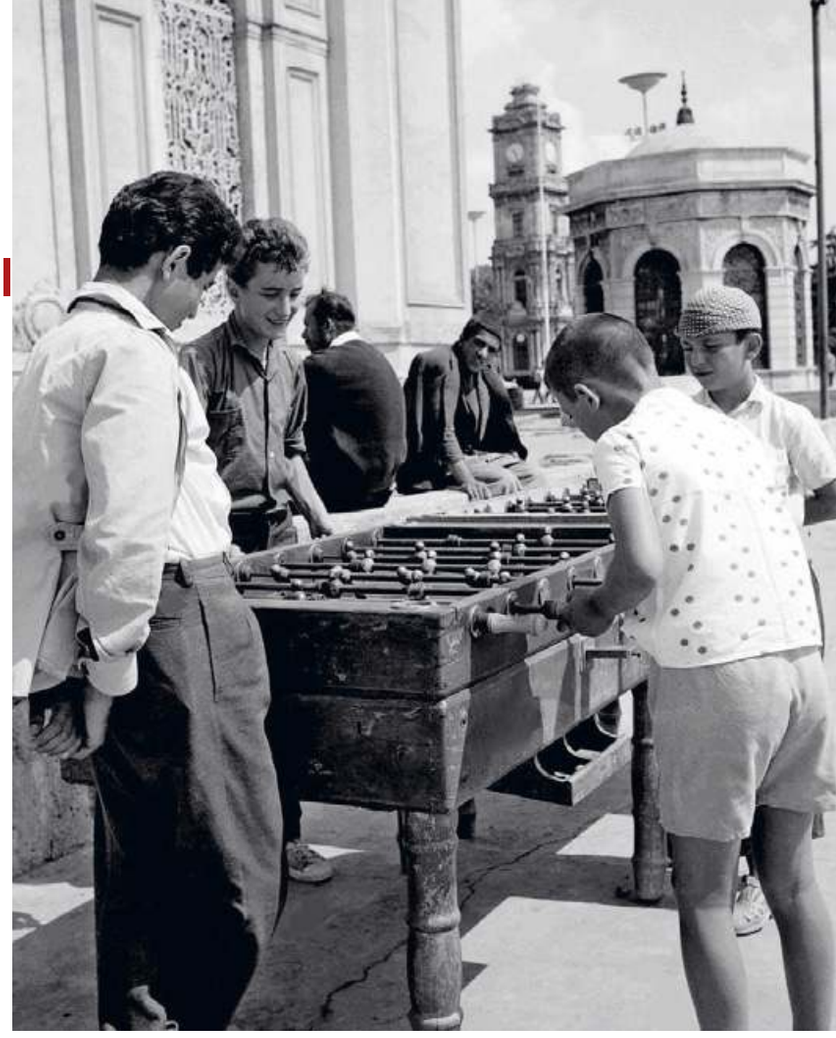
Ertem Eğilmez'ı 1957 yılında langırt krallığından indiren İstanbul valisi Mümtaz Tarhan oldu.

On onbeş gün sonra, galiba 600, 700 lira haftalık hisse almaya başladık. Bir servet tabii, kahvede de itibarımız arttı. Başladık yeni makineler yapmaya. Haftada bir makine yapıyoruz. Birkaç ayda makine sayımız on beşe fırladı. Kahveleri birbirine emsal gösteriyoruz, bu sayede kahvelerimiz çoğalmaya başladı. Beş ay sonunda 60 makinemiz, üç tane de özel salonumuz oldu. Büyük langırt krallığına doğru gidiyorum. Her yerden para yağıyor, ben para saymaktan bıkmıştım artık…"

Ertem Eğilmez'in langırt krallığı Mümtaz Tarhan'ın İstanbul valisi olmasıyla sona erer. 1957 yılında langırt yasaklanır. "200 makinemiz, kahvelerdeki imparatorluğumuz, 12 özel salonumuz, 20-30 tahsilat personelimizle kalakaldık" diye anlatıyor Ertem Eğilmez. "Biz bugünün ölçüleriyle milyarder durumundayken, bir gün içinde sıfır noktasına döndük. Patent hakkı bende olduğu için, 500 liraya imal ettiğimiz masaya 10 bin lira teklif edilirken, biz de buna burun kıvırır beğenmezken, bu karar sonunda beş para etmez oldular. Bizim Cağaloğlu'ndaki atölye ağzına kadar masa ile doldu. Üstüste yığılı langırt makineleri arasında kara kara düşünmeye başladık. Basın toplantıları filan, bir işe yaramadı. Langırt krallığının bir gün içinde yokoluş öyküsü de böyle…"

Gümrüğü geçen şirin oyuncaklar

Ertem Eğilmez'i tahttan indiren Vali Mümtaz Tarhan, 1957 yılında "18 yaşından küçüklerin kahvelerin oturmasının önleneceği, buna meydan veren kahvecilerin de ruhsatlarının alınacağını" açıklamıştır. Bu söylem lafta kalmaz, bir dönem oyun salonları işsiz kalır. Ama zaman içinde denetimler etkisi yitirir, langırt ve tilt masaları yine mekânları doldurur. Oyun makineleri konusu Cumhuriyet Senatosu'nun 6 Şubat 1966 tarihli oturumunda gündeme gelir. Tunceli senatörü Mehmet Ali Demir, Gümrük ve Tekel Bakanlığı bütçesi görüşülürken söz alır. "Yurda bu oyun makineleri nasıl giriyor?" diye sorar. Aslında gümrükten kolay kolay hiç bir şey geçememektedir. İlaç, makine, bir traktör parçası bile… Cevabını alamadığı soruya meclisin huzurunda kendisi cevap verir: "Bakınız arkadaşlar bu makineler nasıl giriyor: Siz de hayret edeceksiniz. Oyuncak deniliyor. Ben küçük çocuklara

1960'lı yılların sonu. İstanbul'da Dolmabahçe yakınlarında langırt oynayan gençler.

getirilen oyuncakları biliyorum. Ben de dış memleketlere gitmiştim, oyuncak getirmiştim. Bebek, şu, bu… Fakat koca bir makinenin oyuncak olarak memlekete girdiğini ve daha ziyade küçükler oynadığı için, bu oyun salonuna gidenlerin yüzde 75'i hakikaten küçük olduğu için, bunlara da oyuncak demekte haklıdırlar. Fakat oyuncak olup olmadığını sizlerin takdirinize bırakıyorum. Mümkün olsa idi, getirebilseydim, buraya bir tanesini alıp getirecektim. Bu oyuncağı siz de görseydiniz burada…"

Yasaklar akın akın geliyor

Aynı günlerde İstanbul valisi Vefa Poyraz, İller İdaresi Kanunu'nun kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak lise ve ortaokullarla ilkokul öğrencilerinin langırt salonlarına girmesini yasaklar. Bu konudaki valilik bildirisi şöyledir: "İçerisinde eletrikli elektriksiz, otomatik, yarı otomatik ve elle işleyen tilt,, ikramiyeli vinçler, el topu masaları (langırt) gibi oyun aletlerinin bulunduğu langırt ve oyun salonlarına lise, orta ve ilkokul çağındaki öğrencilerin alınması yasaklanmıştır." Bu kararın ardından vali, kaymakamlar, okul müdürleri sık sık bu tür salonlara baskınlar düzenlediler. →

Ama bu ne de olsa devamlılığı zor bir önlemdir. Sonunda Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu, 24 Haziran 1966 tarihinde, otomatik oyun makinelerinin Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 569'uncu maddesinde yazılı olan kumar tarifinin kapsamına girdiğini kabul eder. Kumar oynatmayı yasaklayan TCK'nın 567'nci maddesine göre kumar oynatılan yerlerin kapatılması ve sahiplerinin para ve hapis cezasıyla mahkûm edilmeleri gerekmektedir. Ama anlaşılıyor ki, bu yönde dişe dokunur bir çaba gösteren de pek yoktur.

Hürriyet gazetesinin haberine göre, 1966 yılı Aralık ayında oyun salonları otomatik makinelerle açık saçık filmler seyrettirmeye başlamışlardır. Ramazan ayı olmasına rağmen, bu salonlara gidip makineye 25 kuruş atınca, çıplak kadınların boy gezdiği filmler seyredilmektedir. Ama soyunmalarını sonuna kadar izlemek isterseniz ardarda 25'likleri makineye atmak gerekmektedir! *Hergün* gazetesi de, "Daha ne bekliyoruz? Langırt salonları körpe nesli kötü yola götürüyor," başlığını attığı yazısında bu salonlarla suç arasındaki ilişkilere değinmekte. Emniyet Müdürlüğü'ne "langırt salonunda hırsızlık planları yapanlar", "langırt salonunda arkadaşını bıçaklayanlar", "langırt salonu sahibini vuranlar"ın sık sık getirilmekte oduğunu ileri sürüyor ve bunların önlenmesi için bu salonların kapatılması gerektiğinin altını çiziyordu.

İstanbul'da emniyet müdürlüğü 1967'de langırtla mücadele için motorize ekipler kurmuştu.

1967 yılının Şubat ayı başında Emniyet Müdürlüğü ekipleri İstanbul'da 28 kahvehane ve 24 salona baskın yaparak "kumar oynatmak, 18 yaşından küçükleri kabul etmek ve içki vermek" suçlarından zabıt tutarlar ve kapatılması için harekete geçerler. Vali Vefa Poyraz da, yaz başında "yeni planını açıklar. Buna göre kurulacak 10 kişilik motorlu ekiplerle diskotek, langırt, oyun ve tilt salonları kontrol edilecek, eğlenceyi kumar vasıtası haline getirenler cezalandırılacak, yakalanan öğrencilerin de velileri ile okul müdürlerine bilgi verilecektir. Bu konudaki kanun 27 Aralık 1968 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanır: "Türk Ceza Kanunu'nun 228'inci maddesinin kapsamı dışında kalsa bile umuma mahsus veya umuma açık yerlerde her ne ad altında olursa olsun kazanç kasdiyle oynanmasa dahi rulet, tilt, langırt ve benzeri baht ve talihe bağlı veya maharet isteyen, otomatik, yarı otomatik el veya ayakla kullanılan oyun alet

1950"li yıllarda bir panayırda langırt masaları ve langırt oynayanlar (altta). 1960'lı yıllar... Yeşilçam'ın ünlü oyuncuları Hüseyin Baradan, Efkan Efekan ve Öztürk Serengil, langırt masasının başında (karşı sayfada).

veya makineleri ile benzerlerini bulundurmak, veya çalıştırmak, veya yurda sokmak, yahut imal etmek yasaktır."

Langırt Dünya Kupası

Ama aradan uzun yıllar geçtikten sonra, tilt makineleri giderek koleksiyon objeleri haline gelirken, langırt da zararsız bir salon oluncağı olarak işyerlerine ve evlere girer. 1992 yılında Maliye ve Gümrük Bakanlığı, 1968 tarihli yasaya dayanarak, elektronik ve bilgisayarlı oyun makinelerinin Türkiye'ye girişine izin vermeye başlamıştır. Dört aylık bir uygulamadan sonra, gümrük kapılarında bekleyen makine sayısı bine ulaşır. Bu uygulama farklı yaklaşımlardan dolayı bakanlıklar arasında sorun yaratır. Çünkü Maliye'nin ithalini yasak ettiği bu makineler, Hazine ve Dış Ticaret Müşteşarlığı'nın ithali serbest mallar listesinde yer almaktadır.

Ama artık langırtın zararlarından söz eden pek yoktur. Çeşitli mekânlarda, işyerlerinde, okullarda langırt masaları bulunmakta, takımlar kurulmakta ve turnuvalar düzenlenmektedir. 1998 yılında Masatopu (Langırt) Dünya Kupası Türkiye seçmeleri yapılır. Kanuna göre yasadışı olsa da Türkiye uluslararası langırt turnuvalarında başarılı sonuçlar elde etmektedir! Uluslararası Langırt Federasyonu'na internet sitesi aracılığıyla dahil olan Türk milli takımı 2011 yılında dünya ikinciliği bile kazanır. Ama o tarihte langırt yasal bir spor olmadığı için turnuva masraflarını karşılayacak sponsor bulmak mümkün olmamıştır.

İstanbul valisi Mümtaz Tarhan langırt masası başında denetim yapıyor (üstte).

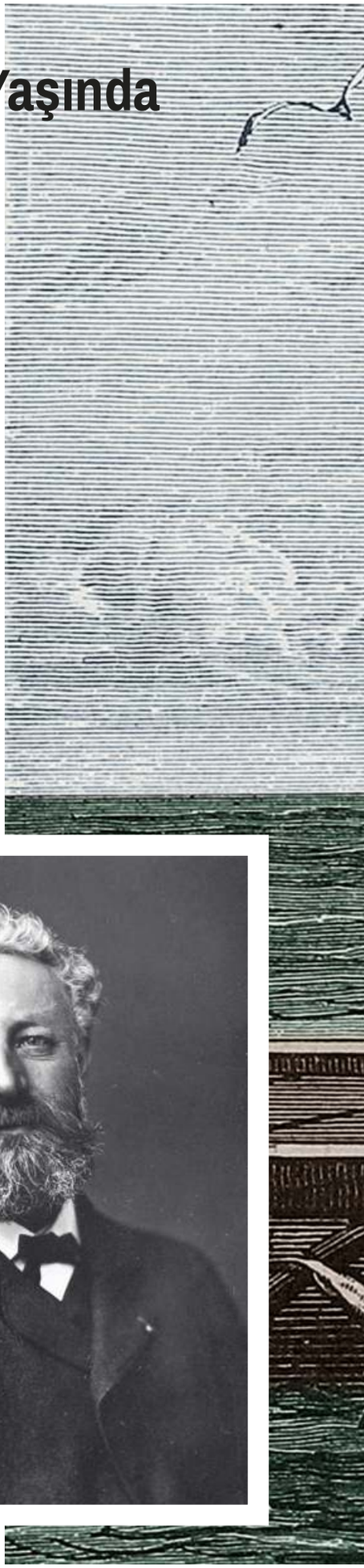
Eski langırt salonları ise, artık yeni bir icada, Atari'ye açmıştır kapılarını. Artık Atari salonları vardır memlekette. 2016 yılında langırt yasağı kalkar: "1968 Tarihli ve 1072 Sayılı Rulet, Tilt, Langırt ve Benzeri Oyun Alet ve Makineleri Hakkında Kanun'un ilk maddesinin birinci fıkrasında yer alan langırt ibaresini iptal eden Anayasa Mahkemesi, ayrıca; "bu kanuna aykırı hareket edenler bir yıldan beş yıla kadar hapis ve yüz günden bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırır" şeklindeki ikinci maddesini de langırt yönünden iptal eder. Karar şöyle noktalanmaktadır: "Masa futbolu olarak da adlandırılan langırt, masa üzerinde bulunan oyuncu maketlerinin bir sopa vasıtasıyla yönetilerek en az iki kişi tarafından oynanan ve daha çok el becerisine dayanan bir oyun olarak tanımlanmaktadır. Bilgi ve maharet artırıcı veya zekâ geliştirici nitelikteki elektronik oyun alet ve makinelerin, yetkili makamlardan işletme izni alınmak suretiyle umuma açık istirahat ve eğlence yerlerinde kişilerin serbestçe kullanımına açık olduğu ve kumar oymanın suç olmaktan çıkarıldığı bir hukuk düzeninde, el becerisine dayanarak oynanan langırt makinesinin herhangi bir kazanç kastıyla oynamasa dahi, bulundurma, çalıştırma, yurda sokma veya imal etmenin yasaklanması, demokratik bir toplumda zorlayıcı bir toplumsal ihtiyacın karşılanması amacına yönelik olmadığı gibi hukuk devletinin gereği olan adalet ve hakkaniyet ilkeleriyle de bağdaşmamaktadır." ●

Denizler Altında Yirmi Bin Fersah 150 Yaşında

Kaptan Nemo Jules Verne'dir

İnsanları, binlerce yıl boyunca nasıl bir hayat olduğu merak edilen denizin altında seyahate götüreli tam 150 yıl oldu Jules Verne'in. Peki bu hayali nasıl kaleme aldı?

Kansu Şarman
ksarman@doganburda.com

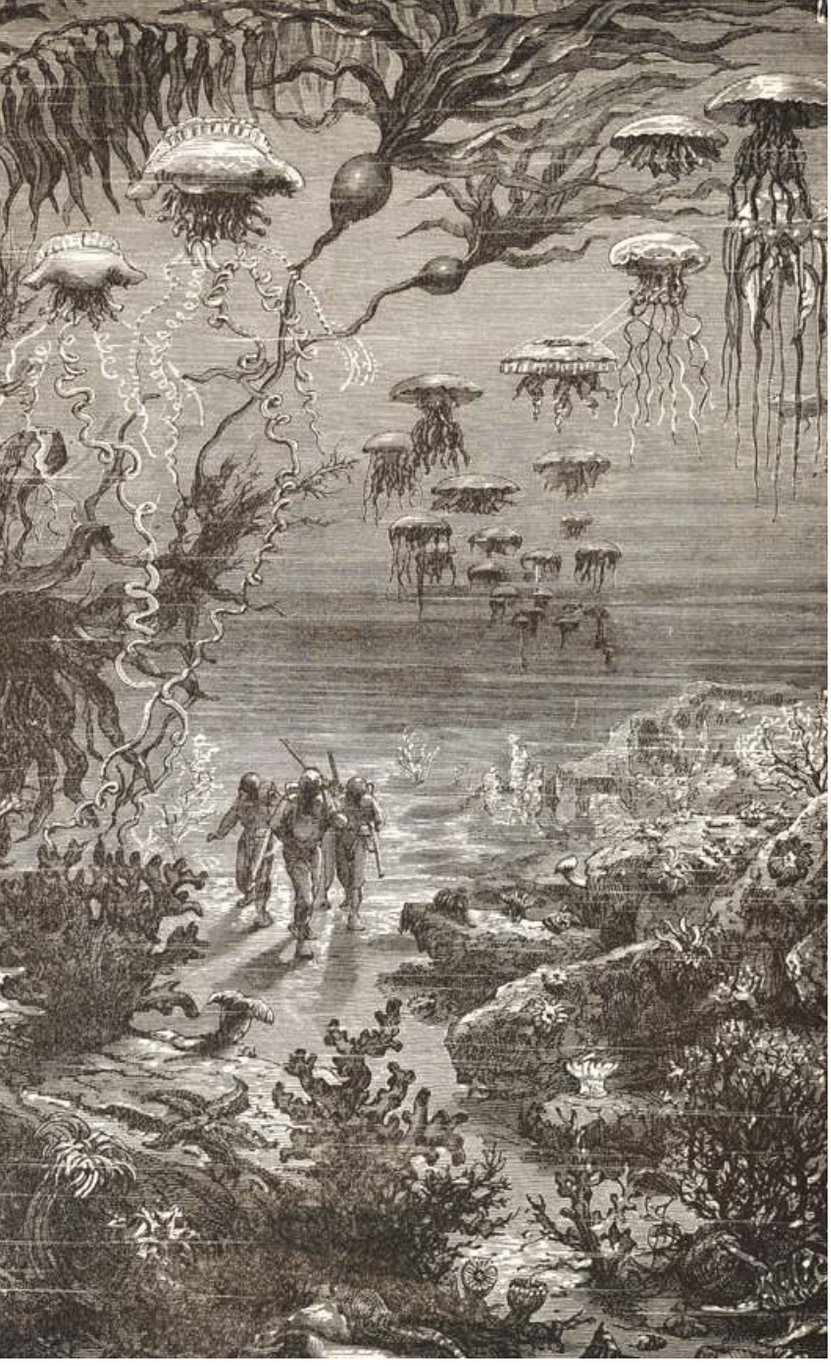

"Jules Verne'in en popüler romanı hangisidir" sorusuna, dünyanın pek çok yerinden farklı yanıtlar alabilirsiniz. *Seksen Günde Devr-i Âlem* bu sorunun gözde yanıtlarından biri olabilir örneğin. *Arzın Merkezine Seyahat*'i ya da *Ay'a Yolculuk*'u tercih edenlerin sayısı da az olmayacaktır. Ancak tüm romanlarının kahramanları arasında en ünlüsünü ararsanız, yanıt kesinlikle Kaptan Nemo'dur. Jules Verne, 1870 yılında Paris'te Hetzel Yayınları tarafından yayımlandığında *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ın 150 yıl sonra bile dünyanın en çok okunan kitapları arasında en önde sıralarda yer alacağını tahmin etmemiştir herhalde. Defalarca sinema ve TV filmlerine konu olacağını bilmek içinse, Fransız yazar Bernard Boringe'in tanımıyla "yirminci asrın fenni hadiseler peygamberi Jules Verne" olmaktan bile fazlası lazımdı.

Jules Verne'in deniz altındaki esrarengiz dünyayı kaleme almak niyetinin ne zaman başladığını kesin olarak bilmek mümkün değil. Ancak *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* romanının ortaya çıkış fikrinin, asıl olarak Fransa'nın dünyaca ünlenen ilk kadın →

Jules Verne 1870'li yıllarda arkadaşı Felix Nadar tarafından çekilen fotoğrafında (karşı sayfada). *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ın 1870 tarihli ilk baskısından bir çizim. Alponse de Neuville imzasını taşıyan çizimde Kaptan Nemo, Nautilus denizaltısının üzerinde sekstant ile ölçüm yapıyor.

yazarları arasında yer alan George Sand'a ait olduğunu biliyoruz. George Sand, *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ın yayımlanışından yaklaşık beş yıl önce, *Balonla Beş Hafta* ve *Arzın Merkezine Seyahat* romanları için Jules Verne'e teşekkür ettiği 25 Temmuz 1865 tarihli mektubunda şöyle diyor: "Umarım yakında bizi denizlerin derinliğine götürüp bilginizin ve fantezinizin tamamlayabileceği o dalış aygıtlarıyla seyahat ettirirsiniz". Jules Verne'in biyografisi hazırlayan araştırmacılara göre bu sözler, yazarın okyanus dibinde maceralarla dolu bir roman yazmak için ilk adımlarını daha hızlı atmasını sağladı. 1866 yaz aylarında oluşturduğu taslağın ardından yayıncısı Pierre Jules Hetzel'e gönderdiği mektupta su altında geçecek bir seyahat romanı hazırladığını ve bu romanda bahsi geçecek denizaltı aracını çalıştıracak gücün de elektrik olmasını tasarladığını yazıyor.

1867'de Paris'teki Evrensel Sergi, Jules Verne'in yeni romanı için önemli bir hazırlık niteliği taşıdı.

1867 yılında Jules Verne'in dönemin en meşhur ve görkemli transatlantik gemisi olan Great Eastern ile Amerika Birleşik Devletleri seyahatine çıktığını görüyoruz. Yolculuk boyunca hem Atlantik Okyanusu'nun, hem de kendilerini taşıyan geminin özelliklerini zihnine kaydettiği anlaşılıyor.

Evrensel Sergi'deki denizaltı

Jules Verne, Amerika Birleşik Devletleri seyahatinden döndükten sonra o dönem dünya basınının büyük ilgi gösterdiği uluslararası etkinlik olan Paris Evrensel Sergisi'ni (1 Nisan 1867 - 31 Ekim 1867) ziyaret etti. Özellikle İmparatoriçe Eugénie'nin özel pavyonuna komşu bölümde inşa edilmiş dev akvaryumda deniz altında hayata dair gözlemler yapma fırsatı bulduğunu öğreniyoruz. Bundan da önemlisi, sergide daha sonra Nautilus denizaltısı fikri için örnek teşkil edecek olan ve birkaç yıldır denemeleri yapılan Plongeur (Dalgıç) adlı, hava basınçlı motorla çalışan denizaltı prototipini inceleme fırsatı bulmuş. Yeni geliştiren teknolojiler arasında akvaryum içinde kısa bir süre ile oksijen tüpü ile su altında kalan dalış kıyafetli insanları izlediği de, Verne hakkında yazılan biyografilerde not edilmiş. *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ı yazarken sergide gördüğü teknolojik yenilikleri, denizaltıyı elektrikle hareket ettirecek, tüplü dalış kıyafetlerini insanları saatlerce su altında tutabilecek şekilde geliştirerek olarak kullandığı anlaşılıyor.

İlginç bir ayrıntı, aynı günlerde Osmanlı sultanı Abdülaziz de Fransa imparatoru III. Napoléon ve İmparatoriçe Eugénie'nin onur konuğu olarak Evrensel Sergi'yi gezmek üzere Paris'te. Sultanın yanında oğlu Şehzade Yusuf İzzettin, yeğenleri Veliaht Şehzade Murat (Sultan V. Murat) ve Şehzade Abdülhamit de (Sultan II. Abdülhamit) bu geziye katılıyorlardı. Jules Verne'in, yıllar sonra romanlarını Yıldız Sarayı'nda başmabeyncisi Darugazade Mehmet Emin'e çevirtip okumasını isteyecek kadar hayranı olacak Abdülhamit ile serginin herhangi bir bölümünde karşılaştı mı, bilmiyoruz. Ancak birkaç gün arayla aynı koridorlar-

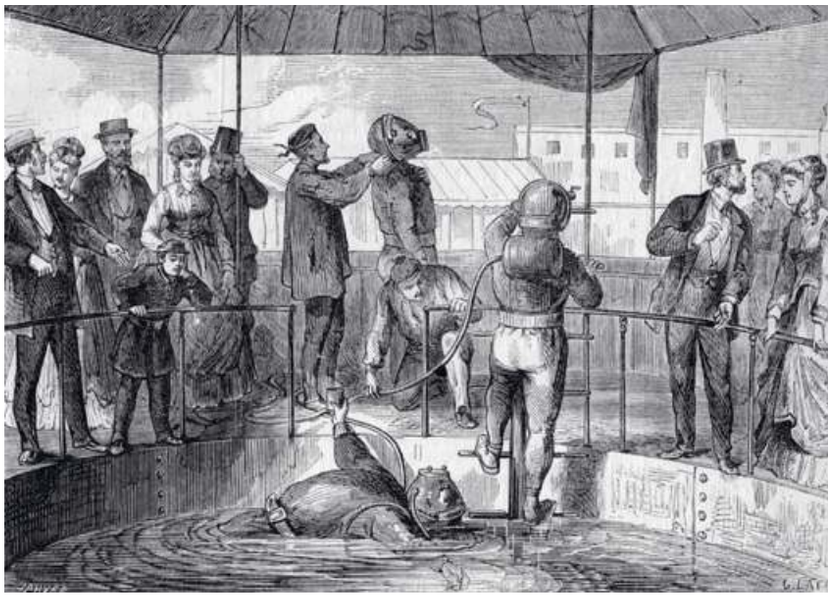
dan geçip benzer pavyonları ziyaret etmiş olduklarını düşünmek gayet mümkün. Jules Verne'in Evrensel Sergi'deki Osmanlı pavyonunu gördüğüne dair bir kayıt da yok. Ama o günlerde Osmanlı toprağı kabul edilen Mısır'ın pavyonunu ve inşaatı hızla süren Süveyş Kanalı'nın sergideki sunumunu ziyaret ettiğini, romanlarının büyük bölümü denizde geçen bir yazar olarak Akdeniz'i Kızıldeniz'e bağlayacak bu yeni su yolundan çok etkilendiğini biliyoruz. Nitekim *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* 1870 yılında yayımlandığında, kanal resmen deniz trafiğine açılmış durumda olsa da, romanın geçtiği dönem henüz inşaat aşamasında olduğu için Kaptan Nemo Kızıldeniz'den Akdeniz'e geçmek için Süveyş Kanalı'nı değil, kanalın altında, güzergâhını kendisinin keşfettiği "Arap Tüneli"ni kullanır. (Arap Tüneli Jules Verne'in romandaki kurgusuna göre Kızıldeniz'de Süveyş'ten su altına girip Port Said'in doğusundaki Pelusium Körfezi'nde tamamlanan bilinmeyen bir su yoludur.)

1867'nin sonuna doğru Jules Verne'in deniz altında binlerce fersahlık seyahatleri kaleme alacağı roman fikrini artık hayata geçirmeye başladığı görülüyor. Çünkü 5 Eylül 1867'de basına, o ana kadar yazdıklarından daha olağanüstü bir hikâyeyle "sular altında bir seyahatin" yazımına girişeceğini açıklıyor. Aynı günlerde Jules Verne, kısa deniz yolculukları için Saint Michel adını verdiği 9 metrelik küçük bir yat inşa ettirmiş. *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ı Şubat 1868 ile Temmuz 1869 yılları arasında çoğunlukla Saint Michel teknesindeki kamarasında kaleme almış. 1870 yılında da *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*, Hetzel Yayınları'nın *Voyages Extraordinaire* (Olağanüstü Seyahatler) serisinin yeni kitabı olarak o büyülü ciltlerinden biriyle yayımlanmıştı.

"Hiçkimse"nin öyküsü

Denizler Altında Yirmi Bin Fersah, Paris Müzesi'nin en ünlü doğa bilimleri uzmanı Profesör Pierre Arronax, uşağı Conseil ve Kanadalı zıpkıncı Ned Land'ın deniz canavarı sanılan Nautilus denizaltısını araştıran gemiyle 1868 yılında çıktıkları yolculukla başlıyor. Roman, kahramanların Nautilus ile ilk karşılaşmalarında suya düşüp zorunlu olarak misafir oldukları Kaptan Nemo'yla Atlantik Okyanusu'ndan Kızıldeniz'e, Güney Kutbu'ndan kayıp kıtaya kadar yaptıkları pek çok yolculuğun olağanüstü öyküsünü anlatıyor.

Asıl kimliğinin Hintli Bundelkund racasının oğlu Prens Dakkar olduğu, Verne'in 1874'te yayımladığı *Esrarengiz Ada* adlı romanında ortaya çıkan Kaptan

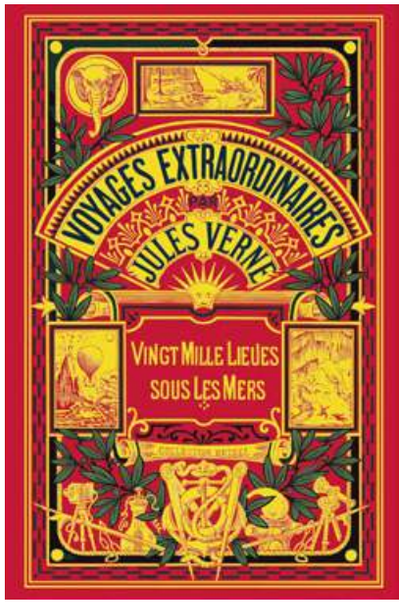

1867 yılında Paris Evrensel Sergisi'nde Plongeur adlı denizaltı prototipinin dalış denemelerini Jules Verne de takip etmişti (üstte). Jules Verne'e deniz dibinde geçen bir macera romanı yazmasını öneren Fransız yazar George Sand (Amantine Lucile Aurore Dupin) 1860'lı yıllarda (sağda). Kaptan Nemo ve arkadaşlarının köpekbalıkları ile mücadelesi (karşı sayfada).

Nemo, Latince "hiçkimse" demek olan adını, Homeros'un destanı *Odysseia*'dan alıyor. Destanda Odysseus ve arkadaşları kiklop denilen tek gözlü devlerden Polypemos'a yakalanır. Polypemos mağarada kıstırdığı Odysseus'a kimliğini sorar ve "nemo", yani "hiçkimse" yanıtını alır. Daha sonra Oysseus kiklobun gözünü mızrağıyla kör eder. Yaralanan kiklop bunu kimin yaptığını soran arkadaşlarına "hiçkimse yaptı" yanıtını verir.

"Hiçkimse" miti aslında Kaptan Nemo'nun dünyanın uygar sayılan ülkelerinden nefret eden ve herhangi bir medeniyete ait olmama isteğinin de karşılığıdır. Aslında Jules Verne, Kaptan Nemo'yu Rus işgaline karşı çıkan Polonyalı bir asilzade olarak tasarlar, ancak yayıncısı Hetzel'in Ruslarla ilişkileri göz önüne alması önerisiyle bu fikrinden vazgeçer. Nautilus denizaltısının romanın yazıldığı dönem için olağanüstü sayılıcak mucizesi ise elektrikle çalışmasıdır. →

Romanın içinde yer alan ve o güne kadar zaten çok az bilinen denizaltı yaşamıyla ilgili illüstrasyonlar Hetzel'in diğer yayınlarında da birlikte çalıştığı iki önemli illüstratörün imzasını taşıyor: Alphonse de Neuville ve Édouard Riou. Böylece kitap sadece içeriğiyle değil, görselliğiyle de okurunu okyanusların, kutupların ve kanalların, derinlerindeki hayatın ayrıntılarıyla tanıştırıyordu. Kitap Kaptan Nemo ve mecburi misafirlerinin seyahatlerinin yanı sıra tarih, coğrafya, biyoloji, jeoloji, deniz bilimleri, botanik gibi pek çok bilimsel alanda dönemi için yepyeni bilgilerle doluydu. *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* günümüze kadar 174 dilde yayımlandı. Bu haliyle dünyada en çok dile çevrilen beş kitaptan biri oldu. 20'nci yüzyıl bile gelmeden denizaltıcılık alanında gerçekleşen her gelişme, Jules Verne'in bu romanıyla kıyaslanarak takdim ediliyordu. Türkiye'deki ilk Jules Verne biyografisini yazan Faik Sabri Duran, 1932 yılında Kanaat Kitabevi tarafından yayımlanan *Jül Vern Hayatı-Eserleri* adlı kitabında bu konuda şu bilgileri veriyor: "Nautilus'u yaratan Jules Verne 1889'da denizaltı gemilerinin ilerlemesini uzaktan merakla seyrediyordu. Fransa bu hareketin başındaydı. Fransız mühendis Dupuy de Lome tarafından hazırlanan ve Gustave Zede tarafından eksikleri tamamlanan Le Gymnote'un (1888 yılında inşa edilen ilk elektrik motorlu denizaltı) ilk tecrübeleri yapılıyordu. 1893'te Gustave Zede kimseye fark ettirmeden Toulon'dan denize daldı ve Marsilya limanında sudan çıktı. Artık Fransa Bahriye Nezareti denizaltılarının inşasına başlıyordu." Coğrafyacı Faik Sabri Duran bir başka denizaltı muciti Simon Lake'in hikâyesine de yer vermiş kitabında: "Jules Verne'in *Deniz Altında Seyahat*'ini okuduktan sonra büyüdüğü vakit bir Kaptan Nemo olmaya yemin eden Amerikalı Simon Lake, tasavvur ettiği denizaltıyı iyi kötü hazırladı ve 1898'de müthiş bir fırtına Florida sahillerinde 200 gemiyi kıyılara sürükler- ➔

Deniz Altında Yirmi Bin Fersah romanının Hetzel Yayınevi tarafından yayımlanan1870 tarihli ilk baskısı.

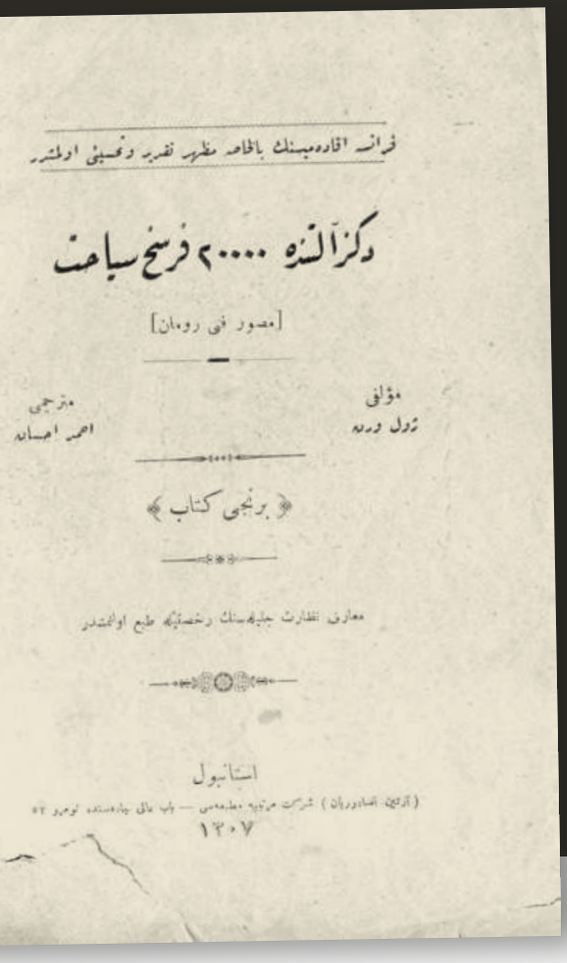
FENNİ ROMANLAR DEVRİNDE "DENİZ ALTINDA SEYAHAT"

Denizler Altında Yirmi Bin Fersah, Türkçeye ilk olarak 1891 yılında (kısa bir süre sonra *Servet-i Fünun* dergisini yayımlamaya başlayacak olan) Ahmet İhsan (Tokgöz) çevirisiyle Artin Asaduryan'ın sahibi olduğu Şirket-i Müretttibiye Matbaası tarafından *Deniz Altında 20000 Fersah Seyahat* adıyla basıldı. Osmanlı döneminde bilim kurgu edebiyatına verilen adıyla bu nefis "fenni roman" Türkiye'de musavver, yani resimli olarak basılan ilk Jules Verne çevirisi oldu. Jules Verne'den art arda yaptığı çeviriler nedeniyle "Jül Vern Mütercimi" olarak adlandırılan Ahmet İhsan o günleri hatıralarında şöyle anlatıyor "... Paris'teki

Hetzel Yayınevi ile yazışmaya giriştim. Romanların aslındaki resimleri getirtmeye çabaladım ve bu da oldu. O zaman çinko üzerine gravür yapılmadığından, Jules Verne'in roman resimleri şimşir üzerine kazınmıştı. Hetzel bana şimşir kalıplardan klişeler gönderecekti. Derhal Jules Verne'in *Deniz Altında Seyahat*'ini seçtim. Paris'ten resimleri geldi. Bu romanı hemen tercüme ve musavver olarak ortaya çıkardım. Resimli bir romanın intişarı (yayınlanması) Babıâli yokuşunda çok mühim bir hadise oldu. Adeta kapıştılar ve elimde mevcudu kalmadı. Jules Verne bu romanıyla denizaltıcılığı elli sene evvel düşünmüştü. Onun şaheseri sayılabilir." Faik Sabri Duran, bin adet basılan bu çevirinin Ahmet İhsan'a 160 altın lira kazandırdığını aktarıyor.

Bu kitabın bir başka özelliği ise Türkiye'de yayınevine çeviri hakları için para ödenen ilk eser olması. Ahmet İhsan'ın *Matbuat Hatıralarım* kitabının editörü Alpay Kabacalı, 20 Mayıs 1966 tarihli *Milliyet* gazetesinde Mişel Perlman imzalı habere referans vererek Hachette Yayınevi'nin açtığı sergide Hetzel Yayınevi'nin

فرانسه اقادیمیسنك باطاعه مظهر تقدیر وتحسینی اولمشدر

دکز آلتنده ۲۰۰۰۰ فرسخ سیاحت

[مصور فی رومان]

مترجمی
احمد احسان

مؤلفی
ژول ورنه

«برنجی کتاب»

معارف نظارت جلیلهسنك رخصتیله طبع اولنمشدر

استانبول

(آرتین اصادوریان) شرکت مرتیه مطبعهسی — باب عالی جادهسنده نومره ۲۴

۱۳۰۷

۱۴۶ برنجی کتاب

***Deniz Altında Yirmi Bin Fersah*'ın 1891 tarihli eski harfli Türkçe ilk baskısı (altta). Bu baskıdan Kaptan Nemo'nun balıkadam kıyafetiyle gravürünün bulunduğu sayfa (üstte).**

bu konudaki belgelerinin de yer aldığı bilgisini aktarıyor. Buradaki belgeler arasındaki muhasebe defterinde 14 Kasım 1889 ve 23 Aralık 1889 tarihli kayıtlara göre Ahmet İhsan, *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* romanının çeviri hakları için, gönderilen 12 resim klişesinin posta masrafıyla birlikte toplam 171 Fransız fankı ödemekle yükümlü görünüyor.

1892'de ise Mihran B. Arabacıyan tarafından kitabın Ermeni harfli Türkçe çevirisi yapılmış ve Biberyan Matbaası tarafından iki cilt halinde yayımlanmış. Kitabın eski harfli Türkçe ikinci baskısı ise 1908 yılında yapılmış.

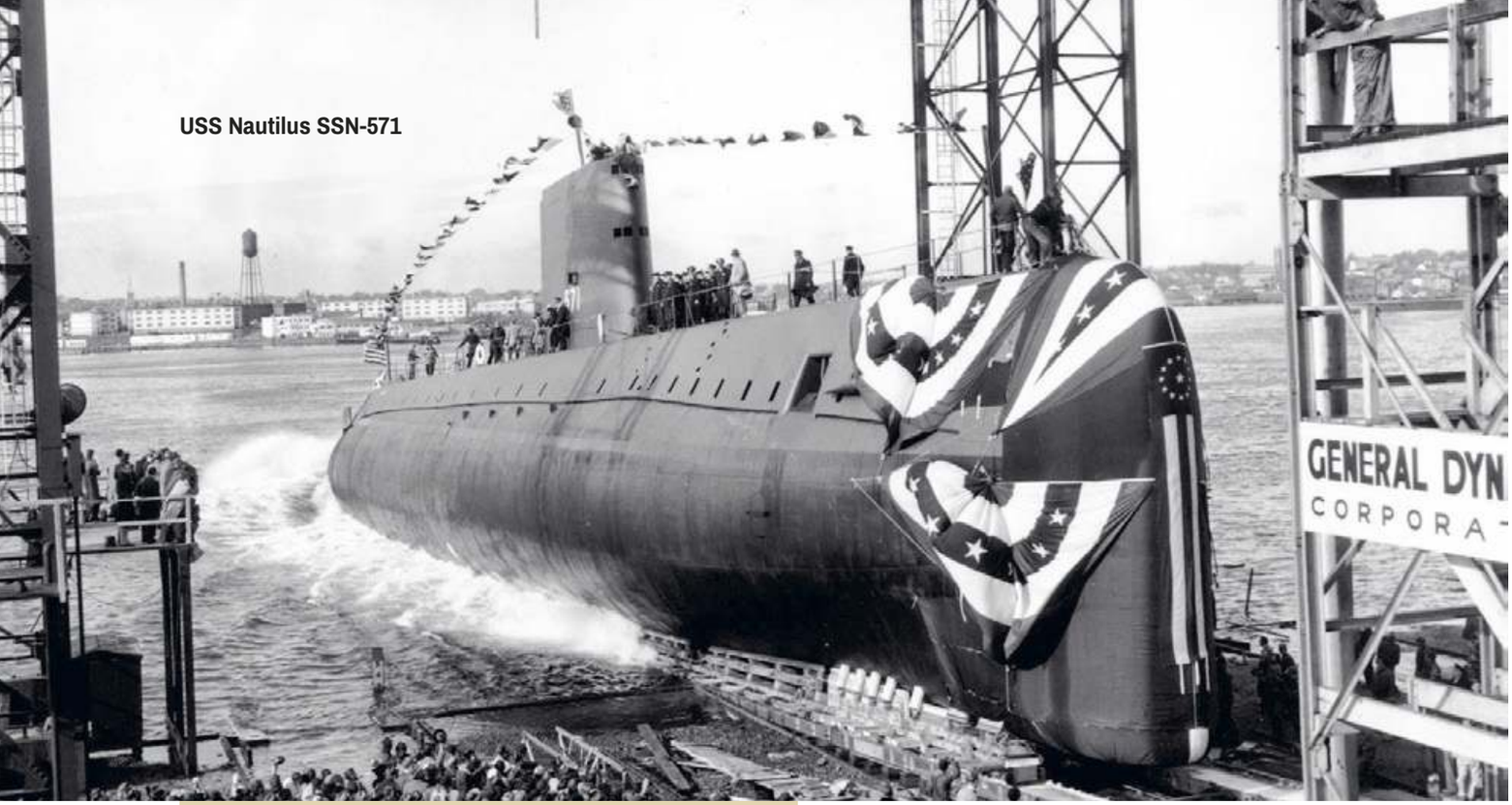
Kitabın sonraki baskısı cumhuriyet yıllarında. 1949 yılında İnkılap Kitabevi için Jules Verne romanları çeviren Ferit Namık Hansoy tarafından *Deniz Altında 20000 Fersah* adıyla iki cilt olarak çevrilmiş ve yayımlanmış. 10 yıl sonra da M. Doğan Özbay çevirisiyle İyigün Yayınları'ndan çıkan baskıyı, sırasıyla Zuhal Yayınevi, Nevzat Yayınevi ve Altın Kitaplar serisinden özet çeviriler takip etmiş.

Jules Verne, *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*'ta Türkiye ve Türklerden de birkaç bölümde bahsetmiş. Bunlardan ilki daha kitabın başında, gemileri batıran tanımlanamayan deniz yaratığı hakkındaki araştırmalarla ilgili. Romanda aynı zamanda anlatıcı olan Profesör Arronax, eylemleri sonrasında artık bütün dünyada tartışma konusu olan şeyin bir deniz canavarı mı, yoksa insan elinden çıkma tahrip gücü yüksek bir denizaltı mı olduğu konusundaki değerlendirmeleri anlatıyor ve şöyle diyor: "Böylece İngiltere'de, Fransa'da, Rusya'da, Prusya'da, İspanya'da, İtalya'da, Amerika'da ve hatta Türkiye'de yapılan araştırmalardan sonra, bir deniz altı gemisinin varlığına dair varsayım kesin olarak bertaraf edilmiş oldu."

Türkiye ile ilgili başka satırlara, daha önce de bahsettiğimiz Süveyş Kanalı'nın altındaki Arap Tüneli bölümünde rastlıyoruz: "... Aynı akşam 21 derece 30 dakika kuzey enleminde deniz yüzeyinde seyreden Nautilus Arap kıyılarına ulaştı. Uzaktan Mısır'ın, Suriye'nin, Türkiye'nin ve Hindistan'ın önemli bir ticaret merkezi olan Cidde'yi gördüm."

Nautilus'un Akdeniz'e çıktıktan sonraki macerasında, 1868 yılında süren Giritli Rumların isyanı şu şekilde geçiyor: "Ertesi gün, yani 14 Şubat'ta Yunan adalarında yaşayan balıkları incelemek üzere birkaç saatimi ayırmaya karar verdim. Ancak bilinmeyen bir sebeple panolar sıkı sıkı kapalı kaldı. Nautilus'un rotasını incelerken geminin Kandiye olarak bilinen eski Girit Adası'na doğru ilerlediği fark ettim. Abraham Lincoln (gemisine) bindiğim sırada bu adanın tamamı Türk despotizmine karşı ayaklanmıştı. Ancak o zamandan bu yana isyan nasıl sonuçlandı kesinlikle bilmiyordum ve bunu karayla bütün irtibatını kesmiş olan Kaptan Nemo'dan da öğrenemezdim."

Jules Verne'in Girit İsyanı'nda Türkler için bu tanımı kullanması aslında şaşırtıcı değil. Çünkü Verne Yunan bağımsızlık hareketine sıcak bakan bir siyasi fikre sahip. Zaten 1884'te de yazar, Yunanistan'ın Osmanlı'ya karşı ayaklanmasını konu alan *Takımadalar Yanıyor* (original adıyla *L'Archipel en Feu*) adlı romanını yayımlamış. Yeri gelmişken bu romanın Türkiye'de şimdiye kadar tercüme edilip yayımlanmadığını da hatırlatalım.

USS Nautilus SSN-571

NAUTILUS İSMİ DENİZALTILARA VERİLDİ

Birinci Dünya Savaşı yıllarında denizaltılar artık ülkelerin deniz gücünün önemli bir parçası olmuştur bile. Hatta Birinci Dünya Savaşı sırasında 1917'de inşa edilen USS O-12 adlı Amerikan denizaltısı görev dışı kaldıktan sonra Sir Hubert Wilkins adlı bir kâşif tarafından 1931'de kiralandı ve adı Jules Verne'in torunu Jean Jules Verne'in de katıldığı bir törenle Nautilus olarak değiştirilerek, Kuzey Kutbu keşif görevine çıktı.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan donanmasına bağlı denizaltılar arasında 1930 yılında inşa edilmiş USS Nautilus (SS 168) adlı bir gemi de vardı. USS Nautilus, ABD ile Japonya donanmalarının savaştığı Midway Muharebesi'nde görev aldı. 1955'te ise atom enerjisiyle çalışacak şekilde inşa ediilen ilk denizaltıya da Nautilus adı verildi: USS Nautilus SSN-571.

USS Nautilus SS-168

ken onun denizaltısı "Argonaut Junior", suyun altına daldı ve orada sükûneti buldu. Amerikan bahriyesi bu zaferi hemen Jules Verne'e bildirdi ve ondan telgrafla şu yanıtı aldı: "Deniz altında seyahat kitabım tamamen hayale müstenit ise de ben bu eserde yazdıklarımın birer birer hakikat olacağından eminim". Simon Lake *Harpte ve Sulhta Tahtelbahir* (*Submarine In The War And The Peace*) adlı kitabında kendisine ilk fikirleri veren Jules Verne'in Nautilus'unu bir hakikat şekline koymak için senelerce nasıl uğraştığını anlatır ve kitabına "Jules Verne'in fantezileri bugün hakikat oldu" cümlesiyle son verir." ●

Bibliyografya

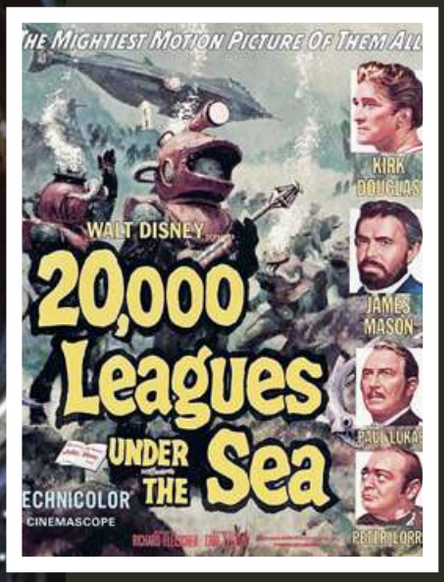
- Duran, Faik Sabri, *Jül Vern, Hayatı ve Eserleri*, Sanayi-I Nefise Matbaası,1932.
- Dehs, Volker, *Jules Verne-Eleştirel Bir Biyografi*, İthaki Yayınları, 2008.
- Butor, Michel, *Jules Verne'in Bazı Yapıtlarında Yücelim Noktası ve Altın Çağ*, Kitaplık Dergisi, Vesikalık: Jules Verne Dosyası, Kasım-Aralık 2000.
- Weissenberg, Eric, *Jules Verne Un Univers Fabuleux*, Favre, 2004
- Verne, Jules, *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah*, Çeviren: Berna Günen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019
- Homeros, *Odysseia*, Eski Yunanca Aslından Çevirenler: Azra Erhat, A.Kadir, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi.
- Tokgöz, Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım (1888-1914)*, Hazırlayan: Alpay Kabacalı, 2012
- Tokgöz, Ahmet İhsan, *Avrupa'da Ne Gördüm*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.
- *Ömer Faiz Efendi'nin Ruznamesi-Avrupa'da Sultan Aziz*, Hazırlayan: Cemal Kutay, Geçmişten Günümüze Türk Kitaplığı, 1970.
- De Lunay, Marie, *La Turquie à L'Exposition Universelle de 1867*, Librairie Hachette, 1867.
- Yeşil, Mustafa, *Jules Verne Çevirileri İçin Bibliyografya I-II*, Kitap Belleten Sayı, 7-8 ve 8-9-10, Devlet Yayınları, Mayıs Haziran 1961, Temmuz-Ağustos-Eylül 1961.
- Koz, M.Sabri, *Seçme Jules Verne Kaynakçası*, Kitaplık Dergisi, Vesikalık: Jules Verne Dosyası, Kasım-Aralık 2000.
- Andı, M. Fatih, *Türk Edebiyatı'nda Jules Verne Çevirileri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 28, 1998.

KAPTAN NEMO BEYAZPERDEDE

Kitap olarak çevirilerinin dışında sinema dünyası da renkli, heyecanlı ve sürprizlerle dolu fantastik bir macerayı işlemeden edemezdi. Kaptan Nemo ve Nautilus'un hikâyesi pek çok kez beyazperdeye aktarıldı. Bunlardan ilki sayılabilecek film *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* romanından esinlenen ve 1902 yılında *Ay'a Yolculuk*'u da sinema filmi haline getiren ünlü Fransız yönetmen Georges Méliès tarafından 1904 yılında çekilen *Deniz Altında İki Yüz Mil veya Balıkçının Kabusu*'ydu. 18 dakikalık bu filmde Kaptan Nemo karakteri yok. Onun yerine bir denizaltı ile okyanuslarda seyahat etmek düşü kuran Yves adında bir balıkçının hikâyesi anlatılıyor. Filmin bazı kopyaları kadın işçiler tarafından elle kare kare renklendirildiği için, sinema tarihinin ilk renkli filmi olarak da adlandırılıyor. Dünya sinema tarihinin ilk Kaptan Nemo'su Allen Holubar oldu. 1916 yılı Amerikan yapımı *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* filmi Jules Verne'in romanına tamamen sadık değilse de, filmin senaryosu orijinal metnin ana hatlarını barındırıyordu.

Kaptan Nemo ve Nautilus denizaltısıyla ilgili en bilinen ve romanın aslına en sadık kalınarak çekilmiş film olma özelliğini taşıyor, 1954 yılı yapımı *Deniz Altında Yirmi Bin Fersah*. Walt Disney stüdyoları tarafından çekilen filmin bütçesi 5 milyon dolar. Türkiye'deki gazetelerin de çekimlerinin pek çok aşamasına yer verdiği filmde Kaptan Nemo'yu İngiliz oyuncu James Mason canlandırıyor. James Mason birkaç yıl sonra başka bir Jules Verne uyarlaması olan *Arzın Merkezine Seyahat* (1959) filminde de yine başroldeydi. Bu kez İskoç profesör Oliver Lidenbrook'u (romanda Alman profesör Otto Lidenbrock) oynamıştı. İstanbul'da 1955-56 sezonunda Lale ve Elhamra sinemalarında gösterilen *Deniz Altında Yirmi Bin Fersah* filminin diğer ünlü oyuncusu ise Kirk Douglas. O da Zıpkıncı Ned Land'ı canlandırıyor. Kirk Douglas'ın Jules Verne romanlarındaki macerası da bu filmle sınırlı değil, çünkü o da 1971 yılında yine Verne uyarlaması olan *Dünyanın Ucundaki Fener* adlı filmde fener bekçisi Will Denton rolünde (romanda fener bekçisinin adı Vazquez'dir), adayı korsanların reisi Kaptan Kongre'nin (Yul Brynner) elinden kurtarmaya çalışıyordu. 1958'de ünlü yönetmen Karel Zeman'ın *Jules Verne'in Olağanüstü Dünyası* adlı belgesel-animasyon filminin de ana hikâyesi *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* olmuştu. Bu filmden sonra da altı kez daha Kaptan Nemo'nun ayrı ayrı filmlerle beyazperdeye konuk olduğunu biliyoruz. Belki de şöyle bir müjdeyle bitirmek yerinde olacak. Sinemacılar yeni bir Kaptan Nemo ve *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* filminin hazırlığına başladı.

1954 yılı yapımı *Denizler Altında Yirmi Bin Fersah* adlı filmde James Mason, Kirk Douglas, Paul Lukas gibi ünlü oyuncular rol aldı.

Kayıp Evrak Bürosu

/ *Feza Kürkçüoğlu / fkurkcuoglu@gmail.com*

Yeni yılda tatlı hülyalar!..

Eskiden yeni bir yıla girerken gazete ve dergilerde yılbaşı ve yeni yıl üzerine yazılar yayınlanırdı. Kıtlık yıllarında bolluk, savaş yıllarında barış isteyen, gelecek için umut dileyen yazılardı bunlar. Bazıları geçen yılın muhasebesini yapan, gelecek yıl için güzel ve umutlu satırlar içeren bu yazıların yanı sıra ara ara yılbaşının anlamı üzerine yazılan yazılara da rastlanırdı… O yazılardan birinden, edebiyatımızın usta kalemi Nurullah Ataç'ın 31 Aralık 1938 tarihli *Resimli Hafta* dergisinde yayınlanan "İkinci Kanun" (Ocak) başlıklı yazısından birkaç satırı birlikte okuyalım:"Yılbaşı... Doğrusunu isterseniz ben, şimdiye kadar, yılbaşı denen günden bir şey anlamadım. Nenin sonudur ki nenin başı olsun? Bir gün geçip yine onun aynı olan bir yenisi geliyor; dünya yine bir gün evvelki gibi dönüp gidiyor. Senenin, ilk zaman insanlarında ve eskiden bizde olduğu gibi baharda başlaması bana daha makul geliyor. Fakat ne ise! Anlasak da, anlamasak da bir yılbaşı var ve bize tesir ediyor. İlkkanunun son günü akşamı, gönlümüzde bir ümittir başlıyor. Radyodan gelen ses, koynumuzda sımsıkı sakladığımız, bize bin türlü vaatlerde bulunan Tayyare piyangosu biletinin numarasını söylemese bile yine ertesi gün bizim için bir saadet devresi başlayacağına inanıyoruz. Bu tatlı hülya birkaç gün devam ediyor ve sonra yeni seneye alışıp, onun yeni olduğunu unutup on iki ay sonrası için, gönlümüze hoş gelen tasavvurlar kurmaya başlıyoruz. (…) Birkaç günlük hülya... Az mı?

"O günler bizi bir nikbinlikle (iyimserlikle) sarhoş edip hayatımızda büyük bir zevk hatırası bırakmıyorlar mı? Zaten saadet denilen şey bir hülyadan, bizim kendi içimizde kendimiz için icat ettiğimiz bir masaldan başka nedir ki? Yılbaşı, o hülyaya, saadet hülyasına davet olduğu için ve çabuk geçip bir dahaki daveti hazırladığı için tesid (tebrik) edelim.Yeni yılınız mübarek ve bütün hülyalarınıza uygun olsun."

HÜSEYİN RAHMİ'NİN SATIRLARIYLA...

"Kahveyi ikram etti, sonra da oturdu"

Kahve içmek, Osmanlı döneminden beri günlük yaşamımızda yer eden keyifli alışkanlıklardan biri olarak süregelmekte. Birçok nedenle bir araya gelenlerin ortak keyfi olur kahve içmek... Misafirlere ikram edilen en baş içeceğimiz olan kahve, kutlamaların, toplantıların vazgeçilmezidir. Örneğin görücüleri ağırlarken, söz ve nişan törenlerinde geleneksel olarak ilk ikram edilen kahvedir...Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* isimli ünlü romanında bir görücü merasiminde yaşananları anlatır. Ferdane Hanım, görücü gittikleri evde kapıyı açanın evde yaşayanlardan biri olduğunu sanan, ancak kısa sürede onun "istemeye" gittikleri genç kız olduğunu anlayan ve geleneklere uygun bir "merasim" yerine genç kızın rahat tavırları karşısında nasıl şaşırdıklarını şu cümlelerle dile getirir: "Âdettir, hani ya orta yere bir sandalye konur. Kahve ile beraber kız içeriye girer, oturur. Fincanlar verilince kız da çıkar... Bizim gördüğümüz, bildiğimiz görücülük işte bu... Bize neden sonra kahve getirdiler. Fincanları verdik. Kız kalkıp gitmedi. Bizimle annesinden daha serbest konuştu. Kuyruklu yıldızdan korkan kadınlarla eğlendi. Nihayet gitmek için kalktık. Bizi orta kapıya kadar teşyi etti. O kadar serbest, o kadar serbest ki, ayrılırken bize: "Beni alacak beyefendiye çok selam ederim" diyecek zannettim. Hele şükür yalnız bu haltı etmedi..."

Zaman içinde görücüye çıkma geleneği seyreldi. Ancak söz ve nişan merasimlerinde yine misafirleri karşılamanın ilk adımı kahve ikramı olarak devam ediyor...

Kitaplık

/ *Yeşim Pütgül / yputgul@hotmail.com*

Bir yanda dikta, diğer yanda anarşi

BİR DARBECİ SUBAYIN HATIRALARI, BAHTİYAR YALTA, KRONİK KİTAP, EYLÜL 2020

Bahtiyar Yalta, Ağustos 1950'de gönüllü olarak Kore Savaşı'na katılmış, başta Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı olmak üzere Silahlı Kuvvetler'de pek çok alanda görev yapmış, 24 Şubat 1962'de kurmay kıdemli binbaşı olarak emekli edilmiş bir isim. Talat Aydemir'in yakın mesai arkadaşlarından biri. 21 Mayıs 1963'teki ihtilal girişimine katıldığı için dört seneye yakın cezaevinde kalmış. Darbe girişimlerinde olayların merkezinde yer alan Bahtiyar Yalta, askeri darbeyi şöyle tanımlıyor hatıralarını kaleme aldığı kitabın başında: "Askeri darbeler askerlerin kararları ile değil, partilerin - iktidar ve muhalefet - demokrasiden sapmaları nedeniyle, iktidarın "dikta" ve muhalefetin "anarşi" ile suçlanmaları ve halkın "demokratlar" ile "halkçılar" diye iki kampa bölünmeleri, bunalımın yurdu sarması üzerine kamuoyunun baskısı ile zorunlu olarak askerlerin yönetime el koymaları sonucu meydana gelmiştir."

Temmuz 2016'da yaşamını yitiren Bahtiyar Yalta, bu anlayışla kaleme aldığı kitabını, 27 Mayıs 1960 darbesine katılan subayların ve ailelerinin ve Harbiyeli öğrencilerin ısrarları üzerine yayımlamış. *Bir Darbeci Subayın Hatıraları*, her zaman kritik olan asker-sivil ilişkisini olayların içinden birinin gözlemleri ışığında gözden geçirmek isteyenler için oldukça kıymetli bir çalışma. Yalta'nın kitabında bu süreçlerde etkin rol oynayan kişilerle yaptığı görüşmeleri de aktarması, hatıralarını daha da değerli kılıyor.

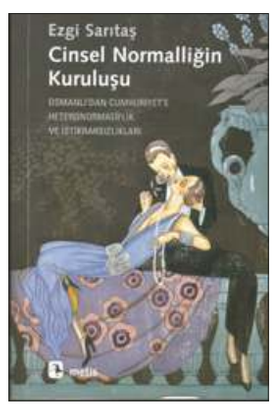

Batı ayıplayınca cinsel normal değişti

CİNSEL NORMALLİĞİN KURULUŞU, EZGİ SARITAŞ, METİS YAYINLARI, EKİM 2020

Cinsel Normalliğin Kuruluşu, Osmanlı'nın geç, Cumhuriyetin ilk zamanlarındaki cinsel yaşantıya odaklanan bir çalışma. Ezgi Sarıtaş, çalışmasında heteroseksüel cinselliğin normal kabul edilme sürecine odaklanmış. Kitabında cinsel modernleşmenin izini süren, bunu yaparken edebiyatı olduğu kadar hatıratları, tıp metinlerini ve popüler ürünleri de inceleyen Sarıtaş, geçmişteki normalin ne olduğunu, geç Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde o normalin nasıl değiştiğini, bugün normal saydığımızın nasıl oluştuğunu ve sürecin içerdiği tutarsızlıkları, istikrarsızlıkları ve çizilen zikzakları araştırmış.

19'uncu yüzyılda toplumda önemli bir dönüşümün yaşandığını saptayan ve bunu; "yüzyıl başında genç erkeklere yönelen erkek arzusu hâlâ oldukça açık biçimlerde ifade edilirken yüzyıl sonunda bu ifadeler marjinalleşmekle kalmamış, erkeklerin erotik arzularını dile getirdikleri neredeyse tek nesne kadınlar olmuştu" sözleriyle dile getiren Sarıtaş, bu dönüşümün en önemli nedeninin Osmanlı aydınlarının Osmanlı'nın sapkın ve kontrolsüz cinselliğine ilişkin batılı anlatılar karşısında duydukları utanç olduğunu vurguluyor. Osmanlı aydınları bu utançla marjinal cinsellik söylemlerini sessizleştirmiş ve batılı cinsel modernlik değerlerini kabul ederek heteronormatif bir cinsellik tanımı benimsemiş. Refik Ahmet Sevengil, Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Rasim, Recaizade Mahmut Ekrem gibi edebiyatçıların yazdıklarının ayrıntılarıyla incelendiği araştırmada, heteroseksüel cinselliğin normal kabul edilmesi süreci üzerine üretilen zengin literatürün yanı sıra yaşanan tartışmalara da yer verilmiş.

İzin verilmiş büyüler

Christiane Gruber, Hazreti Muhammed'i merkeze alan ve dini sanatların izini sürdüğü kitabında, "izin verilmiş büyü" olarak tanımladığı muska ve tılsımların yanı sıra kutsal emanetleri, hilyeleri, mühürleri incelemiş.

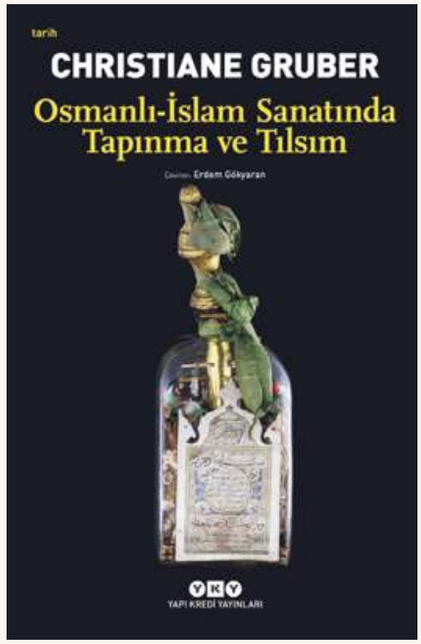
OSMANLI-İSLAM SANATINDA TAPINMA VE TILSIM, CHRISTIANE GRUBER, YKY, EYLÜL 2020

Osmanlı-İslam Sanatında Tapınma Ve Tılsım Christiane Gruber'in sekiz makalesini bir araya getiriyor. Beş makaleden meydana gelen ilk kısım, Osmanlı'da özellikle Hz. Muhammed'i merkeze alan dini sanatlara odaklanıyor. Bunlar arasında resimli elyazmaları, kutsal emanetler ile kadem-i şerif tasvirleri ve Hz. Muhammed'in metafor olarak bir gül şeklinde tasavvur edilmesi yer alıyor.

İlk kısmın son makalesi (Kutsal Bir Pınar Olarak Hz. Peygamber: Geç Dönem Osmanlı'da Hilye Şişeleri) ilk kez bu kitapta Türkçe yayımlanmış. Bu bölümde, Topkapı Sarayı'nda bulunan, ancak henüz kapsamlı bir şekilde araştırılmayan dört hilye şişesi aracılığıyla ayazma ve kutsal su kültürüyle dolaylı bir bağlantı kurulmuş. Nebevi bir tılsım işlevi gören hilye şişelerini konu alan makale, aynı zamanda tılsım sanatlarını inceleyen ikinci kısma da bir geçiş teşkil etmiş.

Koruyucu nesneler

Kitabın ikinci kısmının ilk makalesi, "İslam Dünyasında Muskalar ve Tılsımlar". Muska ve tılsımları, "günümüzde daha ziyade batıl inanç alanında değerlendirilmekle birlikte çoğu zaman dini duygu ve davranışlarla icra edilen, bu nedenle meşru kabul edilen izin verilmiş büyü" olarak tanımlayan bu bölümde, muska ve tılsımların uğursuzluğu ve

kötülüğü def etme güçlerinin, kullanılan malzeme ve tasarımların yanı sıra ebatlarına göre de farklılık gösterdiği belirtilmiş. Maddi bir vesile ve vasıta niteliğini taşıyan bu koruyucu nesneler, insanların görmedikleri fakat etkilerini hissettikleri manevi güçlerle müzakere edip onların yönlendirmelerini sağlayan bir aracı unsur olarak değerlendirilmiş.

Kimi zaman altın, kimi zaman kıymetli taşlar, şeklinde görülen muskalar arasında, "Eflatun Karesi" olarak bilinen sihirli karelere de rastlanıyor. Elde taşınan, giysiye dikilen, cebe konulan, boyna asılan veya parmağa geçirilen muskalar, taşınabilir boyutta küçük olmalı ayrıca aşınma ve yıpranmaya karşı korunmalı. Bu nedenle çeşitli madenlerin yanı sıra çeşitli hayvan derilerinden yapılan muhafazalara, en az muskalar kadar önem verilmiş.

Gruber, muska ve tılsımlarda sıklıkla harf, kelime ve ibarelere yer verilmesini, okuma ve yazmanın İslam tılsım sanatlarındaki büyük önemine işaret ettiğini belirtiyor. Kitapta ayrıca, muskaların muhtemelen daima kapalı durmasına ve içindeki yazıların da muhtemelen hiç görülmemesine karşın çoğunlukla okunaklı bir şekilde yazılmış Kuran ayetlerini içerdiği belirtilmiş.

Gruber, tılsım sanatlarının çoğu kez bir yardım ve şifa arayışı ile ilişkilendirildiğini, bu nedenle nebevi tıbbın bir dalı olarak ele alınması gerektiğini belirtiyor. Celaleddin Süyuti'nin "Bil ki ayet okumak ve muska taşımak hasta tarafından kabul edildiği ve onun rızasıyla bir tedavi yöntemi olarak kullanıldığı durumlarda gerçekten de faydalıdır. Aynen tıpta olduğu gibi tılsımlı sözler söylemek ve muska taşımak da iyileşmek için Allah'a sığınmanın bir şeklidir" sözlerini aktaran Gruber, zaman zaman tartışma konusu olsa, hatta yasaklansa da muska ve tılsımların günümüzde İslam dünyasının her alanına nüfuz ettiğini belirtiyor. Nitekim kitabın "Bereket Pazarlıkları: Günümüz 'Yeni Türkiye'sinde İslami Tılsımlar" başlıklı son bölümünde bu konu ele alınmış. Tılsımların Türkiye'de özellikle son on yılda büyük ilgi gördüğünü belirten yazar, bu durumun ticari ve dini boyutu olduğunu da vurgulamış makalesinde.

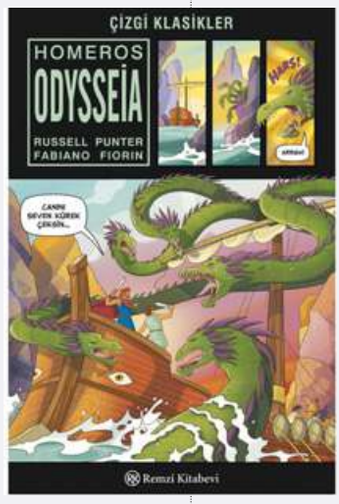
Kitaplık

İthake kralının destansı yolculuğu

ODYSSEIA, HOMEROS,
REMZİ KİTABEVİ, EYLÜL 2020

Remzi Kitabevi, antik Yunan'ın en ünlü efsanesi *Odysseia*'yı bu kez çizgi roman şeklinde yayımladı. Fabiano Fiorin'in resimlendirdiği destanı, Russell Punter öyküleştirmiş.

Odysseia, antik Yunan edebiyatının *İlyada*'dan sonraki en büyük ikinci destanı. Aslında, 2 bin 500 yıl önce *İlyada*'nın devamı olarak yazılmış epik bir şiir. *İlyada*, Yunanlar ile Troyalılar arasında geçen 10 yıllık kuşatmanın hikâyesi. *Odysseia* ise *İlyada*'nın sona erdiği noktada başlar ve devam eder. Destanda, Troya Savaşı'nın kahramanı ve İthake kralı Odysseus'un macera dolu vatana dönüşü ve karısı Penelopeia ile evlenmek isteyen talipleri nasıl öldürdüğü anlatılıyor. Destan, Odysseus'un Ogygie Adası'ndaki esareti ile başlıyor. Adadaki esaretinden Zeus'un kızı Athena sayesinde kurtulan ve denize açılan Odysseus'u, İthaka'ya ulaşana kadar pek çok güçlük ve macera bekliyor. Yolculuğu sırasında insan yiyen devlerle, korkunç tepegözle, altı başlı canavar Skylla ile savaşan; sinsi sirenlerin ve zalim bir büyücünün üstesinden gelen Odysseus, tüm bu zorlukları hem zekâsıyla, hem de ona destek olan tanrıların yardımıyla aşmayı başarıyor.

Çizgi romanın başında, Odysseus'un yaptığı yolculuğun haritayla gösterilmesi, bu zorlu maceranın takibini kolaylaştırıyor. *Odysseia*, ilk anlatıldığından bu yana operadan müzikale, tiyatrodan romanlara pek çok ünlü edebiyat ve müzik eserlerine ilham kaynağı olmuş bir destan. Çocukların mitlere ve efsanelere ilgisini çekmek için hazırlanan çizgi roman, renkli tasarımı ve canlı resimleriyle büyüklerin de ilgisini çekecek yetkinlikte. Çizgi romanın başında, Odysseus'un yaptığı yolculuğun haritayla gösterilmesi, bu zorlu maceranın takibini kolaylaştırıyor.

Ahmet Haşim'in yazıları günümüz Türkçesiyle

GUREBAHANE-İ LAKLAKAN, AHMET HAŞİM, KIRMIZI KEDİ YAYINLARI, 2020

Gurebahane-i Laklakan, şiirleriyle tanıdığımız Ahmet Haşim'in deneme kitaplarından biri. Kırmızı Kedi'nin klasikler dizisi çerçevesinde yayımladığı kitap, ünlü şairin üslubuna ve dilinin lezzetine zarar vermeyecek ölçüde sadeleştirilmiş. Kitapta, esere adını da veren Gurebahane-i Laklakan (leylek bakımevi) yazısı dışında sinemadan mimariye, Yakup Kadri'den Atatürk'ün ilk heykelini yapan Heinrich Krippel'e, edebiyattan tabiata, kadın-erkek güzelliklerinden çağın moda anlayışlarına uzanan konularda toplam yirmi sekiz deneme yer alıyor. Okuyucuya kolaylık olması için küçük bir sözlük de eklenen kitaptaki yazılar sayesinde 1900'lerde Osmanlı'da gündelik yaşama ilişkin ilginç ve bir o kadar renkli ayrıntıları yakalamak mümkün.

At üzerinde adeta bir fırtına gibiydiler

BÜYÜK SELÇUKLU ORDUSUNDA KULLANILAN SAVAŞ ALETLERİ, İBRAHİM DUMAN, SELENGE YAYINLARI, OCAK 2020

İbrahim Duman Büyük Selçukluların tarihte kısa sayılabilecek bir sürede (yaklaşık yüz yılda) doğuda Çin, batıda Bizans, kuzeyde Kafkasya, güneyde Arap Yarımadası'na kadar olan bölgeyi nasıl kontrol altına aldığı sorusunun peşine düşmüş ve hem tarihi kaynaklar, hem de saha araştırmalarına dayanan çalışmasında şu sonuca ulaşmış: "Bu muazzam başarının ardında iktisadi, siyasi, kültürel ve dini sebeplerinin dışında, at üstünde adeta bir fırtınaya dönüşen Selçuklu Türklerinin savaş aletlerini kullanma becerisi ve teçhizatının kalitesi de var." Kitapta, Selçuklu topraklarında kullanılan savaş aletlerinin hangi malzemelerden üretildiği, o dönemde gerçekleştirilen çelik üretiminin ve silah ticaretinin özelliği de ortaya konulmuş.

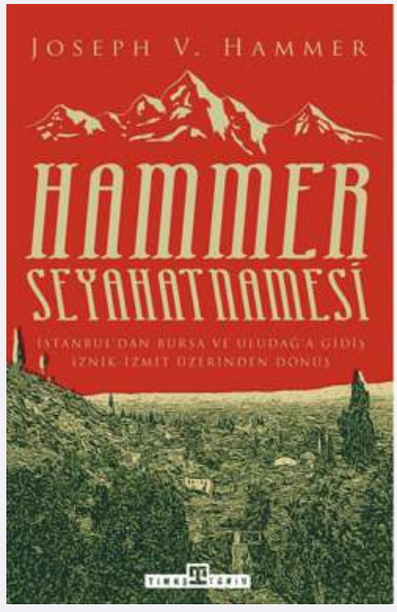
“Yaşamın hayat bulduğu yer”

Avusturyalı tarihçi Joseph von Hammer, Evliya Çelebi’den 164 yıl sonra, onun rotasını izleyerek ziyaret ettiği Bursa’yı bu sözlerle tanımlamış notlarında. *Hammer Seyahatnamesi* ilk kez tam metin çevirisiyle Türkçede.

HAMMER SEYAHATNAMESİ, JOSEPH V. HAMMER, TİMAŞ YAYINLARI, AĞUSTOS 2020

Avusturyalı şarkiyatçı Joseph von Hammer (1774-1856), ya da mezar taşındaki adıyla Yusuf Hammer, Osmanlı İmparatorluğu’na ayna tutan tarihçilerden. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* de dahil olmak üzere pek çok esere imza atan Hammer, Evliya Çelebi’yi batıya tanıtan kişi aynı zamanda. *Hammer Seyahatnamesi* ise ünlü tarihçinin Evliya Çelebi’den 164 yıl sonra, onun rotasını takip ederek yaptığı seyahate ilişkin notlarından ibaret. Timaş Yayınları, İstanbul’dan Bursa ve Uludağ’a Gidiş ve İznik- İzmit Üzerinden Dönüş alt başlıklı seyahatnameyi, ilk kez tam metin çevirisiyle Türkçeye kazandırdı. Seyahatnamede Hammer, 1804 yılının Ağustos ayında çıktığı 14 günlük geziyi anlatıyor.

Notlarında bir yerleşimden diğerine hangi yoldan, kaç saatte gidilebildiğini, görülmesi gereken tarihi kalıntıları ve halen ayakta duran eserleri ayrıntılarıyla anlatan Hammer, yerleşim yerlerinde ne kadar cami, tekke, mesire yeri, saray, çeşme olduğuna ilişkin istatistiki bilgileri de sunuyor. Fazlasıyla etkilendiği Bursa’yı, “Çınar ve kestane korularının gece yeşile boyadığı gökyüzünün altında bin yaşam kaynağının kaynadığı, pınarlarının sürekli sesi ve mırıltısıyla

yeryüzü yaşamının hayat bulduğu yer” olarak tanımlayan Hammer, burada yaşayan Müslümanların dini fanatizmi ve yabancılara karşı kaba tutumlarını İstanbul’da çok duyduklarını, kendilerinin ise tam aksiyle karşılaştıklarını şöyle anlatıyor:

“Her yerde içtenlikle karşılandık. Hevesimiz ve merakımız memnuniyetle karşılandı. Böylece türbeleri, camileri İstanbul’a kıyasla çok daha kolay ve özgürce gezebildik. Bursa sakinlerinin kötü şöhretinin sebebi, neredeyse bütün yüzlerde görülen neredeyse vahşi ve rahatsız edici ifadedir. Daha yakından bakıldığında bu vahşiliğin ve korkutuculuğun gözlerindeki bir kusurdan kaynaklandığı anlaşılır. Neredeyse tüm yerlilerin gözlerinde görünür bir kusur vardır ki fark edilmesi tarif edilmesinden daha kolaydır. Bir nevi şaşı bakıştır bu, sanki gün ışığının keskin aydınlığı karşısında gözlerini kısmışlar gibi.”

Ayrıca birbirinden ilginç anekdotlara da yer veriyor seyahatnamesinde. Örneğin Bursa’daki Orhan Gazi Camii’nin tonoz taşının üzerindeki süslemeye ilişkin söylence, şöyle aktarılıyor kitapta: “Buradaki taştan doğan, güya Sultan I. Murat’ın uçarak kaçan doğanıymış. Sultan onu geri çağırmış ama nafile. Arkasından “oturduğun yerde kal” diye beddua edince doğan taşa dönüşmüş.”

Bir diğeri Hammer’ın “Osmanlı’nın son büyük fatihi ve eli kanlı hükümdarı” olarak nitelendirdiği IV. Murat’la ilgili. İran seferinden dönerken Yıldırım Bayezid’in Bursa’daki türbesini ziyaret eden IV. Murat, zafer sarhoşluğu içinde atasının kemiklerine “Osmanlı hanedanının onurunu Tatarların ayakları altına alan sen, burada padişah olarak nasıl gururla yatarsın!” diye hakaret etmiş. Bu sözleri söylerken sandukaya tekme atmış ve “ayağım” diye bağırmış. Hammer, IV. Murat’ın, kısa süre sonra ölümüne neden olacak gut hastalığına o zaman yakalandığını aktarıyor notlarında.

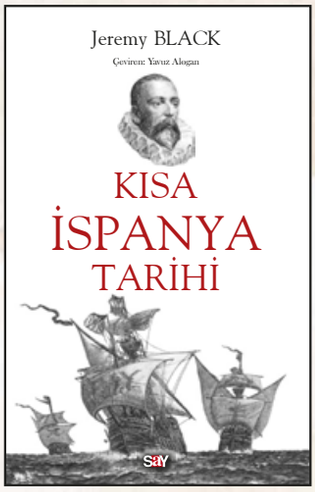
“Şarka yapılan gezilerde Roma kalıntılarının mezar taşı olarak kullanıldığı hiçbir mezarın atlanmaması gerekir” diyen Hammer, kabir ziyaretlerinin önemine de dikkat çekmiş notlarında.

Şakanüvis

/ **Can Barslan** / *can.barslan@gmail.com*

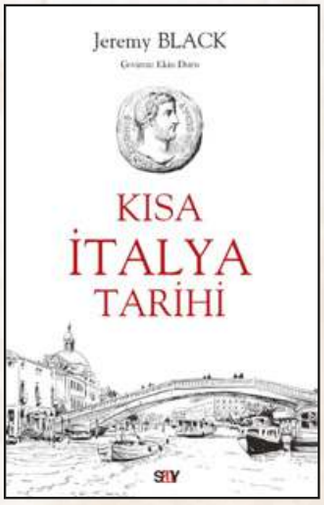

KISA TARİH DİZİSİ, dünya tarihini şekillendiren olayların başlıca aktörlerini anlaşılır ve ilginç hikâyeler olarak anlatıyor.

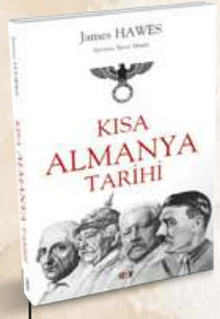

İspanya, Protestanlar ile Katolikler arasındaki din savaşlarının en önemli aktörü, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki din savaşlarının belki de en önemli sahnesidir. Amerika'daki Avrupa kolonizasyonunun çıkış noktası; Amerika halklarının el konulan servetlerinin Avrupa'ya giriş noktasıdır. Katolikliğin ve kan dökücü Engizisyon'un kalelerinden biridir. Aydınlanma ve modernite ile muhafazakârlığın en uzun süre ve en şiddetli şekilde çatıştığı mekândır.

İtalya tarihine baktığımızda Eski Roma, Hıristiyanlık, Rönesans sanatı, Akdeniz ticareti, dağlar ile vadiler, volkanik felaketler, salgın hastalıklar, savaşlar, Faşizm, Mafya, siyasal istikrarsızlık gibi başlıklarla karşılaşırız. Bütün bu konular arasındaki bağlantıları açıklamak önemlidir. Kısa İtalya Tarihi bu bağlantıları kurmayı başarıyor, İtalya'yı anlamak ya da görmek isteyenlere mükemmel hareket ve varış noktaları öneriyor.

YAKINDA
Kısa Portekiz Tarihi
Kısa Fransa Tarihi

James Hawes
Çeviren: Yavuz Alogan
248 sayfa

James West Davidson
Çeviren: Can Evren Topaktaş
416 sayfa

John Hirst
Çeviren: Mihriban Doğan
416 sayfa

Jeremy Black
Çeviren: Ekin Duru
240 sayfa

Abraham Ascher
Çeviren: Yavuz Alogan
360 sayfa

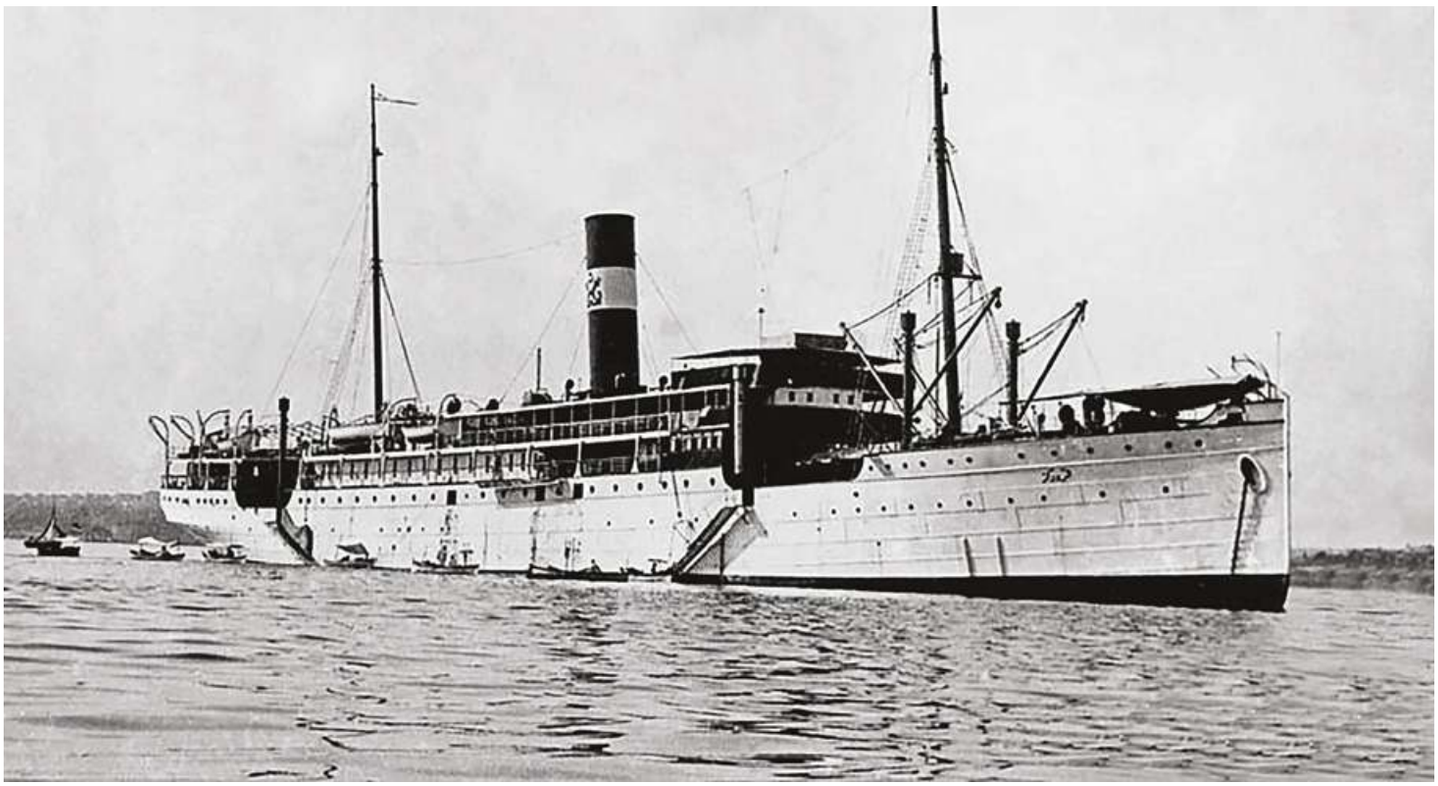
www.sayyayincilik.com / www.saykitap.com
Tel.: (0212) 512 21 58 • e-posta: dagitim@saykitap.com
www.facebook.com/sayyayinlari www.twitter.com/sayyayinlari www.instagram.com/sayyayincilik
SAY

Cumhuriyetin İlk Yüzer Sergisi 94 Yaşında

Atatürk'ün projesi ilk yüzer sergi Karadeniz Vapuru 12 Haziran 1926 tarihinde Karaköy Limanı'ndan hareket etti.

Genç Cumhuriyetin ekonomik anlamda potansiyele sahip olduğu; pamuk, tütün, fındık, üzüm, incir, susam, şam fıstığı, halı, kendir, çini, maden ve orman zenginliğimize ait ürünler 12 ülke limanında sergilenerek, ülke tanıtımında bir ilk gerçekleşti.

KURUKAHVECİ
MEHMET EFENDİ
www.mehmetefendi.com